

Geronseld, gegokt, gepakt en gesteund

De praktijk en de legitimering van het werk van Reclassering Nederland
met in het buitenland gedetineerde Nederlanders

Geronseld, gegokt, gepakt en gesteund

De praktijk en de legitimering van het werk van Reclassering Nederland met in het buitenland gedetineerde Nederlanders

Colofon

ons kenmerk 15-079/498622/ev

datum Mei 2015

auteurs Bas Vogelvang, Ineke Heemskerk, Heinrich Althoff

©2015 Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool en Reclassering Nederland.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

datum Mei 2015
auteurs Bas Vogelvang,
Ineke Heemskerk,
Heinrich Althoff
pagina 2 van 221

"As I walked out the door toward the gate that would lead to my freedom, I knew if I didn't leave my bitterness and hatred behind, I'd still be in prison."

— Nelson Mandela

Voorwoord

Wie wel eens gekeken heeft naar 'Hollanders in de Cel', het programma van RTL5 over Nederlanders die vast zitten in een buitenlandse gevangenis, of naar een ander programma over buitenlandse gevangenen, weet dat detentie in het buitenland allesbehalve een pretje is. (In Nederland trouwens ook niet, maar dat is een ander verhaal.)

In voorliggend boek zien we dit bevestigd in de opmerkingen en uitspraken van gedetineerden en ex-gedetineerden. We lezen ook over hun contacten met medewerkers van Nederlandse ambassades en consulaten, vrijwilligers en coördinatoren van Bureau Buitenland van Reclassering Nederland en van NGO's als Epafras en Prison LAW. Dat die contacten voor hen heel belangrijk zijn, lijdt geen twijfel. Daarmee is echter niet gezegd dat dat allemaal even goed loopt.

Bas Vogelvang, Ineke Heemskerk en Heinrich Althoff beschrijven uitvoerig en vanuit verschillende perspectieven het reclasseringswerk van Bureau Buitenland, maar zijn ook openhartig: niet alles verloopt vlekkeloos en betrokkenen zijn niet in alle opzichten tevreden. Om hieraan tegemoet te komen, doen de auteurs een reeks van behartenswaardige aanbevelingen. Je zou die kunnen karakteriseren als een dringend advies om het reclasseringswerk in het buitenland – en overigens ook de nazorg als de ex-gedetineerde weer is teruggekeerd naar Nederland – te professionaliseren en te modelleren naar het moderne reclasseringswerk zoals dat tegenwoordig in Nederland en andere West-Europese landen plaatsvindt.

Tegelijkertijd zit het met de legitimering van het reclasseringswerk van Bureau Buitenland wel goed. De auteurs hebben ook dit aspect grondig onderzocht. Hun conclusie is helder: die wordt, om uiteenlopende redenen, breed onderschreven. Dat er aan de uitvoering van het reclasseringswerk in het buitenland de nodige haken en ogen zitten, is dus geen reden om het af te bouwen of op te doeken. Integendeel!

Iedereen met interesse in reclasseringswerk zal veel van zijn of haar gading vinden in dit boek. Niet alleen over de feitelijke gang van zaken en de ervaringen van Nederlandse gedetineerden en ex-gedetineerden in het buitenland en die van vrijwilligers, coördinatoren en anderen deskundigen, maar ook over maatschappelijke ontwikkelingen en over veranderingen in het denken over detentie en reclassering, over oude en nieuwe theoretische inzichten, enz..

Maar wat is mij na lezing misschien wel het meeste bijgebleven?

Dat het reclasseringswerk van Bureau Buitenland meer dan enig ander onderdeel van het huidige reclasseringswerk de wortels, oorsprong, traditie, sfeer en houding ademt van het reclasseringswerk, zoals dat in 1823 met de oprichting van het Nederlandsch Genootschap voor Zedelijke Verbetering der Gevangenen vorm kreeg. Net als in de 19e eeuw gaat het primair om begeleiden van gedetineerden en hen voorbereiden op terugkeer in de samenleving, en dat alles voor het overgrote deel uitgevoerd door vrijwilligers.

Bepaalde verworvenheden, kenmerken en taken van het moderne reclasseringswerk - denk aan advisering, risico-inschatting, coördinatie van taakstraffen, gedragsinterventies, enz. - , men zal er in het reclasseringswerk in het buitenland vergeefs naar zoeken. Maar daarover geen misverstand; ik pleit niet voor het opnemen van zulke taken in de werkzaamheden van de vrijwilligers die werkzaam zijn in het buitenland. Bij een aantal taken ligt dat ook helemaal niet voor de hand. Continuering en intensivering van ondersteuning, training en bijscholing van vrijwilligers zijn wel gewenst; die dragen immers in positieve zin bij aan de kwaliteit van

het werk en kunnen wellicht ook een deel van de hier en daar aanwezige klachten en ontevredenheid wegnemen.

We kunnen er ook een les uit trekken voor het reclasseringswerk in Nederland: na enkele decennia terug met min of meer harde hand uit de inrichtingen te zijn gezet en te constateren dat een (klein) deel van het werk is overgenomen door casemanagers, zou de reclassering zich weer eerder en nadrukkelijker moeten bemoeien met gedetineerden, actief moeten worden binnen de inrichtingen en de voorbereiding op vertrek en de nazorg voor zijn rekening moeten nemen. Bovendien zou het reclasseringswerk verrijkt kunnen worden door weer vaker een beroep te doen op vrijwilligers. Vrijwilligers verkleinen de afstand tot de 'gewone', vrije samenleving en laten als vanzelf zien dat veroordeelden niet voorgoed zijn uitgesloten.

Het reclasseringswerk in zowel het buitenland als in Nederland kan profiteren van het onderzoek van Bas Vogelvang en collega's. In het buitenland door de bevindingen en aanbevelingen ter harte te nemen, in Nederland door het 'buitenland-voorbeeld' te volgen en weer actiever te worden tijdens detentie en een grotere rol toe te kennen aan vrijwilligers.

Peter van der Laan
Hoogeleraar Reclassering, Vrije Universiteit & NSCR

Inhoudsopgave

Dankwoord	7
Samenvatting	9
Summary	19
1 Inleiding	29
1.1 De vraag van Reclassering Nederland	29
1.2 Opbouw van dit rapport	29
2 De onderzoekscontext: buitenlandse detentie en Nederlandse inspanningen	31
2.1 Vastzitten in een buitenlandse gevangenis	31
2.2 Nederlanders in buitenlandse detentie: inspanningen en opvattingen	34
2.2.1 <i>Opgepakt en vastgezet</i>	34
2.3 Veranderende opvattingen over detentie	37
2.4 Re-integratie na detentie	38
2.5 Actoren bij begeleiding van Nederlanders in buitenlandse detentie	39
2.5.1 <i>Bureau Buitenland van Reclassering Nederland</i>	41
3 Onderzoekopzet	45
3.1 Vraag I: Evaluatie van de praktijk van Bureau Buitenland	45
3.1.1 <i>Reflectie op de vraag en formulering van deelvragen</i>	45
3.1.2 <i>Onderzoekopzet bij Vraag I</i>	47
3.2 Vraag II: Legitimering van de organisatie en praktijk van Bureau Buitenland	54
3.2.1 <i>Reflectie op de vraag en formulering van deelvragen</i>	54
3.2.2 <i>Onderzoekopzet vraag II</i>	56
4 Resultaten Vraag I: de praktijk van Bureau Buitenland	57
4.1 Inleiding	57
4.2 Menselijk kapitaal: kenmerken van de gedetineerden	57
4.2.1 <i>Demografische kenmerken</i>	58
4.3 Menselijk kapitaal: psychosociaal functioneren tijdens detentie	63
4.3.1 <i>Zelfregulatie</i>	63
4.3.2 <i>Zelfwaardering</i>	66
4.4 Motivatie	67
4.4.1 <i>Motivatatie voor gedragsverandering</i>	67
4.4.2 <i>Verbanden tussen de motivatie en het psychosociaal functioneren</i>	69
4.5 Sociaal kapitaal: het thuisfront	70
4.6 Sociaal kapitaal: de begeleiding door Bureau Buitenland	72
4.6.1 <i>De regiocoördinator</i>	72
4.6.2 <i>Begeleiding door de vrijwilliger</i>	83
4.6.3 <i>Aanvullende opmerkingen van gedetineerden</i>	94
4.7 Terugkeer en re-integratie: het leven na detentie	95
4.7.1 <i>Terugblik op de buitenlandse detentie na terugkeer</i>	95
4.7.2 <i>Terugkeer in Nederland</i>	99
5 Resultaten Vraag II: grondslagen van Bureau Buitenland	107

5.1	Inleiding	107
5.2	Mogelijke grondslagen	107
5.2.1	<i>Wensen, behoeften en hulpvragen van gedetineerden en het thuisfront</i>	107
5.2.2	<i>Verdragen, wetten en regels</i>	108
5.2.3	<i>Motieven vanuit de criminologie en de gedragswetenschappen</i>	118
5.2.4	<i>Implicaties voor Bureau Buitenland: de stem van de experts</i>	127
5.3	Vraag IIB: Huidige grondslagen	131
5.3.1	<i>De huidige missie en visie van Bureau Buitenland</i>	131
5.3.2	<i>Grondslagen van de huidige missie en visie</i>	133
5.4	Vraag IIC: Alternatieve grondslagen	139
6	Conclusies en aanbevelingen	141
6.1	Conclusies vraag I: de praktijk van de gedetineerdenbegeleiding	141
6.1.1	<i>Het menselijk kapitaal</i>	141
6.1.2	<i>De motivatie voor gedragsverandering</i>	143
6.1.3	<i>Het persoonlijke sociaal kapitaal</i>	144
6.1.4	<i>Bureau Buitenland als tijdelijk sociaal kapitaal</i>	144
6.2	Conclusies vraag II: het grondslagenonderzoek	149
6.2.1	<i>Mogelijke, huidige en aanvullende grondslagen voor het werk van Bureau Buitenland</i>	149
6.3	Aanbevelingen	153
6.3.1	<i>Praktische aanbevelingen</i>	153
6.3.2	<i>Inhoudelijke aanbevelingen</i>	154
6.3.3	<i>Aanbevelingen voor onderzoek</i>	155
	Literatuur	157
	Afkortingen	167
	Bijlage 1: Begeleidingscommissie	169
	Bijlage 2: Geraadpleegde deskundigen voor hoofdvraag II	170
	Bijlage 3: Strafoverdracht	171
	Bijlage 4: Psychometrische kwaliteiten en normen van de gebruikte vragenlijsten	172
	Bijlage 5: Rollen en taken van betrokken organisaties bij in het buitenland gedetineerde Nederlanders	175
	Bijlage 6: Verwerking antwoorden vragenlijst interview vooronderzoek	179
	Bijlage 7: Enquête hoofdonderzoek	184
	Bijlage 8: Interviews hoofdonderzoek	204
	Bijlage 9: Interview leidraad geraadpleegde deskundigen	206
	Bijlage 10: Websites met gevangeniswetten	209
	Bijlage 11: Missie en visie van Leger des Heils Jeugdbescherming & Reclassering (LJ&R) en Stichting Verslavingsreclassering GGZ (SVG)	211
	Bijlage 12: Vindplaatsen van drie typen rechten van gedetineerden	212
	Bijlage 13: Vragenlijst bezoekvrijwilligers	213

Dankwoord

Dit onderzoek heeft, net als veel in het buitenland gedetineerde Nederlanders, een lange weg afgelegd. Het eindresultaat is tot stand gekomen door de inzet en steun van veel mensen.

We willen bedanken:

De opdrachtgevers van Bureau Buitenland: R. Streng, die de start van het onderzoek mogelijk maakte, en N. Faber, die de uitvoering en afronding van het onderzoek voortdurend heeft ondersteund.

- De gedetineerden en bezoeker-vrijwilligers die aan het onderzoek deelnamen;
- De deskundigen die door ons zijn geïnterviewd: G. de Jonge, C. Kelk, T. Martens, P. Middelkoop, T. de Roos, P. v.d. Sande, B. Stapert, L. Tigges, R. van Swaaningen, P. Wagenmaker en N. Faber;
- De begeleidingscommissie: A. van Kalmthout, M. Boone, A. van den Hurk, T. Martens en L. Navis-Feenstra;
- De betrokken landencoördinatoren van Bureau Buitenland: K. Spoelstra, H. van Deursen, T. v.d. Horst, M. Brok, M. v.d. Engel en E. Kok;
- De ondersteunende medewerkers van Bureau Buitenland: M. Kuiters, M. van Spijk en A. Opperhuizen;
- De ondersteunende medewerkers Avans Hogeschool: R. Plug, N. Vosters en M. Höing.

's-Hertogenbosch / Utrecht
Mei 2015

Bas Vogelvang	– Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool
Ineke Heemskerk	– Expertisecentrum Veiligheid en Academie voor Sociale Studies Breda
Heinrich Althoff	– Reclassering Nederland - Bureau Buitenland

datum Mei 2015
auteurs Bas Vogelvang,
Ineke Heemskerk,
Heinrich Althoff
pagina 8 van 221

Samenvatting

Buitenlandse detentie en Bureau Buitenland

Nederland heeft in vergelijking met andere landen een hoog aantal gedetineerden landgenoten in buitenlandse gevangenissen. In 2013 zat bijna 30% van de totale populatie gedetineerde Nederlanders in het buitenland vast. Tussen 2005 en 2012 ging het jaarlijks om rond 2500 gedetineerden, met een jaarlijks verloop van 1600: elk jaar komen er gemiddeld 800 Nederlandse gedetineerden in het buitenland bij en gaan er 800 af, van wie een deel terugkomt naar Nederland. Vanaf 2013 is een dalende trend zichtbaar: minder Nederlanders worden 'in den vreemde' vastgezet. In 2014 zijn 2214 gedetineerde Nederlanders bij Bureau Buitenland bekend. Rond 1500 (68%) van hen zitten in Europese landen vast, 20% in Latijns-Amerika, en de overigen in andere werelddelen. Van de gehele groep is 88% man (we zien relatief veel vrouwelijke gedetineerden in het buitenland) en 62% werd gedetineerd in verband met een drugsdelict. Andere opvallende kenmerken zijn: 45% verblijft langer dan één jaar in buitenlandse detentie, 57% is buiten Nederland geboren, 70% heeft schulden tot 20.000 euro en 65% heeft geen beroepsopleiding of diploma.

De buitenlandse detentieomstandigheden wijken in negatieve zin vaak af van die in Nederland, vooral door gebrek aan sanitaire voorzieningen, slechte hygiëne en medische verzorging, en veiligheidsissues. Daarnaast kampen Nederlandse gedetineerden in het buitenland vaak met taal- en cultuurbarrières, beperkingen in de communicatie met de buitenwereld (familie en vrienden) en onbekendheid met het lokale straf(proces)recht.

Bureau Buitenland begeleidt deze mensen in een vrijwillig kader. In Nederland werken 10 regiocoördinatoren samen met een mondiaal netwerk van rond 330 bezoekvrijwilligers. Bureau Buitenland, opgericht in 1975, is onderdeel van Reclassering Nederland. Het bureau ontvangt voor haar werkzaamheden financiering van de ministeries van Veiligheid en Justitie en (vooral) Buitenlandse Zaken. Naast de begeleiding van Nederlandse gedetineerden die in het buitenland vastzitten heeft het bureau twee andere hoofdtaken: de Buitenlandbalie, die uitvoerende, coördinerende en adviserende werkzaamheden verricht voor de overdracht van strafvonnissen binnen Europa en het Koninkrijk, en als derde taak internationale samenwerking op het gebied van reclassering.

Onderzoeksvragen en opzet

In 2011 heeft Bureau Buitenland van Reclassering Nederland het lectoraat Reclassering en Veiligheidsbeleid van Avans Hogeschool gevraagd onderzoek toe doen naar het werk van Bureau Buitenland ten behoeve van in het buitenland gedetineerde Nederlanders. Gevraagd werd om de praktijk van de werkzaamheden ten behoeve van in het buitenland gedetineerde Nederlanders door de landencoördinatoren en vrijwilligers in kaart brengen, en – mede op basis daarvan – te onderzoeken welke bestaande en eventueel andere legitimering voor dit werk kan worden geformuleerd:

De eerste hoofdvraag richtte zich op een evaluatie van de praktijk van Bureau Buitenland: de doelgroep, de doelen, de uitvoering en de impact van die uitvoering. Vragen die hierbij werden gesteld, waren: Wat zijn de kenmerken van de in het buitenland gedetineerde Nederlanders en hun familie/netwerk? Wat zijn hun behoeften en verwachtingen richting landencoördinator en vrijwilliger van Bureau Buitenland? In hoeverre en hoe worden deze

waargemaakt? Welke aanvullende doelen en activiteiten zet Bureau Buitenland daarnaast in? Welke invloed heeft deze praktijk op de gedetineerden en hun familie/netwerk?

De tweede hoofdvraag van Bureau Buitenland was meer fundamenteel en richtte zich op een legitimering van het bestaan (als organisatie) en de praktijk van het bureau: Welke argumenten of grondslagen rechtvaardigen deze organisatie en praktijk?

Ter beantwoording van de eerste vraag is uitgegaan van uitspraken over de missie en de visie van Bureau Buitenland. Deze beschrijven de doelgroep in algemene zin en gaan uit van een veranderingsmodel. Bureau Buitenland stelt: door de steun en begeleiding van de coördinator en de vrijwilliger wordt verwacht dat het bestaande menselijk kapitaal (zelfinzicht, zelfredzaamheid) en het sociaal kapitaal (relaties die menselijk kapitaal en re-integratie bevorderen) in de detentieperiode behouden blijven en versterkt worden, waardoor andere opvattingen over criminaliteit (niet meer willen recidiveren, een ander leven willen inrichten) ontwikkeld of bevestigd worden. Bij de beantwoording van de eerste hoofdvraag – de evaluatie naar de praktijk – is derhalve naar drie aspecten gekeken:

- 1) Het psychosociaal functioneren van de gedetineerde (het menselijk kapitaal),
- 2) De opvattingen van de gedetineerde over zijn toekomst, over gedragsverandering en een leven zonder criminaliteit, en
- 3) Het sociaal netwerk van de gedetineerde (het sociaal kapitaal). Hieronder verstonden we in dit onderzoek ook de (tijdelijke) relaties met de vrijwilliger en regiocoördinator van Bureau Buitenland. Er is nadrukkelijk gekeken naar de behoeften en wensen van de gedetineerden en hun thuisfront over de steun en begeleiding.

Aangezien mannen en drugs relateerde delicten domineren richtte het onderzoek zich op deze groep. Op basis van de aantallen werd gekozen voor onderzoek in drie Europese landen, te weten: Duitsland, Frankrijk en Spanje en vijf landen buiten Europa, te weten: Brazilië, Ecuador, Peru, de Dominicaanse Republiek en de VS.

Om de eerste hoofdvraag te beantwoorden werd een combinatie van instrumenten ingezet: enquêtes en gevalideerde vragenlijsten. Een vooronderzoek (interviews met 16 naar Nederland teruggekeerde ex-gedetineerden) diende ertoe om de enquêtes voor het hoofdonderzoek scherp te krijgen. De gedetineerden en de vrijwilligers in de acht landen werden benaderd met een enquête met zowel open en gesloten vragen. Aanvullend werd is bij een aantal teruggekeerde ex-gedetineerden en bij de coördinatoren een interview afgenomen.

Het eerste deel van de enquête voor gedetineerden bestond uit een inventarisatie van kenmerken van de gedetineerde, zoals leeftijd, burgerlijke staat e.a.; daarna volgden kenmerken van het delict, de straf en de detentiesituatie. Dan volgden items die gerelateerd waren aan de taken van de coördinatoren en vrijwilligers in de verschillende fasen van detentie; deze items correspondeerden met het takenpakket van de coördinatoren. Ook werden de ervaringen van (ex-)gedetineerden met de begeleiding door vrijwilligers in kaart gebracht. Wat is goed bevallen, wat is niet goed bevallen? Is deze begeleiding tot steun geweest tijdens detentie en bij de terugkeer in de Nederlandse samenleving? Wat had anders gekund?

De enquête is ingevuld door 222 gedetineerden. Uiteindelijk bleken (afhankelijk van het onderwerp) steeds tussen de 165 en 190 enquêtes bruikbaar. Dit is een responsepercentage van naar schatting één vijfde van de gehele doelgroep in de 8 geselecteerde landen.

Om de tweede onderzoeksvraag - de legitimering van de organisatie en praktijk van Bureau Buitenland - te beantwoorden is een literatuur- en documentenstudie verricht. Op basis daarvan werd een interview ontworpen dat werd gehouden met een aantal experts op het gebied van onder andere (internationaal) recht en gedragswetenschappen/criminologie. In de interviews werden – met de bestaande missie en visie van Bureau Buitenland als startpunt - humane, morele en juridisch normatieve motieven uitgevraagd die kunnen worden gebruikt als legitimering van het werk van Bureau Buitenland. De motieven kunnen worden verdeeld in enerzijds wetten en verdragen, en anderzijds overtuigingen en opvattingen van wetenschappers en stakeholders.

Conclusies

De beantwoording van de twee onderzoeksvragen leidt tot de volgende conclusies.

Conclusies vraag I: het praktijkonderzoek

1: *Het menselijk kapitaal van de gedetineerden legitimeert bemoeienis.*

De achtergrondkenmerken van de respondenten in dit onderzoek versterken de kans op herhaling van het delictgedrag. De respondenten kunnen worden verdeeld in een groep die geen probleembesef heeft of kan hebben, en een groep die dit wel heeft, en dan in relatief veel gevallen (vergeleken met de motivatie voor gedragsverandering bij verslaafden en reclasseringscliënten) daadwerkelijk probeert dit in anders handelen om te zetten. Bemoeienis met deze gedetineerden gerechtvaardigd, omdat er sprake is van een hoge recidivekans, van menselijk lijden, en in veel gevallen ook van een basis voor (gedrags)verandering waarop kan worden voortgebouwd.

2: *De detentieomstandigheden beperken de mogelijkheden van de bemoeienis door Bureau Buitenland.*

De omstandigheden maken het lastig om te doen wat nuttig of nodig is. Wat voorop moet staan voor Bureau Buitenland, is aandacht voor veiligheid en andere basiscondities, en ondersteuning voor de vaak onaangetaste zelfwaardering en zelfbepaling van de gedetineerde. Een buitenlandse gevangenis is echter voor het werken aan gedragsverandering met als doel om recidive te voorkomen niet of nauwelijks geschikt. Ook *vrijwilligers* zijn niet de aangewezen personen voor het werken aan fundamentele gedragsverandering.

Dat ligt anders als we kijken naar vaardigheden die gedetineerden helpen zich mentaal en fysiek staande te houden. Dit is, mits hanteerbaar voor vrijwilligers, een heel belangrijke rol voor Bureau Buitenland. Dit onderzoek laat zien dat het zwaartepunt moet liggen op simpele trainingen - gecombineerd met 'huiswerk' tussen bezoeken van vrijwilligers door - op het gebied van het omgaan met gedachten en emoties, omgaan met druk en onveiligheid, 'positief onthechten', lichamelijke fitheid en verzorging, en wellicht een aanbod rond zingeving. Dit zijn voor Bureau Buitenland belangrijke gelegitimeerde activiteiten. Ook is mogelijk dat vrijwilligers de 'survival-expertise' van de gedetineerden zelf benutten en bij hen nagaan hoe zij zich staande houden. Deze 'best practices' kunnen worden gedeeld via informatiemateriaal dat vrijwilligers meenemen tijdens hun bezoeken.

3: *De motivatie van de gedetineerden vraagt om bemoeienis, maar meer op maat, en meer in combinatie met goede nazorg.*

Tweederde van de respondenten is *actief* bezig met verandering. Actief bezig zijn aan een ander leven gaat bij deze gedetineerden samen met een positief zelfbeeld; een beeld van zichzelf als iemand die geen delinquent is, maar delicten heeft gepleegd uit domheid of door misverstanden, en op weg is naar iets anders. Een uiting van deze actiegerichtheid vinden we ook in het willen reduceren van onzekerheid: bij de vastgezette Nederlanders bestaat grote behoefte aan meer informatie over de (volgende stappen) in de strafrechtelijke procedure en detentieprocedure. Men verwacht van Bureau Buitenland op dit vlak meer houvast dan nu wordt – of kan worden – aangeboden.

In de actiebereidheid die tweederde van de respondenten kenmerkt, ligt ook een risico verscholen. Zij missen de mogelijkheden om direct een andere weg in te slaan, omdat zij vastzitten, en hebben tegelijk vaak verplichtingen of niet zelden flinke schulden.

Aangevuld met een gebrek aan aansluiting met goede nazorg zorgt dit voor een zeer nijpend probleem. Toch laten de gedetineerden een sterke zelfregulatie en overlevingscompetentie zien. Hoe zwaar de omstandigheden in detentie ook geweest mogen zijn, dit is een vorm van menselijk kapitaal waarop de ex-gedetineerde kan voortbouwen. Uitgebreide planvorming en ondersteuning van de hereniging behoort op dit moment echter niet tot de taakstelling van Bureau Buitenland, en wordt door de gemeentelijke instanties in Nederland ook nog onvoldoende opgepakt. Dit is een groot gemis, dat dient te worden opgelost.

4: *Het eigen sociaal kapitaal van de gedetineerden vraagt om bemoeienis/ondersteuning door derden.*

Het thuisfront van de gedetineerden is voor hen van zeer groot belang. Het gemis is groot en met name de familie is actief in het onderhouden van het contact, in wat mindere mate de vrienden (er zitten ook verkeerde vrienden tussen), en incidenteel is er ook in detentie sprake van positief contact met anderen/lotgenoten. De waardering van de gedetineerden voor pogingen van de coördinator en vrijwilliger om dit contact vast te houden en te versterken is relatief groot, en dit legitimeert de werkzaamheden van Bureau Buitenland op dit gebied sterk.

5: *Het werken aan het menselijk kapitaal van de gedetineerden door de landencoördinator is beperkt mogelijk. Waar praktische begeleiding wel plaatsvindt, komt deze niet overeen met de hoge verwachtingen van de gedetineerde en het thuisfront. Dit zelfde geldt voor de persoonlijke/sociale begeleiding door de landencoördinator, en de beperkingen zijn hier nog veel groter.*

Bureau Buitenland is qua bezetting en slagkracht hiertoe niet voldoende in staat.

Daardoor toont de Nederlandse overheid inzake in het buitenland gedetineerde Nederlanders onvoldoende verdragstrouw. Bureau Buitenland kan niet doen wat het moet doen, en doet daardoor alleen wat het kan doen.

Een groot deel van de gedetineerden is ontevreden over vormen van dienstverlening rond wonen, huren, schulden en verslaving. Dit zijn zaken die de coördinator gewoonweg niet regelen kan of mag. Wat betreft de praktische begeleiding kan ook worden geconcludeerd dat er over het algemeen door gedetineerden (veel) teveel verwacht wordt van Bureau Buitenland: de coördinator heeft immers zicht op de situatie in Nederland en kan van alles regelen. Met name rondom overbrenging naar Nederland verwachten gedetineerden meer dan Bureau Buitenland kan bieden. Blijkbaar is het toch

heel moeilijk voor gedetineerden om helder in beeld te krijgen wie nu precies waar verantwoordelijk voor is.

De meeste gedetineerden hebben behoefte aan iets vertrouwds – iets wat kan worden geassocieerd met 'Nederland' of de situatie waar zij uitkwamen voordat zij werden gedetineerd. Er is sterke behoefte aan een coördinator 'met een gezicht'.

- 6: *De praktische en de persoonlijk/sociale ondersteuning van de gedetineerden door de bezoeker/vrijwilliger (menselijk kapitaal) wordt wisselend gewaardeerd, en vindt niet altijd plaats.*

De vrijwilligers hebben een dubbele taak: het bieden van aandacht en emotionele steun aan de gedetineerde en het in twee richtingen verzorgen van informatieoverdracht: van de coördinator naar de gedetineerde en vice versa. Zij zijn met recht de 'ogen en oren' van Bureau Buitenland.

Zij lijken daarin goed te slagen. Ook hier is er een grote instrumentele component in het contact van de gedetineerde met de vrijwilliger: immers, de vrijwilliger is voor de gedetineerde de lijn naar buiten. En de gedetineerde leeft in veel gevallen in een onveilige omgeving, die ook zodanig gereguleerd is dat hospitalisatie bijna onvermijdelijk is.

We constateren dat relatief veel gedetineerden zeggen dat (een deel van) de praktische en persoonlijke/sociale begeleiding niet plaatsvindt (en dat zij die daarom slecht waarderen). Het lijstje aanvullende wensen van gedetineerden is groot. Wat de vrijwilligers behoren te doen, zo voor zover hun mogelijkheden daartoe reiken, gebeurt volgens een deel van de respondenten gewoon niet. Dit vereist nader onderzoek.

- 7: *Het werken aan zelfredzaamheid is de kern, het werken aan zelfinzicht en (de motivatie voor) gedragsverandering door de bezoeker/vrijwilliger vereisen een aanpak op maat, die niet altijd wordt gerealiseerd.*

Het vergroten van *zelfredzaamheid* is onderdeel van de missie van Bureau Buitenland, en hieraan besteden de coördinator en vrijwilligers in toenemende mate aandacht. Gedetineerden kunnen zich hiermee op de korte termijn staande houden en zij waarderen dit sterk. We mogen dit als de kern van de begeleiding door Bureau Buitenland beschouwen.

Vergroten van zelfinzicht is onderdeel van de missie van Bureau Buitenland, maar in praktische zin moeilijk te bevorderen. Ook maken de resultaten van de vragenlijsten duidelijk dat bij een groot deel van de gedetineerden geen sprake is van een tekort aan zelfinzicht.

De keuze voor de inzet van Motiverende gespreksvoering (MI) door vrijwilligers en coördinatoren wordt door de kenmerken van deze groep respondenten niet sterk ondersteund: Enerzijds zijn er de *diehards*, en gedetineerden zonder probleembesef, beiden zonder een wens hun gedrag fundamenteel te veranderen, anderzijds zijn er relatief veel gedetineerden die zelf al de stap naar actieve verandering hebben gezet (en daarvoor geen toename van zelfinzicht of motivatie nodig hebben). Bij deze laatste groep moet de aandacht liggen bij het *volhouden* van die verandering, en daarbij liggen vaardigheden voor zelfredzaamheid meer voor de hand, *eventueel* met enkele technieken vanuit MI die de gemaakte keuze voor verandering helpen consolideren. Dit moet, indien nodig, worden gecombineerd met het verminderen van acute belasting en bedreiging.

- 8: *Het sociaal kapitaal van het thuisfront heeft tijdens en vooral na de detentie een sterke invloed op (het kiezen voor) een leven zonder criminaliteit, maar dit kapitaal wordt het minst door Bureau Buitenland aangesproken.*

We zien dat Bureau Buitenland en het thuisfront in de loop van de detentie eigenlijk gescheiden werelden worden, die via de coördinator waar mogelijk, maar toch minimaal met elkaar in verband worden gebracht. De vrijwilliger speelt hier ook een beperkte rol. Het gaat vooral om praktische zaken die op zich erg waardevol zijn, maar niet de ondersteuning geven die nodig is voor de zelfredzaamheid van het thuisfront en aan het gevoel greep op de zaak te krijgen of hebben.

De werkzaamheden van de bezoeker-vrijwilliger zijn daarentegen een sterk middel om tijdens detentie invloed uit te oefenen op de ervaring van het eigen sociaal kapitaal van de gedetineerde. De nadruk ligt hier op persoonlijke en sociale steun. Deze worden hoog gewaardeerd en zijn, afgaande op de beleving van de gedetineerde en gemis van het thuisfront, van onschatbare waarde.

- 9: *Het ontbreken van voldoende re-integratiemogelijkheden door een tekort aan structurele nazorgactiviteiten is een groot probleem: het betekent een terugslag voor de gedetineerde en verkwisting van de resultaten die Bureau Buitenland tijdens de detentie weet te bereiken. In de huidige situatie staan de ex-gedetineerde en zijn familie er te vaak alleen voor.*

Vanuit dit onderzoek trekken wij de conclusie dat het ontwikkelen van deze activiteiten in de toekomst zeer noodzakelijk is, waarbij Bureau Buitenland de hoofdrol moet spelen, samen met de groep die daartoe in de meeste gevallen altijd al toe bereid is: de familie. Door de continuïteit van de betrokkenheid van Bureau Buitenland te waarborgen wordt de begeleiding niet alleen effectiever, maar wordt ook het probleem opgelost dat de relatief kleine aantallen uit het buitenland terugkerende ex-gedetineerden niet voldoende zijn om in Nederlandse gemeenten een soepele vorm van overdracht te garanderen. Ook de inzet van vrijwilligers als steun na terugkeer in Nederland kan worden onderzocht worden.

Conclusies vraag II: het grondslagenonderzoek

- 10: *Zowel in de geraadpleegde literatuur als in de interviews met geraadpleegde experts zijn argumenten voor zowel een noodzaak als een nut van de activiteiten van Bureau Buitenland aanwezig.*

- 11: *Experts legitimeren de werkzaamheden van Bureau Buitenland het sterkst met een wettelijke grondslag en daaraan verbonden verdragstrouw, vervolgens op iets minder 'harde' motieven rond compassie en inclusie, en de (gedrags-)wetenschap is het sluitstuk. De laatste wordt door de experts niet zozeer benoemd als een grondslag voor de bemoeienis door Bureau Buitenland, als wel voor de invulling ervan, voor de specifieke aanpak door Bureau Buitenland. Dit staat haaks op de verbintenis van Bureau Buitenland met de missie van Reclassering Nederland, waarin juist recidivevermindering centraal staat.*

In de besproken wetten, regels en verdragen worden door ons drie basisrechten herkend, die in vrijwel alle teksten terugkeren: het recht op waardigheid, het recht om van betekenis te kunnen zijn, en het recht op ontwikkeling. In de uitspraken van de experts zien we deze rechten terug: er wordt door hen primair gesproken over waardigheid als basis voor het werk van Bureau Buitenland, waar de volgende twee rechten (van betekenis kunnen zijn en ontwikkeling) op kunnen voortbouwen.

De missie en visie van Bureau Buitenland wordt door de experts minder stevig onderbouwd op basis van wetenschappelijke inzichten dan op basis van wetten, regels en verdragen. Dat geldt vooral voor het werken aan zelfinzicht. Praktische aspecten, meer urgente hulpvragen en het feit dat de vrijwilligers geen professionele hulpverleners zijn, maken een onderbouwing van het werken aan zelfinzicht met wetenschappelijke argumenten minder logisch of realistisch. Over het werken aan zelfredzaamheid en re-integratie wordt door meer experts aangegeven dat ze van groot belang zijn. Maar ook deze worden in de interviews niet sterk onderbouwd.

- 12: *Een aanvullende legitimering voor de activiteiten van Bureau Buitenland kan zijn, dat het bureau beschikt over unieke expertise en een netwerk waar veel andere landen en organisaties baat bij kunnen hebben.*

Door enkele experts worden gemiste activiteiten genoemd, die wellicht tot aanvullende grondslagen kunnen leiden: verbeteren van de detentieomstandigheden, bijdragen aan het inzetten of inschakelen van advocatenbijstand als dat nodig is, en toeleiding tot de nazorg. We menen dat deze activiteiten echter wel afdoende in de besproken grondslagen zijn afgedekt.

Voor een van de experts ontbreekt in de grondslagen dat ook anderen van de opgebouwde expertise van Bureau Buitenland kunnen profiteren. Een aanvullende grondslag voor Bureau Buitenland zou daarmee kunnen zijn, dat niet iedereen in de gelegenheid verkeert om deze kennis op te bouwen. Anders gezegd: Bureau Buitenland is niet alleen dienstbaar aan de gedetineerde, het thuisfront en de veiligheid in de samenleving, maar ook aan collega-organisaties.

- 13: *Bemoeienis met in het buitenland gedetineerde Nederlanders door Bureau Buitenland als afzonderlijke en aan justitie verbonden organisatie wordt gelegitimeerd door de Nederlandse traditie van het verstatelijken van zorg- en veiligheidsinterventies, het bieden van zekerheid aan de gedetineerde voor de langere termijn, en wetenschappelijke inzichten over het voorkomen van recidive door het investeren in een alliantie met de gedetineerde.*

Vooral voor het recht op van betekenis kunnen zijn mag worden gezegd dat het inzetten van vrijwilligers met ondersteuning vanuit de overheid gedetineerden laat zien niet dat zij door de samenleving worden losgelaten of 'verbannen'. Bureau Buitenland is daarmee onzes inziens een voorbeeld van de (als typisch Nederlands te duiden) respons om sociale cohesie structureel te ondersteunen en wanneer nodig ook te verstatelijken. In tegenstelling tot non-profits is er bij Bureau Buitenland sprake van een structurele ondersteuning door de overheid van een zorg- en beïnvloedingsinterventie. Nut en noodzaak worden op die manier niet meer aan het toeval overgelaten (dat biedt de gedetineerde zekerheid) en ook gekoppeld aan de doorzettingsmacht en verdragstrouw van de overheid (dat biedt de gedetineerde meer kans op het toekomen aan zijn rechten). Vanuit dit verstatelijkte initiatief kan de overheid (via Bureau Buitenland) ook bij de gedetineerde, als hij op het aanbod van begeleiding door Bureau Buitenland ingaat, aanspraak maken op 'wisselgeld' in de vorm van extra inspanningen om het leven na detentie op orde te krijgen. De wetenschappelijke kennis over het stoppen met criminaliteit ondersteunt deze opstelling: oogsten kan alleen als eerst wordt geïnvesteerd.

Aanbevelingen

Praktische aanbevelingen

1. Kijk hoe de voorlichting over de mogelijkheden en beperkingen van Bureau Buitenland kan worden verbeterd. Besteed meer aandacht aan het verwachtingenmanagement richting gedetineerden en thuisfront. Zet hierbij de vrijwilligers meer in.
2. Verbeter de dossiervoering (al gestart).
3. Blijf aandacht houden voor goede afstemming tussen Epafras, Bureau Buitenland en BZ.
4. De bezoeken vrijwilligers zijn het belangrijkste middel van Bureau Buitenland voor gedragsbeïnvloeding. Uitgebreide introductie, permanente scholing en coaching van de vrijwilligers blijft van cruciaal belang.
5. In aansluiting hierop vereist ook een meer intensieve monitoring/controle op de concrete uitvoering in de gevangenissen aandacht. Een focus op wat de bezoeken vrijwilligers (in de optiek van zowel de gedetineerden als Bureau Buitenland) *wel* zouden moeten doen, en vervolgens een focus op de vraag of de vrijwilligers dat ook echt *doen*, is in onze optiek de eerste, grote opgave van Bureau Buitenland.
6. Start onderzoek naar de mogelijkheden voor het onderbrengen van nazorg bij Bureau Buitenland zelf, bij voorbeeld via een aandachtsfunctionaris ('Coördinator Nederland'), of een regionale coördinator vanuit de reclassering. Intensiveer de aansluiting op het nazorgnetwerk van Nederlandse gemeenten, waaronder ook volledige aansluiting op het landelijke elektronische DPAN-netwerk, waarmee toegang van cliënten van Bureau Buitenland tot het nazorgnetwerk van Justitie en gemeenten kan worden gewaarborgd.
7. Onderzoek of ook in Nederland vrijwilligers kunnen worden ingezet om ex-gedetineerden na terugkeer met hun re-integratie te ondersteunen.
8. Als lid van *Special Interest Group* (opvolger van de *European Group for Prisoners Abroad* binnen de CEP) kan Bureau Buitenland het thema *Foreign National Prisoners* hoger op de politieke agenda te zetten en daarbij een (in eerste instantie) Europees netwerk op proberen te zetten. Door deze versterkte internationale samenwerking kan Bureau Buitenland haar positie verstevigen.

Inhoudelijke aanbevelingen

9. De '*What Works*' getinte missie van Bureau Buitenland is gerechtvaardigd, omdat het goed uitvoering geven aan gemaakte afspraken (nationale en internationale 'verdragstrouw') met de nodig expertise moet gebeuren. *What Works* helpt daarbij, maar is een te beperkt uitgangspunt. Elementaire behoeften (en rechten) als waardigheid, van betekenis zijn en ontwikkeling, worden in buitenlandse detentie dermate bedreigd, dat Bureau Buitenland in haar mag missie opnemen dat het realiseren van die voorwaarden ook haar bestaansrecht rechtvaardigt en tot haar taken behoort. Bureau Buitenland kan zich daartoe ook oriënteren op de missie en visie van het Leger des Heils Jeugdbescherming en Reclassering (LJ&R) en van de Stichting Verslavingsreclassering GGZ (SVG).
10. Verbinding met de twee andere reclasseringsorganisaties is inhoudelijk ook aan te bevelen omdat de problematiek van de gedetineerden (met name verslaving) zich leent voor deze stap. Dit kan ook de noodzakelijke verbinding / continuïteit na terugkeer in Nederland mogelijk verbeteren.
11. Tot nu toe maakt Bureau Buitenland geen gebruik van een instrument voor gestructureerde taxatie van risico's, behoeften (criminogene en beschermende factoren), responsiviteit en zorgpunten. Hierdoor is de reclasseringsintake een tamelijk oppervlakkig

- onderzoek naar met name de materiële risicofactoren. Zowel de aanpak door de vrijwilliger als de inkleuring van de nazorg na terugkeer kunnen door invoering van een dergelijk instrument meer gestructureerd plaatsvinden.
12. Intensiveer in de aandacht voor de (kracht van) achterblijvers en in de 'survival expertise' van de gedetineerden zelf. Kijk naar mogelijkheden voor meer persoonlijk contact, lotgenotencontact (met *Prisoners Abroad* als voorbeeld), en mogelijkheden voor familieberaden bij (voorbereiding op de) terugkeer. Breng de nu te veel gescheiden werelden van Bureau Buitenland en het thuisfront weer samen.
 13. Leid vrijwilligers op in het signaleren en (eventueel) het bespreekbaar maken van psychopathologie (psychiatrie, verslaving en zwakbegaafdheid) en motiveren voor behandeling (binnen detentie of bij terugkeer).
 14. Werk een lichte methode uit voor de bezoekenwilligers waarin (mentale) training voor zelfredzaamheid en het omgaan met belasting wordt gecombineerd met een gerichte inzet van motiverende gespreksvoering, afhankelijk van het stadium van gedragsverandering. In dit verband is wellicht ook mogelijk dat vrijwilligers de 'survival-expertise' van de gedetineerden zelf benutten en bij hen nagaan hoe zij zich staande houden. Deze 'best practices' kunnen worden gedeeld via informatiemateriaal dat vrijwilligers meenemen tijdens hun bezoeken.
 15. Onderzoek de mogelijkheden voor het inrichten van een gedwongen kader voor cliënten van Bureau Buitenland na terugkeer uit detentie. Een strafrechtelijk gedwongen kader kan een meerwaarde zijn voor Bureau Buitenland om re-integratie van in het buitenland gedetineerde Nederlandse ingezetenen te bevorderen. Door het creëren van een dergelijk gedwongen kader kan Bureau Buitenland bovendien haar missie en visie sterker legitimeren.
 16. De opgaven die in de aanbevelingen worden genoemd vereisen een uitbreiding van de middelen die Bureau Buitenland tot haar beschikking heeft.

Aanbevelingen voor onderzoek

17. Houd recidivecijfers bij.
18. Overweeg onderzoek met een controlegroep naar het effect van de inzet van Bureau Buitenland op recidivevermindering, gedragsbeïnvloeding, re-integratie en kosten/baten.
19. Onderzoek de beleving, krachten en problemen van het thuisfront tijdens de begeleiding door Bureau Buitenland. Gebruik deze om de uitwerking van de voorgaande aanbevelingen te versterken.
20. Onderzoek de kenmerken van de 'vergeten' respondenten in dit onderzoek, en ga na hoe de aanbevelingen ook van toepassing zijn op andere groepen (vrouwen) en andere delicttypen.

datum Mei 2015
auteurs Bas Vogelvang,
Ineke Heemskerk,
Heinrich Althoff
pagina 18 van 221

Summary

Recruited, gambled, arrested and supported

The International Office of the Dutch Probation Service: practice and legitimisation of its work with Dutch citizens foreign prisons

©2015 Avans Centre for Public Safety and Criminal Justice and the Dutch Probation Service

Foreign imprisonment and 'Bureau Buitenland' (the International Office of the Dutch Probation Service)

Compared to other countries, the number of Dutch adult citizens imprisoned abroad is quite large. In 2013, almost 30% of the entire population of Dutch prisoners were in imprisonment abroad, meaning they were either in custody and awaiting their trial, or convicted to a prison sentence. Between 2005 and 2012, this concerned some 2,500 prisoners, with a yearly turnover of 1,600 people: every year, on average, there is an increase of 800 new Dutch prisoners abroad but also a decrease of 800, of whom the majority returns to the Netherlands. Since 2013, a downward trend can be observed: less Dutch citizens are in imprisonment in foreign countries. In 2014, 2,214 imprisoned Dutchmen were known to the International Office. Around 1,500 (68%) of them were imprisoned in European countries, 20% in Latin America, and the others in other continents. The entire group consists of 88% males (with 12%, the number of females imprisoned abroad is relatively high) and 62% were imprisoned for a drug related offence. Other distinctive features are: 45% of them have been in foreign imprisonment for more than one year, 57% were born outside of the Netherlands, 70% have debts up to 20,000 euro and 65% do not have any vocational training nor a certificate of education.

The circumstances of imprisonment abroad often may differ in a negative sense compared to those in the Netherlands, especially because of the lack of sanitation, poor hygiene and medical attention, as well as safety issues. Moreover, Dutch prisoners abroad are often confronted with language and cultural barriers, restrictions in communication with the outside world (relatives and friends) and ignorance of the local criminal (procedural) law.

The International Office assists these people within a voluntary framework. In the Netherlands, 10 regional coordinators are cooperating with a global network consisting of around 330 volunteer visitors. Founded in 1975, the International Office is part of 'Reclassering Nederland' (the Dutch Probation Service). The Ministries of Security and Justice and (especially) the Ministry of Foreign Affairs financially support these activities. Apart from the assistance of Dutch citizens imprisoned abroad, the International Office has two other main tasks: the 'Buitenlandbalie' (International desk), that performs executive, coordinating and advisory activities for the transfer of criminal sentences between the Kingdom of the Netherlands and the other Member States of the European Union, and thirdly international cooperation in the field of social rehabilitation.

Research questions and structure

In 2011, the International Office requested the 'Probation, parole and safety policy' lectorate of Avans University of Applied Sciences) to study the work of the International Office for the benefit of Dutch prisoners abroad. The assignment was to map the practice of the activities

for the benefit of the Dutch citizens in imprisonment abroad performed by the regional coordinators and the volunteers, and - also based on that - to study which existing and possibly other justification can be formulated for these activities:

The first principal question was focussed on an evaluation of the practice of the International Office: the client group, the goals of the services provided, the use of interventions to reach these goals, and their impact. Questions that arose were: What are the characteristics of the Dutch citizens imprisoned abroad and their family/network? What do they need and expect from the regional coordinator and the volunteer of the International Office? To what extent and how are these needs and expectations met? What are the supplementary goals and activities deployed by the International Office? What influence does this practice have on the prisoners and their family/network?

The International Office's second principal question was more fundamental and focussed on justification of the existence of the International Office (as organisation) and its practice: Which arguments or foundations justify this organisation and practice?

The answer to the first question is based on pronouncements regarding the mission and vision of the International Office. These pronouncements describe the target group in general and are based on a change model. The International Office argues: the support and assistance of the coordinator and the volunteer are expected to maintain and strengthen the existing human capital (self-insight, self-reliance) and the social capital (relations encouraging human capital and reintegration) during the imprisonment period, thus enabling other, alternative convictions regarding crime (no more reoffending, planning their own lives) to be developed or confirmed. Therefore, when answering the first principal question, three aspects were considered:

- 1) The psychosocial functioning of the prisoner (human capital),
- 2) The prisoner's opinions and motivations regarding his future, behavioural change and a life without crime, and
- 3) The prisoner's social network (social capital). In the present research this also included the (temporary) relations with the volunteer and the regional coordinator of the International Office. We particularly paid attention to the needs and wishes of the prisoners and their home front regarding support and assistance.

Since males and drug related offences are dominant in the International Office's client population, the research focussed on this group. Based on the total numbers of Dutch citizens in imprisonment abroad, we chose to focus the research on a representative sample of three European countries, namely: Germany, France and Spain, and five countries outside of Europe, namely: Brazil, Ecuador, Peru, the Dominican Republic and the United States.

To answer the first principal question, we used a combination of surveys and validated questionnaires. A preliminary research was conducted (interviews with 16 ex-prisoners returned to the Netherlands) to create clear definitions for the main survey. In the main research, prisoners and volunteers in the eight countries were sent a survey with both open and closed questions, as well as (subscales of) questionnaires measuring aspects of human capital, social capital, and opinions and motivations that pertain to prison life, re-integration and a crime-free lifestyle. In addition, we interviewed some of the returned ex-prisoners as well as the coordinators.

The first part of the prisoners' survey consisted of an inventory of the prisoner's characteristics, such as age, civil status, etc., followed by characteristics of the offence, the sentence (if applicable) and the imprisonment situation. Next, items relating to the tasks of coordinators and volunteers during the different phases of imprisonment were submitted. These items matched the tasks of the coordinators. In addition, an inventory was made of the experiences of the prisoners regarding the assistance by volunteers. What did they appreciate and what not? Did they find this assistance to be of help during the imprisonment and on return to Dutch society? What could have been done differently?

The survey was filled in by 222 prisoners. After selection, between 165 and 190 surveys (dependant on the subject) turned out to be useful for answering a particular research question. This amounts to a response percentage of an estimated 20% of the entire target group in the 8 selected countries.

To answer the second principal research question – to find existing and possibly additional justifications of the organisation's existence and the practice of the International Office – we first conducted an extensive literature research. Based on this, an interview was conducted with a number of experts in the field of (international) law, behavioural sciences and criminology. The interviews took the existing mission and vision of the International Office as a starting point to request and explore humane, moral and legal normative motives that can be used as a justification of the existence and activities carried out by the International Office. Following the interviews, these justifications (also called motives) were divided into laws and conventions on the one hand, and convictions and opinions of the experts (scientists and stakeholders) on the other hand.

Conclusions

The answers to the two principal research questions lead to the following conclusions.

Conclusions question I: the practice research

1: The human capital of the prisoners justifies professional interference.

The results show us that not only the negative effects of prison life in a foreign country justify interference from an ethical perspective. Also, the demographic characteristics of the respondents, (including their criminal history) justify this, because they increase their risk of recidivism. A third, and very important justification for interference was found in several positive elements that are clearly present in the human capital of many respondents. Regarding these elements, the questionnaire results show us that the respondents can be divided into a group that lacks or can lack awareness of their problems on the one hand, and a group that is aware of their problems on the other hand. In a relatively large number of cases (compared to the motivation for behavioural change of addicts and probation clients) these prisoners actually try to convert this into crime-free, meaningful, positive action. This intention is supported by a relatively unscratched positive self-esteem and self-determination (cf. conclusion #3). In other words, interference with Dutch prisoners abroad is not only justified since their risk of recidivism is high and many of them are suffering, but also in many cases because there is a basis for (behavioural) change to build upon.

2: The circumstances of imprisonment limit the possibilities of interference by the International Office.

Prison circumstances make it difficult to do what is useful or necessary for Dutch prisoners abroad. The results lead us to conclude that International Office's priority has to be the attention to safety and other basic conditions, and support for the prisoner's self-esteem and self-determination. In contrast, a foreign prison is not or hardly an appropriate context to work on behavioural change with the intention to prevent recidivism. *Volunteers* are not the appropriate persons to work on a fundamental change of behaviour either.

This situation is different if we look at the skills that help Dutch prisoners abroad to cope with their situation, both mentally and physically. We consider this to be a very important role for the International Office, provided that the volunteers are able to support prisoners to develop or maintain these skills. The present research shows that the focus has to be on simple training – combined with 'homework' in between volunteer visits– on dealing with thoughts and emotions, dealing with pressure and insecurity, 'positive detachment', physical fitness and physical care, and maybe training programmes regarding developing a sense of purpose or meaningfulness in (prison and post-prison) life. These are important justified activities for the International Office. In this regard, we conclude it is also possible for volunteers to use the prisoners' 'survival expertise' and to ask them how they are coping. These 'best practices' can be shared by means of information material that volunteers bring along on their visits.

3: The prisoners' motivation calls for interference, but more tailor-made and more in combination with good aftercare.

Two-thirds of the respondents are *actively* trying to change. For these prisoners, working actively on creating another life is combined with a positive self-image; an image of oneself as someone who is not an offender but who has committed offences out of foolishness or due to misunderstandings, and who is now choosing a different path. An expression of this action-orientated attitude can also be seen in the need to reduce the level of insecurity: the imprisoned Dutchmen are in great need of receiving more information regarding the (next) steps in the criminal procedure as well as the imprisonment procedure. They expect the International Office to provide more support in this field than is - or can be - offered at the present moment.

The willingness to act that characterises two-thirds of the respondents, also poses a risk. Being in imprisonment, they lack the opportunities to immediately change course. At the same time, they often have commitments and not infrequently large debts. Along with a lack of good aftercare, this creates a particularly problematic situation. Nevertheless, the prisoners show a strong self-regulation and the competence to survive. No matter how difficult the circumstances of the imprisonment may have been, this is a form of human capital the ex-prisoner can build upon. At the moment however, elaborate planning and support of the reunification are not part of the activities of the International Office and the local authorities in the Netherlands fail to take them on. This is a missed opportunity that needs to be taken care of.

4: The prisoners' own social capital requires interference by/support from others.

The prisoners' home front is of great importance to them. They feel a great loss and especially the family is actively trying to maintain contact. To a lesser extent, this goes also for friends (there are also 'wrong' friends among them), and sometimes even in imprisonment there are positive contacts with others / people in a similar situation. The prisoners' appreciation of the efforts made by coordinator and volunteer to maintain and strengthen this contact is relatively high, which justifies the activities of the International Office in this field.

- 5: *The regional coordinator (as temporary social capital) has limited possibilities to work on the prisoners' human capital. Practical assistance that is offered often does not match the high (although sometimes unrealistic) expectations of the prisoner and the home front. The same goes for the personal/social assistance provided by the regional coordinator, with even bigger restrictions.*

A large proportion of the prisoners are not satisfied with the kind of assistance offered regarding housing, renting, debts and addiction. These are matters the coordinator cannot or is not allowed to arrange. Due to lack of both manpower and span of control, the International Office is unable to provide the practical assistance that these prisoners are asking for. This leads us to conclude that the Dutch government shows insufficient loyalty to treaties regarding Dutch prisoners abroad. At present, the International Office is unable to do what it should do, and therefore it only does what it can do. As far as practical assistance is concerned, it may also be concluded that, in general, prisoners expect (too) much of the International Office, for in their eyes the coordinator has a view of the situation in the Netherlands and can arrange all sorts of things. Especially with regard to transfer to the Netherlands, the prisoners expect more than the International Office can offer them. Apparently, prisoners have a lot of difficulty obtaining a clear picture of who is responsible for what.

Regarding personal/social assistance, most Dutch prisoners abroad need something familiar, something that can be associated with 'the Netherlands' or the situation they found themselves in prior to being imprisoned. There is a strong need for a coordinator 'with a human face'.

- 6: *The prisoners are divided in their assessments of the practical and personal/social support by the visiting volunteer (as temporary social capital). This support does not always take place.*

Volunteers have a dual role of offering attention and emotional support to the prisoners, and ensuring the two-way information transfer from the coordinator to the prisoner and vice versa. They are the 'eyes and ears' of the International Office and rightfully so. They seem to do a good job, although the contact between prisoner and volunteer also serves an instrumental purpose for the prisoners, since volunteers represent a link with the outside world for the prisoner and, in many cases, the latter lives in an unsafe environment, that is regulated in such a manner that hospitalization is almost unavoidable.

We note that a relatively large part of the prisoners tell us that (part of) the practical and personal/social assistance that volunteers should provide is not given, which leads to an overall poor appreciation of these services and a long list of additional wishes. Part of the respondents says that the volunteers just do not do what they are supposed to do, in so far as they are able. This requires further examination.

- 7: *Working on self-reliance can be regarded as the core activity of the International Office, and working on self-insight and (the motivation for) behavioural change by visiting volunteers requires a tailor-made interference that is not always warranted or carried out.*

Increasing *self-reliance* is part of the official mission of the International Office to which both the coordinator as well as the volunteers have been paying growing attention. In the short term, prisoners will be able to hold their own and they greatly appreciate support aimed at this goal. We can consider this to be the core activity of the assistance offered by the International Office.

Increasing self-insight is also part of the mission of the International Office but from a practical point of view difficult to promote. The results of the questionnaires also show that a major part of the prisoners do not lack self-insight.

The choice of Motivational Interviewing (MI) by volunteers and coordinators is not strongly supported by the characteristics of this group of respondents: on the one hand there are the *diehards* and prisoners without any awareness of problems, neither of them having the ambition to change their behaviour fundamentally, on the other hand there is a relatively large amount of prisoners that have already made a step towards active change (not requiring an increased self-insight or the motivation to do so). For the latter group, the attention needs to be focussed on *maintaining* that change, and therefore capabilities of self-reliance are more obvious, *possibly* with some techniques provided by MI that help to consolidate the choice to change that was made. Where appropriate, this has to be combined with a decrease of acute pressure and threat.

- 8: *During and especially after the imprisonment, the home front's social capital strongly influences (the choice for) a life without criminality, but this capital is least used by the International Office.*

We observed that, during the period of imprisonment, the International Office and the home front become separate worlds. In case of contacts, it mainly concerns practical issues that are very valuable in itself, yet do not provide the support needed for the self-reliance of the home front nor contribute to the feeling to get or have a grip on the situation.

The volunteer also plays a limited role in linking both. However, the visiting volunteer's activities are a strong means to influence the experience of the prisoner's own social capital during imprisonment. The emphasis lays on personal and social support, which are highly appreciated and are invaluable, based on the perception of the prisoner and the absence of the home front.

- 9: *The lack of sufficient means for reintegration due to a shortage of structural aftercare activities is a big problem: this represents a setback for the prisoner and a possible waste of the results the International Office attains during the imprisonment. In the present situation, far too often, the ex-prisoner and his family are on their own.*

Based on this research we have come to the conclusion that development of these activities in the future is very necessary, featuring the International Office, together with a group of people that, in most cases, is always prepared to do so: family. By guaranteeing the continuity of the involvement of the International Office following prisoners' return to the Netherlands, not only the assistance becomes more effective, but also a problem is solved, namely the fact that the relatively small number of ex-prisoners returning from abroad is not sufficient to ensure a smooth transfer in the Dutch municipalities. The deployment of volunteers providing support after return to the Netherlands may also be investigated.

Conclusions question II: the fundamental research

- 10: *Both the literature consulted and the interviews with experts consulted provide arguments for the necessity and usefulness of the International Office's activities.*

- 11: *Firstly, experts legitimize the activities of the International Office most strongly on a legal basis and the loyalty to treaties that goes with it, secondly on somewhat less 'firm' motives regarding compassion and inclusion, and the last criterion being (behavioural)*

science. The latter is not so much referred to as a basis for the interference of the International Office, as well as for the completion thereof, for the specific approach by the International Office. This is at odds with the commitment of the International Office to the mission of its 'mother organization', the Dutch Probation Service, since the latter focuses completely on reduction of recidivism and not on social inclusion as a humane endeavour in its own regard.

In the laws, rules and treaties that have been studied in this research, we recognize three basic rights that are present in almost all of the texts: the right to dignity (e.g. being safe, or being well-informed about procedures), the right to be meaningful to others (e.g. doing purposeful work, or having contact with family, partner or children), and the right to personal development (e.g. being allowed to read books, or study). These rights reoccur in the pronouncements made by the experts during the interviews: they primarily talk about dignity being the basis for the activities of the International Office, on which the two other rights (being meaningful to others and personal development) can build.

Experts substantiate the mission and vision of the International Office not so much on the basis of scientific knowledge than on the basis of laws, rules and treaties. This applies particularly to working on self-insight. Practical aspects, an increased number of requests for help and the fact that volunteers are not professional care providers, contribute to the fact that substantiating working on self-insight based on scientific arguments is less logical or less realistic.

More experts indicate that working on self-reliance and reintegration is of major importance. However, in the interviews these activities are not strongly substantiated either.

- 12: A supplementary legitimacy for the International Office's activities may be that the office disposes of unique expertise and a network many other countries and organisations could benefit from.*

Some experts mention that certain activities that might lead to supplementary arguments for the International Office's existence are not performed, such as: improving imprisonment conditions, contributing to the deployment of or bringing in a lawyer, if needed, and providing access to aftercare. We think however, that these activities have been sufficiently covered by the International Office's mission statement.

One of the experts regrets that the International Office's mission statement does not mention that others may also profit from their expertise. In addition, not all countries have the opportunity to acquire this knowledge. In other words: the International Office could not only serve the prisoner, the home front and safety in society, but also fellow organisations.

- 13: The interference with Dutch prisoners abroad by the International Office as a separate organisation linked to the judiciary, can be explained and justified by the Dutch tradition of gradual nationalisation of interventions in the field of care and safety. Through nationalisation, the activities of the office offer assurance to the prisoner for the longer term, and add to the use of scientific knowledge regarding the prevention of recidivism by investing in an alliance with the prisoner.*

Especially, as far as the right to be *meaningful* to others is concerned, it may be said that deploying volunteers with support from the government shows prisoners that they are not left to their own devices or 'expelled'. Therefore, we are of opinion that the International Office is an example of the (typically Dutch) response to not only structurally support social cohesion but, if necessary, also to nationalise and protect it. In

contrast to non-profit organisations, the International Office receives *structural* public support regarding interventions in the field of care and influence. Thus, usefulness and need are no longer left to chance (offering the prisoner security) and are also linked to legal power and loyalty to treaties from the public authorities (offering the prisoner a better chance to obtain his rights). On the basis of this 'nationalised' initiative, when the prisoner accepts the assistance offer from the International Office, the government (through the intermediary of the International Office) can also claim 'change' from the prisoner in the form of extra efforts to get his life back on track after the imprisonment period. This attitude is supported by the scientific knowledge on putting an end to criminal behaviour: you have to invest before you can reap the benefits.

Recommendations

Practical recommendations

1. Check what possibilities there are to improve the opportunities and restrictions of the International Office. Pay more attention to managing the expectations of the prisoners and the home front. Increase the deployment of volunteers to achieve this.
2. Improve file keeping (already started).
3. Keep paying attention to a good coordination between 'Epafras' (an NGO offering assistance to Dutch prisoners abroad), the International Office and the Ministry of Foreign Affairs.
4. The visiting volunteers are the most important means or 'capital' of the International Office to realize its mission. Extensive introduction, continuous education and coaching of volunteers remain of crucial importance.
5. Moreover, a more intensive monitoring/supervision of concrete activities within the prison setting is required. In our view, the first major challenge of the International Office is to focus on what the visiting volunteers (both according to the prisoners and to the International Office itself) *should do*, followed by focussing on the question whether the volunteers really *act* on that.
6. Start investigating the possibilities of transferring the responsibility for aftercare to the International Office itself, for instance by means of a special-task employee ('Coordinator Netherlands'), or a regional coordinator from the Probation Service. Intensivate the connection with the aftercare network of Dutch municipalities, among which also the entire connection to the national electronic DPAN network, ensuring the access of clients from the International Office to the aftercare network from the judicial authorities and the municipalities.
7. Examine whether volunteers can also be deployed in the Netherlands to support ex-prisoners to reintegrate after their return.
8. As a member of the *Special Interest Group* (successor to the *European Group for Prisoners Abroad* within CEP) the International Office is able to give the theme *Foreign National Prisoners* higher political priority, thus trying to (initially) create a European network. Because of this enhanced international cooperation the International Office can strengthen its position.

Substantive recommendations

9. The '*What Works*' mission of the International Office, focusing on risk reduction, is justified, because it follows from the implementation of agreements made (through national and international loyalty to treaties) that the necessary expertise to do this must

be available. 'What Works' helps with this, but is also too limited as a starting point. Elementary needs (and rights) such as dignity, being meaningful to others and personal development, are threatened in foreign imprisonment, to such extent that we recommend the International Office to integrate in its mission that the realisation of these conditions is necessary. This extended mission also justifies the existence of the office and is part of its tasks. To that end the International Office may also focus on the mission and vision of the 'Leger des Heils Jeugdbescherming en Reclassering' (LJ&R: Salvation Army Youth Protection and Probation) and of the 'Stichting Verslavingsreclassering GGZ' (SVG: Foundation Probation Service for Addicts, mental health care).

10. We recommend to intensify the connection with the two other probation organisations, since the problems of prisoners (especially addiction problems) justify this step. This might also improve the necessary relation/continuity after their return to the Netherlands.
11. Up till now the International Office does not avail of an instrument for structured risk assessment, including criminogenic and protective factors, responsiveness and additional non-crime related care items. Both the approach by the volunteer and the nature of the aftercare after the prisoner's return may become more structured by introducing such an instrument.
12. Provide more intensive attention to (the force of) those who are left behind and to the 'survival expertise' of the prisoners themselves. Look for opportunities for more personal contacts, contacts with people who have had similar experiences (with *Prisoners Abroad* as example), and opportunities for family consultations, for instance in view of (preparation for) the return. It is important to reunite the world of the International Office on the one hand and that of the home front on the other hand, which at the moment are too far apart.
13. Train volunteers to point out and (possibly) make psychopathology (psychiatry, addiction and mental retardation) a subject of discussion and to motivate clients for treatment (after return of the prisoner or while being in imprisonment).
14. Develop a 'light' method for the visiting volunteers in which (mental) training in view of self-reliance and dealing with pressure is combined with a targeted deployment of motivational interviewing, dependant on the stage of behavioural change the prisoner is actually in. In this respect, it might also be possible for volunteers to use the 'prisoners' survival expertise' themselves to ask them how they are coping. These 'best practices' can be shared by means of information material that volunteers bring along on their visits.
15. Investigate the possibilities for the creation of mandated social work for clients of the International Office after their return to the Netherlands. A mandated framework might be of extra value for the International Office to stimulate the reintegration of Dutch citizens imprisoned abroad. By creating such mandated framework, the International Office can also strengthen the justification of its mission and vision.
16. The tasks mentioned in the recommendations require an increase of the current resources of the International Office.

Recommendations for research

17. Consider keeping track of recidivism rates.
18. Consider starting research with a control group to determine the effect of the activities of the International Office on the reduction of recidivism, influencing behaviour, reintegration and cost/benefit.

datum Mei 2015
auteurs Bas Vogelvang,
Ineke Heemskerk,
Heinrich Althoff
pagina 28 van 221

19. Investigate the perception, support powers and problems of the home front during the assistance provided by the International Office. Put it to use in order to strengthen the elaboration of the abovementioned recommendations.
20. Investigate the characteristics of the respondents that were 'forgotten' in the present research, and try to find out how the recommendations can also apply to other groups (women) and other types of offences.

1 Inleiding

1.1 De vraag van Reclassering Nederland

Reclassering Nederland heeft het lectoraat Reclassering en Veiligheidsbeleid, onderdeel van het Expertisecentrum Veiligheid van Avans Hogeschool, gevraagd onderzoek uit te voeren naar het werk van Bureau Buitenland ten behoeve van in het buitenland gedetineerde Nederlanders.

Bureau Buitenland is onderdeel van Reclassering Nederland. Het bureau heeft drie hoofdtaken:

1. Begeleiding van Nederlandse gedetineerden die in het buitenland vastzitten;
2. De Buitenlandbalie, die uitvoerende, coördinerende en adviserende werkzaamheden verricht voor de overdracht van strafvonnissen binnen Europa en het Koninkrijk (zie Bijlage 3);
3. En als derde taak internationale samenwerking op het gebied van reclassering.

De vraag van Reclassering Nederland beperkt zich tot de eerste hoofdtak.

Gevraagd werd om de praktijk van de werkzaamheden ten behoeve van in het buitenland gedetineerde Nederlanders door de landencoördinatoren en vrijwilligers in kaart brengen, en – mede op basis daarvan – te onderzoeken welke bestaande en eventueel andere legitimering voor dit werk kan worden geformuleerd:

1. De eerste vraag richtte zich op een evaluatie van de praktijk van Bureau Buitenland: de doelgroep, de doelen, de uitvoering en de impact van die uitvoering. Vragen die hierbij werden gesteld, zijn: Wat zijn de kenmerken van de in het buitenland gedetineerde Nederlanders en hun familie / netwerk? Wat zijn hun behoeften en verwachtingen richting landencoördinator en vrijwilliger van Bureau Buitenland? In hoeverre en hoe worden deze waargemaakt? Welke aanvullende doelen en activiteiten zet Bureau Buitenland daarnaast in? Welke invloed heeft deze praktijk op de gedetineerden en hun familie/netwerk?
2. De tweede vraag was meer fundamenteel en richtte zich op een legitimering van het bestaan (als organisatie) en de praktijk van Bureau Buitenland. Welke argumenten of grondslagen rechtvaardigen deze organisatie en praktijk?

1.2 Opbouw van dit rapport

In hoofdstuk 2 gaan we eerst dieper in op de context van het onderzoek: we geven een overzicht van de situatie en achtergronden van in het buitenland gedetineerde Nederlanders en van de 'spelers' die zich met hen bezighouden. Dit zijn naast Bureau Buitenland bijvoorbeeld het ministerie van Buitenlandse Zaken.

In hoofdstuk 3 presenteren we een reflectie en aanscherping op de twee hoofdvragen en bespreken we de onderzoeksopzet.

In hoofdstuk 4 volgt de beantwoording van hoofdvraag 1, naar de behoeften, verwachtingen, uitvoering en de invloed van het werk van Bureau Buitenland. Daarvoor zijn naast interviews met betrokkenen (na hun terugkeer in Nederland) enquêtes ingezet, die in 6 landen door een steekproef van gedetineerden zijn ingevuld.

Daarna komt in hoofdstuk 5 de beantwoording van hoofdvraag 2 aan de orde: de

datum Mei 2015
auteurs Bas Vogelvang,
Ineke Heemskerk,
Heinrich Althoff
pagina 30 van 221

legitimering. Hiervoor is gebruik gemaakt van literatuuronderzoek en interviews met deskundigen.

In het slothoofdstuk 6 komen we tot conclusies van het onderzoek en formuleren we aanbevelingen voor Bureau Buitenland.

2 De onderzoekscontext: buitenlandse detentie en Nederlandse inspanningen

2.1 Vastzitten in een buitenlandse gevangenis

Detentie heeft over het algemeen een grote invloed op het leven van gedetineerden. Het dagelijkse ritme wordt vanaf het binnenkomen in de gevangenis tot de laatste minuut gereguleerd en gedictreed. De privacy is beperkt, op vaardigheden en kwaliteiten van de gedetineerden wordt niet of nauwelijks een beroep gedaan, persoonlijke en intieme relaties worden tot het minimum gereduceerd. Men is afgesloten van de buitenwereld en heeft geen mogelijkheid mee te groeien met ontwikkelingen in de samenleving. Er kan met recht gesproken worden van een 'totale institutie' (Goffman, 1961), met hospitalisatie als bijna onontkoombaar gevolg. Hier komt bij dat in een aantal buitenlandse gevangenis­sen sprake is van overbevolking, bedreiging en geweld, wat stressverhogend werkt.

Daarnaast gaat het vastzitten vaak gepaard met relationele problemen, met verlies van werk, woonruimte en daar komt ook nog de reputatieschade bij van het gevangen zitten (Vogelvang, 2009). Een deel van deze problemen was al aanwezig voordat mensen vast kwamen te zitten, was soms zelfs de oorzaak ervan en staat aan het eind van de detentie 'aan de poort' opnieuw te wachten.

Het is bekend dat het verblijf in een gevangenis bij veel mensen leidt tot detentieschade. Gedetineerden moeten hun terugkeer naar de samenleving voorbereiden in een omgeving die het streven naar een andere, betere toekomst juist sterk negatief kan beïnvloeden (Nelissen, 2000; Vogelvang, 2009). Het orde- en rustprincipe neemt een centrale plaats in en dit staat op gespannen voet met het zelf maken van keuzes en het ervaren van zelfeffectiviteit die bij (het streven naar) verandering en ontwikkeling zo belangrijk zijn (McNeill, 2009). En waar in Nederland aan gedetineerden nog (redelijke, en ook afnemende) mogelijkheden worden geboden voor deelname aan arbeidsmatige, educatieve, kunstzinnige en sportieve activiteiten (mits men voldoende gemotiveerd is), blijft dit in buitenlandse gevangenis­sen veelal beperkt tot arbeid. Voor de gedetineerde resten dan lange, monotone dagen, vol verveling, gecombineerd met voortdurende stress door de onveilige en onvoorspelbare omgeving.

Op enkele uitzonderingen na kan gesteld worden dat de omstandigheden in buitenlandse gevangenis­sen vaak in negatieve zin afwijken van die in Nederland. De detentie-omstandigheden verschillen niet alleen per land, maar ook per gevangenis. Men deelt bijvoorbeeld een cel met meerdere gedetineerden, kampt met slechte sanitaire voorzieningen, terwijl het eten vaak eenzijdig en vitaminearm is.

- ▶ *"Detentieomstandigheden in landen buiten Europa zijn in veel gevallen aanmerkelijk slechter dan in Nederland. Hierbij moet onder meer gedacht worden aan omstandigheden van humanitaire en facilitaire aard zoals voeding, hygiëne en medische zorg. Rekening houdend met de diversiteit van de individuele gevallen is het mijns inziens niet zinvol en mogelijk om objectieve criteria vast te stellen. Maatwerk bij de begeleiding van Nederlandse gedetineerden is staand beleid. De omstandigheden waaronder mensen gevangen zitten en wensen en behoeften van iedere individuele gedetineerde in relatie tot deze omstandigheden zijn bepalend voor de mate en vorm van de te verlenen consulaire bijstand."*¹

¹ Lijst van vragen en antwoorden over het rapport 'Gedetineerdenbegeleiding Buitenland' - Gedetineerdenbegeleiding Buitenland
– Hoofdinhoud <http://media.europa-nu.nl/9353000/1/j9vvhjsfncqnhs/vi3anns9wnzr>

In sommige landen leidt detentie door gebrek aan sanitaire voorzieningen, slechte hygiëne en medische verzorging tot gezondheidsproblemen. In het Verre Oosten, Midden-Oosten, Latijns-Amerika en in Oost- en Zuidoost-Europa, zijn koorts en andere infecties, zoals malaria, zijn dysenterie en diarree gemeenschappelijk onder gevangenen aanwezig, en dit geldt ook voor huidproblemen, zoals uitslag en insectenbeten. Buitenlandse gedetineerden in West- en Centraal-Europa en in Scandinavië klagen vaak over symptomen van depressie en stress, zoals slapeloosheid en paniekaanvallen.

Voor veel buitenlandse gedetineerden is werk en/of onderwijs niet beschikbaar of ontoegankelijk vanwege de taalbarrières. Andere, bijvoorbeeld recreatieve, faciliteiten ontbreken vaak dit verergert het gevoel van verveling, eenzaamheid en isolatie. De communicatie met de buitenwereld wordt gecontroleerd en is zeker in de voorarrestperiode uiterst beperkt.

Voor de leden van de CEP *Special Interest Group on Foreign Nationals* vormen buitenlandse gedetineerden een grotendeels vergeten bevolking die binnen het gevangenisstelsel zijn gemarginaliseerd²:

- Door culturele verschillen en taalbarrières zijn ze geïsoleerd van de meeste andere gevangenen.
- Door de grote afstand van hun familie en vrienden zijn ze nog verder geïsoleerd. Familie en vrienden kunnen het zich zelden veroorloven om regelmatig op bezoek te komen.
- Ze zijn zich waarschijnlijk niet bewust van hun rechten.
- Ze ontvangen erg weinig informatie in hun eigen taal, als ze überhaupt al informatie krijgen.
- Ze zijn vaak uitgesloten van de onderwijsprogramma's die door de gevangenis geleverd worden. Dit is te wijten aan het feit dat ze de lokale taal niet goed begrijpen.
- Veel gevangenen vinden het moeilijk om toegang te krijgen tot werkmogelijkheden. Zowel taal- als cultuur barrières zorgen voor moeilijkheden om gezondheidszorg (en de kwaliteit daarvan) te krijgen.
- Veel buitenlandse gedetineerden worden aan het einde van hun straf uitgezet naar hun land van herkomst. Dit gebeurt met weinig of geen voorbereiding. Veel gedetineerden hebben tijdens hun detentie in het buitenland het contact met hun familie en vrienden verloren en zijn dakloos als ze terugkeren. Veel gedetineerden keren ook terug met gezondheidsproblemen waar aandacht aan besteed moet worden.
- Veel gedetineerden die na detentie in het buitenland terugkeren naar hun eigen land vallen vaak buiten het bereik van wettelijke instanties. Zij krijgen niet de begeleiding en ondersteuning die over het algemeen gegeven moet worden aan vrijgelaten gevangenen. Hierdoor lopen ze een groter risico om in herhaling van een strafbaar feit te vallen.
- In sommige gevallen betekent dit dat gedetineerden die zijn veroordeeld voor ernstige delicten zoals geweld of seksuele misdrijven terugkeren naar hun eigen land zonder enig toezicht. Hierdoor is het risico dat zij nieuwe ernstige strafbare feiten plegen groot.
- De families lijden, zowel tijdens als na de detentie in van een familielid het buitenland.

In maart 2010 benadrukte de Vice President van de Europese Commissie - Viviane Reding - een aantal belangrijke problemen met betrekking tot gevangeniscondities in de EU-lidstaten. Bijzonder bezorgd was zij over het probleem van overbevolking in de gevangenissen en zij verklaarde dat in meer dan 50% van de EU-landen de bezettingsgraad van de gevangenis

² <http://www.cepprobation.org/page/82/info-on-prisoners-and-families>

meer dan 100% en in vier landen zelfs hoger dan 120% (Cyprus, Italië, Griekenland en Hongarije) bedraagt (Reding 2010).

Deze bezorgdheid gaf aanleiding tot een EU-breed gevangenisonderzoek, uitgevoerd door het *Institute for International Research on Criminal Policy* (IRCP) van de Universiteit Gent, waarin de materiële detentiecondities, strafuitvoeringsmodaliteiten en bepalingen betreffende vervroegde en voorwaardelijke invrijheidstelling in de 27 EU-landen in kaart gebracht werden (Vermeulen et al, 2011). Een van de resultaten van dit onderzoek betrof de signalering van vaak ondermaatse detentiecondities (op cruciale deelaspecten) in bijna alle EU-lidstaten. Zorgwekkend was dat heel wat normen en standaarden waarop de lidstaten onvoldoende scoren, voortkomen uit bindende Europese en internationale verplichtingen of uit de Straatsburgse jurisprudentie. Niet-bindende standaarden, zoals vervat in de Europese Gevangenisregels (2006) worden daarbij nog buiten beschouwing gelaten. Ook Nederland voldeed lang niet altijd in voldoende mate aan de internationale normen. Nederland eindigde als 19de (van 24) en scoorde op 60% positief.

Het ministerie van Buitenlandse Zaken waarschuwt op zijn website voor drugssmokkel en maakt duidelijk dat de straffen voor drugsbezit in het buitenland behoorlijk hoger zijn dan in Nederland. Volgens het ministerie zijn de omstandigheden in de gevangenis vaak beroerd. Zo is het in Thailand normaal dat de handen en benen van gevangenen de eerste maanden geketend zijn. In andere landen slapen er soms 35 gevangenen in 1 kleine cel. Er is geen hygiëne en veel geweld.

In de Dominicaanse Republiek wordt er geen onderscheid tussen soft- en harddrugs gemaakt. De straffen voor drugsdelicten variëren van 5 tot 30 jaar. Als de drugs voor de Dominicaanse Republiek bestemd zijn, worden hogere straffen opgelegd dan wanneer drugs alleen worden doorgevoerd. (*Gearresteerd in de Dominicaanse Republiek, uitgave 01-2012, pag. 20*). Als gearresteerde verblijft men tijdens de verhoren in het Paleis van Justitie. De omstandigheden zijn hier zeer slecht. De cel is bestemd voor maximaal 75 arrestanten, maar in de praktijk zitten er soms 500 mensen. Een verblijf duurt formeel 72 uur. De praktijk kan anders zijn. Een Nederlandse gedetineerde heeft hier wel eens 45 dagen vastgezet.³

In de brochure gearresteerd in Duitsland schrijft het ministerie:

- ▶ *"Tot op zekere hoogte is een gevangenis een afspiegeling van de samenleving. Iedere gevangenis heeft haar eigen sfeer afhankelijk van het regime, het bewakingspersoneel en de aanwezige gevangenen. Voor bijna alle gedetineerden geldt dat hun wereld plotseling is beperkt tot een paar gevangensmuren waarbinnen zij hun weg moeten vinden. Voor de meeste wordt die opgave bemoeilijkt door taalproblemen. Negatieve gevoelens zoals moedeloosheid, wantrouwen, eenzaamheid, onmacht, schuld, onzekerheid, verveling en uitzichtloosheid kunnen snel de kop op steken."*⁴

In de brochure gearresteerd in Peru schrijft het ministerie:

- ▶ *"Over het algemeen zijn de omstandigheden in gevangenissen in Peru soberder en strenger dan in Nederland. De gevangenissen in Lima zitten overvol, wat zorgt voor*

³ Gearresteerd in de Dominicaanse Republiek, uitgave 01-2012, pag. 18. NB: Deze zogenaamde landenbrochures worden op dit moment geactualiseerd en zijn daarom tijdelijk van de website verwijderd. Naar verwachting zullen deze brochures in 2015 weer online beschikbaar zijn.

⁴ Gearresteerd in Duitsland, uitgave 11-2011, pag.35.

*veel extra spanningen en vervelende situaties".*⁵

Dit geldt ook voor Brazilië en Ecuador waar de gedetineerden meestal met meerderen in een cel of op in zalen verblijven.⁶

In de praktijk laat de situatie in meeste gevangenissen zeer te wensen over. In een aantal landen moet men vaak zijn eigen slaapplek creëren en alles bij binnenkomst in de gevangenis zelf kopen. Dit geldt voor de cel, het bed, de matras en dergelijke. Het eten is slecht tot redelijk, waardoor men extra voedingsmiddelen moet kopen.

- ▶ *"Als men fatsoenlijk wil eten, dan dient men zelf te koken of hiervoor extra te betalen. In de gevangenis is tegen betaling alles verkrijgbaar. Hoewel wapens, alcohol, drugs, mobiele telefoons en dergelijke verboden zijn, zijn deze wel degelijk verkrijgbaar. Het maken van schulden door geld te lenen tegen woekerrentes en vijanden is dan ook uiterst riskant".*⁷

De taal vormt doorgaans een groot probleem voor buitenlandse gedetineerden. Het gevangenispersoneel spreekt alleen hun moedertaal. Vaak moeten nieuwkomers zich op de hoogte laten brengen door medege-detineerden die de taal enigszins beheersen.⁸

2.2 Nederlanders in buitenlandse detentie: inspanningen en opvattingen

2.2.1 Opgepakt en vastgezet

- ▶ *"Als u in het buitenland bent gearresteerd, betekent dit dat u volledig bent onderworpen aan het rechts- en gevangenissysteem van dat land. Dit strafrechtelijk systeem kan nogal verschillen van het Nederlandse systeem. Realiseert u zich dat u in geen geval een beroep kunt doen op het feit dat u buitenlander bent om u te onttrekken aan het strafrechtssysteem in een ander land"*⁹

Nederland heeft een hoog aantal gedetineerden in buitenlandse gevangenissen, in vergelijking met andere landen. Dit aantal is de afgelopen decennia sterk gestegen: van 579 Nederlanders in buitenlandse detentie in 1988 naar 2532 in 2012 - dit is inclusief personen met een vreemdelingenstatus of verblijfsvergunning voor Nederland (Miedema & Stolz, 2008; Tweede Kamer, vergaderjaar 2011-2012, peildatum 1 april 2012). Van hen was 65% veroordeeld vanwege een drugsdelict. Tussen 2005 en 2012 stabiliseerden de aantallen zich, en ging het jaarlijks om plusminus 2500 gedetineerden, met een jaarlijks verloop van 1600: op jaarbasis komen er gemiddeld 800 bij en gaan er 800 af.

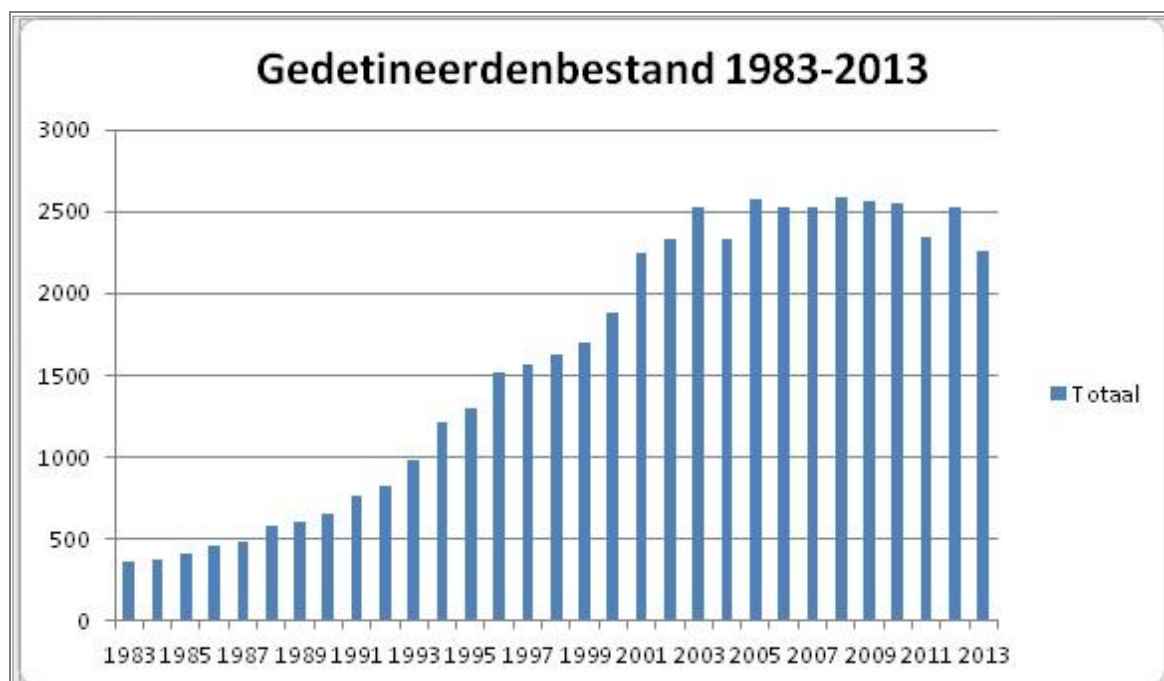
⁵ Gearresteerd in Peru, uitgave 02-2012, pag. 29.

⁶ Gearresteerd in Brazilië, uitgave 09-2012, pag. 36.

⁷ Gearresteerd in Ecuador, uitgave 07-2012, pag. 29-30.

⁸ Gearresteerd in Brazilië, uitgave 09-2012, pag. 27 of Gearresteerd in Peru, uitgave 02-2012, pag. 25.

⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, Gearresteerd in het buitenland, Juli 2014, www.rijksoverheid.nl

Figuur 1: Nederlanders in buitenlandse detentie 1983-2013

Het aantal is in 2012 en 2013 gedaald, er lijkt sprake van een dalende trend¹⁰:

In vergelijking met het aantal gedetineerden in Nederland in 2013 vormt deze groep een substantieel deel van de totale populatie in Nederland gedetineerde Nederlanders. In 2013 bedroeg de populatie op peildatum 10.544 personen, van wie 56.3% met een Nederlandse nationaliteit: 5.933 personen (Linkens en de Loof, 2014). In 2013 zat dus bijna 30% van de totale populatie gedetineerde Nederlanders in het buitenland vast.

ALGEMEEN

04 juni 2013 21:05
Laatste update: 04-06-2013 21:05

Door **redactie**

Deel dit

Minder Nederlanders in buitenlandse gevangenis

Het aantal Nederlanders dat vastzit in het buitenland is afgelopen jaar fors gedaald. Op 1 april zaten 2333 landgenoten in buitenlandse gevangenis. Precies een jaar eerder waren dat er nog 2532. Dat schrijft minister van Buitenlandse Zaken Frans Timmermans dinsdag in een brief aan de Tweede Kamer.

Het overgrote deel, in totaal 2046, bestaat uit mannen. Meer dan de helft zit vast in Europa, de meesten in Duitsland (448), Spanje (239), Groot-Brittannië (154) en in Frankrijk (150). Ook bevindt zich een groot aantal Nederlandse gedetineerden in Latijns-Amerikaanse landen en de Verenigde Staten.

Ruim 62 procent van de gedetineerden zit vast in verband met een drugsdelict. De overige gevangenen zitten vast om misdrijven als moord, geweldpleging, diefstal, mensenhandel, oplichting en zedendelicten.

Drie Nederlanders zijn op dit moment ter dood veroordeeld. Het ministerie verleent hen juridische bijstand. Verder werden afgelopen jaar door of namens het ministerie 3575 bezoeken afgelegd aan Nederlandse gevangenen. Ongeveer 175 gevangenen konden worden overgeplaatst naar Nederland.

¹⁰ <http://nieuws.nl/algemeen/20130604/Minder-Nederlanders-in-buitenlandse-gevangenis/>

Het aantal Nederlandse gedetineerden dat bekend is bij Bureau Buitenland, per continent (04-2014), is als volgt:

	<i>Totaal</i>	<i>Drugs- gerelateerd</i>	<i>Mannen</i>	<i>Vrouwen</i>
Noord-Amerika	97 (4.4%)	32 (31%)	83 (86%)	14 (14%)
Latijns-Amerika	442 (20%)	311 (88%)	349 (79%)	93 (21%)
Afrika	91 (4.4%)	54 (71%)	73 (80%)	18 (20%)
Azië	71 (3.2%)	23 (32%)	64 (90%)	7 (10%)
Australië	12 (0.5%)	6 (50%)	12 (100%)	0 (0%)
Europa	1.501 (67.8%)	973 (65%)	1.366 (91%)	135 (9%)
Totaal 2014	2.214 (100%)	1.399 (63%)	1.947 (88%)	267 (12%)

Tabel 1: Aantal bekende Nederlanders bij Bureau Buitenland.¹¹

Enkele kenmerken van de huidige populatie gedetineerden zijn (Faber, 2012; De Boer, 2008; Streng, 2007):

- 62% is vervolgd of veroordeeld voor druggerelateerde misdrijven; meestal wegens drugsmokkel
- 60% wordt vastgehouden in een andere EU-lidstaat
- 45% verblijft langer dan één jaar in buitenlandse detentie
- 57% is buiten Nederland geboren
- 30% heeft een dubbele nationaliteit
- 79% is tussen de 20-50 jaar
- 70% heeft schulden tot 20.000 euro
- 40% is werkloos
- 30% ontving een uitkering
- 65% heeft geen beroepsonderwijs of diploma
- 25% kan nauwelijks Nederlands lezen en/of spreken
- 50% komt uit de vier groten steden

Uit het onderzoek van Miedema en Stolz (2008) komt naar voren dat belangrijke motieven om een drugsgelateerd delict te plegen vooral lagen bij het betalen van schulden en/of de mogelijkheid om snel geld te verdienen. Van de gedetineerden in het genoemde onderzoek had 64% kinderen. De wens om van de schulden af te komen en voor het gezin te zorgen was volgens de onderzoekers zo sterk, dat het mogelijke risico om opgepakt te worden erbij genomen werd of te laag werd ingeschat. Ook was men over het algemeen niet geïnformeerd over de hoogte van de straffen voor drugsdelicten en in veel gevallen was hen verteld dat de organisator van het transport wel zou zorgen voor snelle vrijlating, als zij onverhoopt gepakt zouden worden.

Twee andere opvallende kenmerken van de populatie in het genoemde onderzoek zijn, dat meer dan de helft van de gedetineerden niet in Nederland was geboren, dat een kwart niet of nauwelijks Nederlands spreekt en/of leest, en dat de meesten een opleiding op laag of middelbaar niveau hadden.

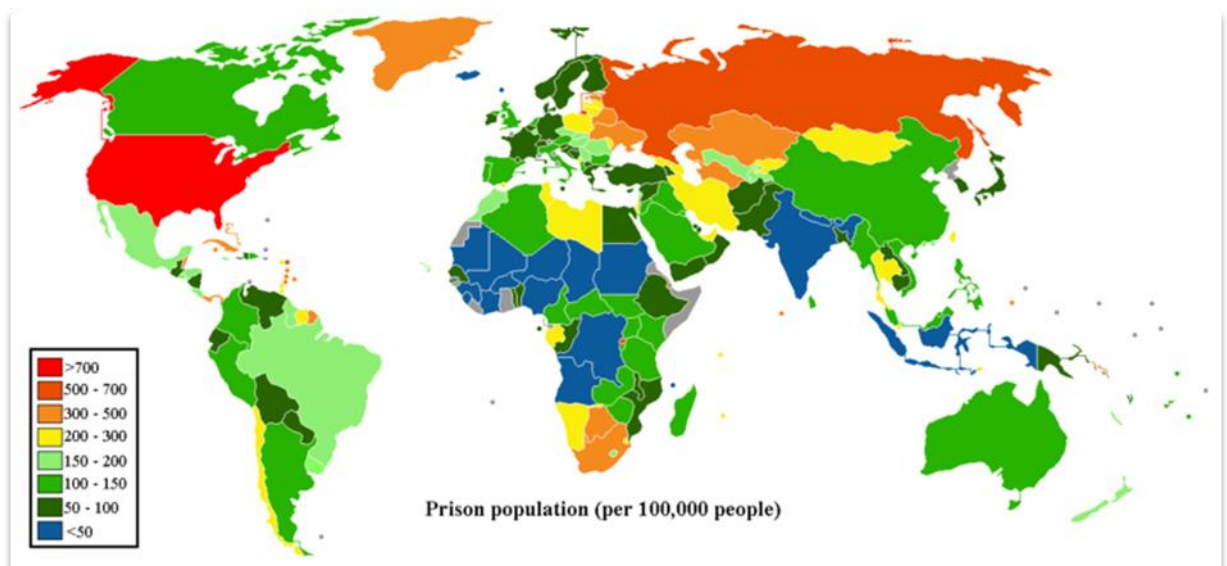
¹¹ Bron: Bureau Buitenland-Extranet

2.3 Veranderende opvattingen over detentie

Het geloof in de mogelijkheden om de vrijheidsstraf te gebruiken voor positieve gedragsverandering van gedetineerden is in de laatste decennia afgenomen. De ervaring is gegroeid dat het verblijf in de gevangenis door de stigmatiserende en ontwrichtende effecten van de detentie op het persoonlijke leven gedragsverandering van de gedetineerde juist in de weg staat. Recidivecijfers ondersteunen deze opvatting: deze zijn het hoogst onder ex-gedetineerden.

De legitimering van de vrijheidsbeneming komt daardoor steeds minder voort uit de verwachting dat daarmee een toekomstgericht verbeteringsdoel haalbaar is. Deze inzichten hebben geleid tot twee bewegingen:

In de eerste plaats zijn vergelding en/of beveiliging van de samenleving meer op de voorgrond komen te staan als legitimering voor detentie (Nelissen, 2001; Nelissen & Vogelvang, 2011). Detentie wordt steeds meer doel op zich in plaats van een (zwaar) middel tot het bevorderen van en leven zonder criminaliteit. Incapacitatie is in dit opzicht een 'quick win' voor de samenleving. Deze legitimering voor detentie is wereldwijd nog steeds bijzonder populair. Volgens de World Prison Population List zijn er tussen 2005 en 2010 meer dan een miljoen gedetineerden mensen bijgekomen (Walmsley 2005; 2010).

Figuur 2: World prisoner population rate world (juli 2014) ¹²

Met 707 gedetineerden per 100 000 inwoners zijn de VS de absolute koploper, gevolgd door Rusland (470) en China (124). Geen enkele andere maatschappij in de menselijke geschiedenis heeft zoveel van haar eigen burgers gevangengezet. De cijfers tonen aan dat de Verenigde Staten meer mensen heeft opgesloten dan enig ander land: een half miljoen meer dan China, waar vijf keer zoveel mensen wonen als in de VS.

De Franse socioloog Loic Wacquant wijst in meerdere publicaties (2002, 2008, 2009) op twee centrale veranderingen op het gebied van sociale politiek (afbouw van de welvaartsstaat) en strafrechtpolitiek (*law and order*) in de westerse wereld, met als resultaat: Meer bestraffen. Wacquant laat zien dat de afbouw van de sociale staat samengaat met de opkomst van de

¹² http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prisoner_population_rate_world_map.png

strafstaat een staat die de uitbanning zoekt van risico en gevaar, een staat met *zero tolerance*. Het effect van deze beweging is dat gedetineerden meer kans op recidive ontwikkelen omdat zij langer vastzitten in soberder regimes en minder begeleiding krijgen aangeboden.

In de tweede plaats zien we, vooral in de West-Europese landen en in Australië / Nieuw Zeeland, een gelijktijdige beweging naar het voorkomen van detentie door voorwaardelijke veroordelingen en reclasseringstoezicht, en het verkorten van detentie (vormen van voorwaardelijke vrijlating) en het bevorderen van een zo groot mogelijke continuïteit tussen detentie en vrijlating / reclasseringstoezicht. Daarmee neemt de druk op de reclassering toe om de gedragsverandering (die in detentie zo moeilijk haalbaar) wel te helpen realiseren, en tegelijk de maatschappelijke veiligheid te waarborgen. In de huidige missie van de meeste Europese reclasseringsorganisaties, waaronder Reclassering Nederland, staat het bijdragen aan een veiliger samenleving (vermindering van recidive) *door* een individuele aanpak centraal. De 'zelfverantwoordelijke individuele delictpleger' staat in het middelpunt: toezicht en controle gaan hand in hand met motiveren, trainen en begeleiden. In Nederland zet de reclassering daarvoor de volgende middelen in: opgelegde voorwaarden en afspraken, en flexibel in te zetten algemene en specifieke interventies (begeleidingsactiviteiten) en gedragstrainingen.

2.4 Re-integratie na detentie

De re-integratie na detentie in de Nederlandse samenleving verloopt vaak moeizaam. Niet alleen de samenleving is veranderd, ook de eigen omgeving is verder gegaan met het leven en heeft zich zo goed mogelijk aangepast aan de situatie. Voor veel gedetineerden gaat vrijlating gepaard gaat met (opnieuw) problemen op meerdere levensgebieden. Denk aan problemen met relaties, huisvesting, werk en inkomen, moeilijkheden rondom omgangsregelingen met kinderen en de last van de reputatie van ex-delinquent (Verhart, 2007; Kuppens en Ferwerda, 2008).

Veel mensen hebben daarom na een gevangenisstraf hulp nodig bij het (her)vinden van een plaats in de samenleving. Vooral de eerste periode na de gevangenisstraf is cruciaal voor het al dan niet hervinden van maatschappelijke aansluiting (Rosenfeld e.a., 2008). De overgang van detentie naar vrijheid is immers levensgroot: *'One of the most significant findings that emerges from our work is that the peak rates for recidivism occur in the days and weeks immediately following release'* (Petersilia & Rosenfeld, in Vogelvang, 2009, p. 12). Daarom is extra steun wenselijk. Gendreau spreekt hier over het belang van *'transitional supports'* bij de terugkeer uit detentie naar de eigen omgeving (in: Vogelvang 2009, p. 12). Vooral steun uit het eigen sociale netwerk kan een krachtige motivator zijn voor de gedetineerde om de schadelijke effecten van detentie te verwerken en vertrouwen te houden in de toekomst (Cullen, 2011).

In Nederlandse gevangenissen kan de gedetineerde intern gebruik maken van de diensten van de Medewerker Maatschappelijke Dienstverlening (MMD'er) om zich voor te bereiden op re-integratie. Deze MMD'er is verantwoordelijk voor een goede aansluiting op de nazorg, die bij de gemeente van herkomst ligt. Ten behoeve van deze aansluiting zorgt de MMD'er ervoor dat er duidelijkheid is over de identiteitspapieren, inkomen, schulden, huisvesting en zorg. Op deze manier wordt getracht om de hoge recidive onder ex-gedetineerden terug te brengen, door al tijdens de detentie te starten met het bieden van nazorg (Noordhuizen & Weijters, WODC, Cahier 2012-2013). Het doel hiervan is om te zorgen dat problemen op diverse leefgebieden, zoals inkomen en huisvesting, zoveel mogelijk worden opgelost. Hiertoe wordt

samenwerking nagestreefd tussen het ministerie, gemeenten en andere ketenpartners (Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2011).

Uit de eerder genoemde onderzoeken van Verhart (2007) en Kuppens en Ferwerda (2008) is naar voren gekomen dat de re-integratietaak door gemeenten heel verschillend wordt ingevuld, zowel wat betreft taken als intensiteit van begeleiding. Ook een enquête van het Centrum Criminaliteitspreventie Veiligheid over de nazorg van ex-gedetineerden wijst hierop: waar de ene gemeente een apart loket heeft voor ex-gedetineerden, levert een andere gemeente nauwelijks nazorg (Van Schie, 2012).

Voor gedetineerden die in het buitenland vast hebben gezeten, is de situatie ingewikkelder. Zij vielen onder het regime van een ander land en er is tijdens de detentie vanuit de bevoegde instanties geen aandacht geweest voor de voorbereiding op vrijlating en re-integratie. Op een dag is daar de vrijlating, men staat met wat bezittingen buiten en moet zelfstandig terug of wordt onder bewaking afgeleverd in Nederland.

De stap naar een nieuw begin is daarom na buitenlandse detentie extra groot. Men is jarenlang van huis geweest: ondergedompeld in een andere cultuur, vanwege de afstand kreeg men nauwelijks of geen bezoek van naasten, voor de voorbereiding op re-integratie kon men niet terugvallen op voorzieningen zoals in Nederlandse justitiële inrichtingen.

2.5 Actoren bij begeleiding van Nederlanders in buitenlandse detentie

De begeleiding aan Nederlandse gedetineerden in buitenlandse detentie wordt uitgevoerd door verschillende actoren (zie figuur 3). Het ministerie van Buitenlandse Zaken is verantwoordelijk voor het beleid en de toepassing van het beleid.

Aan gedetineerdenbegeleiding wordt vorm gegeven via consulaire bijstand.

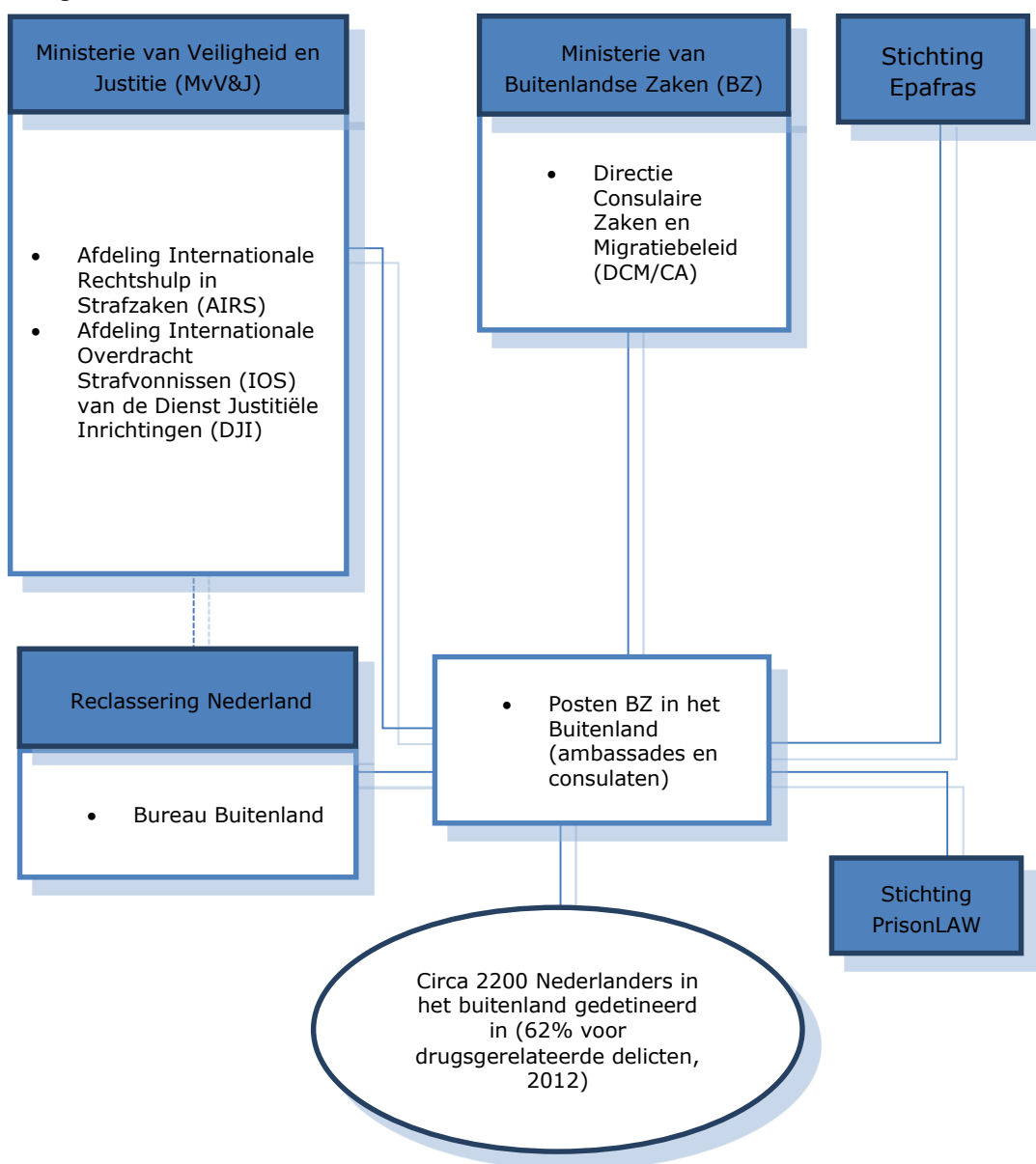
Ambassademedewerkers bezoeken waar mogelijk de gedetineerden en lichten hen in over de mogelijkheden en voorwaarden van rechtsgang. Tevens volgen zij zo goed als mogelijk het verloop van het strafproces in het land van detentie, maar treden daarbij niet in de rechtsgang. Daarnaast zijn de Afdeling Internationale rechtshulp (AIRS), Reclassering Nederland (RN) en de Stichting Epafras actief in de begeleiding van gedetineerden in het buitenland. AIRS is een onderdeel van het ministerie van Justitie en is onder meer belast met uitleverings- en overdrachtsverzoeken. RN is via de unit Bureau Buitenland verantwoordelijk voor de begeleiding aan Nederlandse gedetineerden in buitenlandse detentie, waarbij tevens wordt gewerkt namens de Verslavingsreclassering en het Leger des Heils.

Hoewel elke gedetineerde waar mogelijk bezoek krijgt van een vertegenwoordiger van Ambassade of consulaat in het land van detentie, mag deze zich niet mengen in de rechtsgang en zijn er ook geen mogelijkheden om een betere behandeling, een eigen cel of andere privileges af te dwingen (Tweede Kamer, vergaderjaar 2011-2012, peildatum 1 april 2012).

Twee NGO's zijn aanvullend van belang als actoren: Epafras biedt geestelijke verzorging aan gevangenen in het buitenland (APE, 2011). PrisonLAW, tenslotte, is een onafhankelijke juridische organisatie die zich richt op Nederlandse gedetineerden in het buitenland. PrisonLAW heeft als doel het verschaffen van juridische informatie en het bestrijden van mensenrechtenschendingen.

In 2.5.1 gaan we dieper in het op werk van Bureau Buitenland. De taken en verantwoordelijkheden van de overige actoren worden meer uitgebreid beschreven in Bijlage 5.

Over 2009 heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken de kosten voor de begeleiding van Nederlandse gedetineerden in het buitenland berekend. Het totale budget bedroeg in dat jaar € 7.5 miljoen, verdeeld over de verschillende actoren. De gemiddelde kosten per gedetineerde lagen op € 2.960,- per jaar. Hiervan bekostigde het ministerie van Buitenlandse Zaken 91% en het ministerie van Veiligheid en Justitie 9%. Ongeveer tweederde van deze kosten zijn loonkosten. Niet inbegrepen bij de berekening zijn de kosten die samenhangen met de overbrenging naar Nederland van gedetineerden voor de voortgezette tenuitvoerlegging van hun buitenlandse straffen en de kosten van hun resterende detenties in Nederland (dit betreft ongeveer 200 gedetineerden per jaar). Deze kosten vallen buiten de gedetineerdenbegeleiding in het buitenland en komen voor rekening van het ministerie van Veiligheid en Justitie.

Figuur 3: Actoren gedetineerdenbegeleiding

2.5.1 *Bureau Buitenland van Reclassering Nederland*

Bureau Buitenland richt zich als onderdeel van Reclassering Nederland specifiek op de begeleiding van Nederlandse gedetineerden in buitenlandse detentie. Bureau Buitenland is in 1975 opgericht. De aanleiding hiervoor lag in de stijging van het aantal Nederlandse gedetineerden in het buitenland en in de bewustwording van de problematiek van deze mensen (Van Kooten, 2005). Bij aanvang telde het bureau twee medewerkers, inmiddels is het uitgegroeid tot een organisatie met vijftien medewerkers op kantoor in Utrecht, waaronder tien regiocoördinatoren die verantwoordelijk zijn voor de begeleiding van 1.789 (van de in totaal 2.532) gedetineerden in het buitenland. In 2012 werden zij bijgestaan door 327 vrijwilligers, die vanuit hun buitenlandse woonplaats 1.789 gedetineerden hebben bezocht in 5.755 bezoeken, verspreid over 84 landen (cijfers Bureau Buitenland). Dit aantal is niet altijd gelijk: In 2011 bezochten minder bezoeker-vrijwilligers (316) minder gedetineerden (1715) in meer bezoeken (5.982) verspreid over 81 landen. In 2013 waren 292 reclasseringsvrijwilligers actief in 56 landen. Zij bezochten 1.494 gedetineerden. Totaal werden in 2013 4.661 geregistreerde bezoeken afgelegd.

Bureau Buitenland kan alleen begeleiding bieden tijdens detentie. Bureau Buitenland heeft wel als taak om de terugkeer naar Nederland en de nazorg op gang te brengen, maar heeft geen verdere taak in de nazorg, na overdracht van informatie aan de gemeente van herkomst van de ex-gedeteneerde. De nazorg is immers de verantwoordelijkheid van de gemeente van herkomst.

De uitvoering van de begeleiding vindt plaats in samenwerking tussen de regiocoördinatoren en de vrijwilligers. De directe begeleiding aan gedetineerden wordt ondersteund door schriftelijk materiaal: een reclasserings- en nazorgformulier, plus voorlichtingsbrochures over het werk van Bureau Buitenland, over het land van detentie en over de procedures en tips voor het doorstaan van de gevangenisperiode.

2.5.1.1 *Regiocoördinatoren*

Bij Bureau Buitenland zijn tien regiocoördinatoren werkzaam. Gezamenlijk bestrijken zij alle landen waar Nederlanders gevangen zitten. Iedere coördinator is daarbij verantwoordelijk voor de begeleiding aan gedetineerden in een of meer landen of landsdelen. De caseload van de coördinatoren omvat zo'n 200 tot 300 gedetineerden.

Formeel omvatten de taken van de coördinatoren de contacten met en ten behoeve van de gedetineerden vanaf de arrestatie tot het moment waarop deze is vrijgelaten en de overdracht in het kader van de nazorg is voorbereid. Het gaat hierbij om contacten met gedetineerden en hun contactpersonen, vrijwilligers, ambassade/consulaat in het land van detentie en andere instanties die op enig moment een rol spelen in de begeleiding van een gedetineerde (bijvoorbeeld de gemeente van herkomst die verantwoordelijk is voor de nazorg). In de taakuitvoering neemt de praktische begeleiding een belangrijke plaats in: regelwerk rondom wonen, werken, verzekeringen e.a. bij de start van de detentie én bij de voorbereiding op vrijlating; dit gebeurt zoveel mogelijk in samenspraak met de contactpersoon van de gedetineerde. In de praktijk dient maatwerk te worden geleverd, omdat iedere gedetineerde zich immers in een unieke situatie bevindt en elke detentie zijn eigen dynamiek heeft.

Niet iedere gedetineerde staat geregistreerd bij Bureau Buitenland. Na arrestatie krijgt de gedetineerde in veel, maar niet alle gevallen het voorstel voorgelegd om contact op te nemen met de ambassade c.q. het consulaat (soms wordt een gedetineerde door de autoriteiten ter

plaatse niet op deze mogelijkheid gewezen). Indien de gedetineerde kiest voor contact met Reclassering Nederland, volgt bezoek door een medewerker van ambassade of consulaat en ontvangt de gedetineerde een informatiepakket met daarin een aanmeldingsformulier voor de reclassering. Pas als dit formulier binnen is bij Bureau Buitenland, start de officiële begeleiding. Soms heeft een gedetineerde dan al contact met een vrijwilliger, als ze elkaar in de detentieplaats hebben ontmoet, bijvoorbeeld bij een bezoek van de vrijwilliger aan een andere gedetineerde. Het kan ook gebeuren dat een gedetineerde, vanwege eerdere ervaringen, juist niet kiest voor contact met RN, maar daar in een latere fase op terugkomt, bijvoorbeeld door de ervaringen dat medegedetineerden hier baat bij hebben en het besef dat de contacten altijd vrijwillig zijn.

De coördinatoren onderhouden de contacten met gedetineerden grotendeels vanuit het bureau in Utrecht en incidenteel tijdens een landenbezoek, als ze een detentieplaats bezoeken; de directe contacten worden verzorgd door de vrijwilligers ter plaatse.

2.5.1.2 *Vrijwilligers*

Vóór de start van Bureau Buitenland in 1975 waren er al mensen die zich het lot aantrokken van Nederlanders in buitenlandse detentie (van Kooten, 2005). Het ging hier om particuliere initiatieven.

Al in de beginfase van Bureau Buitenland realiseerde men zich, dat vanuit kantoor veel geregeld kon worden voor de gedetineerden, maar dat ook en juist het bezoek aan gedetineerden in de gevangenis van groot belang was, door het bieden van praktische en psychosociale ondersteuning door vrijwilligers. In de beginfase was er nog sprake van *'friendly visiting'* (Van Kooten, 2005), maar al snel werd overgegaan tot scholing en bijscholing om de professionaliteit van de vrijwilligers op een hoger plan te brengen en in lijn te brengen met de doelstellingen van Bureau Buitenland.

Vrijwilligers leveren een grote bijdrage aan de begeleiding van mensen in buitenlandse detentie. Daartoe worden zij geïnstrueerd en begeleid door de coördinator van het land waar zij verblijven. Iedere vrijwilliger ontvangt bij aanvang een informatiepakket, met daarin een toelichting op doelen en werkwijze van de reclassering en van Bureau Buitenland plus een overzicht van de taken die van vrijwilligers worden verwacht. De vrijwilliger heeft zowel een instrumentele taak – het naar Bureau Buitenland en gedetineerde overbrengen van relevante informatie betreffende de detentie en alles wat daarom heen hangt – als een sociaal-emotionele taak – het opvangen en ondersteunen van de gedetineerde tijdens de detentieperiode en bij de voorbereiding op vrijlating en terugkeer. De vrijwilliger kan daarbij deels worden gezien als vervangend sociaal netwerk, wat vooral voor gedetineerden die vanwege reisafstand en kosten nauwelijks tot geen bezoek krijgen uit het eigen netwerk, een grote steun kan zijn.

De koppeling van vrijwilliger en gedetineerde wisselt per land: wanneer er veel gedetineerden in een bepaald land vastzitten, zoals in Duitsland, worden de vrijwilligers veelal regiogebonden ingezet en verdeeld over de detentiecentra. In landen met weinig gedetineerden en/of weinig vrijwilligers wordt de meest praktische keuze gemaakt (denk aan afstand, combinatie van bezoeken). Zodra een vrijwilliger is gekoppeld aan een gedetineerde, volgt een kennismakingsbezoek.

De vrijwilligers gaan op bezoek bij de gedetineerden en hebben individuele of groepsgesprekken. Aan hen de taak om steun te bieden in de vaak moeilijke detentieomstandigheden, informatie te geven en te verkrijgen én om veranderwensen van gedetineerden voor een meer positieve toekomst te signaleren en te versterken. Er is daarbij geen sprake van behandeling of van een verplicht begeleidingscontact. De beleving van de gedetineerde van de huidige situatie en de twijfels, vragen en wensen ten aanzien van de

toekomst na detentie vormen belangrijke aanknopingspunten in de begeleiding.

In het vervolg vindt zo mogelijk om de vier tot zes weken een bezoek plaats, waarbij de aandacht verschuift van de eerste psychosociale opvang en het regelen van praktische zaken naar adviezen rondom de omgang met medegedetineerden, aandacht voor de zorgen over de betrokkenen thuis, studiemogelijkheden en - in de laatste fase - de voorbereiding op vrijlating en terugkeer. De vrijwilliger wordt geacht van elk bezoek een schriftelijk verslag te maken voor de coördinator van het betreffende land.

De vrijwilligers zijn de afgelopen jaren getraind in het voeren van gesprekken, waarbij de principes van motiverende gespreksvoering kunnen worden ingezet, niet alleen bij het nadenken over het delict en de toekomst, maar ook om het soms jarenlange verblijf vol te houden. De wijze van vragen stellen kan hierin net een andere invalshoek bieden. Zoals een coördinator het formuleerde:

- ▶ *'... bijvoorbeeld dat een gedetineerde zich op een bepaalde manier gedraagt in de gevangenis die totaal averechts werkt en dat dan de vrijwilliger schrijft van 'ja, ik heb hem gezegd dat hij dit moest doen en dat hij dat moest doen' en dat werkte uiteindelijk toch niet. Dan krijgen ze van mij een mailtje van weet je nog van de motiverende gespreksvoering en dat er een aantal valkuilen zijn, onder andere uit enthousiasme mensen een advies geven. En soms zeggen vrijwilligers dan achteraf van 'goh, de gesprekken lopen beter.'*

Het contact eindigt bij overplaatsing of vrijlating van de gedetineerde. Hierbij dient wel te worden aangetekend dat er tussen de landen nogal wat verschillen zijn in de tijdige bekendmaking van het tijdstip van vrijlating, wat natuurlijk invloed heeft op de planning van de re-integratie.

datum Mei 2015
auteurs Bas Vogelvang,
Ineke Heemskerk,
Heinrich Althoff
pagina 44 van 221

3 Onderzoeksofzet

3.1 Vraag I: Evaluatie van de praktijk van Bureau Buitenland

3.1.1 *Reflectie op de vraag en formulering van deelvragen*

De eerste vraag richtte zich op een evaluatie de praktijk van Bureau Buitenland: de doelgroep, de doelen, de uitvoering en de impact van die uitvoering. Vragen die hierbij werden gesteld, zijn: Wat zijn de kenmerken van de in het buitenland gedetineerde Nederlanders en hun familie/netwerk? Wat zijn hun behoeften en verwachtingen richting landencoördinator en vrijwilliger van Bureau Buitenland? In hoeverre en hoe worden deze waargemaakt? Welke aanvullende doelen en activiteiten zet Bureau Buitenland daarnaast in? Welke invloed heeft deze praktijk op de gedetineerden en hun familie/netwerk?

De opgetekende ervaringen van vrijwilligers en buitenlandse gedetineerden hebben in het verleden laten zien, dat de begeleiding door Bureau Buitenland in individuele gevallen een positieve invloed heeft (Van Kooten, 2005). Dit onderzoek brengt de ervaringen van gedetineerden met de begeleiding door Bureau Buitenland opnieuw in kaart en verbindt deze aan een inventarisatie van de kenmerken van de gedetineerden.

Het startpunt voor een evaluatie van de praktijk van Bureau Buitenland vinden we in uitspraken die de missie en visie karakteriseren. De missie, op de website van Reclassering Nederland, luidt:

"Bureau Buitenland zet zich wereldwijd in voor Nederlanders die gedetineerd zijn in het buitenland" (Bureau Buitenland, 2014)

Visie-uitspraken van Bureau Buitenland zijn:

*"Het leveren van een bijdrage aan het vergroten van het zelfinzicht, de zelfredzaamheid en de re-integratie van de Nederlandse gedetineerde in het buitenland. Zij tracht dit te bereiken door middel van het verstrekken van informatie en advies en het inzetten van vrijwilligers."*¹³

En: *"Door gedetineerden al tijdens hun detentie voor te bereiden op een terugkeer naar Nederland, verkleinen we de kans op recidive. Dat doen we door informatie en advies te geven en vrijwilligers in te zetten."*¹⁴

De visie-uitspraken combineren individuele verandering met sociale inbedding/re-integratie. De missie bevat een impliciet veranderingsmodel: De verwachting in deze missie is, dat een buitenlandse gedetineerde door de steun en begeleiding van de coördinator en de vrijwilliger zijn bestaande menselijk kapitaal (zelfinzicht, zelfredzaamheid) en zijn sociaal kapitaal (relaties die menselijk kapitaal en re-integratie bevorderen) kan behouden en versterken, en dat hij daardoor andere opvattingen krijgt over criminaliteit of zijn al bestaande opvattingen daarover bevestigd krijgt (niet meer willen recidiveren). Door versterking van deze 'driehoek' (menselijk en sociaal kapitaal en opvattingen over criminaliteit) wordt uiteindelijk recidive

¹³ Intern ontwikkelde missie van Bureau Buitenland in 2012. Niet gepubliceerd.

¹⁴ <http://www.reclassering.nl/buitenland/bureau-buitenland>

voorkomen. Met dit uiteindelijke doel is niet alleen de gedetineerde zelf gediend, maar ook de samenleving.

De visie gaat in op twee periodes: de detentiesituatie en de periode van re-integratie daarna. Dat is opvallend, omdat Bureau Buitenland zich alleen tijdens de detentieperiode met de gedetineerde bemoeit, en niet met de re-integratie daarna. Wel wordt de gedetineerde tijdens de detentie met steun van Bureau Buitenland *voorbereid* op de re-integratie. Hieruit valt af te leiden dat in de missie en visie van Bureau Buitenland de verwachting is vervat, dat de (groei van) aangeboden steun en begeleiding op twee manieren invloed heeft op het uiteindelijk voorkomen van recidive: 1) de gedetineerde kan *tijdens* de detentie zijn huidige situatie (iets) draaglijker maken (menselijk kapitaal), zijn hoop op een positief verloop van de terugkeer in de Nederlandse samenleving versterken (sociaal kapitaal) en andere / bestaande opvattingen over niet recidiveren versterken, 2) waardoor hij zich *tijdens* detentie actiever voorbereidt op een adequate re-integratie en het voortaan afzien van delictgedrag.

Voor een evaluatie van de praktijk van Bureau Buitenland betekent dit dat we zullen kijken naar drie aspecten: 1) het psychosociaal functioneren van de gedetineerde (menselijk kapitaal), 2) zijn opvattingen over zijn toekomst, over gedragsverandering en een leven zonder criminaliteit, en 3) zijn sociaal netwerk (sociaal kapitaal), waaronder ook zijn (tijdelijke) relaties met de vrijwilliger en regiocoördinator van Bureau Buitenland. Bij dit laatste aspect - sociaal kapitaal - betrekken we ook de behoeften en wensen van de gedetineerden en hun thuisfront over de steun en begeleiding.

Dit leidt tot de volgende deelvragen bij Vraag I:

In de deelvraag IA tot en met ID en IF wordt de doelgroep van Bureau Buitenland onderzocht, in deelvraag 1E de doelen, werkwijze en de invloed van de begeleiding door Bureau Buitenland.

Vraag IA - Menselijk kapitaal: Wat zijn de kenmerken van de in het buitenland gedetineerde Nederlanders? Voor beantwoording van deze deelvraag worden – naast het vastleggen van demografische en justitiële achtergrondkenmerken van de gedetineerden als doelgroep van Bureau Buitenland – door ons de volgende aspecten van menselijk kapitaal vastgesteld:

- algemeen psychisch en lichamelijk welbevinden
- zelfwaardering
- zelfregulatie

Vraag IB - Motivatie: Wat is de motivatie van de gedetineerden voor gedragsverandering en een leven zonder criminaliteit? Voor deze vraag zijn door ons de motivatie en toekomstverwachting van de gedetineerden onderzocht.

Vraag IC – Behoeften en verwachtingen: Wat zijn behoeften en verwachtingen van de gedetineerden en de familie / het netwerk richting coördinator en vrijwilliger?

Vraag ID - Sociaal kapitaal thuisfront: Wat is de aard, inhoud en waardering van de contacten die gedetineerden zelf met het thuisfront hebben?

Vraag IE – Sociaal kapitaal Bureau Buitenland: Wat is de aard, inhoud, waardering en invloed van de contacten die gedetineerden met Bureau Buitenland hebben? Op welke aspecten van menselijk kapitaal, motivatie en sociaal kapitaal richten die contacten zich?

Vraag IF – Terugkeer en re-integratie: Hoe verloopt de re-integratie na vrijlating / terugkeer in Nederland en wordt recidive voorkomen?

3.1.2 *Onderzoeksopzet bij Vraag I*

In eerste instantie werd gekozen voor een effectonderzoek, met een experimentele groep van gedetineerden die wel en een controlegroep die geen begeleiding kreeg vanuit Bureau Buitenland. De gedachte hierachter was dat bij een voldoende aantal respondenten en met een herhaalde meting zou kunnen worden onderzocht of er verschillen waren in het welbevinden en de toekomstperspectieven van beide groepen gedetineerden tijdens en na detentie, in relatie tot de begeleiding c.q. het gebrek aan begeleiding vanuit Bureau Buitenland. Dit plan bleek niet uitvoerbaar, vanwege het feit dat een aantal gedetineerden in eerste instantie geen contact wilde, maar in een latere fase van hun detentie toch begeleiding wenste en kreeg, of omdat er in eerste instantie geen vrijwilliger beschikbaar was en later wel (bijvoorbeeld na overplaatsing van de gedetineerde). Ook bleken de adressenbestanden van Bureau Buitenland en het ministerie van Buitenlandse Zaken niet geheel *up to date* te zijn. Hierdoor moest het plan worden verlaten om een 'zuivere' en voldoende grote controlegroep van gedetineerden zonder contact met Bureau Buitenland te formeren. Daarom werd besloten het onderzoek te focussen op de vraag naar de beleving van de gedetineerden met betrekking tot de begeleiding vanuit Bureau Buitenland tijdens detentie en met betrekking tot hun toekomstperspectieven.

Het totale onderzoek hier gepresenteerde onderzoek bevat een vooronderzoek bij een aantal ex-gedetineerden die uiterlijk één jaar terug waren in Nederland, en een hoofdonderzoek onder gedetineerden in een aantal landen.

Qua vraagstelling en methode is dit onderzoek te omschrijven als een procesevaluatie, zowel vanwege de beschrijving van de context waarin de activiteiten van Bureau Buitenland plaatsvinden als vanwege de aandacht voor de daadwerkelijke begeleiding van gedetineerden.

Gekozen is voor een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve methoden. Het kwantitatieve deel, waarbij gebruik is gemaakt van (onderdelen van) gestandaardiseerde vragenlijsten, heeft betrekking op aspecten van het persoonlijk functioneren (menselijk kapitaal) en de motivatie van de gedetineerden. Hierbij is de overweging geweest het aantal in te vullen items tot een minimum te beperken, vanwege de belasting die dit voor de gedetineerde met zich mee brengt (bovenop de enquête).

In het kwalitatieve deel is getracht via open vragen in de enquêtes en via interviews een beeld te krijgen van de beleving van de detentie en de begeleiding en van de toekomstverwachting van gedetineerden.

3.1.2.1 *Respondenten*

De totale onderzoeksgroep bestaat uit vier subgroepen: gedetineerden, ex-gedetineerden, regiocoördinatoren en vrijwilligers.

Gedetineerden

Voor het hoofdonderzoek is de onderzoeksgroep van gedetineerden beperkt tot mannelijke gedetineerden die vanwege een drugsdelict een gevangenisstraf uitzaten in het buitenland.

Deze keuze komt voort uit het feit dat 65% van de gedetineerden in buitenlandse gevangenissen is veroordeeld wegens een drugsdelict; het betreft hier merendeels mannen. Het onderzoek is uitgevoerd in drie landen binnen Europa, te weten Duitsland, Frankrijk en Spanje en in vijf landen buiten Europa, te weten de Verenigde Staten, Dominicaanse Republiek, Peru, Brazilië en Ecuador. Deze keuze is gebaseerd op het feit dat in de genoemde landen relatief de grootste aantallen Nederlandse gedetineerden vastzitten vanwege drugsgelateerde misdrijven (hoewel we hierbij moeten aantekenen dat dit aandeel daalt: van 87% in 2009 tot 62% in 2013)¹⁵.

Ecuador en de Verenigde Staten zijn in een latere fase, in april 2012, toegevoegd omdat de respons uit de andere landen achterbleef bij de verwachtingen. Ook deze keuze was gebaseerd op het aantal gedetineerden dat in die landen vastzat vanwege een drugsdelict.

Onderstaand een overzicht van het aantal Nederlandse gedetineerden per land.

	<i>Nederlandse gedetineerden</i>	<i>Nederlanders met drugsdelict (m+v)</i>	<i>Mannelijke Nederlanders</i>	<i>Percentage buitenlanders in detentie</i>	<i>Aantal buitenlanders in detentie</i>
Duitsland	408	313	376	26.7% (2010)	17.814
Frankrijk	159	110	143	17.8% (2010)	11.966
Spanje	268	181	220	33.5% (2012)	23.009
VS	59	26	52	5.9% (2007)	13.215
Dom. Republiek	124	118	82	7.4% (2011)	1.551
Brazilië	81	80	64	0.7% (2012)	3.847
Peru	97	96	86	2.6% (2012)	1.545
Ecuador	25	24	21	7.2% (2008)	849
Totaal	1221	948	1044	Nederland: 24.6% (2012)	Nederland: 3.382

Tabel 2: Nederlandse gedetineerden in het buitenland per 1-5-2012 (gegevens ministerie van Buitenlandse Zaken). Er zijn geen cijfers bekend van de combinatie mannelijke gedetineerden-drugsdelicten.

Ex-gedetineerden

Er is sprake van twee groepen ex-gedetineerden.

De eerste groep bestaat uit 16 ex-gedetineerden die in het kader van een klein vooronderzoek in 2011 zijn geïnterviewd. Hiervoor werden mannelijke ex-gedetineerden benaderd, die vanwege een drugsdelict een gevangenisstraf hadden uitgezeten in Duitsland, Frankrijk, Spanje, Brazilië, Dominicaanse Republiek of Peru en weer teruggekeerd waren naar Nederland. De keuze voor deze landen was gerelateerd aan het hoofdonderzoek.

De tweede groep bestaat uit zeven mannen die na hun detentie waren teruggekeerd in Nederland en in 2012-2013 via een interview zijn bevraagd over hun beleving van de voorbije detentie, hun huidige situatie en toekomstverwachtingen.

Regiocoördinatoren

Vanuit Bureau Buitenland zijn zes coördinatoren die verantwoordelijkheid dragen voor de beleidsuitvoering in genoemde landen betrokken bij het onderzoek. Enkele coördinatoren hebben meerdere landen onder hun hoede.

¹⁵ Bron: Buitenlandse Zaken, Kompasgegevens

Vrijwilligers

Bureau Buitenland had op 1 september 2012 in totaal 346 vrijwilligers in haar bestand. Alleen de vrijwilligers die per september 2012 in genoemde landen werkzaam waren, zijn gevraagd om deelname aan het onderzoek. Hun aantallen waren als volgt verdeeld over de betrokken landen: Duitsland: 40; Frankrijk: 24; Spanje: 29; VS: 18; Dominicaanse Republiek: 6; Brazilië: 16; Peru: 5; Ecuador: 5.

3.1.2.2 *Vooronderzoek ex-gedetineerden*

Het hoofdonderzoek is voorafgegaan door een klein vooronderzoek, bestaande uit interviews met ex-gedetineerden uit de betrokken landen die door Bureau Buitenland zijn begeleid en op dat moment in Nederland verbleven.

Dit vooronderzoek had twee doelen:

- In beeld krijgen hoe hun leven er op dat moment uitzag in termen van maatschappelijke aansluiting en al dan niet recidive, en welke mogelijke invloed de begeleiding vanuit Bureau Buitenland tijdens en na detentie op hen had gehad.
- Het op basis van de interviews waar nodig aanpassen van de opzet en uitwerking (enquêtes, interviews) van het hoofdonderzoek, om te komen tot een specificatie van factoren die (het kiezen voor) een leven zonder criminaliteit kunnen versterken na een periode van detentie in het buitenland, waarbij begeleiding door Bureau Buitenland heeft plaatsgevonden. Deze gegevens vormden de basis voor het hoofdonderzoek.

De betrokken coördinatoren hebben medewerking verleend bij de selectie van dossiers van mensen die benaderd zouden kunnen worden voor de interviews. Daardoor hadden wij de beschikking over 38 namen van potentiële deelnemers aan de interviews. Zij zijn telefonisch geworven, met als criteria: het laatste jaar vrijgekomen, woon- of verblijfplaats in Nederland bekend bij Bureau Buitenland.

De interviews hebben plaats gevonden in de periode mei-september 2011. Als locatie voor de interviews is gekozen voor gespreksruimtes bij Reclassering Nederland in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht, een opvangvoorziening in Alkmaar, een café, een werkplek en bij de geïnterviewde thuis.

In totaal zijn 16 ex-gedetineerde mannen geïnterviewd. Zij waren gedetineerd in Frankrijk (2), Spanje (1), Duitsland (5), Brazilië (3), Peru (3), of de Dominicaanse Republiek (2). Twee mannen gaven aan eerder in een c.q. twee andere (buiten)landen vastgezet te hebben voor drugsmokkel. Eén interview is telefonisch gehouden.

De interviews duurden 45 minuten tot een uur per keer. Er was een lijst met onderwerpen die aan de orde dienden te komen (zie Bijlage 6). Binnen deze structuur kreeg de ex-gedetineerde de ruimte om zijn eigen verhaal te vertellen. Hierdoor kregen de interviews een persoonlijke kleur. De open structuur had echter ook tot gevolg dat vergelijking tussen de verschillende ervaringen soms wat moeilijk te maken was. Gezien het kleine aantal respondenten is geen vergelijking gemaakt in cijfers.

De informatie uit deze interviews is verwerkt in de resultaten, als aanvulling bij hoofdstuk 4.7 Het leven na detentie. Ook is de informatie benut voor het ontwerpen van de enquête en de keuze van de gestandaardiseerde vragenlijsten.

3.1.2.3 *Hoofdonderzoek*

Als methode van dataverzameling is in het hoofdonderzoek in de eerste plaats gebruik gemaakt van enquêtes. De gedetineerden en de vrijwilligers kregen een enquête met zowel gesloten als open vragen. Daarnaast is bij een aantal ex-gedetineerden en bij de

coördinatoren een interview afgenomen. De enquêtes en interviews zijn opgenomen in de bijlagen.

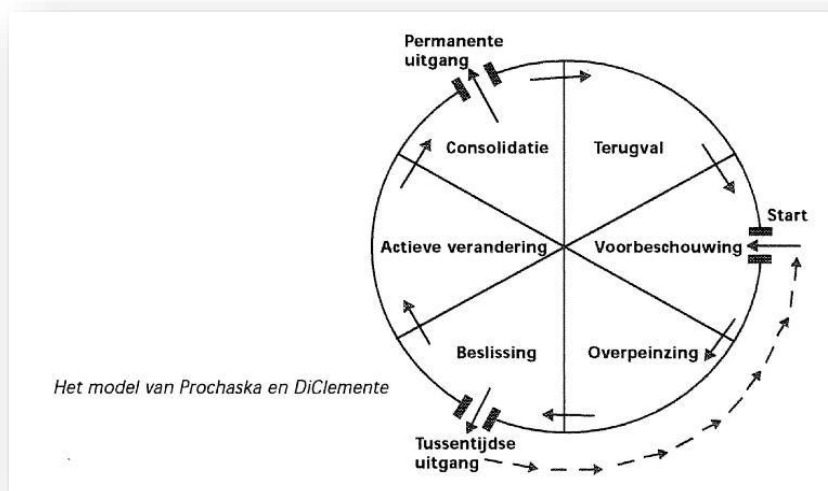
Voorafgaande aan de versturing van de enquêtes naar de gedetineerden zijn de coördinatoren mondeling en de vrijwilligers via de Nieuwsbrief van Bureau Buitenland op de hoogte gebracht van doel en opzet van het onderzoek. Ook de ambassades en consulaten in de betrokken landen zijn schriftelijk op de hoogte gesteld.

Enquêtes gedetineerden

Het eerste deel van de enquête voor gedetineerden bestond uit een inventarisatie van kenmerken van de gedetineerde, zoals leeftijd, burgerlijke staat e.a.; daarna volgden kenmerken van het delict, de straf en de detentiesituatie. Dan volgden items die gerelateerd waren aan de taken van de coördinatoren en vrijwilligers in de verschillende fasen van detentie; deze items correspondeerden met het takenpakket van de coördinatoren.

In de enquête zijn voor aanvullende vaststelling van aspecten van menselijk kapitaal twee schalen opgenomen, respectievelijk gericht op de mate van zelfregulatie en zelfwaardering van de gedetineerden:

- Om de zelfregulatie te meten, is gebruik gemaakt van de Nederlandse versie van de Verkorte Vragenlijst Zelfcontrole (Selbststeuerungs-Inventar Kurz 3 / SSI-K3, Kuhl & Fuhrmann 2004). Passend bij de detentieomstandigheden, en de vaardigheden en mogelijkheden voor gedetineerden om deze lijst volledig in te vullen, moest worden gekozen voor een selectie van de beschikbare schalen. Gekozen is voor de schalen zelfbepaling, jezelf geruststellen, initiatief nemen, belasting en bedreiging (20 van de 52 items). Deze leken ons het meest passend bij de vaardigheden die in een detentiesituatie van belang zijn. De SSI-K3 is in 2004 gevalideerd door de universiteit van Osnabrück.
- Een aspect dat in hoge mate bijdraagt in het hoofd bieden aan de zware detentieomstandigheden én in de investering in een leven zonder criminaliteit, is de zelfwaardering. Daarbij is echter een combinatie met effectieve zelfregulatie belangrijk (Greve & Enzmann, 2003). Voor het meten van de zelfwaardering is de Short Self-Esteem Questionnaire van Rosenberg gebruikt (1965, 1979, 10 items). Deze lijst meet zelfwaardering door bij de respondent welke uitspraken passen bij zijn huidige emoties en stemmingen.
- Voor het meten van de motivatie is gebruik gemaakt van de Nederlandse vertaling van de Readiness to Change Scale (Heather, Rollnick & Bell 1993, Defuentes-Merillas et al. 2002). Deze lijst is door ons aangepast: het thema verslaving is in de items vervangen door het thema delictgedrag. De RCQ bevat drie subschalen, die de mate vaststellen waarin de respondent zich in één of meer van de *stages of change* van gedragsverandering bevindt (Prochaska en DiClemente, 2005): precontemplatie (voorbeschouwing), contemplatie (beschouwing), of actieve verandering. Motivatie wordt in dit model opgevat als een dynamische (veranderbare) eigenschap van de persoon, die per thema kan verschillen (wel stoppen met roken, niet minder eten) en in hoge mate beïnvloedbaar is door omstandigheden en communicatie. De techniek van motiverende gespreksvoering is op deze gedachtegang gebaseerd: bij elk van deze fase horen specifieke vormen van gespreksvoering om de motivatie tot gedragsverandering uit te lokken en verder te versterken (Miller & Rollnick, 2005; 2012).

Figuur 4: Het model van Prochaska en DiClemente

In Figuur 4 is zichtbaar dat het stagemodel meer fasen bevat. In de RCQ worden de stages beslissing, actieve verandering en consolidatie op basis van factoranalyse tijdens het valideringsonderzoek beschouwd als één stadium (zie Bijlage 4).

Psychometrische eigenschappen van de drie lijsten staan vermeld in Bijlage 4. In onderstaande tabel staan de Cronbach-alpha waarden van de schalen al vermeld.

Schaal	Concept	Aspect / subschaal	Aantal items	Cronbach alpha
Rosenberg self-esteem scale (RSES)	Zelfbeeld		8	.76 1)
Selbststeuerungs-inventar Kurz3 (SSI-K3)	Zelfregulatie	Zelfbepaling	4	.84 2)
		Jezelf geruststellen	4	.83 2)
		Initiatief nemen	4	.79 2)
		Belasting	4	.82 2)
		Bedreiging	4	.82 2)
Readiness to change questionnaire (RCQ-D)	Motivatatie tot gedragsverandering	Precontemplatie	4	.68 3)
		Contemplatie	4	.70 3)
		Actie	4	.81 3)

1) Rosenberg (1965)

2) Kuhl & Fuhrmann (2004)

3) Defuentes-Merillas, De Jong & Schippers (2002)

Tabel 3: Cronbach-alpha gebruikte vragenlijsten

De enquêtes voor de gedetineerden zijn naar hen verstuurd via verschillende kanalen: enerzijds vanuit het adressenbestand van Bureau Buitenland en anderzijds vanuit het ministerie van Buitenlandse Zaken. Gezien de afstanden tussen de onderzoekers en de respondenten is dit de meest voor de hand liggende methode om een grote hoeveelheid gestandaardiseerde en daarmee vergelijkbare informatie te verzamelen.

De enquêtes waren voorzien van een toelichtende brief voor de gedetineerde, met het verzoek om deelname, plus een toelichting op het onderzoek in zes talen, bedoeld voor de gevangenisautoriteiten.

De enquêtes zijn verstuurd in de periode tussen december 2011 en september 2012.

Alle aangeschreven gedetineerden hebben ook de vraag gekregen of zij bereid zouden zijn om deel te nemen aan een vervolgonderzoek, indien zij gedurende de looptijd van het onderzoek zouden terugkeren naar Nederland.

- In totaal zijn er 222 ingevulde enquêtes teruggekomen, waarvan er 190 bruikbaar waren voor het onderzoek.
- Van dit aantal bleken uiteindelijk 181 gedetineerden contact te hebben met Bureau Buitenland; dit wil zeggen dat er van hen een dossier was.
- Van deze 181 gedetineerden hadden 16 volgens informatie van Bureau Buitenland geen vrijwilliger. Uit navraag bij coördinatoren kwam naar voren dat dit een gevolg was van een gebrek aan vrijwilligers en/of te grote reisafstanden. Het aantal enquêtes waarin door de gedetineerden wordt ingegaan op de begeleiding door Bureau Buitenland kwam daarmee op 165. Voor onze rapportage van demografische gegevens konden in enkele gevallen meer dossiers worden benut, tot een maximum van 190 bruikbare enquêtes. Bij de bespreking van de resultaten geven wij dit aantal steeds aan.
- Niet alle respondenten hebben de vragen over de begeleiding door Bureau Buitenland beantwoord. Oorzaken hiervan liggen in het feit dat een deel van hen in eerste instantie ten onrechte was toegewezen aan de controlegroep. Nazending van de aanvullende enquête leverde bij hen niet het gewenste resultaat: de enveloppen kwamen ongeopend terug, gedetineerden waren overgeplaatst of al met ontslag, of andere, onbekende oorzaken.

Er zijn 277 enveloppen ongeopend teruggekomen. Daarnaast zijn er 32 enquêtes geretourneerd die niet verwerkt zijn, om de volgende redenen: niet vallend in de gekozen doelgroep (vrouw, geen drugsdelict) of niets ingevuld.

Omdat de combinatie van mannelijke gedetineerden met een druggerelateerd delict niet bekend is, moeten we uitgaan van een schatting van 900 (948 druggerelateerde delicten minus de vrouwen, zie tabel 2). Het bereik van de enquête komt daarmee naar schatting op $165/900 \times 100\% = 18\%$.

Deze respons was een stuk lager dan verwacht. We kunnen enkele mogelijke oorzaken van de non-respons benoemen. Uit het grote aantal geretourneerde enveloppen met daarop de mededeling dat de gedetineerde niet aanwezig was in de betreffende gevangenis, kan worden geconcludeerd dat het adressenbestand van zowel Bureau Buitenland als het ministerie van Buitenlandse zaken waarschijnlijk niet *up to date* was. Het kan hierbij zowel gaan om een niet geregistreerde overplaatsing als om een vrijlating die nog niet verwerkt was.

Daarnaast is uit opmerkingen van vrijwilligers naar voren gekomen dat een aantal gedetineerden de enquête als lang ervoer en niet voldoende concentratie kon opbrengen om deze in te vullen of ervoor koos om de enquête maar gedeeltelijk in te vullen. Ook de detentieomstandigheden in sommige gevangenissen konden het invullen wellicht verhinderen; wij leiden dit af uit het feit dat in een aantal gevangenissen aangevraagd studiemateriaal niet kan worden gebruikt. Tenslotte is van belang dat 25% van de in het buitenland gedetineerde Nederlanders niet of nauwelijks Nederlands spreekt, en we kunnen veronderstellen dat een deel van de gedetineerden geen band met Nederland heeft.

Interviews ex-gedetineerden

Eén van de doelen van het onderzoek was nagaan in hoeverre de begeleiding tijdens detentie invloed zou hebben op de persoonlijke situatie en het welbevinden van de ex-gedetineerde. Elke gedetineerde die zich bereid had verklaard tot deelname aan het vervolgonderzoek en die na vrijlating teruggekeerd was naar Nederland, is – voor zover traceerbaar – telefonisch benaderd met het verzoek om een interview.

Ten behoeve van deze interviews is een vragenlijst gehanteerd met daarin open vragen over hun terugblik op detentie, voorbereiding op vrijlating, verwachtingen ten aanzien van de vrijlating en ondersteuning bij terugkeer in Nederland, hun huidige situatie en toekomstverwachting (zie Bijlage 7). Daarnaast zijn de bovengenoemde schalen toegevoegd aan de vragenlijst, plus de vragen over contacten met justitie.

In totaal is tussen januari 2012 en februari 2013 telefonisch contact gezocht met 41 ex-gedetineerden. In een aantal gevallen bleek het opgegeven telefoonnummer niet te kloppen of niet aangesloten te zijn. Anderen waren volgens familie in het buitenland, ziek of onvindbaar. Twee personen zagen af van verdere deelname. Uiteindelijk is met zeven ex-gedetineerden een interview gehouden. Ondanks een zeer vasthoudende houding is dit toch aan te merken als een lage respons (17%).

Een deel van hen keerde niet terug naar Nederland, een ander deel verdween in de anonimiteit of was anderszins onbereikbaar (het telefoonnummer klopte niet of de lijn was afgesloten; ook raadpleging van de gemeentelijke basisadministratie leverde niet de juiste gegevens op). Enkele mensen waren geestelijk of lichamelijk niet voldoende gezond om te kunnen worden geïnterviewd. Slechts twee ex-gedetineerden gaven expliciet aan niet verder deel te willen nemen, waarvan één tegen een geldelijke vergoeding nog wel had willen meewerken. Wij hebben uiteindelijk gesproken met die ex-gedetineerden die nadrukkelijk hun verhaal wilden doen.

De bereidheid tot een interview in het kader van het vooronderzoek lag hoger; wellicht kwam dit doordat de landencoördinatoren een selectie van namen hadden doorgegeven van ex-gedetineerden met wie zij op de een of andere manier nog contact hadden of van wie zij vermoedden dat deze wel wilden meewerken.

Enquêtes vrijwilligers

In september 2012 hebben de vrijwilligers in de betrokken landen van Bureau Buitenland een mail gekregen, met daarin een toelichting op dit deel van het onderzoek en het verzoek om de bijgevoegde enquête in te vullen en terug te sturen. Half november 2012 is een herinnering uitgegaan, toen bleek dat de respons nog vrij laag was.

De enquête voor vrijwilligers bevatte vragen naar hun activiteiten ten behoeve van gedetineerden in de verschillende fasen van detentie, aangevuld met vragen over de samenwerking met de coördinator en Ambassade en consulaat (zie Bijlage 13). In totaal zijn 38 enquêtes ingevuld geretourneerd.

Interviews regiocoördinatoren

Ten behoeve van de interviews met regiocoördinatoren is een vragenlijst opgesteld over hun activiteiten ten behoeve van gedetineerden in de verschillende fasen van detentie, aangevuld met vragen over de samenwerking met andere actoren in de gedetineerden begeleiding, zoals de vrijwilligers, Ambassade en consulaat en instanties in Nederland (zie Bijlage 8). Zes coördinatoren zijn tussen december 2012 en maart 2013 individueel via een interview bevraagd over hun werkzaamheden en opvattingen.

3.2 **Vraag II: Legitimering van de organisatie en praktijk van Bureau Buitenland**

Vraag II is als volgt geformuleerd: Wat is de legitimering van het bestaan (als organisatie) en de praktijk van Bureau Buitenland? Welke argumenten, motieven of grondslagen rechtvaardigen deze organisatie en praktijk?

3.2.1 *Reflectie op de vraag en formulering van deelvragen*

3.2.1.1 *Typen motieven*

We benadrukken dat het gaat om de grondslagen voor het werk met Nederlanders in *buitenlandse* detentie. Het gaat hier dus niet alleen om wetten en regels of normen van het land zelf, waar de gedetineerde vastzit, maar ook om een *landoverstijgende*, 'grenzenloze' grondslag waarop Bureau Buitenland zich ook 'in den vreemde' kan beroepen.

Er zijn meerdere motieven denkbaar om het bestaan en de praktijk van Bureau Buitenland te rechtvaardigen, en deze zijn op verschillende manieren te categoriseren.

Bijvoorbeeld: wij doen dit omdat het moet, omdat het mag, omdat het kan, en omdat het lukt. Of: omdat het wettelijk/bestuurlijk/juridisch verplicht is of zo is afgesproken, omdat er om wordt gevraagd door de gedetineerden en het thuisfront, omdat het een gevoelde morele verplichting is, omdat niemand anders het doet, omdat het boeiend is, omdat het geld/besparingen oplevert, omdat het wordt gewaardeerd, omdat we het goed doen en het effect heeft, omdat het nieuwe delicten, leed en slachtoffers voorkomt.

Drie typen

In dit onderzoek nemen we de volgende typen motieven als uitgangspunt:

1. Wensen, behoeften en hulpvragen van in het buitenland gedetineerde Nederlanders en hun thuisfront;
2. Internationale en nationale wetten, regels, verdragen en opdrachten inzake *detentie* en *reclassering*, in het algemeen en specifiek rond buitenlanders;
3. Gedragswetenschappelijke, (ped)agogische en criminologische motieven voor het veranderen van delictgedrag en bevorderen van een leven zonder criminaliteit.

Het eerste type motief wordt op basis van vraag I (deelvraag IC – Behoeften en verwachtingen) in kaart gebracht. Het kennen van de wensen, behoeften en hulpvragen is een noodzakelijke eerste stap om vanuit de praktijk de vraag naar de grondslagen, missie en visie van het werk van Bureau Buitenland te kunnen beantwoorden.

Nut en noodzaak

Over het tweede en derde type motief, die zich richten op detentie en reclassering, en op wetenschappelijke kennis, willen we het volgende zeggen over *nut en noodzaak*: Aan de activiteiten van reclasseren en detentie kunnen zowel instrumentele als intrinsieke motieven ten grondslag liggen. Bij de instrumentele motieven staat het streven centraal om 'iemand's persoonlijkheid of maatschappelijke positie op dusdanige wijze te beïnvloeden, dat de kans op toekomstig crimineel gedrag kleiner wordt' (Denkers, in: Nelissen (2000), p. 5). Dit streven wordt vooral met gedragswetenschappelijke motieven gerechtvaardigd (What Works). Nelissen en Vogelvang (2011) geven aan, dat het reclasseren (en daarmee ook de activiteiten van Bureau Buitenland) daardoor met een *utilitaire* logica en *management* logica worden gerechtvaardigd, omdat daarmee de veiligheid in de samenleving kan worden vergroot. Reclasseren is in deze optiek vooral iets nuttigs voor de mensen die zelf geen cliënt van de reclassering zijn. Een identieke redenering is voor de praktijk van detentie mogelijk:

opsluiten is nuttig, want het voorkomt tijdelijk nieuwe delicten, en binnen detentie kan aan gedragsverandering gewerkt worden.

Naast het functionele streven naar recidivevermindering kan er ook sprake zijn van intrinsieke motieven, waarbij het bieden van nieuwe kansen aan gedetineerden wordt gezien als 'een doel waartoe zij, afgezien van de vraag wat het uit het oogpunt van gedragsbeïnvloeding oplevert, in humane, morele of juridisch normatieve zin zonder meer zijn gehouden. Hier vinden we vooral bronnen vanuit (inter)nationale wetten en verdragen, en vanuit de penologie (doelen van strafrechtspleging). Vanuit deze visie is behoud of herstel van de (maatschappelijke) positie van gedetineerden een principe van *behoorlijke strafrechtspleging* en niet zozeer een kwestie van nut in termen van beïnvloeding van het gedrag van justitiabelen' (Nelissen, 2000, p. 5). In deze intrinsieke motieven is het gedachtengoed duidelijker aanwezig dat in de 19^e eeuw tot de oprichting van de reclassering in Nederland heeft geleid. Nelissen en Vogelvang (2011) geven aan dat het reclasseren (en zo ook detentie) zo met een *expressieve* logica kan worden gerechtvaardigd, omdat de intrinsieke motieven *richting cliënt* de normen van onze samenleving bevestigen: delictgedrag wordt niet getolereerd en straf is noodzakelijk, maar de cliënt heeft ook rechten. In detentie plaatsen en reclasseren zijn in deze optiek vooral een manier om de cliënt op zijn eigen verantwoordelijkheid aan te spreken. Detentie en reclasseren zijn in deze optiek vooral iets noodzakelijks voor gedetineerden en cliënten van de reclassering. Beide typen motieven worden door ons in dit onderzoek als uitgangspunt genomen als grondslagen voor Bureau Buitenland.

Motieven waarvoor?

Bij beantwoording van deze onderzoeksvraag willen we drie gebieden onderscheiden: de motieven, argumenten of grondslagen kunnen aanleiding zijn tot uitspraken over 1) de *missie* van Bureau Buitenland (argumenten voor het bestaan van de organisatie en haar bijdrage of hoofdpodracht), 2) de *visie* van Bureau Buitenland (de uitwerking van de missie in de belangrijkste doelen en activiteiten) en 3) de *methodische doelen en middelen* van Bureau Buitenland (een verdere uitwerking van de visie).

Beantwoording van de vraag naar de grondslagen, missie en visie geeft een 'waarom' van Bureau Buitenland: een legitiem belang (waarom zijn de werkzaamheden nuttig en/of noodzakelijk) en een professioneel domein (waarom vereisen de activiteiten aparte functies, competenties, en een organisatie). Hierdoor kan het fundament afgebakend en verstevigd worden dat richting geeft aan de concrete doelen en activiteiten van Bureau Buitenland.

3.2.1.2 *Deelvragen*

Vraag II is opgesplitst in de volgende deelvragen:

Vraag IIA: Mogelijke grondslagen.

- Welke grondslagen zijn er voor bemoeienis met in het buitenland gedetineerde burgers?
- Wat impliceert bovenstaande voor een mogelijke missie, visie en concrete doelen en activiteiten van Bureau Buitenland?

Vraag IIB: Huidige grondslagen.

- Vanuit welke van de grondslagen legitimeert Bureau Buitenland momenteel als onderdeel van Reclassering Nederland haar bestaan (missie), doelstellingen (visie) en haar concrete doelen en activiteiten?

Vraag IIC: Alternatieve grondslagen.

- Welke grondslagen ontbreken in de legitimering van Bureau Buitenland die (mogelijk) wel toegevoegd kunnen worden?
- Tot welke aanvullingen op de missie, visie/doelstellingen, concrete doelen en activiteiten leiden deze?

3.2.2 *Onderzoeksopzet vraag II*

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden is gebruik gemaakt van de volgende onderzoeksmethoden:

- literatuur- en documentenstudie
- interviews

Voor de legitimering van het werk en het domein van Bureau Buitenland is uitgegaan van verschillende vindplaatsen:

- de mening van de gedetineerden zelf, van hun sociaal netwerk (vanuit vraag I);
- de huidige missie en visie van Bureau Buitenland;
- humane, morele en juridisch normatieve motieven die worden genoemd in wetten en verdragen;
- overtuigingen en opvattingen van wetenschappers en stakeholders.

Een belangrijk deel van dit onderzoek betrof een analyse van nationale en internationale verdragen rondom de behandeling van gevangenen. Op basis daarvan is een aantal interviews gehouden met deskundigen op het terrein van recht en rechtsfilosofie en vertegenwoordigers van het ministerie van Buitenlands Zaken, van het ministerie van Veiligheid en Justitie en Epafras. Doel van deze gesprekken: vaststelling van de (mogelijke) humane, morele en/of juridisch normatieve factoren die een grondslag bieden voor de werkzaamheden van Bureau Buitenland (begeleiding van Nederlandse gedetineerden in het buitenland). De resultaten zijn vergeleken met de huidige missie/doelstelling van Bureau Buitenland en de mening van de gedetineerden en hun sociaal netwerk zelf.

De deskundigen die in 2013 zijn benaderd en geïnterviewd staan vermeld in Bijlage 2.

4 Resultaten Vraag I: de praktijk van Bureau Buitenland

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft als eerste een overzicht van een aantal kenmerken van de gedetineerden en hun detentiesituatie. Dan verschuift de focus naar de activiteiten van de coördinatoren en vrijwilligers, waarbij ook aandacht is voor de wijze waarop zij de begeleiding van gedetineerden invullen. Vervolgens staat de beleving van de detentiesituatie door gedetineerden centraal, gevolgd door hun ervaringen met de begeleiding door coördinatoren en vrijwilligers aan de orde, evenals de contacten met het thuisfront en de toekomstverwachting, gezien vanuit de detentiesituatie.

Het laatste deel belicht de ervaringen van een aantal ex-gedetineerden na terugkeer in Nederland.

De gegevens worden aangevuld met citaten uit de verschillende enquêtes en uit gesprekken met ex-gedetineerden en coördinatoren. Achter de citaten van gedetineerden wordt het land van detentie vermeld, evenals de geboortedatum van de respondent. De citaten in hoofdstuk 4.6 zijn afkomstig van coördinatoren en vrijwilligers.

4.2 Menselijk kapitaal: kenmerken van de gedetineerden

In deze paragraaf presenteren we de resultaten van het onderzoek naar Vraag IA, die focust op het menselijk kapitaal van de gedetineerden: Wordt de keuze van Bureau Buitenland om in buitenlandse gedetineerde te investeren op basis van de kenmerken / het psychosociaal functioneren van de gedetineerden zelf bevestigd? Voor beantwoording van deze deelvraag zijn – naast het vastleggen van de justitiële achtergrondkenmerken van de gedetineerden – door ons (het werken aan en de gerapporteerde invloed op) de volgende aspecten van menselijk kapitaal vastgesteld:

- algemeen psychisch en lichamelijk welbevinden
- zelfwaardering
- zelfregulatie

Eerst wordt in deze paragraaf een aantal kenmerken van de gedetineerden beschreven. Allereerst komen algemene kenmerken aan bod, zoals leeftijd, culturele achtergrond en verblijfstitel. Naast deze algemene kenmerken zijn er ook meer persoonsgebonden kenmerken (het menselijk kapitaal), waarbij het gaat om competenties die iemand heeft opgebouwd, die als 'reservoir' kunnen dienen bij het verdragen van de detentiesituatie en die ingezet kunnen worden bij het opbouwen van een nieuwe toekomst. Het gaat hier om een aantal persoonsgebonden kenmerken, zoals burgerlijke staat, ouderschap, opleiding e.a., in combinatie met het psychosociaal functioneren tijdens detentie. Deze kenmerken vallen ten dele samen met het sociaal kapitaal. Immers, partnerschap en ouderschap vormen een thuisfront waar tijdens en na detentie op gesteund kan worden; en ook opleiding, beroep en werkervaring vertegenwoordigen een mate van sociaal kapitaal, dat ingezet kan worden na, en in sommige gevallen ook tijdens detentie.

Dan worden gegevens gepresenteerd over verslaving en recidive, die kunnen worden gezien als 'negatief kapitaal'.

4.2.1 Demografische kenmerken

Leeftijd, culturele achtergrond en verblijfstitel

Van de totale onderzoeksgroep is de oudste gedetineerde geboren in 1935, de jongste in 1990, met een gemiddelde leeftijd van 43 jaar (N=181). Iets meer dan 50% is geboren vóór april 1970.

De gedetineerden hebben een gedifferentieerde culturele achtergrond, waarbij elk werelddeel behalve Oceanië was vertegenwoordigd. Onderstaand is de achtergrond samengevoegd naar werelddeel (N=165, 2 niet te categoriseren).

Achtergrond	Aantal	%
Europees	74	45.1%
Afrikaans	34	20.9%
Aziatisch	13	8.0%
Noord-Amerikaans (Canada)	1	0.6%
Midden- en Zuid-Amerikaans	41	25.2%
Totaal	163	100.0%

Tabel 4: Culturele achtergrond

Meer dan 60% van de respondenten heeft een buitenlandse achtergrond, met als uitschieters Marokkaans (21: 11.1%), Antilliaans (18: 9.5%) en Surinaams (12: 6.3%). Uit de andere landen liggen de aantallen onder de tien personen.

Van de Europeanen heeft 70 (36.8%) een Nederlandse achtergrond. 82.1% van de respondenten (156) is Nederlands staatsburger, 22 mensen (11.6%) hebben alleen een verblijfsvergunning (N=178).

Bij de verschillende overige kenmerken die in de volgende paragrafen worden besproken, is steeds nagegaan of gedetineerden met een bepaalde culturele achtergrond zich onderscheiden. Dit bleek bij geen van de kenmerken het geval.

Land van detentie, straf en gevangenisregime

Van de in totaal 188 gedetineerden die het land van detentie hebben ingevuld, zit 79.8% in Duitsland, Frankrijk of Spanje vast; respectievelijk 69 (36.3%), 40 (21.1%) en 41 (21.6%) respondenten. De anderen waren gedetineerd in de VS (2; 1.1%), Dominicaanse Republiek (10; 5.3%), Peru (4; 2.1%), Brazilië (18; 9.5%) of Ecuador (4; 2.1%). Uit de vergelijking met het aantal mensen dat in de verschillende landen gedetineerd was ten tijde van het onderzoek, blijkt dat de respons uit Midden- en Zuid-Amerika relatief gering is geweest. Wellicht is hier een relatie met de gevangenisomstandigheden.

De detentiestraf bij de onderzoeksgroep varieert van zes maanden tot 21,47 jaar (N=157, 8 niet te categoriseren). De gemiddelde detentiestraf is 63 maanden (SD=43.2). We vinden de hoogste straffen duidelijk in Zuid-Amerika.

Land	Aantal	Onbekend	Gemiddel de straf in maanden	σ	Minimum in maanden	Maximum in maanden
Duitsland	60	9	55	26.7	15	168
Frankrijk	30	10	46	28.7	6	120
Spanje	32	9	54	21.8	25	120
Brazilië	16	2	73	57.0	9	257
Dominicaanse Republiek	10	0	144	80.9	60	240
Peru	4	0	95	19.3	80	120
Verenigde Staten	2	0	73	65.7	27	120
Ecuador	3	1	128	27.7	96	144

Tabel 5: Totale strafduur

135 gedetineerden (71.1%) kregen naast hun veroordeling tot detentie nog een straf, variërend van het betalen van de rechtbankkosten tot een geldboete.

- ▶ 'Naast mijn straf kreeg ik een boete van vier miljoen euro. Die kon ik wegwerken in de gevangenis door elke dag twee uurtjes extra te werken. Een miljoen euro is een maand extra gevangenisstraf' (Spanje, 1962).

Van de respondenten verblijven er 66 (34.7%) alleen op cel en 69 (36.3%) met een of twee anderen (N=179). Zes mensen moeten hun cel delen met 49 of meer medegedetineerden; het gaat in deze gevallen om detentie buiten Europa.

Land	Op wat voor soort afdeling verblijft u?					Totaal
	gesloten	open	halfopen	extra beveiligd	anders	
Duitsland	49	1	5	8	5	68
Frankrijk	23	8	3	2	4	40
Spanje	23	3	7	2	5	40
Brazilië	14	0	0	2	2	18
Dominicaanse Republiek	3	2	5	0	0	10
Peru	0	1	2	0	1	4
Verenigde Staten	1	0	1	0	0	2
Ecuador	2	0	1	0	1	4
Totaal	115	15	24	14	18	186
	61.8%	8.1%	12.9%	7.5%	9.7%	100%

Tabel 6: Gevangenisregime

De meesten (168: 88.4%) hebben contact met medegedetineerden (N=186). Twee geïnterviewden vertellen dat zij landgenoten met psychische problemen opvangen; een van beiden wordt speciaal gevraagd om de cel te delen met een medegevangene die niet tegen de eenzaamheid kan.

Achttien mensen (9.5%) geven aan geen contact te hebben met medege-detineerden, om verschillende redenen:

- ▶ *'ik zit er als enige Nederlander (Frankrijk, 1951); veel junkies - onderontwikkelde mensen - geen interesse (Spanje, 1964);*
- ▶ *want spreek de taal niet en daar word ik gek van (Frankrijk, 1972);*
- ▶ *het klikt niet, frustratie door 3 man cel (Duitsland, 1954);*
- ▶ *het zijn mijn types niet (Dominicaanse Republiek, 1950);*
- ▶ *soms heb ik contact, anders ben ik heel voorzichtig met andere medegevangenen, ik ben bang (Duitsland, 1959).'*

Recidive

Van de gedetineerden zijn er 126 al eerder met justitie in aanraking geweest (N = 186, 66.3%), iets meer dan de helft (67%) van hen vanwege een drugsdelict.

- ▶ *'Toen ik 31 was. Het was echt een schuldenkwesitie. Het is wel iets waar je makkelijk geld mee kan verdienen, maar de consequenties als je gepakt wordt. Het zijn lange straffen' (Frankrijk, 1976).*

Daarnaast was er een scala aan delicten, variërend van verkeersovertredingen tot inbraak, vandalisme en rijden onder invloed.

Opmerkelijk is dat in de lijst zelf gerapporteerde eerder gepleegde delicten slechts 9 keer (5%) wordt gesproken over een geweldsdelict (vechtpartij, roof, overval). Waar dat wel wordt genoemd, zien we met name instrumenteel geweld (voorbereid geweld, zoals een overval of roof - 6x) en slechts 3x een vechtpartij (reactief geweld). We beschouwen dit als een indicatie dat de groep respondenten als geheel zich niet kenmerkt door explosief/impulsief agressief gedrag. Wanneer impulsiviteit wel een rol speelt – bijvoorbeeld bij het besluit het drugsdelict te plegen – lijkt dit in deze groep niet samen te gaan met impulsief agressief gedrag. Deze voorzichtige conclusie heeft mogelijk gevolgen voor de inzet van motiverende gespreksvoering en het bespreken van denkpatronen door de vrijwilligers en coördinatoren.

Type delict

Het onderzoek heeft zich beperkt tot mensen die gevangen zaten vanwege een drugsdelict. Uit de data blijkt dat het merendeel van de respondenten afgestraft is na aanhouding wegens een drugstransport. Daarnaast zitten mensen vast vanwege drugshandel of het kweken van wiet.

In de interviews met ex-gedetineerden (vooronderzoek) worden financiële problemen een aantal malen genoemd als reden om een drugstransport aan te nemen, veelal in combinatie met persoonlijke problemen:

- ▶ *'Ik heb heel veel meegemaakt. Scheiding van mijn vrouw, mijn kinders niet gezien. Toen ben ik aan de drugs gekomen. Wekelijks cocaïne; dan heb je wel een drugsprobleem. Daar ben ik op een gegeven moment zelf wel weer uit gekomen. Ik heb toen heel veel gewerkt om te proberen de betaling te doen, 800 euro alimentatie moest ik betalen, dat ging niet lukken. Daardoor ben ik op een gegeven moment in de geldproblemen gekomen en heb toen een transport gedaan van marihuana naar Duitsland en toen ben ik gepakt. Het was rond de kerstdagen en ze hadden weer een bankbeslag gelegd en ik zou geld gaan pinnen voor de kinderen die het weekend zouden komen, voor eten halen. Weer een bankblokkade erop omdat ik nergens stond ingeschreven, ik woonde op campings en in bungalowtjes en zo en dan kunnen ze dat doen. En toen heb ik het besluit genomen om een transport te gaan doen, ik*

kende veel mensen vanuit mijn werk als uitsmijter. Meteen opgepakt, ik had het net 10 minuten in mijn auto, tien kilo' (Duitsland, 1974).

- ▶ *'Ik had een eigen restaurant, maar dat liep niet. Dat restaurant heeft maar één jaar geduurd. Toen het dicht ging, bleef ik zitten met een schuld van 12.000 euro. Ik dacht ik moet die schulden betalen, ik heb een vrouw en drie kinderen, hoe moet ik dat doen? De enige kans was dat ... andere mensen zeiden ... als je dat doet krijg je dat bedrag, die 12.000 euro. Voor mij was het niet goed eigenlijk, het was de eerste keer' (Spanje, 1964).*
- ▶ *'Nou, ik was echt wel de weg kwijt (door een scheiding en het verlies van zijn eigen zaak). Doelloos rondlopen 's avonds. En op een gegeven moment..., ik maakte mijn geld gewoon op, daar leefde ik van. Niks meer. En, nou van het een komt het ander, vaak op straat natuurlijk, enne dan heb je van die mensen die er een neusje voor hebben en toen werd ik benaderd. Gewoon in de kroeg. Ik had gewoon de indruk dat men een meisje op mij afgestuurd had. Daar ben je toch vatbaar voor op dat moment. Ja nou, toen is het een beetje aan het rollen gegaan (...). Ze zeiden 'Ja, wat kan het jou schelen, joh, je hebt toch je hele leven gewerkt en moet je eens kijken wat je nou hebt', en toen is dat begonnen. Toen heb ik dat gedaan en ja, toen stond ik er eigenlijk niet bij stil' (Duitsland, 1955).*
- ▶ *'Ik had schulden en mijn moeder in Sierra Leone was ziek en mijn vriendin was net bevallen. Ik denk ja ik kan zo wat geld maken om dit te doen; dat ging helemaal fout' (Duitsland, 1984).*

Sommige mannen gaven aan dat zij vele malen drugs hadden vervoerd, op een gegeven moment van de geldzorgen af waren en toen gewend waren aan de makkelijke verdiensten:

- ▶ *'Anderhalf jaar ongeveer gereden. Ik denk toch wel 20, 25 keer. Goed verdiend, al het geld erdoor gejaagd. Ik zat ook een beetje aan die rotzooi (coke)' (Duitsland, 1955).*
- ▶ *'Ja, toch de verdienste. 10.000 euro is snel verdiend' (Spanje, 1962).*

Uit verschillende interviews met ex-gedetineerden komt het beeld naar voren dat het risico van het opgepakt worden geen grote rol speelde:

- ▶ *'Je denkt niet dat je wordt opgepakt. Je komt in die dingen door problemen, je denkt aan je problemen. Je denkt niet echt van ze gaan mij pakken en wat gaat er gebeuren. Je denkt ik kan het oplossen. Het is gewoon een risico dat je neemt' (Duitsland, geboortedatum onbekend).*
- ▶ *'Ik heb het risico genomen, omdat ik met mijn rug tegen de muur stond, dus ik dacht ik moet een keuze maken. Dat was een financiële kwestie. Met mij was niet besproken hoeveel ik zou krijgen, maar ik denk dat ik wel een bedrag zou krijgen om mijn schulden te betalen' (Frankrijk, 1976).*

Burgerlijke staat en ouderschap

Van de 151 mensen die deze beide vragen beantwoordden, hebben er 50 een partner (32%); 31 personen zijn gescheiden (20%), en een man is weduwnaar. Het aantal alleenstaanden in de onderzoeksgroep is daarmee hoger dan tweederde.

Wat betreft het ouderschap, hebben 54 van de 180 respondenten geen kinderen (30%). Van de anderen heeft het merendeel (109) tussen de een en drie kinderen (60%), met als hoogste aantal één persoon met zeven kinderen.

Van de alleenstaande gedetineerden heeft bijna 63% wel een of meer kinderen. Bij gedetineerden met een partner is dat bij 82% het geval.

	<i>Kinderen:</i>	<i>Nee</i>	<i>Ja</i>	<i>Totaal</i>
Burgerlijke staat:	partner	9	40	49
		18,4%	81,6%	100,0%
	geen partner	38	64	102
		37,3%	62,7%	100,0%
Totaal		47	104	151
		31,1%	68,9%	100,0%

Tabel 7: Burgerlijke staat en aanwezigheid van kinderen

Op de contacten met het thuisfront wordt dieper ingegaan in paragraaf 4.5.

Opleidingsniveau, beroep en werkervaring

Van de 190 respondenten hebben er 166 ingevuld welke schoolopleiding zij hadden gevolgd. Twee mensen geven aan universitair onderwijs te hebben genoten (1.1%); niet duidelijk is of zij een diploma hebben behaald. Veertien mensen hebben op het hbo gezeten (7.4%), 38 hebben voortgezet onderwijs gevolgd (mavo, havo of vwo; 20%), 32 gedetineerden hebben op het mbo gezeten (16.8%), 14 op het vmbo (7.4%) en 52 op het LBO (27.4%). Het aandeel respondenten met een lagere of middelbare voortgezette opleiding is daarmee het grootst: 51.6%. Aanvullend geven 38 respondenten (20%) aan 'voortgezet onderwijs' te hebben gevolgd, zonder nadere specificatie.

Tien gedetineerden hebben alleen basisschool (5.3%), twee mensen noemen de inburgeringscursus (1.1%) en nog twee mensen geven 'geen' aan, (0.5%) of 'divers' (0.5%).

Onder de respondenten zien we een grote diversiteit aan beroepen (n= 157). Een accountant, barkeeper, elektricien, groepsleider, hulpkok, kapper, metselaar, tattoozetter, en tuinier zijn slechts enkele voorbeelden. Twee beroepen die er qua aantallen bovenuit steken zijn chauffeur (18, 11.6%) en ondernemer c.q. directeur of eigenaar van een bedrijf (18, 11.6%). We mogen veronderstellen dat transportmogelijkheden en internationale contacten een rol spelen als context die relatief gemakkelijk een druggerelateerd delict in het buitenland uitlokt.

De werkervaring loopt uiteen van 1 tot 50 jaar, met een gemiddelde van 15.46 jaar (SD 11.4).

Verslaving

Ten tijde van het delict waren 47 gedetineerden naar eigen zeggen verslaafd (N=184, 24.7%). Binnen deze groep springt de verslaving aan drugs (44,2%) en gokken (25.0%) er qua percentages uit. Alcoholverslaving kwam nauwelijks voor (1.9%).

- ▶ 'Verslaafd aan cocaïne, alcohol en gokken' (Spanje, 1966).
- ▶ 'Ik heb meer dan 15 jaar ervaring als koelmonteur. Ik heb veel gewerkt, maar door mijn gokprobleem kon ik geen werk houden, dat is de meestal reden dat ik werkloos ben. Door mijn verslaving eindigde ik ook in de gevangenis' (Spanje, 1977).

Tussentijdse conclusie

Als tussentijdse conclusie kunnen we constateren dat een deel van de gedetineerden met open ogen in de val is gelopen, zich nauwelijks bewust van de risico's van het delict, gelovend dat de pakkans klein was of dat degene die hen had geronseld, wel voldoende contacten had om hen bij onverhoopte aanhouding snel vrij te krijgen; dat was immers

beloofd. Een deel nam weloverwogen het risico, vanwege persoonlijke en vaak ook financiële problematiek waarin men zich zonder uitzicht vast voelde zitten, in de hoop dat zij de dans zouden ontspringen. In het bijzonder mensen met een gezin zagen hierin soms een oplossing voor steeds hoger oplopende wordende schulden. Ook waren er mensen die een eigen onderneming hadden zien mislukken en daardoor zwaar in de problemen waren gekomen. En tenslotte wordt ook het financiële gewin genoemd: als het lukt, is het snel verdiend. En het 'beroepsrisico' wordt op de koop toe genomen.

De regimes en de detentiesituatie in de verschillende landen zijn niet of nauwelijks met elkaar te vergelijken. Uit tabel 5 blijkt al dat de gemiddelde straffen in Midden- en Zuid-Amerika beduidend hoger liggen dan in Europa. Ook is een open regime in Europa van een andere orde dan een open regime in de landen buiten Europa. Vooral wanneer er geen andere Nederlanders op cel of in het blok zitten, wanneer men de taal niet spreekt en in een onveilige detentiesituatie zit, kan de gedetineerde buiten zichzelf weinig vinden om op terug te vallen.

4.3 Menselijk kapitaal: psychosociaal functioneren tijdens detentie

Het psychosociaal functioneren (de mate van welbevinden) tijdens detentie wordt beïnvloed door een aantal factoren: persoonskenmerken van de gedetineerde, de detentiesituatie, contact met medegedetineerden en personeel; daarnaast veronderstellen we de invloed van de begeleiding op afstand door de coördinator en van de bezoeken door de vrijwilliger. Onderstaand wordt uit de antwoorden op open vragen een beeld geschetst van de wijze waarop gedetineerden zich al dan niet staande weten te houden tijdens detentie en van de waardering voor de begeleiding vanuit Bureau Buitenland. De beleving van de contacten met het thuisfront wordt beschreven en tenslotte wordt de mate van zelfwaardering en zelfregulatie tijdens detentie besproken.

4.3.1 Zelfregulatie

Zelfregulatie door de gedetineerden is gemeten met de SSI-K3 (zie Bijlage 4) waarvan de schalen zelfbepaling, jezelf geruststellen, initiatief nemen, belasting en bedreiging in het onderzoek zijn gebruikt. Van 190 respondenten vulden 127 een bruikbare lijst in. De resultaten staan vermeld in tabel 8.

Schaal	M (range 0-12)	σ	Cronbach's α	M normgroep mannen	M normgroep acute stress
Zelfbepaling	7.9	2.5	.65	6,3	6,3
Jezelf geruststellen	8.0	2.5	.73	5,7	3,2
Initiatief nemen	8.6	2.4	.78	5,3	6,2
Belasting	7.6	2.5	.66	3,3	5,2
Bedreiging	9.3	2.4	.76	4,5	5,5
N		127		243	50

Tabel 8: Resultaten afname schalen SSI-K3.

De Cronbach alpha scores zijn aan de lage kant, maar liggen tegen de .70 aan. De gemiddelde scores op alle schalen laten een opvallend beeld zien. Zij zijn in vergelijking met

de hier vermelde normgroepen (mannen, acute stress) hoger (Zelfbepaling, Initiatief Nemen, Belasting) tot extreem hoger (Jezelf Geruststellen, Bedreiging). Er is sprake van links scheve gemiddelde scores op de vijf schalen, vooral op de schaal bedreiging.

Het is niet zeer verwonderlijk dat de gemiddelde scores op schaal Bedreiging zo hoog liggen, gezien de inhoud van de items in deze schaal:

- In mijn leven is er veel veranderd, en daar moet ik mee omgaan;
- Ik moet met grote veranderingen in mijn leven zien om te gaan;
- De laatste tijd heb ik veel tegenslag gehad;
- Ik moet me instellen op een volkomen nieuwe situatie in mijn leven.

Dezelfde verklaring geldt onzes inziens ook voor de schaal Belasting. We

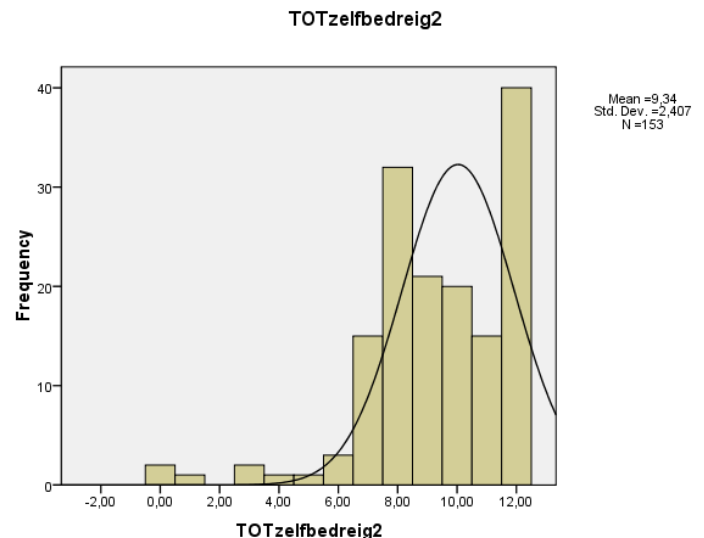
vermoeden dat de hoge scores te maken hebben met de context van de respondent (detentieomgeving) en de impact die deze situatie heeft op alle leefgebieden van de gedetineerde. De respondenten geven in de SSI-K3 aan dat hun 'life stress' zeer hoog is. De situatie doet een groot appel op beschikbare vaardigheden (menselijk kapitaal). Het dwingt de gedetineerden tot 'mentale zelfredzaamheid'.

We vermoeden dat hoge scores op de andere schalen met dit grote appel samenhangen. Het is immers verwonderlijk zo hoge scores op de andere schalen aan te treffen. Vooral de gemiddelde scores op de schaal Jezelf Geruststellen zijn erg hoog. Het gaat hier om de volgende vaardigheden:

- Ik kan zenuwachtigheid heel doeltreffend verminderen;
- Ook wanneer ik er innerlijk gespannen ben, kan ik me snel weer ontspannen;
- Als ik te opgefokt ben, kan ik de spanning meestal heel goed verminderen;
- Ik kan mijn spanning verminderen, wanneer deze storend wordt.

Er zijn diverse verklaringen mogelijk voor de hoge scores op de schalen Zelfbepaling, Initiatief Nemen en Jezelf Geruststellen:

- Bron van kracht: de vaardigheden zijn wel aanwezig, en misschien ook versterkt door de detentieomgeving (mentale zelfredzaamheid is getraind);
- Weinig zelfinzicht: de gedetineerden geven zichzelf hoge scores, maar de vaardigheden zijn in werkelijkheid niet zo (sterk) aanwezig;
- Zelfbescherming: de gedetineerde geeft een sociaal wenselijk antwoord om zichzelf daarmee te beschermen tegen de confrontatie van (ook nog) vaardigheidstekorten in de detentieomgeving.

*Figuur 5: verdeling scores SSI-K3
schaal Bedreiging*

De correlaties tussen de subschalen zijn als volgt:

	<i>Zelfbepaling</i>	<i>Jezelf geruststellen</i>	<i>Initiatief nemen</i>	<i>Belasting</i>
Jezelf geruststellen	.66	1.00		
Initiatief nemen	.60	.61	1.00	
Belasting	-.21	-.08	.09	1.00
Bedreiging	.15	.23	.34	.59

Vet: $p < 0.01$ / Cursief: $p < 0.05$

Tabel 9: Verbanden tussen de scores op de vragenlijsten SSI-K3 en RCQ

De verbanden laten zien dat een hoge/lage ervaring van Zelfbepaling samengaat met een hoge/lage mate van Geruststelling en Initiatief nemen. De gedetineerden geven hiermee aan, dat het gevoel een bepaalde controle te hebben over hun leven, verband houdt met hun eigen mentale en concrete inspanningen. Het werken aan zelfredzaamheid van de gedetineerden door Bureau Buitenland wordt met dit verband bevestigd. Wanneer de Belasting in de optiek van de gedetineerde hoog is, gaat dit echter weer samen met een lager gevoel van Zelfbepaling (negatieve correlatie). Het gevoel een groot aantal en/of zware levensopgaven te moeten aangaan, doet het werken aan zelfredzaamheid dus mogelijk weer teniet. Het bieden van hoop en perspectief is dan mogelijk van groter belang dan het trainen van mentale of sociale vaardigheden voor zelfredzaamheid.

Bij Jezelf Geruststellen en Initiatief Nemen zien we ook significante verbanden met de mate waarin de gedetineerde zich bedreigd / angstig voelt door veranderingen tegenslagen vanuit de buitenwereld. Naarmate de tegenslag hoger is, geven de gedetineerden aan dat zij een groter appel (kunnen, moeten) doen op hun individuele mentale vaardigheden en concrete inspanningen.

De gedetineerden verbleven in landen met geheel verschillende detentieregimes. Sommige gedetineerden gaven aan goed behandeld te worden en zich, gezien de omstandigheden, relatief goed door de detentie heen te slaan. Het lijkt erop dat deze mensen in staat waren zich in te voegen in het regime en er het beste van te maken.

- *'Ik kan wel dramatisch doen, maar ik weet wat ik gedaan heb. Daar ben ik voor gestraft. Ik kon wel heel moeilijk doen in die gevangenis, en dan gaan ze moeilijk terug doen. Ik ben een jongen, ik praat met iedereen. Ik kan vrij goed met iedereen op' (Spanje, 1962).*

Enkele gedetineerden geven aan zich zeer bewust aan te passen aan de situatie.

- *'Het gaat mij goed af om mijn eigen beter te concentreren en alles met zoveel mogelijk kalmte en rust aan te pakken. Zo gaat de dag vloeiend en raadzaam voorbij wat betreft morele inspanning. Je moet de taal een beetje kennen, beheersen, vriendelijk je eigen uiten ondanks de situatie om je persoonlijke zaken goed geregeld te hebben' (Brazilië, 1984).*

Een gedetineerde had cursussen Spaans en EHBO gevolgd en ook gevraagd of hij mocht werken. Na twee maanden was dat geregeld:

- *'Dat was voor mij een zegening. Lekker werken en de tijd gaat ook heel snel. Ik begon met schoonmaakwerk, de gangen dweilen en dat soort werk. En toen kwam er*

een plekje vrij in de wasserij en dat verdiende ook wat meer. Ik kreeg daar 105 euro in de maand en dat is voor mij genoeg, want ik drink niet en ik rook niet' (Spanje, 1962).

Voor anderen is de detentie een heel moeilijke tijd, qua omstandigheden, gezondheid en veiligheid:

- ▶ *'Het leven is heel zwaar hier. Nou besef je pas wat vrijheid is, niet zozeer vrijheid maar familie is heel belangrijk. Ben pas getrouwd, zit nu vast in Duitsland, ben 3 x oom geworden, zal het me eigen nooit vergeven wat ik heb gedaan' (Duitsland, 1983).*
- ▶ *'Heel erg. Veel geweld. Ja, natuurlijk, je zit daar tussen moordenaars en alles in... . Er zijn gewoon ruimtes waar geen camera's mogen zijn, vanwege privacy, bijvoorbeeld douchen. Ik heb wel verdedigingsgeweld gebruikt' (Duitsland, 1974).*
- ▶ *'Ik ben bang om hier nog langer vast te zitten. Voor mijn gezondheid, we hebben hier geen medische hulp, geen dokter, het eten is slecht, geen vitamines' (Brazilië, 1965).*
- ▶ *'Mocht het weer slecht bericht zijn dan is het beste dat ik overal mee stop. Nog minimaal 2 jaar in deze gekke onmenselijke wereld is teveel voor mij. Waarom overleven al die tijd als je weet dat je dan toch alles kwijt bent. Werk, vrienden, maar bovenal me liefde en je eigen persoonlijkheid' (Spanje, 1964).*

4.3.2 Zelfwaardering

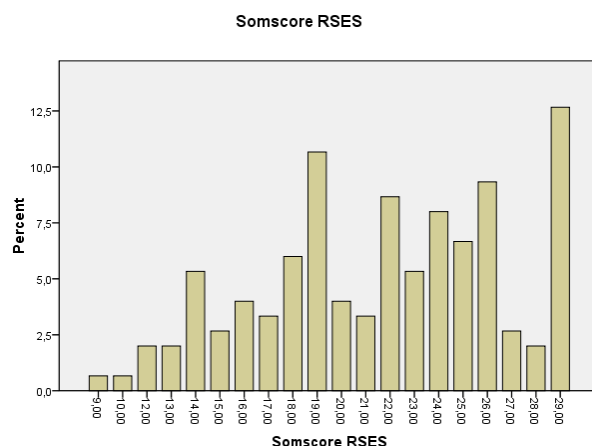
De zelfwaardering, gemeten met de Rosenberg Self-esteem Questionnaire, wordt uitgedrukt in een somscore over 10 items. De lijst is volledig ingevuld door 150 van de 190 respondenten.

Schaal	Somscore (max=30)	σ	Cronbach's α	M normgroep
RSES	21.7	5.0	.82	20.9

Tabel 10: Resultaten RSES

Een score van 15 punten of lager wordt opgevat als een lage zelfwaardering. Hiervan is sprake bij 13.3% van de respondenten. Vergeleken met de normen in Belgische valideringsstudie (zie Bijlage 4) is sprake van een gelijke of zelfs iets hogere zelfwaardering van de gedetineerden dan in de algemene populatie (20.85). Reden hiervan is dat de scores rechts scheef zijn verdeeld. Een kwart van de gedetineerden (27%) scoort extreem positief op deze lijst, getuige de afbeelding.

Ook bij deze hoge score kunnen we verschillende vermoedens formuleren over de achtergrond hiervan: De hoge mate van zelfwaardering kan een daadwerkelijke bron

Figuur 6: verdeling scores RSES

van kracht zijn, of de gedetineerde beschermt zichzelf tegen een gevoel van falen, tegen zelfdeprecieatie, door hoge scores aan de items toe te kennen.

4.4 Motivatie

In deze paragraaf presenteren we de resultaten van het onderzoek naar Vraag IIB: Legitimeren de motivaties en narratieve identiteit van de gedetineerden keuze voor de investering van Bureau Buitenland? Voor deze vraag zijn door ons (het werken aan en de gerapporteerde invloed op) de motivatie en toekomstverwachting van de gedetineerden onderzocht.

4.4.1 Motivatie voor gedragsverandering

Op de vraag of men gemotiveerd is om aan de toekomst te werken, geven 160 gedetineerden een positief, en slechts vijf een negatief antwoord. Als belangrijke punten (meerdere antwoorden mogelijk) werden genoemd: werk (108x), woning (89x), sociale contacten (93x) en geen delicten meer (61x).

- ▶ *'Mijn gezin na wat ik hun heb aangedaan' (Duitsland, 1967).*
- ▶ *'... alleen nog voor me dochter en hard werken en zorgen dat me moeder trots op me is na 25 jaar' (Spanje, 1967).*
- ▶ *'Huisje boompje beesje wil niks anders' (Duitsland, 1981).*
- ▶ *'JA werk contact met familie en geen delicten meer: sorry zijn er 3 even belangrijk' (Frankrijk, 1984).*
- ▶ *'Woning, werk, samen met mijn vrouw en kinderen zijn' (Frankrijk, 1983).*
- ▶ *'Werk, geen delicten meer' (Duitsland, 1972).*

Aan de gedetineerden is ook gevraagd hoe zij zich zelf voorbereiden op de terugkeer naar Nederland, voor zover zij al in de laatste fase van hun detentie zitten. Onderstaand wordt weergegeven welke onderwerpen door de gedetineerden worden genoemd.

Thema	Voorbereiding op terugkeer
Woonruimte	Woonruimte zoeken: 10 Bij familie wonen: 7 Opvanghuis: 2 Weet het niet/ wil hulp hierbij: 12
Werk	Baan zoeken: 6 Heb al werk gevonden: 5 Weet het niet/ wil hulp hierbij: 7
Inkomen	Uitkering aanvragen: 4 Ik heb gespaard; 1
Sociaal netwerk	Reken op opvang door familie: 29 Moeilijk – schaamte: 5 Geen contact met familie: 2 Contact met vrienden aanhalen: 11 Vroegere vrienden vermijden: 6 Geen vrienden: 5

Tabel 11: Voorbereiding op de terugkeer naar Nederland

Enkele gedetineerden geven aan dat zij de toekomst zorgelijk inzagen:

- ▶ 'dat het moeilijk wordt alles te regelen' (Duitsland, 1975);
- ▶ 'zal alle zeilen bij moeten zetten, verwacht tegen veel muren aan te lopen' (Spanje, 1977).

Bij de gedetineerden is een duidelijke verwachting dat de landencoördinator hen zal helpen in de eerste periode na vrijlating (N=48); hierbij wordt vooral bedoeld op het regelen van praktische zaken zoals een woning en hulp met schuldsanering. Van de gemeente van herkomst wordt door 64 gedetineerden verwacht dat deze hen zal ondersteunen. Genoemd worden: een woning (22), uitkering (12), nieuw paspoort en/of rijbewijs (9), psychische ondersteuning (3), hulp bij schuldsanering (5).

De motivatie van de gedetineerden voor gedragsverandering is aanvullend in kaart gebracht met de RCQ. Deze bestaat uit 12 vragen over (niet nader gespecificeerd) delictgedrag en de actuele opvattingen daarover in termen van probleembesef, wensen tot verandering, daadwerkelijke verandering, en dergelijke. De lijst bevat 3 schalen met 4 items per schaal: precontemplatie, contemplatie en actieve verandering. Somscores zijn daardoor minimaal 4 en maximaal 16 punten.

Van de 190 respondenten hebben er 117 de lijst volledig ingevuld.

RCQ (N=117)	M (range 4-16)	σ	Cronbach's α	M norm	σ norm	Cronbach's α norm
Precontemplatie	8.3	2.2	.68	a. 8.4 b. 11.8	3.8 2.2	.73
Contemplatie	9.0	3.2	.70	a. 14.9 b. 12.3	4.2 3.2	.80
Actieve verandering	12.4	3.6	.81	a. 14.6 b. 11.9	4,5 3.6	.85

a. Totale populatie: verslaafden in detox, in rehabilitatie, en cliënten verslavingsreclassering.

b. Cliënten verslavingsreclassering

Tabel 12: Resultaten RCQ: Readiness to Change Questionnaire – Dutch version, aangepast door de onderzoekers.

De scores laten een opvallend patroon zien. De gemiddelden in de groep op de schalen Precontemplatie en Actieve verandering verschillen niet wezenlijk van de algemene populatie. Dat is heel anders bij de schaal Contemplatie; hier ligt de gemiddelde score veel lager. De Pearson Correlatie tussen de drie schalen is als volgt (N=118):

	Precontemplatie	Contemplatie
Precontemplatie	1.00	
Contemplatie	-.27*	1.00
Actieve verandering	-.48*	.59*

*) p<0.01

Tabel 13: Verbanden binnen de RSQ- Dutch

We willen deze verbanden voorzichtig als volgt interpreteren: Bij een 'gebruikelijk' deel van de gedetineerden is geen sprake van probleembesef of er is een bewuste weigering om over het delictgedrag te willen nadenken. Dit is een groep die zich onderscheidt van gedetineerden die in het stadium contemplatie en/of actieve verandering verkeren (de negatieve correlaties zijn hoog). Deze groep zijn de 'diehards' of het betreft gedetineerden met weinig zelfinzicht. In een duidelijk andere groep gedetineerden ziet men, wellicht door de detentie ook opgeroepen, de voor- en nadelen van het plegen van delicten in, en men neemt vervolgens met relatief weinig moeite de stap naar actieve verandering (de positieve correlatie tussen Contemplatie en Actieve verandering is erg hoog). Wellicht draagt de lange / trage tijd in detentie hier ook aan bij. Het is immers veel minder comfortabel in een tweestrijd te blijven verkeren, dan om het besluit te nemen iets aan de situatie te gaan doen. Dit laatste is overigens niet zo gemakkelijk: in gevangenschap valt niet zo veel te doen, behalve wachten, jezelf bezig houden met ander zaken (afleiding) en je zo goed mogelijk voorbereiden op vrijlating. Toch blijven relatief weinig gedetineerden 'hangen' in de fase van Contemplatie.

Enkele citaten:

- ▶ *'Ik ben gemotiveerd om te werken aan een betere toekomst en dat ik in dit soort situaties nooit meer kan komen en om mijn leven te veranderen en opleiding doen en werken en voor mij en mijn familie zorgen' (Spanje, 1966).*
- ▶ *'Een werk/baan hebben na detentie zoals ik altijd mijn maandlasten kan betalen, schulden en mijn gezin kan onderhouden. Kortom goed kunnen functioneren in de maatschappij om niet meer de verkeerde beslissing te nemen' (Frankrijk, 1976).*
- ▶ *'Vrij van alcohol en drugs en zelfs gestopt met roken. Inmiddels werk ik mee aan het programma en help daarmee anderen. Zo is mijn detentie meer een positieve ervaring geworden (Ecuador, 1970).'*
- ▶ *'Geen stomme dingen doen en werk zoeken, mijn familie weer verbonden met een legale manier. Ik kan alles geven om mijn leven weer op de rits te krijgen, met hulp natuurlijk, maar niemand kan je beter helpen dan jezelf (Spanje 1977).'*
- ▶ *'Nu ik meer contacten heb meer drugs smokkelen (Brazilië, 1970).'*

4.4.2 Verbanden tussen de motivatie en het psychosociaal functioneren

Onderstaande tabel geeft de correlaties tussen de schalen van SSI-K3, RSES en RCQ weer.

		RSES	RCQ		
		Zelfwaardering	Precontemplatie	Contemplatie	Actieve verandering
SSI-K3	Zelfbepaling	.46	-.10	.06	.08
SSI-K3	Jezelf geruststellen	.43	-.09	.08	.13
SSI-K3	Initiatief nemen	.38	-.07	.11	.12
SSI-K3	Belasting	-.36	-.02	.23	.10
SSI-K3	Bedreiging	.00	-.02	.10	.27
RSES	Zelfwaardering	1.00	-.04	-.18	-.08

Vet: $p < 0.01$ / Cursief: $p < 0.05$

Tabel 14: Verbanden tussen de RCQ-Dutch, SSI-K3 en RSES.

De tabel laat zien dat de mate van zelfwaardering van deze gedetineerden positief samenhangt met hun ervaring van zelfbepaling, het zich zelf geruststellen en initiatief nemen. Een negatief verband vinden we bij belasting, maar niet bij bedreiging. Dit is niet vreemd: bij belasting gaat het om een aantal items met problemen die, indien aanwezig, de gedetineerde zichzelf kan verwijten. Dit hangt logischerwijs samen met een lagere zelfwaardering. Bij bedreiging komen de problemen van buitenaf. Voor de mate van zelfwaardering maakt dat in deze groep respondenten niets uit. Naarmate de respondenten aangeven dat de bedreiging hoger is, scoren zij wel hoger op de schaal Actieve verandering.

4.5 Sociaal kapitaal: het thuisfront

In deze paragraaf presenteren we de resultaten van het onderzoek naar Vraag IC: Legitimeert de kwaliteit van het sociaal kapitaal van de gedetineerden de keuze voor een investering van Bureau Buitenland? Voor beantwoording van deze vraag is door ons gekeken naar de aard en impact van de contacten die gedetineerden zelf met het thuisfront hebben.

Slechts 98 van de 190 respondenten (51.6%) geven antwoord op de vraag of men contact heeft met familie. Het is voor ons niet duidelijk wat hiervan de redenen zijn. We kunnen ons voorstellen dat dit voor een deel van de respondenten (te) pijnlijk is. Van deze 92 respondenten hebben er 5 helemaal geen contact met familie (5.1%). We vermoeden dat dit aantal hoger ligt door de non-respons op dit item. Iets meer dan 1/3 (35.7%) gedetineerden ontvangt naast brieven en/of telefoontjes ook bezoek (dit zijn uitsluitend in Europa gedetineerden) en iets minder dan 2/3 (62.1%) krijgt alleen brieven of telefoontjes.

Contact met thuis?	Aantal	%
Nee	5	5.1
Ja, via de telefoon	12	12.2
Ja, via brieven	15	15.3
Ja, via telefoon + brieven	31	31.6
Ja, via telefoon + bezoek	5	5.1
Ja, via brieven + bezoek	8	8.2
Ja, via telefoon, brieven en bezoek	22	22.4
Totaal	98	100.0

Tabel 15: Contacten met thuis.

De vraag of men zich daadwerkelijk gesteund voelde door de familie, wordt door 102 van de 190 gedetineerden beantwoord. Van hen antwoordt 93 positief (91.2%) en 9 vullen nee in (8.6%). Het gaat hierbij om praktische zaken (19 gedetineerden; 20.4% van de positieve antwoorden) emotionele en morele ondersteuning (31 gedetineerden; 33.3%); of een combinatie van praktische zaken en emotionele/morele steun (34 gedetineerden; 36,6%).

De relatie met de partner kan door de detentie onder grote druk komen te staan:

- 'De Aller Aller grootste tegenslag kwam voor mij eind januari. Toen heeft mijn verloofde een eind aan onze relatie gemaakt. Zij gelooft er niet meer in. Zij kon het

emotioneel psychisch niet meer opbrengen. Ik kan er alleen over praten met mijn ouders, nou ja praten, wat kan je vertellen in 5 minuten' (Spanje, 1964).

Enkele mensen geven aan, dat (een deel van) hun familie niet op de hoogte is van het feit dat zij gevangen zitten:

- ▶ *'Ik wil me kinderen niet laten weten dat ik in de gevangenis zit' (Spanje, 1952).*

Wat wordt gemist?

Op de vraag of men nog iets mist in de contacten met familie, wordt door 45 gedetineerden ja geantwoord (N=65, 69.2%). Genoemd worden onder andere: ik heb weinig of helemaal geen contact met mijn familie (3), de afstand is te groot om op bezoek te komen en/of het is te duur (8), mijn familie/kinderen weten niet dat ik vast zit (2), ik mag maar beperkt telefonisch contact hebben (3).

Het sterkst is het gemis van nabijheid en direct contact:

- ▶ *'Ja ik wil ze zo graag zien en met hun zijn' (Spanje, 1966).*
- ▶ *'Ja mijn kinderen en mijn moeder' (Spanje, 1976).*
- ▶ *'Mis mijn dochters' (Frankrijk, 1971).*
- ▶ *'Ja bezoek en ik zou ze graag, heel graag willen zien. Ik mis ze enorm die jongens vooral' (Frankrijk, 1976).*
- ▶ *'Het bij hun zijn en de lekkere gerechten van mijn vrouw en het in bed slapen van mijn kinderen en boekje voorlezen' (Duitsland, 1983).*
- ▶ *'Zoveel, zij kan niet vaker komen omdat zij heeft niemand met auto om zij er naar toe te kunnen brengen. Zo zoveel geld voor transport' (Frankrijk, 1977).*
- ▶ *'Ik mis het bezoek van mij familieleden. Voor veel familie is het geheim gehouden dat ik hier ben, dus met hen heb ik geen contact' (Frankrijk, 1958).*

Vrienden

Op de vraag of men nog contact heeft met vrienden, zeggen 48 gedetineerden ja (61.5%) en 30 gedetineerden nee (38.5%) (N=78, veel anderen lieten ook deze vraag onbeantwoord (N=190)). Men heeft telefonisch en schriftelijk contact en enkele mensen krijgen bezoek. We mogen voorzichtig concluderen dat het contact met familie vaker voorkomt dan met vrienden.

Sommige gedetineerden zijn negatief over hun - voormalige - vrienden of geven aan hen niet nodig te hebben:

- ▶ *'Nee, heb hier m'n echte vrienden kennen geleerd. Heb hier niet van iemand gehoord buiten m'n familie' (Duitsland, 1974).*
- ▶ *'Heb ik niet nodig het waren allemaal vals vrienden' (Duitsland, 1972).*
- ▶ *'Nee, alleen met mijn familie heb ik contact en dat is genoeg voor mij want hun zijn mijn steun en kracht' (Spanje, 1966).*
- ▶ *'Nee niet nodig mijn kinderen zijn belangrijker' (Frankrijk, 1964).*

4.6 Sociaal kapitaal: de begeleiding door Bureau Buitenland

In deze paragraaf presenteren we de resultaten van het onderzoek naar Vraag ID: Zijn de activiteiten van Bureau Buitenland als 'tijdelijk *linking* en *bridging* sociaal kapitaal' daadwerkelijk en adequaat gericht op het menselijk kapitaal, het (eigen) sociaal kapitaal van de gedetineerde, en zijn motivaties en narratieve identiteit? Voor beantwoording van deze vraag is door ons gekeken naar:

- de aard en impact van de persoonlijke / sociale en praktische begeleiding van de gedetineerden en hun thuisfront door Bureau Buitenland;
- de aard en impact van het werken aan gedragsverandering van gedetineerden door Bureau Buitenland.

4.6.1 De regiocoördinator

De begeleiding door Bureau Buitenland kent drie fasen: de fase van voorarrest (fase 1), de fase waarin de gedetineerde is gevonnisd en zijn straf uitzit (fase 2) en de laatste fase, waarin de datum van vrijlating bekend is en de gedetineerde zich concreet kan gaan voorbereiden op de toekomst (fase 3). Overigens is de datum van vrijlating niet altijd lang van tevoren bekend; dit kan per land verschillen.

In het kader van de gedetineerdenbegeleiding werkt Bureau Buitenland samen met het ministerie van Buitenlandse Zaken en met de posten (Ambassade / consulaat) in de buitenlandse landen.

Een goede samenwerking tussen deze actoren is van groot belang. Een coördinator verwoordt het als volgt:

- ▶ *'In de meest optimale contacten die ik heb, werken we in een vierhoek: de consulaire medewerker van de Ambassade die een keer in het half jaar of jaar de gedetineerde bezoekt, maar wel alle telefoontjes krijgt en via BZ, die ook weer contact hebben met de contactpersoon; en de vrijwilliger en ik. We hebben dan één klus, waar we allemaal wel verschillende taken in hebben, maar we houden mekaar scherp op wat we voor die gedetineerden kunnen betekenen.'*

Daarnaast heeft de coördinator netwerkcontacten met gemeentes, verzekeraars, hulpverleningsinstellingen e.a., die op de een of andere wijze bekend zijn met of verantwoordelijkheid dragen voor de gedetineerde en diens sociale systeem.

De gedetineerdenbegeleiding bevat een persoonlijke/sociale en praktische invalshoek: aandacht voor het persoonlijke wel en wee van de gedetineerde, het regelen van allerlei praktische zaken en aandacht voor de sociale contacten in de gevangenis en met het thuisfront. Deze taken worden in samenwerking tussen de coördinator en de vrijwilligers uitgevoerd.

In het navolgende komen de verschillende aspecten van de begeleiding per fase aan de orde.

Elke fase roept voor de gedetineerde eigen vragen op en zorgt bij de coördinator voor specifieke aandachtspunten. De contacten tussen de coördinator en de gedetineerde verlopen grotendeels schriftelijk en in enkele gevallen telefonisch.

- ▶ *'Ik heb meer dan 300 klanten in verschillende landen, dan weet je van tevoren dat het je nooit lukt om hen individueel te spreken.'*

Coördinatoren gaan in incidentele gevallen op bezoek bij gedetineerden, tijdens het uitwisselingsbezoek aan vrijwilligers als er gelegenheid is voor een bezoek aan een

dichtbijgelegen gevangenis. Gezien het grote aantal gedetineerden en de spreiding aan detentieplaatsen komt dit maar sporadisch voor.

4.6.1.1 *Begeleiding in fase 1*

Persoonlijke/sociale en praktische begeleiding

In de fase van voorarrest is er vaak sprake van grote onzekerheid en heftige emoties bij de gedetineerde. Zoals een coördinator het formuleert:

- ▶ *'Ze krijgen te maken met een vreemd rechtssysteem, familieleden die niet weten waar ze aan toe zijn, niet weten hoe ze geld moeten overmaken, of ze op bezoek mogen komen. Al dat soort vragen komen bij ons binnen.'* (Epafras, Gezant uit Nederland, nr. 3, 2010).

De belangrijkste taken van de coördinator in fase 1 zijn: zorgen dat de benodigde informatie wordt verkregen, via het reclasseringsformulier dat de gedetineerde verplicht dient in te leveren en aanvullend via de contactpersoon, praktische zaken regelen rondom bijvoorbeeld huur en verzekeringen. Zoals een coördinator het formuleerde:

- ▶ *'De EHBO richting de contactpersoon: schuldeisers aanschrijven, de woningbouwvereniging informeren, verzekering informeren, het op gang brengen van de inhoud van het contact tussen vrijwilliger en gedetineerde.'*

Formeel start de begeleiding pas wanneer het reclasseringsformulier binnen is. De coördinator heeft dan vaak al via de Ambassade gehoord dat er een nieuwe Nederlandse arrestant is. Waar vroeger Nederlanders in buitenlandse detentie ook wel zonder formulier begeleiding kregen, is dat tegenwoordig niet meer het geval:

- ▶ *'Ze zijn pas cliënt van ons als ze het formulier hebben ingestuurd, met een handtekening, waarmee ze ons machtigen dat we namens hen actie gaan ondernemen. Ze krijgen namelijk een informatiepakket via de Ambassade. Dat is de formele route.'*

Ook vrijwilligers laten geregeld weten dat ze een nieuwe Nederlander zijn tegengekomen bij hun bezoek aan gedetineerden:

- ▶ *'Ik word ook op de hoogte gesteld door een vrijwilliger van joh daar zit een Nederlander. Dan zeg ik geef ze dat formulier. Ik vind altijd dat ze het in hun binnenzak moeten hebben zitten. Want soms ontdekken vrijwilligers eerder dat er een Nederlander zit zonder dat de post dat weet.'*

Daarnaast neemt ongeruste familie nogal eens contact op met Bureau Buitenland:

- ▶ *'Soms belt familie me op een gegeven ogenblik. Die hebben ons dan op internet gevonden en die zitten met een partner of een vriend in Spanje. En die willen dan informatie over hoe ze dingen moeten regelen. Dan bel ik even naar BZ van 'is die en die bij jou bekend? Heeft hij al een formulier gehad?' Maar het meeste, de bulk komt toch via Buitenlandse Zaken.'*

Als direct contact mogelijk is met de gedetineerde, wordt deze voorgelicht over de procedure in het land van aanhouding en wordt afgesproken dat de coördinator het regelen van een aantal praktische zaken in gang zet, na ontvangst van het reclasseringsformulier.

Dan wordt zo mogelijk een vrijwilliger aan deze gedetineerde gekoppeld. Om te voorkomen dat valse verwachtingen worden gewekt, krijgt de gedetineerde direct informatie over de taken van de vrijwilliger:

- ▶ *'We sturen ook standaard, als ze aankruisen van ik wil wel bezoek van een vrijwilliger, een brief erbij wat zij wel en niet van de vrijwilliger kunnen verwachten.'*

Ook probeert de coördinator een helder beeld te krijgen van de situatie: wie is deze gedetineerde, is er sprake van bepaalde aandachtspunten, bijvoorbeeld een bepaalde kwetsbaarheid?

- ▶ *'Een deel van de doelgroep die daar (Midden-Amerika) in de gevangenis zit, zijn ook mensen die onder het gemiddelde intelligentie- en vaardigheidsniveau zitten (...). Ik zie bijvoorbeeld in Midden-Amerika ook gewoon relatief veel mensen - veel meer dan in Duitsland - die ook op sociaal vlak kwetsbaar zijn. (...) Dat is eigenlijk wel logisch als je denkt aan het type delict. Het zijn bijna altijd mensen die geronseld worden, dus makkelijk beïnvloedbaar.'*

De coördinator stemt waar mogelijk de begeleiding af op de vaardigheden van de gedetineerde:

- ▶ *'Dat betekent voor de begeleiding... ik merk dat het moeilijk is om goed contact te houden, zeker schriftelijk. Dat je de dingen goed puntsgewijs moet uitleggen en dat je de informatie vaak over meerdere schijven moet doen toekomen. En ik informeer ze vaak per brief, waarin ik alles nog eens op een rijtje zet, ook bij dingen die ik al eerder heb uitgelegd, merk ik dat ik die toch nog een keer moet uitleggen.'*

Dit heeft natuurlijk zijn beperkingen, gezien de caseload en de fysieke afstand tussen coördinator en gedetineerde. Daarom is juist bij kwetsbare gedetineerden de rol van de vrijwilliger extra belangrijk:

- ▶ *'En dan vraag ik de vrijwilliger om te checken of ze de brief ontvangen hebben en ook gelezen en begrepen hebben. En of zij het eventueel nog eens een keer willen uitleggen.'*

Het snel regelen van een aantal praktische zaken is in deze fase erg belangrijk. De coördinator gaat na of de persoon in kwestie al bekend is bij de reclassering en of daar gegevens voorhanden zijn:

- ▶ *'Kijken of hij al bekend is bij de reclassering. Kijken hoe het zit met huisvesting, inkomen, schulden, relaties, de leefgebieden. Ik probeer een eerste plaatje te maken van iemand. Dat is een aardig klusje, want ik doe ook dossieronderzoek.'*

Wanneer het reclasseringsformulier binnen is, wordt getracht het plaatje helemaal rond te krijgen, omdat de informatie niet altijd volledig is:

- ▶ *'Dan gaat er een brief naar de gedetineerde, met de mededeling dat ik zijn formulier ontvangen heb en met de vragen die ik heb naar aanleiding van het onderzoek dat ik gepleegd heb. Bijvoorbeeld: 'je zegt dat je hier woonde, maar je staat dáár ingeschreven, hoe zit dat?' Of: 'je bent heel vaak verhuisd, hoe komt dat?' En die brief gaat ook in kopie naar de vrijwilliger, zodat, op het moment dat de vrijwilliger naar de gedetineerde gaat, die ook die vragen kan stellen en een soort startpunt heeft voor het contact.'*

In een aantal gevallen is er dan al contact met het thuisfront, de partner of de ouders, en kan de informatie worden aangevuld, zodat helder is wat er geregeld moet worden rondom de woonsituatie, eventueel werk, financiën en verzekeringen.

- ▶ *'Wat ik als mijn belangrijkste taak zie, is om informatie en advies te verstrekken op basis van de vraag van de gedetineerde op specifieke terreinen. Daar probeer ik zo goed mogelijk advies over te geven. Dat is mijn primaire taak. En dat geldt eigenlijk ook voor het thuisfront. Zeker als het de eerste keer is dat iemand gearresteerd wordt in het buitenland, dan ziet een partner of een ouder zich natuurlijk ook geconfronteerd met allerlei zaken waar ze geen kaas van hebben gegeten.'*

Vaak duurt het enige tijd voordat het beeld compleet is, omdat niet iedereen een contactpersoon heeft of de situatie onduidelijk is:

- ▶ *'Het gaat altijd gebrekkig. Uiteindelijk wil ik een plaatje hebben, omdat er in de eerste fase wat dingen geparkeerd moeten worden, bijvoorbeeld schuldeisers moeten aangeschreven worden.'*

Dit is niet de taak van de coördinator, maar van gedetineerde en contactpersoon:

- ▶ *'Mijn taak is in kaart brengen en de contactpersoon adviseren over het stop zetten van dingen, zodat de schade niet groter wordt dan die al is.'*

Het thuisfront wordt geïnstrueerd wat zij moeten doen en alleen in noodgevallen - niemand in beeld, familie is in crisis of begrijpt niet wat er moet gebeuren - neemt de coördinator regelwerk over:

- ▶ *'Soms is het een oude moeder van 82, die zegt 'dat kan ik niet'. Dan zeg ik 'stuur dan maar naar mij'. Dan ga ik dat doen.'*

Juist in deze eerste fase is de coördinator naast regelaar ook vraagbaak en aanspreekpunt voor de familie, die de eerste schok van de arrestatie moet verwerken en een onzekere periode tegemoet gaat.

- ▶ *'Als ik ga bellen met een familielid, duurt het soms zo wel een half uur. Dat is vooral bij moeders. Meestal is het wel zo dat, als mensen hun ouders als contactpersoon opgeven, dat het dan om jongere mensen gaat. En dan is er heel veel bezorgdheid. De mensen hebben veel behoefte aan een schets van de toekomst: wat kunnen we verwachten, hoe hoog zijn de straffen?'*

Het is niet de taak van de coördinator om de familie op te vangen of begeleiding te geven, maar uiteraard is de eerste ingang een luisterend oor, gevolgd door het bieden van praktische informatie. De coördinator geeft uitleg over de situatie, over het land van detentie en de te verwachten procedure. Daarmee kan de familie enigszins gerustgesteld worden:

- ▶ *'.., uitleg is ook vaak geruststelling. Want eerst weten ze helemaal niks en nu weten ze een beetje hoe of wat. (...) En het feit dat ik zeg 'als er iets is, mag u me altijd bellen'. Dat geeft toch iets van 'wat ben ik blij dat ik nou contact met u heb, want ik weet nou een beetje hoe het gaat, hoe het zit. Want ja, ik ben wel ongerust over hem, maar het is me een beetje duidelijk geworden hoe het werkt. En heel fijn dat ik kan bellen.'*

Een belangrijk punt is ook hier het scheppen van een helder beeld van de mogelijkheden en beperkingen van Bureau Buitenland, opdat er geen valse verwachtingen worden gewekt.

- ▶ *'In het begin zijn er allerlei verwachtingen van ons, ook bij familie. En dan moet je dat bijstellen, van dat doen wij niet, dat kunnen we niet, dat mogen we niet, dat is*

van de Post, van Buitenlandse Zaken en dergelijke. Of dat de familie zegt van 'goh wanneer gaat u dan naar mijn zoon, hij heeft u nog helemaal niet gezien'. (...) Dat soort beelden, ze denken dat jij dan naar zoon of dochter gaat, één keer in de maand.

De voorarrestfase kan enkele maanden duren, maar soms ook jaren. Bij een lange voorarrestperiode komt de coördinator qua werk na enkele maanden in rustiger vaarwater terecht; de begeleiding van de gedetineerde loopt nu grotendeels via de vrijwilliger. Zodra de informatie compleet is en de meest dringende zaken zijn geregeld, wordt ook het contact tussen coördinator en thuisfront op een lager pitje gezet.

4.6.1.2 Begeleiding in fase 2

Persoonlijke/sociale en praktische begeleiding

In fase 2, wanneer de rechtszaak heeft plaatsgevonden en de duur van de straf bekend is, verschuift de aandacht bij de coördinator naar stabilisatie van de situatie. Ook het regelen van studiefaciliteiten kan een belangrijk punt zijn. De coördinator houdt zich op de hoogte van de situatie van de gedetineerde via de verslagen die de vrijwilliger na elk bezoek geacht wordt op te sturen, en waar nodig via brieven en telefonisch contact met de gedetineerde.

- ▶ *'Voor mij op kantoor wordt het rustiger. De druk is eraf, en het meest belangrijke is dan het bezoek van de vrijwilliger en de verslagen. En om daar dan goed op te reageren en om te proberen een beetje diepgang in het contact te creëren.'*

De gedetineerde weet hoe lang hij moet zitten en wat hem zoal te wachten staat de komende tijd.

- ▶ *'Vaak zie je ook dat er een soort berusting komt bij de gedetineerden. (...) In die tweede fase zie je toch al dat veel mensen hun weg inmiddels kennen in de gevangenis. Ze zijn afgestraft, ze weten hoe lang ze nog te gaan hebben, dus die gaan een tikje hospitaliseren en die hebben hun eigen draai en hun eigen leventje gevonden.'*

De coördinator heeft in deze fase contact met de gedetineerde, wanneer er sprake is van problemen. Dan neemt de gedetineerde of het thuisfront zelf contact op of de informatie wordt via de vrijwilliger doorgespeeld.

Waar mogelijk heeft de coördinator extra aandacht voor de kwetsbaardere gedetineerden:

- ▶ *'Mensen waarvan ik denk, ja jonge meiden, of jonge moeders met kinderen die hen moeten achterlaten of met hun kind in detentie verblijven. Cliënten waarvan ik vermoed dat ze wat zwakbegaafd zijn of psychiatrische problemen hebben of verslavingsproblemen, dat zijn voor mij de mensen die ik extra in de gaten houd.'*

Ook is er aandacht voor de positie van de gedetineerde in de gevangenis. Vooral in Midden- en Zuid-Amerika kan deze moeilijk zijn: er is weinig tot geen privacy en veel dreiging.

- ▶ *'Binnen de gevangenis wordt heel vaak de dienst uitgemaakt door bendes of door drugsbazen. En die verstrekken drugs of gratis of voor heel weinig geld. Of je kan op de pof drugs krijgen, maar dan bouw je wel schuld op. Dus een verslaafde die gewend is om op korte termijn te denken gaat daarin mee. En dan ontstaan er bedreigingen, mishandelingen.'*

In samenwerking met de vrijwilliger probeert de coördinator aandacht te geven aan dit soort situaties, hoewel er geen mogelijkheden zijn om daadwerkelijk hierop invloed uit te oefenen. Wanneer er geen bijzonderheden zijn, is het contact tussen coördinator en gedetineerde beperkt.

Soms moet er nog iets worden geregeld, of blijken er nieuwe problemen op te duiken. Er is bijvoorbeeld sprake van nog niet eerder ontdekte schulden, of het is het thuisfront niet gelukt om alles goed te regelen. De coördinator treedt dan soms op als tussenpersoon, bijvoorbeeld om een dreigende uithuiszetting te voorkomen. Ook nog wat losliggende draadjes worden afgehecht:

- ▶ *'Als iemand op het formulier aangeeft verslavingsproblemen te hebben, krijgt hij een gespecialiseerd formulier met vragen over die verslaving om dan te kijken van wat kunnen we hem adviseren voor het moment dat hij weer terug komt naar Nederland.'*

Veel informatie die van en naar de gedetineerde moet gaan, verloopt via de vrijwilliger die immers face to face contact heeft en opheldering kan geven over wat er wordt gevraagd. Via de bezoeksverslagen komt de informatie dan weer bij de coördinator terecht.

4.6.1.3 *Begeleiding in fase 3*

In de meeste gevallen is, zodra de straf bekend is, duidelijk wanneer iemand vrijkomt: zoveel jaar, zoveel maanden, zoveel dagen min een derde strafvermindering. Naast het uitzitten van de straf zijn er nog andere mogelijkheden van vrijlating: voorwaardelijke invrijheidsstelling, WOTS/WETS, vrijlating zonder voorwaarden. Niet in alle gevallen is de datum van vrijlating even duidelijk:

- ▶ *'Dat is een heel weerbarstige praktijk, zal ik je zeggen. In landen in Midden-Amerika is dat vaak heel onvoorspelbaar. Een week? Ja, of zelfs nog sterker. Eergisteren kreeg ik een telefoontje van iemand die zelfs al op Schiphol stond, terwijl ik dacht dat hij nog bij de Immigratiedienst zat.'*

Als de vrijheid in zicht komt, realiseert de gedetineerde zich dat er grote veranderingen op stapel staan. Daar wordt volgens de coördinatoren heel verschillend op gereageerd, van opluchting, nieuwe energie tot grote onzekerheid:

- ▶ *'Ja, paniek. Kijk, de gedetineerde schiet een andere fase in, want die ziet het eerste licht. Paniek van, ik moet weer ergens wonen straks en ik moet geld hebben. Weer thuis wonen, daar gaan ze meestal vanuit, maar soms ten onrechte. Die paniek, van hoe moet het nou straks verder, hier is mijn leven geregeld en buiten niet.'*

Ongemerkt is men toch gewend geraakt aan de detentiegang. Zoals een ex-gedetineerde in een interview aangaf:

- ▶ *'Je werkt om vrij te komen. Maar als de tijd gaat naderen wil je blijven, omdat je bang bent. Je weet niet wat er gaat gebeuren.'*

Ondanks de onzekerheid zien de meeste gedetineerden erg uit naar de toekomst. De coördinator probeert in de persoonlijke begeleiding vertrouwen te geven voor de toekomst, als ook om een realistisch beeld te scheppen van wat hem te wachten staat:

- ▶ *'Ik vind het ook onze taak om eerlijk te zijn en mensen niet een beeld voor te spiegelen van het komt wel goed. Ik vertel de gedetineerden altijd van je zal heel blij zijn dat je vrij bent, maar je zal het de eerste tijd heel erg moeilijk krijgen, maar dan ook uitleggen met wat voor soort dingen het ook zo moeilijk is.'*

De coördinator gaat in deze laatste fase alles in gang zetten om ervoor te zorgen dat de gemeente de benodigde informatie over de (ex-)gedetineerde krijgt¹⁶.

- ▶ *'Termijn wisselt een beetje, de bandbreedte loopt van een paar maanden tot een paar weken voor iemand aankomt. Het liefst zo dicht mogelijk bij de ontslagdatum, dan heb ik nog actuele informatie.'*

Voor de overdracht naar de gemeente van herkomst is een nazorgformulier beschikbaar met daarin, net als bij het eerdere reclasseringsformulier uit de voorarrestfase, informatie over de verschillende leefgebieden. In dit formulier staat expliciet aangegeven, dat de reclassering na detentie geen taak meer heeft en dat de verantwoordelijkheid voor de nazorg sinds 2006 bij de gemeente van herkomst ligt.

In dit aanmeldingsformulier voor nazorg kan de gedetineerde aangeven met welke vragen hij hulp wil na terugkeer. Het formulier dient tijdig te worden ingevuld en vaak is navraag nodig bij de gedetineerde en/of de contactpersoon¹⁷.

- ▶ *'Daarmee kan ik hen aanmelden voor nazorg. Soms kan ik niet alle vragen invullen en moet ik daar nog antwoord op krijgen. Bij wie ga je verblijven etc. en denk je dat je openstaande boetes hebt, dan moet daar een overzicht van komen.'*

Het werk in deze fase speelt zich deels af buiten het gezichtsveld van de betrokken gedetineerde en diens contactpersoon. Elke gemeente heeft haar eigen werkwijze en bij de grote steden is dat wel bekend, maar bij kleinere gemeenten waarmee maar incidenteel contact is, moet er nogal eens wat nagevraagd of toegelicht worden.

- ▶ *'Ik vraag ook altijd wat de werkwijze is, want sommige gemeentes sturen je keurig informatie die je kunt doorsturen naar gedetineerden, andere zeggen weer laat die gedetineerde ons maar een brief schrijven en weer andere zeggen hij moet zich maar bij het UWV melden en verder doen we niks. Er zijn ook gemeentes die helemaal geen contact met de gedetineerde willen. Die zeggen hij kan zich daar en daar melden.'*

Problematisch zijn de gevallen, waarin iemand nooit in Nederland ingeschreven heeft gestaan, maar wel de Nederlandse nationaliteit heeft.

In incidentele gevallen kan een plaats in een opvangcentrum worden geregeld, als iemand echt geen plek heeft om heen te gaan. Maar de coördinatoren stellen zich, sinds de nazorg formeel bij gemeenten ligt, zo terughoudend mogelijk op:

- ▶ *'... het blijft wel een feit van als wij het gaan oplossen, komen er bij de gemeentes geen signalen en dan verandert er nooit wat. Nu is het echt zo van constant het probleem terugleggen bij de gemeente en bij de ex-gedeteneerde. Maar ja, als je weet dat iemand dakloos rondloopt, is dat heel lastig.'*

¹⁶ Het ministerie van Veiligheid en Justitie en de Vereniging Nederlandse gemeenten (VNG) hebben in juli 2009 afspraken vastgelegd rondom de nazorg, in het Samenwerkingsmodel Nazorg Volwassen ex-gedeteneerde burgers. Dit model is in 2010 ingevoerd en in 2011 op een aantal punten geactualiseerd. Bij de nazorg aan ex-gedeteneerden zijn de volgende partijen betrokken: gemeenten, penitentiaire inrichtingen, het ministerie van Veiligheid en Justitie, Veiligheidshuizen, UWV CWI en maatschappelijke organisaties, zoals woningcorporaties en zorginstellingen.

¹⁷ Op het nieuwe reclasseringsformulier van Bureau Buitenland (2014) wordt om toestemming gevraagd voor het verstrekken van informatie aan de gemeente waar iemand stond ingeschreven voor zijn detentie, in verband met de nazorg. Daardoor is het aanmeldingsformulier overbodig geworden.

Coördinatoren gaan hier verschillend mee om. De een geeft aan het niet op te gaan lossen, hoe moeilijk dat ook is; de ander gaat toch een stapje verder dan het takenpakket vereist als de ex-gedetineerde een beroep op hen doet:

- ▶ *'Wat ik wel altijd zeg tegen mensen als zij mij bellen: tussen nu en volgende week moet er iets op gang gekomen zijn. Is dat nou niet het geval, waarschuw me dan. Dan ga ik er achteraan bellen. En dat komt nog te vaak voor, dat ik dat uiteindelijk ook moet doen.'*

In deze laatste fase is een van de spannendste punten: hoe zal de ontvangst vanuit het thuisfront zijn?

- ▶ *'Altijd spannend, hoe dat uit gaat pakken. Soms zegt de familie 'hoeft niet meer' en als het puntje bij paaltje komt, nemen ze toch iemand weer op, al dan niet con amore.'*

Via de vrijwilliger en ook direct via de familie zelf heeft de coördinator wel een beeld van de opvangmogelijkheden in de privésfeer.

- ▶ *'Kijk, heeft iemand een gezin waarin hij kan terugkeren, of is hij alleenstaand of is zijn relatie op de klippen gelopen, dan is het wel heel wat moeilijker. Dan heb je extra weerbaarheid en volharding nodig om iets van je leven te maken. Wij zien wel dat mensen die op een positief-kritische manier opgevangen worden door een familie, dat geeft wel een extra voorsprong op alleenstaanden.'*

Het contact met het thuisfront is nu meestal ook weer wat intensiever. De mensen worden geïnstrueerd over wat er geregeld moet worden, bijvoorbeeld aan verzekeringen. De begeleiding wordt zoveel mogelijk beperkt tot praktische zaken. In deze laatste periode geldt net als in eerdere fasen:

- ▶ *'Familie kan voor specifieke vragen bij ons terecht, maar op begeleidingsniveau van het thuisfront, daar trekken wij een streep. Wij geven wel tips en adviezen en als het verder gaat doe je er als werker hier goed aan om mensen te verwijzen.'*

Formeel eindigt de bemoeienis van Bureau Buitenland op het moment dat de ex-gedetineerde terug is in Nederland. In de praktijk lopen de begeleidingscontacten nog wel eens een tijdje door, wanneer de nazorg niet voldoende van de grond komt en de ex-gedetineerde hierover of over andere zaken vragen heeft.

4.6.1.4 *Impact: betekenis en waardering van de begeleiding door de coördinator*

In tabel 16 staan de resultaten vermeld vanuit de enquête op de vragen of bepaalde vormen van dienstverlening in fase 1 of fase 2 en 3 (zijn) voor(ge)komen (dit is zichtbaar in de N en het percentage per vraag). Indien dit het geval is (geweest) staat vermeld wat hiervan de waardering is (geweest). De hoogste score is vet gemarkeerd.

In de onderste rijen wordt een algemene waardering gegeven. De resultaten worden in de daarop volgende paragrafen besproken.

Dienstverlening landencoördinator en betekenis hiervan voor de gedetineerde (N max=190)	Fase 1 (van arrestatie tot zitting)				Fase 2 (straf uitzitten) en Fase 3 (terugkeer voorbereiden)			
	%Slecht	%Matig	%Goed	N /%	%Slecht	%Matig	%Goed	N /%
Informatie en advies aan gedetineerde	16	32	52	94 / 50	13	32	56	72 / 38
Informatie en advies aan familieleden of contactpersoon	26	30	44	88 / 46	20	29	51	59 / 31
Informatie en advies aan anderen	32	26	42	31 / 16	33	33	33	24 / 13
Dienstverlening rondom wonen	43	26	32	54 / 28	33	39	28	46 / 24
Dienstverlening rondom huur	54	21	25	43 / 23	33	40	28	46 / 24
Dienstverlening rondom werk	47	30	23	47 / 25	40	42	18	38 / 20
Dienstverlening rondom uitkering	47	36	18	45 / 24	44	40	16	36 / 19
Dienstverlening rondom schulden	37	37	26	57 / 30	44	36	20	40 / 21
Dienstverlening rondom gezondheid	43	22	35	54 / 28	35	38	28	40 / 21
Dienstverlening rondom verslaving	41	28	31	32 / 17	36	39	25	28 / 15
Dienstverlening rondom opvang van kinderen	50	19	31	26 / 14	50	38	12	24 / 13
Adviesrapportage ten behoeve van de rechtsgang	42	23	25	64 / 34				
Informatie over strafproces en procedures	42	24	34	71 / 37				
Inschakelen bezoekvrijwilliger	17	18	65	82 / 43	11	17	72	70 / 37
Inschakelen correspondentievrijwilliger	25	21	54	57 / 30	30	23	47	43 / 23
Het faciliteren van studiemogelijkheden tijdens detentie					28	20	52	65 / 35
Het verstrekken van boeken, tijdschriften, kranten					32	23	45	65 / 35
Procedures strafverkorting, overbrenging naar NL en voorwaardelijke invrijheidsstelling					44	30	26	61 / 32
Gesprekken over de toekomst					30	24	46	59 / 31
Aanmelding voor nazorg					34	23	43	47 / 25
Regelen van eerste opvang na detentie					54	23	23	35 / 18
Verwijzing naar verslavingszorg/psychische hulpverlening					65	15	20	26 / 14
Informatie over openstaande straffen					47	25	28	36 / 19
	% JA	% NEE		N /%	% JA	% NEE		N /%
Mist u iets in de begeleiding	91	9			86	14		32 / 17
Alle fasen: Bent u over het algemeen tevreden over de begeleiding	65	35		96 / 51				

Tabel 16: Dienstverlening landencoördinator en betekenis hiervan voor gedetineerde

Op de vraag of men over het geheel genomen tevreden was over de begeleiding door de coördinator, hebben 62 gedetineerden ja geantwoord (N=96, 64.6%), 30 mensen waren niet tevreden (31.3%) en vier mensen gaven aan dat zij wel en niet tevreden waren (4.2%). Opvallend is dat van degenen die contact hadden met Bureau Buitenland (181 gedetineerden) een groot aantal (85) deze vraag niet heeft beantwoord. Concrete aanwijzingen voor de keuze om niets in te vullen zijn er niet; wel is het denkbaar dat de gedetineerden voorzichtig waren vanuit de gedachte dat zij de coördinator nog nodig zouden kunnen hebben.

Onderstaand zijn de antwoorden geclusterd naar onderwerp; overigens kan het zijn dat een gedetineerde de vraag naar tevredenheid niet met ja of nee heeft beantwoord, maar wel een reactie op papier heeft gezet.

<i>Tevreden</i>	<i>Niet tevreden</i>
Het is goed geregeld: 5	Lang op reactie wachten: 5
Goede informatie en advies gekregen: 9	Problemen rondom WOTS: 2
Snel en goed geholpen: 12	Geen concrete hulp: 14
Vriendelijke benadering / aandacht: 22	Geen aandacht: 9 / Geen bezoek: 5
Algemeen: 9	Algemeen: 3

Tabel 17: *Tevredenheid over begeleiding door coördinator*

Tevreden

De tevredenheid was gericht op het krijgen van de gewenste informatie, het onderhouden van contact met het thuisfront, het regelen van studiefaciliteiten en het feit dat er aandacht was voor hun situatie.

- ▶ *'Ja, omdat ik heel goed en omvattend informatie heb gekregen zoals een heel goed sociaal bericht. Ook bestaat contact met mijn verloofde. Het regelen van papieren gaat zeer betrouwbaar (taalcursus, Menzis enz.)' (Duitsland, 1961).*
- ▶ *'... er zoveel dingen zijn die je goed op de hoogte houden qua informatie, begeleiding instructies, initiatief nemen en organisatie. Dit is heel erg belangrijk voor de gedetineerde, want zo weet je tenminste waar je aan toe bent' (Brazilië, 1984).*
- ▶ *'Ik daardoor de indruk heb dat ik niet alleen gelaten word en jullie mij in deze situatie ondersteuning geven' (Duitsland, 1980).*
- ▶ *'Alle informatie wat ik nodig had heb ik gekregen zoals mijn zorgverzekeraar en de studie. Ik ben dankbaar' (Spanje, 1976).*

Niet tevreden

Gedetineerden noemden een aantal malen het feit dat de coördinator niet op bezoek kwam als reden voor ontevredenheid, alsook het feit dat er niet voldoende geregeld werd of dat het verzoek om overbrenging naar Nederland nog geen resultaat had gehad. Hier lijkt ook mee te spelen dat men niet precies op de hoogte was van de taken en mogelijkheden van Bureau Buitenland.

Enkele citaten rondom de ontevredenheid:

- ▶ *'Dat m'n contactpersoon en familie en ikzelf bijna niet bijgestaan zijn durende de straf tijd, en ikzelf bijna geen bijstand en/of informatie krijg over wat er gebeurt als ik uit de gevangenis kom' (Duitsland, 1974).*

- ▶ 'Het WOTS(gedoe) of de overplaatsing naar Nederland moet soepeler, en voorbereid zijn voor de buitenlandse gedetineerden' (Frankrijk, 1978).
- ▶ 'Ik heb nog nooit een landencoördinator gezien' (Spanje, 1953).
- ▶ 'Ik krijg nooit nieuws over wat er met mij gaat gebeuren of ik naar Nederland ga of niet. Ik kan niks over mijn toekomst plannen' (Spanje, 1988).
- ▶ 'Ik heb geen informatie over fase 3. Als iemand dit leest stuur alsjeblieft informatie over overplaatsing naar NL. Na mijn veroordeling wil ik naar NL en hoelang duurt het voordat ik dan word overgeplaatst naar NL, want ik mis NL' (Spanje, 1976).

Enkele antwoorden, zoals wat betreft tevredenheid als ontevredenheid, waren te algemeen om in te delen, bijvoorbeeld: 'druk zetten op het juridische systeem hier' of 'wil mijn eigen weg gaan in de toekomst'.

Wat wordt gemist in de begeleiding?

Gedetineerden werden ook gevraagd om aan te geven of ze iets misten in de begeleiding door de coördinator, uitgesplitst naar de fase waarin zij verkeerden (voorarrest, detentie, voorbereiding op vrijlating). Onderstaand zijn de antwoorden geclusterd naar onderwerp.

	<i>Wat wordt gemist?</i>
Fase 1 Voorarrest	Informatie over (te verwachten) gang van zaken: 10 Duidelijkheid over regeling zaken in Nederland (huur, schulden e.a.): 8 Contact/aandacht/bezoek: 14 Aanwezigheid bij rechtszaak: 2 Voorlichting over WOTS: 2
Fase 2 Afgestraft	Informatie over (te verwachten) gang van zaken: 7 Hulp met regeling zaken in Nederland (huur, schulden e.a.): Contact/aandacht/bezoek: 4 Voorlichting over WOTS: 4
Fase 3 Voorbereiding vrijlating / terugkeer	Informatie over (te verwachten) gang van zaken: 2 Aandacht: 2 Voorlichting over WOTS: 3 Informatie over nazorg / toekomst: 14

Tabel 18: Wat wordt gemist?

De antwoorden waren vrij breed; wensen die een aantal keer terugkwamen waren (meer) informatie over de rechtsgang en het systeem in het land van detentie, over de situatie thuis en zaken die geregeld moeten worden, contact tijdens detentie, snellere reacties op vragen, betere voorlichting over de WOTS, informatie over de vrijlating en terugkeer naar Nederland.

- ▶ 'Info strafprocedure' (Frankrijk, 1961).
- ▶ 'Ja er is veel onduidelijkheid over onze zorgverzekering en niemand schijnt te weten hoe dit zit!!! Hierdoor komen we wederom in de schulden in Nederland' (Duitsland, 1975).
- ▶ 'Ja dat ik geen bezoek gekregt terwijl ik om heb geboden' (Duitsland, 1972).

- *'Weten weinig over wat er gebeurt als je terugkomt in Nederland in verband met terugkeergarantie, strafomzetting en duur ervan' (Duitsland, 1980).*
- *'Heb al die tijd zo goed als niets gehoord en/of reacties op mijn brieven die ik gestuurd heb over hulp na m'n einde van de detentie gekregen' (Duitsland, 1974).*
- *'Wil serieus hulp met wonen, huis of onderdak voor serieus menende personen die straks zonder zitten, familie zit krap, je staat zo weer buiten en dan!!' (Spanje, 1978).*

4.6.2 Begeleiding door de vrijwilliger

Vrijwilligers zijn meestal verbonden aan bepaalde gevangenissen, in de regio van hun woonplaats; bij veel Nederlandse gedetineerden wordt de begeleiding verdeeld onder twee of meer vrijwilligers, die hun bezoeken op elkaar afstemmen.

De bezoekfrequentie wisselt: meestal ongeveer eens in de vier tot zes weken. Soms wordt afgesproken dat een vrijwilliger vanwege de grote afstanden eenmaal per het kwartaal of half jaar op bezoek gaat bij gedetineerden in afgelegen gebieden. Ook bij een gebrek aan vrijwilligers in een bepaald gebied kan de frequentie teruglopen. In de meeste landen die bij dit onderzoek zijn betrokken, zijn voldoende vrijwilligers beschikbaar.

Niet alle vrijwilligers bezoeken gedetineerden al in de fase van voorarrest: ook hier is het een kwestie van beschikbaarheid. In sommige landen worden vrijwilligers niet toegelaten in de fase van voorarrest.

Hoewel vrijwilligers zich dienen te committeren aan het beleid van Bureau Buitenland, hebben zij een minder strikt takenpakket dan coördinatoren.

- *'Zij werken wel in het verlengde van het beleid van Bureau Buitenland, maar hun voornaamste taken - naast het wederzijds doorgeven van informatie, formulieren en ander regelwerk - zijn het bieden van opvang, een luisterend oor, ondersteuning en sturing richting een meer perspectiefrijke toekomst.'*

Of zoals een coördinator het omschrijft:

- *'Over het algemeen onze ogen en oren zijn, want ze gaan namens ons op bezoek. Inventariseren van de problematiek: wat moet er gebeuren. De gedetineerde zelf geruststellen. En het is wel fijn dat de gedetineerde in het Nederlands een gesprek kan hebben met iemand'.*

Op een vraag aan vrijwilligers wat zij als hun belangrijkste taken zien, komen telkens de volgende punten terug:

- persoonlijke aandacht, doorgeven van problemen, vertrouwen geven in de toekomst;
- informatie verstrekken aan reclassering, consulaat en gedetineerde;
- lot in de gevangenis verlichten door aandacht en begrip.

Dit sluit goed aan bij de taakopdracht vanuit Bureau Buitenland: het bieden van informatie, advies en ondersteuning. Een aantal vrijwilligers noemt ook het geruststellen van het thuisfront, hoewel dit formeel geen taak is.

De door de gedetineerden ingevulde enquêtes laten een opvallend beeld zien. Zij geven aan in een aantal gevallen de activiteiten die horen bij de taakstelling van de vrijwilligers, niet worden uitgevoerd. In onderstaande tabel zijn de antwoorden verzameld van uitsluitend de gedetineerden die hebben aangegeven hoe zij de begeleiding door de bezoeks-vrijwilliger hebben gewaardeerd (N=90). In veel gevallen is dit, door de detentieomstandigheden of andere redenen, niet ingevuld, en is ook niet aangegeven of de activiteiten überhaupt wel hebben plaatsgevonden. Daarom wordt alleen ingegaan op complete sets gegevens van

datum Mei 2015
auteurs Bas Vogelvang,
Ineke Heemskerk,
Heinrich Althoff
pagina 84 van 221

gedetineerden rond dit onderwerp. Ondanks deze reserve is zichtbaar dat de activiteiten die standaard geacht mogen worden, in vaak meer dan de helft van de gevallen niet worden uitgevoerd.

Begeleiding bezoekerwilliger en betekenis hiervan (N=90, 47% van alle enquêtes)	Fase 1 (van arrestatie tot zitting)		Fase 2 (straf uitzitten) en Fase 3 (terugkeer voorbereiden)	
	% Nee	% Ja	% Nee	% Ja
Persoonlijke aandacht en morele steun om te wennen aan nieuwe situatie	42	58	40	60
Aandacht voor zaken die geregeld moeten worden	64	36	58	42
Bijwonen van de rechtszaak	93	7	-	-
Aandacht voor (gemis) contact met thuisfront	77	23	77	23
Informatie over land detentie en ontwikkelingen in Nederland	56	44	64	36
Meenemen van kranten en tijdschriften	68	32	66	34
Advies over omgang met medewerkers en medege-detineerden gevangenis	71	29	74	26
Informatie en advies over event. strafvermindering en/of overbrenging naar NL	-	-	79	21
Gesprekken aangaan over de toekomstwensen en -mogelijkheden			60	40
Uitreiking van terugkeerbrochure			79	21
Informatie en advies ivm Nazorg			79	22
	Alle fasen			
Betekenis begeleiding	% Nee	% Ja		
Ik voel mij minder eenzaam	61	39		
Ik voel mij emotioneel gesteund	59	41		
Het gaat beter met mij door het advies van de bv	66	34		
Contact met partner is beter door advies bv	94	6		
Contact met andere familie is beter door advies bv	91	9		
Contact met vrienden is beter door advies bv	94	6		
Contact met medege-detineerden is beter door advies bv	89	11		
Contact met gevangenis personeel is beter door advies bv	92	8		
Ik voel mij gemotiveerd om te werken aan een betere toekomst	56	44		
Mist u iets in de begeleiding	31	69		
Bent u over het algemeen tevreden over de begeleiding	18	82		
Zou u vaker bezoek willen	23	77		

Tabel 19: Begeleiding door de bezoekerwilligers en betekenis hiervan voor de gedetineerde

Onderstaand worden de activiteiten van vrijwilligers doorgelopen. Na een eerste opvang in de fase van kennismaking gaat het contact over in bestendiging en pogingen tot verdieping van de gesprekken, waarna tegen het eind van detentie wordt toegewerkt naar de terugkeer en de motivatie om te werken aan een nieuw begin. Qua begeleiding ligt de nadruk op het persoonlijke en sociale vlak, met waar nodig aandacht voor praktische zaken, veelal op verzoek van de coördinator. De citaten komen uit de door de vrijwilligers ingevulde enquêtes.

4.6.2.1 *Begeleiding in fase 1*

Persoonlijke/sociale en praktische begeleiding.

De gedetineerde komt in een vreemde en vaak angstaanjagende omgeving. Hij zit vol onzekerheid: wat hangt me allemaal boven het hoofd, hoe lang gaat dit duren, wat staat me te wachten van het personeel en van de andere gevangenen, word ik geaccepteerd of zal ik me bedreigd gaan voelen?

De eerste taak van de vrijwilliger bij de kennismaking is dan ook om de gedetineerde enigszins op zijn gemak te stellen, zijn verhaal aan te horen en hem te vertellen wat hij ongeveer kan verwachten binnen het gevangenisstelsel in het land van detentie. In essentie komt het neer op het opbouwen van vertrouwen en het reduceren van de grootste paniek.

- ▶ *'Persoonlijke en morele steun, hem het gevoel geven, dat je zonder vooroordeel, aandacht voor zijn situatie hebt.'*
- ▶ *'Aandacht, niet vergeten worden ervaren bijna alle gedetineerden als zeer waardevol.'*

Bureau Buitenland heeft informatie nodig om de begeleiding te kunnen starten. Daarom houdt de vrijwilliger in de gaten of de gedetineerde al een reclasseringsformulier heeft; zo niet, dan krijgt hij er een met het verzoek dit formulier zo volledig mogelijk in te vullen en te retourneren. Vaak zorgt de vrijwilliger voor de retourzending.

Naast uitleg over de procedures en de gang van zaken in de gevangenis, geeft de vrijwilliger ook waar nodig advies over de omgang met medegedetineerden en met het gevangenispersoneel:

- ▶ *'Hij heeft een probleem met personeel, voornamelijk vanwege de omstandigheid dat hij geen Duits spreekt (wil spreken). Na verschillende malen aandacht hieraan te hebben besteed ('geloof me, het helpt, 't is ook beter voor jezelf') probeert hij het en 't gaat beter.'*

Daarnaast is er aandacht voor de zorgen van de gedetineerde over de achterblijvers: de vrijwilliger laat het verhaal vertellen en leeft mee. Daarbij benadrukt de vrijwilliger het belang van goede regelingen voor de achterblijvers: een extra reden om het reclasseringsformulier in te vullen, opdat de coördinator met het thuisfront aan de slag kan.

- ▶ *'Ik heb gemerkt dat een telefoontje met de familie in NL na mijn eerste bezoek om hen gerust te stellen en e.e.a. te verduidelijken, zeer op prijs wordt gesteld. Al is het maar omdat de brieven van de gedetineerden in het begin vaak weken onderweg zijn door de censuur van de onderzoeksrechter. En om ze te vertellen hoe ze kleding opsturen en geld overmaken. Deze telefoontjes mogen officieel niet van Bureau Buitenland. Ik vind dat betuttelend en jammer. Het neemt veel ongerustheid en zelfs soms angst weg.'*

4.6.2.2 *Begeleiding in fase 2*

Persoonlijke/sociale en praktische begeleiding

In deze fase wordt de situatie van de gedetineerde vaak wat overzichtelijker. Hij is wat meer gewend aan het gevangenisregime en weet hoe lang hij moet zitten. De vrijwilliger verzorgt als vooruitgeschoven post de begeleiding van de gedetineerde en heeft daarbij aandacht voor diens vragen rondom de omgang met medegedetineerden en het personeel:

- ▶ *'Door het feit dat hij de gevangenis nu begrijpt, zijn manier van functioneren krijgt de persoon meer grip op zijn situatie. Het geeft ontzettend veel onrust dat de persoon niets begrijpt van het Franse rechtssysteem. Begrijpt vaak ook de brieven in het Frans en procedures niet. In het begin erg depressief en daarna onder andere door de gesprekken steeds positiever.'*
- ▶ *'Nederlandse gedetineerden zijn over het algemeen tamelijk bot/lomp in de ogen van hulpverleners/bewaarders. Info over andere cultuur kan zeer verhelderend werken, waardoor minder irritatie ontstaat. Bewaarders voelen zich minder gekwetst en bedreigd.'*
- ▶ *'Een gedetineerde heeft – na maandenlang negeren – door gesprekken tijdens mijn bezoeken toch een andere opstelling gekregen in de omgang met personeel en medegedetineerden.'*

Een deel van de gesprekken gaat over de zorgen van de gedetineerden rondom het thuisfront. Soms is er direct contact met familieleden:

- ▶ *'Soms bel ik met familie van gedetineerde of zoek informatie voor hem op het internet.'*
- ▶ *'Incidenteel: echtgenote bellen voor verjaardag of info over zijn toestand.'*
- ▶ *'Ja zeker, het contact via email met de familie en die erop wijzen: laat uw zoon of man... of familielid nu niet vallen, hij heeft u nu zeker nodig in deze situatie.'*

Ook een lichte toets is belangrijk:

- ▶ *'Ik doe graag mee met dromen over drop, broodje kaas en een bezoek aan een Nederlandse Chinees.'*

Activiteiten buiten de formele taken

Aan de vrijwilligers is gevraagd of zij ook wel eens iets ondernemen wat buiten hun afgesproken taken valt. De helft van de respondenten beaamt dit. Tien mensen geven aan wel eens contact te hebben met familie; dit varieert van een telefoontje of een email waarin informatie wordt uitgewisseld, tot een bezoekje, als de vrijwilliger in Nederland is. Een vrijwilliger heeft een project gestart om Nederlandse boeken te laten opnemen in de gevangenisbibliotheek. Een andere vrijwilliger heeft het Rode Kruis een anti-allergiedeken laten brengen voor een gedetineerde en bij de douane voor een gedetineerde spullen opgehaald, die anders vernietigd zouden worden. En één vrijwilliger geeft aan soms gedetineerden uit andere landen bij te staan; het ging hier om mensen die een aantal jaren in Nederland hadden gewoond en uit eigen land geen hulp kregen.

Steun op de achtergrond door coördinator

Vanuit de achtergrond geeft de coördinator waar nodig advies over de begeleiding van de gedetineerde. De diepgang in het contact is zeer wisselend, afhankelijk van de wensen en behoeften van de gedetineerde en van de omstandigheden. Een coördinator merkt op:

- ▶ *'Ik zie met name dat dit (detentiesituatie) zich soms ook vertaalt in het contact met de vrijwilliger. Die gaan de vrijwilliger veel meer instrumenteel gebruiken, in de zin van 'wat kun jij voor me doen?' en als dat praktisch gezien niet te veel oplevert, zeggen ze leuk dat je komt, maar het hoeft niet, of ze polsen heel in het begin even*

van heb je nog nieuws, nee, nou dan doe, of heb je nog wat voor me, kranten, of komt er een kerstattentie, een bonus, zoals iemand dat laatst vroeg.'

In andere gevallen is de vrijwilliger juist de steun en toeverlaat voor de gedetineerde.

4.6.2.3 *Begeleiding in fase 3*

Persoonlijke/sociale en praktische begeleiding.

Naarmate de datum van vrijlating dichterbij komt, neemt de spanning over de toekomst toe. Hoe zal de eerste opvang in Nederland zijn? Kan de gedetineerde nog bij familie terecht of zijn de contacten verwaterd? Voor een aantal gedetineerden in Midden- en Zuid-Amerika geldt, dat zij weliswaar de gevangenis zullen mogen verlaten, maar eerst nog een boete moeten betalen voor zij hun paspoort terugkrijgen en het land kunnen verlaten.

De gesprekken tussen vrijwilliger en gedetineerde richten zich steeds meer op de toekomst.

- ▶ *'Veel praten over familie, ouders, vrouw en kinderen. Ze willen graag goedmaken wat ze hun tekort hebben gedaan.'*

Gedetineerden maken plannen voor de toekomst en de vrijwilliger probeert hen hierin te steunen, hoewel zij in concrete zin niets kunnen betekenen of regelen, behalve de wens doorgeven aan de coördinator.

- ▶ *'Gedetineerden willen b.v. in Nederland echt afkicken (ga ik me alleen maar voor inspannen als ze hebben bewezen, naar mij toe, dat ze echt willen. Ze vragen/willen dan een verwijzing naar verslavingszorg.) Dan blijkt het erg moeilijk om in Nederland (Regelland) direct geplaatst te kunnen worden en lopen zij soms weken/maanden op straat met het risico dat ze weer in contact komen met de Scene. Het risico is dan wel erg groot dat zij weer zullen terugvallen in hun oude gedrag om hun verslaving te kunnen bekostigen.'*

Het afscheid is soms emotioneel:

- ▶ *'Laatst nam ik afscheid van een gedetineerde, misschien was het de laatste keer dat ik op bezoek was. Hij staat op het punt met de WOTS naar Nederland te gaan. Hij gaf me een hand, hoopte dat we elkaar 'buiten' nog eens zouden zien. Hij loopt weg, draait zich ineens om en zegt: "weet je, ik heb over jou nagedacht. Voor mij ben je een engel geweest." Hij omhelst me onder de ogen van de sociaal werker. Een emotioneel moment, ook voor mij.'*

4.6.2.4 *Beïnvloeding van (de motivatie voor) gedragsverandering*

In de doelstelling van Bureau Buitenland neemt het vergroten van het zelfinzicht en de zelfredzaamheid van gedetineerden een belangrijke plaats in. Bij hun contacten met de gedetineerden houden de coördinatoren deze lijn in de gaten: mensen wijzen op hun eigen verantwoordelijkheid, aanzetten geven tot het zelf oppakken van regelzaken en tot het zelf werken aan een betere toekomst. Dat lijkt meer of minder succesvol te zijn, afhankelijk van de gedetineerde en van de omstandigheden waarin iemand verblijft.

- ▶ *'Wij proberen de reflectie op gang te brengen, maar dat is niet altijd even makkelijk omdat de gedetineerden met de dag bezig zijn, of met het moment dat ze vrijkomen. Dus ze hebben alleen maar vragen over de WOTS, of hun zaak. Ik snap dat wel, mensen hospitaliseren enorm in de gevangenis, dus die zijn vooral bezig met de dingen die daar belangrijk zijn. Dus dat is een soort touwtrekken wat we eigenlijk de hele tijd doen.'*

Een van de middelen die sinds een aantal jaren worden ingezet om de reflectie op gang te brengen is de motiverende gespreksvoering. Deze wordt uitgevoerd door de vrijwilligers die hiertoe zijn getraind door speciaal daartoe opgeleide coördinatoren. Motiverende gespreksvoering is in elke detentiefase van toepassing; aangezien de detentiefase over het algemeen de langste periode omvat, wordt deze werkwijze hier toegelicht. De mate van succes is afhankelijk van de mogelijkheden en interesse van de gedetineerden, en ook van de detentieomstandigheden:

- ▶ *'Juist externe factoren bepalen deels ook in hoeverre dat lukt. Als je in de Dominicaanse Republiek naar La Vittoria (gevangenis) gaat, krijg je gewoon veertien mannen in een betonnen barak, die komen allemaal tegelijk binnen en dan lopen daar ook vaak nog allerlei gasten rond die ongevraagd binnenkomen. Dus dan is motiverende gespreksvoering heel betrekkelijk. Maar bij een-op-een contact, bijvoorbeeld in Duitsland, zijn er wel mogelijkheden.'*

De coördinatoren zijn indirect betrokken bij de motiverende gespreksvoering, via de bezoeksverslagen. Zij proberen daarin ook sturend te zijn:

- ▶ *'... om te proberen een beetje diepgang in het contact te creëren. Dus dat mensen niet alleen maar elke keer over hun omstandigheden praten. Het moet ook over andere dingen gaan. Dan wil ik dat er geprobeerd wordt om mensen ertoe aan te zetten dat zij een beetje terugblikken op hun leven: hoe ben ik hier terecht gekomen, wat is er fout gedaan, hoe had ik het anders kunnen doen, hoe zou ik het in de toekomst doen?'*

Waar nodig wordt advies gegeven aan een vrijwilliger, om het gesprek eens een andere draai te geven of om vast te houden aan de principes van de motiverende gespreksvoering:

- ▶ *'Ik heb ook als ik iets in verslagen zie of als ik merk dat vrijwilligers ergens tegenaan lopen, dat ik ze toch weer probeer te herinneren aan die MG en om de vraagwijze eens anders te stellen. Bijvoorbeeld dat iemand zich op een bepaalde manier gedraagt in de gevangenis die totaal averechts werkt en dat de vrijwilliger heel enthousiast schrijft van ja, ik heb hem gezegd dat hij dit moest doen en dat hij dat moest doen en dat werkte niet en dan krijgen ze van mij een mailtje van weet je nog van de MG en dat er een aantal valkuilen zijn van onder andere uit enthousiasme mensen een advies geven.'*

4.6.2.5 *Impact: Betekenis en waardering van de begeleiding door de vrijwilliger*

Op de vraag of men over het geheel genomen tevreden was over de begeleiding door de vrijwilliger, hebben 67 gedetineerden ja geantwoord (N=84, 80%), veertien mensen waren niet tevreden (17%) en drie mensen gaven aan dat zij deels wel en deels niet tevreden waren.

In totaal heeft dus iets meer dan 50% van de gedetineerden die bezoek ontvingen de vraag naar de tevredenheid over de vrijwilliger beantwoord; ook hier een betrekkelijk lage respons.

Onderstaand zijn de antwoorden geclusterd naar onderwerp; ook hier kan het zijn dat een gedetineerde de vraag naar tevredenheid niet met ja of nee heeft beantwoord, maar wel een reactie op papier heeft gezet.

Tevreden	Niet tevreden
Ze doen wat ze kunnen: 3	Helpt mij niet: 4
Goede informatie en advies gekregen: 9	Er komt niemand: 3
Aandacht en steun: 33	Geen concrete hulp: 1
Kleine attenties / nieuwtjes uit Nederland: 5	
Algemeen: 4	

Tabel 20: Tevredenheid over begeleiding door vrijwilliger

Tevreden

- ▶ *'Ja, ik kon er echt goed mee praten en dan kon ik toch mijn ei kwijt. Ge voelt u eigen een beetje thuis, een beetje Nederlands. En dan bracht ze een VI mee en een Nederlands boek en meer van die dingen ja. Daar was ik zeer tevreden over, zonder meer. Dat was echt een heel leuk vrouwe en daar kon ik goed mee opschieten, echt waar want ja, je zit daar maar met al die Duitsers' (Duitsland, 1955).*

Niet tevreden

- ▶ *'Helpt mij niet' (Spanje, 1947),*
- ▶ *'Totaal geen hulp of begeleiding' (Duitsland, 1955),*
- ▶ *'Ze komen niet op bezoek en ze helpen ons niet met vertalen van sommige papieren voor de procedure' (Frankrijk, 1977).*

In de antwoorden lijken ontevredenheid over de vrijwilliger en ontevredenheid over het feit dat er geen vrijwilliger was, enigszins door elkaar heen te lopen.

Een gedetineerde gaf aan dat hij aan het bezoek van de vrijwilligers geen positieve ervaringen overhield:

- ▶ *'Nee, in mijn geval is er niks verbeterd, ik ben alles kwijtgeraakt' (Frankrijk, 1976)*

Aan de gedetineerden is ook de vraag gesteld wat zij hadden gemist bij de bezoeken van de vrijwilliger. Deze vraag is door 52 gedetineerden beantwoord; 36 gedetineerden gaven aan iets gemist te hebben, 16 gedetineerden hadden niets gemist.

Bezoek vrijwilligers: Wat wordt gemist?
Voorlichting over procedures (inclusief de WOTS): 6
Snelheid van reactie op vragen: 2
Bezoek (frequentie): 4
Boeken, kranten, informatie over Nederland: 2
Hulp bij terugkeer naar Nederland/nazorg: 6

Tabel 21: Wat wordt gemist?

Er was duidelijk behoefte aan voorlichting over de procedures, lengte van de straf en mogelijke strafverkortung, over mogelijke overbrenging naar Nederland in het kader van de WOTS en over hoe het zou gaan na vrijlating (opvang). Daarnaast was er behoefte aan meer kranten, boeken, tijdschriften in de Nederlandse taal en tenslotte ook over de terugkeer naar Nederland: wat kon daarvan worden verwacht?

- ▶ *'Iets meer praktische info over wat er in Nederland gebeurt als je met de WOTS/WETS teruggaat. Alhoewel de vrijwilligers natuurlijk geen advocaten zijn' (Duitsland, 1990).*
- ▶ *'Ik wil graag meer weten wat er in Nederland gebeurt' (Duitsland, 1987).*

Een gedetineerde had het bezoek van een vrijwilliger gemist en stelt voor een vrijwilliger uit het land van detentie in te schakelen.

- ▶ *'Heb zelf geen vrijwilliger gehad in verband met te grote afstand. Verbetering zou zijn een vrijwilliger van Duitse nationaliteit die bereid is om Nederlandse gedetineerden te bezoeken en ondersteunen. Met name voor Bayern Badenwustenberg, Hessen etc.'* (Duitsland, 1954).

Op de vraag of men vaker bezoek zou willen ontvangen, zeiden 63 gedetineerden ja (33.2%) en 19 gedetineerden nee (10%; een persoon gaf zowel ja als nee als antwoord (N=83)). Het meest gewaardeerd wordt het feit dat er iemand langs komt, die in den vreemde omgeving Nederlands spreekt, aandacht heeft voor de problemen en vragen van gedetineerden en nieuwtjes over Nederland kan vertellen. Ook kleine attenties zoals chocola of drop werden zeer gewaardeerd.

- ▶ *'Zelfs ook bij mijn verjaardag kreeg ik een kaartje. Ook als iets vreselijks gebeurt met jou, je kunt ze vertrouwen en doorgeven. Zelfs ook b.v. vertrouwelijke bewijsstukken die ze aan de Ambassade moeten of kunnen overdragen' (Frankrijk, 1978).*
- ▶ *'Die de krant meebrengt en me dan daarmee op de hoogte houdt wat er in Nederland gebeurt' (Duitsland, 1967).*
- ▶ *'Ik weer eens kan praten, lachen ik hoor iets nieuws en krijg elke keer chocolade en Kerst samen gevierd met haar' (Duitsland, 1964).*
- ▶ *'Er begrip voor je is, je bent nog steeds een mens in zijn ogen en geen beest ongeacht wat' (Frankrijk, 1984).*
- ▶ *'Mij geen oordeel heeft, gevoel voor humor heeft, interesse toont en werkelijk aandacht geeft. Zelf met interessante verhalen komt en de gevangenis goed kent' (Frankrijk, 1958).*
- ▶ *'Als ik dingen wil regelen in de gevangenis helpen ze met een brief of een telefoontje. Ze leggen regels goed uit zodat ik beter weet wat mogelijk is of zelfs mijn recht is hier' (Frankrijk, 1978).*
- ▶ *'Minder eenzaam omdat ik geen bezoek van familie heb' (Brazilië, 1982).*
- ▶ *'Hij is realistisch en wijst me op de vaak lange straffen. Hij doet me rekening houden met slechte scenario, zodat mijn verwachtingen niet te hoog gespannen zijn. Zo ben ik beter voorbereid op slecht nieuws' (Frankrijk, 1958).*

Welke betekenis had de begeleiding volgens gedetineerden voor hun persoonlijk functioneren, de contacten met familie en vrienden en de omgang met medegedetineerden en gevangenispersoneel?

Van de gedetineerden die een vrijwilliger hadden, gaven er 36 aan dat zij zich minder eenzaam voelden, 38 mensen voelden zich emotioneel gesteund, 32 mensen gaven aan dat het beter met hen ging door advies van de vrijwilliger.

Ook is gevraagd in hoeverre de begeleiding door vrijwilligers invloed had op hun contacten met het thuisfront. Verwacht mag worden dat alleen de gedetineerden die problemen hadden met hun familie en vrienden en daarbinnen degenen die deze problemen met de vrijwilliger hadden besproken, deze vraag hebben beantwoord. Vijf gedetineerden gaven aan dat het contact met hun partner was verbeterd door advies van de vrijwilliger, acht mensen hadden verbetering ervaren in het contact met andere familie en vijf in het contact met vrienden.

Deze positieve cijfers zijn aan de lage kant, in vergelijking met het totaal aantal van 90 gedetineerden die dit deel van de enquête volledig hebben ingevuld.

Het meest directe contact in het dagelijkse leven van de gedetineerden is uiteraard het contact met de medegedetineerden en het gevangenispersoneel. Ook daar kan over worden gepraat met de vrijwilliger.

- ▶ *'In het begin zat ik op een afdeling waar ik werd mishandeld en afgeperst. Door de bemiddeling van de medewerker ben ik in een kliniek voor alcohol en drugs geplaatst. Daar ben ik nu drie jaar. Vrij van alcohol en drugs en zelfs gestopt met roken. Inmiddels werk ik mee aan het programma en help daarmee anderen. Zo is mijn detentie meer een positieve ervaring geworden. Bewakers hebben hier veel macht, maar door de vrijwilliger en het personeel van de ambassade krijgen wij een beetje respect' (Ecuador, 1970).*
- ▶ *'Ook door de steun van de Nederlandse consulaat en de vrijwilliger had onze relaties met de gevangenispersoneel verbeterd' (Duitsland, 1979).*

4.6.2.6 *Impact: De motivatie voor gedragsverandering*

Over de effecten van motiverende gespreksvoering binnen het werk van Bureau Buitenland zijn geen feitelijke gegevens bekend, wel zijn coördinatoren positief over de bruikbaarheid ervan:

- ▶ *'Wat ik vooral terugzie is, dat het meer gaat over naar de toekomst kijken: wat zijn iemands plannen, hoe denkt hij dat aan te pakken en dat ze daar ook vragen over stellen.'*
- ▶ *'Ik zie dat het helpt bij het bespreken van onderwerpen waarvan wij willen dat die besproken worden. Maar of dat ertoe leidt dat iemand zijn leven op een andere manier in gaat vullen of dat hij, als hij terug is, slagvaardiger is geworden, dat weet ik niet.'*

Wat in dit onderzoek wel duidelijk is geworden, is dat het bezoek van de vrijwilliger niet (meer) vrijblijvend is. De vrijwilligers gaan waar mogelijk gesprekken met gedetineerden aan over de vraag hoe zij in deze situatie terecht gekomen zijn en wat zij kunnen doen om hun uitgangspositie voor het leven na detentie te verbeteren. Voor een aantal gedetineerden lijkt dit te werken.

- ▶ *'Hun motiveren de mens, ikzelf dus, om een normaal leven hierna te beginnen' (Duitsland, 1980).*
- ▶ *'Dat ze me laten denken over de toekomst en over dingen die ik moet regelen. Daardoor weet ik beter waar ik aan moet werken' (Frankrijk, 1978).*
- ▶ *'Gemotiveerd om te werken aan een betere toekomst. Omdat ik met de vrijwilliger altijd gesprekken aanga over mijn toekomst en wat ik eraan kan doen om het te verbeteren. Nu weet ik precies wat ik wil doen en gemotiveerd om mijn studie af te maken' (Spanje, 1988).*
- ▶ *'Ik ben gemotiveerd om te werken aan een betere toekomst en dat ik in dit soort situaties nooit meer kan komen en om mijn leven te veranderen en opleiding doen en werken en voor mij en mijn familie zorgen' (Spanje, 1966).*

Hoe kijken vrijwilligers naar de resultaten van hun inspanningen rondom gedragsverandering? De reacties lopen zeer uiteen:

- ▶ *'Positief, m.n. in die zin dat het je alerter maakt op wat er in het gesprek kan spelen.'*

- *'... prima training en ondersteunende hulpmiddelen bij ons werk. Elke gedetineerde heeft een andere achtergrond, motiverende gespreksvoering blijft zich aanpassen aan ieder individu.'*
- *'De techniek van de motiverende gespreksvoering is heel bruikbaar, maar de meeste gedetineerden zijn niet geneigd inzicht te willen hebben in hun eigen gedrag.'*
- *'Vaak lukt het niet tot zulke gesprekken te komen. Bijvoorbeeld als de betreffende in zijn eigen frustraties, woede en ontevredenheid blijft vastzitten. De gesprekken, dat er iets lijkt te lukken zijn in de minderheid.'*
- *'Ik liep in het begin wel eens te hard van stapel met mijn goed bedoelde adviezen, maar dat werkte averechts. Heb wel geleerd dat de mensen soms helemaal niet willen veranderen, maar wel jouw tijd willen 'mis'bruiken.'*
- *'Eigenlijk heel beperkt, ik geloof dat de oorzaak daarvan in het feit ligt dat motivatiegesprekken heel regelmatig moeten plaatsvinden en niet tijdens een gesprek van circa 1 uur, waar de gedetineerde veel meer behoefte aan ondersteuning vraagt, als om gesprekken over gedragsverandering. Ik probeer weliswaar regelmatig het gesprek op dit punt te brengen, maar ik heb niet de indruk dat ik er succes mee heb.'*

Vrijwilligers schrijven na elk bezoek een verslag voor Bureau Buitenland. In deze verslagen wordt ook geregeld gerefereerd aan het inzetten van motiverende gespreksvoering. Hieruit blijkt dat deze wijze van begeleiden voor een aantal vrijwilligers zelf steun en richting geeft in de gesprekken, ook al is de opbrengst niet altijd zichtbaar.

4.6.2.7 *Duiding van de betekenis van de begeleiding door vrijwilligers*

Aan vrijwilligers is gevraagd of zij een inschatting wilden geven van de invloed van hun begeleiding op de gedetineerden, met betrekking tot hun persoonlijk functioneren, contacten met familie en vrienden en/of de omgang met medegedetineerden en gevangenispersoneel. Iets meer dan de helft van de vrijwilligers die aan het onderzoek meededen, gaf hiervan een positief voorbeeld. Enkele citaten:

- *'Bij voorbeeld eerst geen familie willen zien en daarna toch wel.'*
- *'Advies voor optimale medewerking in een gevangenis is cruciaal m.b.t. het gevangenispersoneel.'*
- *'Een opstandige gedetineerde had door zijn grote (Nederlandse) mond problemen met cipiers en medegedetineerden. Nadat ik hem hierop had aangesproken, heeft hij zijn houding aangepast en wordt hij op zijn beurt normaal behandeld. Een ander heeft nu, na jaren, toch weer enig contact met zijn ouders.'*

Uiteraard hebben niet alle adviezen een positieve werking op de gedetineerden. Enkele voorbeelden van adviezen die volgens vrijwilligers geen weerklank vonden:

- *'De steeds weerkerende tip op goede voet met de sociaal werker en de psychologe te zijn en te blijven, pareerde de gedetineerde met "welnee, met die trut had ik al eerder ruzie, die deugt niet, met haar weiger ik van doen te hebben."'*
- *'Ondanks suggestie om Frans te leren aan bepaalde mensen, waardoor de detentie makkelijker had kunnen verlopen, willen een aantal mensen de taal niet leren. Hoogstwaarschijnlijk omdat ze faalangst hebben of dyslexie. Het is mij niet gelukt om deze mensen van het nut te overtuigen.'*

Wat wordt gemist?

Wat missen vrijwilligers: iets wat zij wel zouden willen bieden maar wat buiten hun mogelijkheden valt? Vijftien vrijwilligers geven hiervan een voorbeeld, variërend van het niet

toestaan van lectuur (3), meer feitenkennis (2), meer armslag met betrekking tot de omgang met gedetineerden (2), meer handvaten voor de omgang met psychisch gestoorde gedetineerden (2), contact met de achterban van de gedetineerde, meer en snellere ondersteuning vanuit Bureau Buitenland of consulaat (2). Daarnaast waren er enkele algemene opmerkingen over de drukte, het lawaai en de algemene gang van zaken in de gevangenis.

Mate van eigen tevredenheid over begeleiding

Hoe kijken vrijwilligers naar hun werk? Zijn zij over het geheel genomen tevreden met hun begeleiding en de resultaten daarvan?

Op de vraag of men over het algemeen tevreden was over de begeleiding aan gedetineerden, gaven 22 vrijwilligers een positief antwoord: de gedetineerden geven aan de bezoeken op prijs te stellen, zowel vanwege de steun als de gezelligheid, alsook het doorgeven van informatie:

- ▶ *'Het weinige dat ik kan bieden (informatie over rechtsgang, consulaatsaangelegenheden, informatie over familie) schept rust bij de gedetineerde, bovendien bouw je een soort band met ze op, ze vinden het toch fijn een bekend gezicht op bezoek te krijgen en wat te mopperen, te lachen, wat uit de stille sleur van het gedetineerdenbestaan te komen en wat info mee te krijgen.'*

Het is duidelijk dat het hierbij zowel gaat om de emotionele als de instrumentele steun die de bezoeken bieden.

Enkele vrijwilligers geven aan op sommige punten niet tevreden te zijn: er worden vanuit de reclassering en het consulaat te veel regels opgelegd wat niet altijd bevorderlijk is voor het contact met gedetineerden; men weet niet wat het resultaat is van de inspanningen:

- ▶ *'Vinden ze een nieuwe weg in het leven of blijven ze in een vicieuze cirkel van criminaliteit zitten?'*

4.6.3 *Aanvullende opmerkingen van gedetineerden*

Tot slot is aan de gedetineerden gevraagd of zij nog vragen, wensen of opmerkingen hadden over onderwerpen die in de enquête niet aan de orde waren gekomen, of waar zij nog iets extra's over kwijt wilden. In totaal 79 gedetineerden maakten gebruik van deze mogelijkheid, en gaven in vaak lange verhalen een aanvulling, waarin verschillende onderwerpen aan de orde kwamen. Er leek een grote behoefte te zijn het eigen verhaal naar voren te brengen. Geclusterd ging het om de volgende onderwerpen.

Onderwerp en aantal	Invalshoek
Informatie over rechten, procedures, regels: 24	Rechtszaak, juridisch advies Rechten gedetineerden in gevangenis WOTS-procedure
Detentieomstandigheden: 18	Onveiligheid Gebrek aan privacy Gezondheidsproblemen Taal- en cultuurbarrières
Toekomst en nazorg: 17	Meer en betere informatie over wonen, werk e.a. Hulp en ondersteuning bij gezondheidsproblemen
Begeleiding door Bureau Buitenland en/of buitenlandse post: 9	Steun Ambassade bij rechtszaak Praktische hulp, bv. rekening of postbus in detentieland Studie sneller regelen Sneller antwoord op vragen
Levensverhaal: 9	Veel tegenslag gehad Straf heeft louterende werking gehad
Wel/niet schuldig: 5	Uitleg over onschuld Slachtoffer omstandigheden / ongemerkt geronseld
Contacten met familie: 5	Relatie verbroken Alles kwijt Gemis partner en kinderen

Tabel 22: Aanvullende opmerkingen

4.7 Terugkeer en re-integratie: het leven na detentie

Met zeven ex-gedetineerden - die allemaal in Europa hebben vastgezeten - is na terugkeer in Nederland een interview gehouden over hun beleving van de detentie en de begeleiding, over hun huidige situatie, toekomstwensen en -verwachtingen. Aangezien het om een beperkt aantal gaat, geven de antwoorden niet meer dan een globaal beeld. De bevindingen van deze ex-gedetineerden worden aangevuld met informatie uit de interviews, die in het kader van het vooronderzoek in 2011 zijn gehouden met zestien mannen die na een periode van detentie vanwege een drugsdelict weer waren teruggekeerd naar Nederland. Een deel van hen had vastgezeten in Midden- of Zuid-Amerika.

We starten met een korte terugblik op de detentie, de begeleiding en de voorbereiding op vrijlating en terugkeer naar Nederland. Dan zoomen we in op de eerste periode na terugkeer en de huidige situatie. We eindigen met de toekomstverwachtingen van de geïnterviewden.

4.7.1 Terugblik op de buitenlandse detentie na terugkeer

Voor de ex-gedetineerden die in het kader van het hoofdonderzoek zijn geïnterviewd, waren de herinneringen aan de detentieperiode nog vers; zij waren tussen een week en drie maanden vrij.

Vijf van hen geven aan het een nare periode te hebben gevonden, maar ze wisten zich goed staande te houden door zich aan te passen en waar mogelijk in de gevangenis te werken:

- ▶ *'Je moet het zelf redden hoor, je moet het zelf doen. Als je het niet zelf doet, dan heb je een probleem. Je ken wel in de put gaan zitten, er waren jongens die dat hadden' (Spanje, 1962).*
- ▶ *'Ik verveelde mijn eigen kapot. Dat was echt 23 uur per dag cel. Toen mocht ik gaan werken en ik kon het echt van het begin af aan goed vinden met mijn baas. (...) Ik ging expres veel werken om de tijd door te komen. Ik zette een container in mijn cel en dan ging ik 's avonds een beetje bij de tv zo allemaal dingen maken' (Duitsland, 1955).*

Twee mensen hadden nog veel last van de gevangenisperiode:

- ▶ *'Eigenlijk ben ik nog in shock, geloof ik het niet. Eigenlijk met die ziekte dacht ik dat ik het niet kon overleven. Ik was altijd ziek, altijd in de cel. Ik moest een brief schrijven naar de mensen dat ik ziek ben, af en toe moet je wachten. Je vraagt de mensen daar, de bewaking, als ze je niet willen, sturen ze de boodschappen niet. Uiteindelijk moet je iets doen, of schreeuwen. Als je schreeuwt of vlug gaat praten word je ook geslagen' (Spanje, 1964).*
- ▶ *'Heel zwaar. Ik heb er echt wel last van, nog steeds. Ik kan nog steeds niet normaal lezen' (Duitsland, 1974).*

Het meest genoemd werd de ervaring dat men volledig ondergeschikt is aan het regime. In het bijzonder voor mensen die voor het eerst vast zaten, was dit een indringende ervaring. De eerste periode was voor de meesten zwaar: lange dagen op cel die vaak met anderen gedeeld moest worden, wennen aan het strenge regime, nog geen afleiding via werk of andere contacten, weinig tot geen bezoek. Voor enkelen was er ook de schaamte tegenover familie en een verslechtering in de verhoudingen, met name wanneer de detentie onverwacht kwam.

Na de veroordeling was er voor de meesten een mogelijkheid om werk te verrichten en wat geld te sparen; dit kon 'verdiend' worden door rustig en aangepast gedrag.

Degenen die buiten Europa waren gedetineerd, beschreven de omstandigheden in de gevangenis als zeer zwaar ervaren: met veel gedetineerden in één cel, onveiligheid en criminaliteit, corruptie: 'een ondraaglijke situatie'. Enkelen leken in staat te zijn zich bij de situatie neer te leggen: 'Ik had er geen problemen mee.' 'Shit happens.' Meermalen wordt de slechte financiële situatie van gedetineerden genoemd; dit komt mede door het feit dat men voor allerlei faciliteiten (tot aan de 'huur' van de cel toe) moet betalen.

Daarbij meldden deze geïnterviewden ervaringen met corruptie. In de omgang met bewakers en medegedetineerden is het van groot belang om een strategische opstelling te kiezen. 'In de gevangenis moet je vrienden maken, goede vrienden maken, hier moet je zelf voor kiezen.'

De bevindingen van de geïnterviewden uit het vooronderzoek sluiten hierop aan.

4.7.1.1 *Het thuisfront*

Naast de beleving van het gevangenisregime ging een groot deel van de aandacht naar vragen over en zorgen om de familie. Vooral mensen met kinderen gaven aan zich veel zorgen te hebben gemaakt en het gemis van het gezin als een van de moeilijkste punten van de hele detentie te hebben ervaren.

- ▶ *'Mijn vrouw, die schrok een hoedje natuurlijk. Ja, huilen. Kijk, mijn vrouw is 25 jaar jonger as mij, dus dat is voor haar natuurlijk helemaal En mijn bedrijf was verlaten, wat geregeld moest worden. En een klein meisje van vier jaar. Dus dat was niet zo... nee' (Spanje, 1962).*

- ▶ *'Ja, eigenlijk voor zo'n kleine kinderen was het een hele ramp. En ... (dochter, toen 6 jaar) was echt gehecht aan mij. De moeder vertelt niet wat er aan de hand is. Die acht maanden 'pappa, pappa, waar is pappa?' Dat wist ze niet, want de moeder moest het haar niet laten zien. Die zei dat ik op reis was in Marokko, komt wel goed, hij is bezig daar iets te doen voor ons. Na twee maanden begon ze te huilen, had ze geen interesse in school, je weet op school de kinderen pesten haar, nou je vader leeft niet meer, is dood, omdat zij zei dat ze niet wist waar ik was. En toen was ze ziek' (Spanje, 1964).*
- ▶ *'Mijn dochter vroeg wel door de telefoon waarom ze niet mocht komen. Ik zeg nee ik ben heel hard aan het werk. Ik ben wel een grote jongen, maar de tranen staan in je ogen' (Spanje, 1962).*

Een man gaf aan dat hij tijdens zijn detentie nauwelijks contact had met zijn familie en dat hij dit niet heeft kunnen aanvaarden:

- ▶ *'Uitgepraat worden dit soort dingen nooit. Want ik verwijt hem (vader) heel veel dingen heel erg. Bijvoorbeeld dat er niet één keer een bezoekje is geweest. Als mijn zoon later in de gevangenis komt, al zit hij in Amerika, ik ga hem zoeken. Ja hij zei 'het was me te ver.' Tegen hem laat ik ook niet merken hoe ik er daadwerkelijk over voel. Dan zeg ik 'geeft ook niet, had ik wel gedacht, had ik ook niet gedaan' (Duitsland, 1974).*

En tenslotte was er een gedetineerde die doelbewust niet aan zijn familie (volwassen kinderen) liet weten dat hij gevangen zat; dat was volgens hem niet vreemd, hij was vóór zijn detentie ook vaak maanden in het buitenland.

- ▶ *'Ja, ik heb een ex-vrouw, maar zij is hartstikke boos op mij, ik weet niet waarom. (...) Nee, molo, nee, ik heb nooit iets gezegd dat ik vastzat. Anders zou ze tegen de kinderen zeggen: 'zie, je vader...' (Spanje, 1952).*

Ook voor de geïnterviewden uit het vooronderzoek bleek steun van familie cruciaal te zijn voor het kunnen verwerken van de detentieperiode. Sommige ex-gedetineerden werden ruim en loyaal gesteund door hun familie. In één geval was er sprake van verwijdering, waarbij volgens de geïnterviewde de schok van de detentie en de schaamte hierover een belangrijke rol speelde voor het gezin.

De meeste ex-gedetineerden hebben geen bezoek van familie gehad, waarbij afstand en kosten – maar ook bescherming tegen het zien van de harde gevangeniswereld – als redenen werden genoemd.

4.7.1.2 De begeleiding tijdens detentie

De terugblik op de begeleiding is consistent met de wijze waarop de mensen tijdens detentie hebben geantwoord op de vraag hoe zij deze hebben ervaren: fijn dat een aantal zaken werden geregeld, jammer dat de coördinator niet op bezoek kwam en dat er niet meer en sneller informatie werd gegeven over procedures (van overplaatsing naar Nederland of vrijlating). De begeleiding door vrijwilligers werd door de geïnterviewden gewaardeerd, vooral vanwege de afwisseling, de mogelijkheid om Nederlands te praten en de aandacht.

- ▶ *'Ik heb grote bewondering, groot respect gehad voor die mevrouw. Ja, iedere keer daar komen, niet eens betaald, en luisteren naar de onzin van iedere ontevreden gevangene, dat is niet een makkelijke opgave. Zij kwam een keer per maand. En natuurlijk, zij is vrijgesteld, zij heeft dus geen bevoegdheid, in principe, zij heeft alleen informatie overgebracht. De stand van zaken in onze transferprocedure en dergelijke dingen. En zij staat ook tussen wij en de Ambassade' (Spanje, 1952).*

Enkele geïnterviewden benadrukten de instrumentele kant van het contact, waarbij het telkens weer een belangrijk punt was of de vrijwilliger wel of niet iets voor hen kon doen:

- ▶ *'Gewoon praatje maken. Wat moet ze voor je doen? Ze kan niks doen' (Dominicaanse Republiek, 1960).*

De meeste geïnterviewden geven aan dat zij tijdens detentie een grote behoefte hadden aan informatie, advies en steun bij hun strafprocedure. Het was hen niet altijd duidelijk wat zij wel en niet van de diverse bezoekers (en in het bijzonder van de vrijwilliger van RN) mochten verwachten.

Ook werd - met name bij detentie in Peru en de Dominicaanse Republiek - teleurstelling geuit over de activiteiten van ambassade-/consulaatmedewerkers.

De ervaringen met bezoek bij de eerder geïnterviewde ex-gedeteneerden waren over het algemeen positief. Wel werd in sommige gevallen teleurstelling uitgesproken over de (beperkte) concrete ondersteuning die door vrijwilligers werd geboden.

De begeleiding bestond uit persoonlijke ondersteuning met gesprekken, informatie en advies over de detentie en de procedure en ook het meebrengen van bijvoorbeeld kranten, tijdschriften of drop. Het belangrijkste leek toch wel het ontvangen van tijdige en juiste informatie over de voortgang van de straf- en de vrijlatingsprocedure. Op dit punt werd van de vrijwilligers duidelijk concrete steun en actie verwacht rondom formele zaken en was er soms sprake van teleurstelling en boosheid als deze niet gegeven kon worden.

Daarnaast werd teleurstelling of boosheid uitgesproken over het gebrek aan concrete hulp en ondersteuning vanuit de ambassade/het consulaat rondom en na vrijlating. Er was duidelijk een verwachting van hulp, zowel in praktische zin (bijvoorbeeld bij de rechtszaak) als in de vorm van aandacht.

4.7.1.3 *De laatste fase voor vrijlating*

De geïnterviewden in het vooronderzoek die binnen Europa vastzaten, gaven aan dat de datum van vrijlating ruim van tevoren bekend, waardoor het mogelijk was om zich voor te bereiden:

- ▶ *'... en ik ben op papier gaan zetten van wat ga ik doen als ik buiten kom, wat wil ik dan?'*

Maar ook een plotselinge vrijlating werd gemeld:

- ▶ *'Binnen tien minuten. Ze kwamen de cel in enne.... . Ik kreeg een treinkaartje en 11 euro' (Duitsland, 1961).*

Een duidelijke stapsgewijze voorbereiding is door niemand gemeld.

Het vooruitzicht van vrijlating gaf ook spanning:

- ▶ *'Was heel moeilijk voor mij. Drie dagen lang niet kunnen slapen. In de keuken de laatste dagen moesten we alles afregelen. Het was voor mij heel moeilijk om me rustig te houden, om de spanning te verwerken en de pijn, weet je. En om toch de deur netjes uit te gaan en aftekenen en wegwezen' (Frankrijk, 1974).*

Vóór de daadwerkelijke vrijlating was er voor enkelen nog de overgang van de gevangenis naar de vreemdelingenpolitie:

- ▶ *'Dat blijft altijd een shock, dat weet je niet. Want uiteindelijk, als het de laatste dag van de gevangenis wordt, dan kan je van dat gedeelte van de gevangenis naar zo'n speciale cel gaan. En daar wacht je op de vreemdelingenpolitie. Die brengt je naar een bureau. Dat is echt heel pijnlijk. Heel veel mensen daar, mensen zitten drie*

dagen te wachten daar in een kleine cel. Vies zonder toilet, geen douche, niks. En daar wacht je op je transport' (Spanje, 1964).

Mensen die goed contact met hun familie hadden, werden door hen opgehaald. In één geval duurde de terugreis via politieauto's vanuit Duitsland (WOTS-procedure) meer dan een week, waarbij de familie niet wist waar hun verwant was.

Bij detentie buiten Europa lagen de zaken vaak iets anders. In een aantal gevallen werd de straf na een tijdje verkort of werd gratie verleend. Ook hier is in de interviews geen melding gemaakt van een duidelijke voorbereiding op de vrijlating. De meeste mensen waren voornamelijk bezig met overleven, of hadden zich neergelegd bij de situatie. Eén persoon meldde dat hij erg tegen de vrijlating had opgezien:

- ▶ *'Je wilt bijna niet meer vrij komen. Want je leeft daar in een roes, met iedereen die er al 25 jaar zit. Dus je hebt een familie daar opgebouwd' (Peru, 1949).*

Vanwege een openstaande boete, het ontbreken van een paspoort of een gebrek aan financiële middelen was directe terugkeer naar Nederland voor niemand mogelijk. Zij bleven noodgedwongen in het land van detentie, sliepen op straat, bij een kennis vanuit detentie of de kerk en probeerden wat geld te verdienen:

- ▶ *'Toen was ik vrij en dan begint de ellende pas, als je geen geld meer hebt en geen spaarcenten. Ik kon er niet af, geen paspoort, de ambassade wilde me niet helpen, ze konden niks voor me doen... dat was hun zaak niet, zeiden ze' (Dominicaanse Republiek, 1959).*

Terugkeer naar Nederland was uiteindelijk mogelijk door financiële steun van familie, een vliegticket via Epafras, een vlucht naar Ecuador waarna een paspoort kon worden verkregen bij de ambassade, of - in één geval - een nieuw drugstransport (naar Schiphol).

4.7.2 Terugkeer in Nederland

Niet alle gedetineerden keren na het verlaten van de gevangenis (direct) terug naar Nederland. Soms kiezen zij hier zelf voor. Daarnaast gebeurt het ook, met name in Zuid-Amerika, dat eerst nog een boete betaald dient te worden en/of dat een aantal maanden gewacht dient te worden tot alle papieren voor de uitreis in orde zijn¹⁸. Tenslotte besluit een deel van de ex-gedeteneerden om niet meer naar Nederland terug te keren.

Wanneer zij wel terugkeren, is de eerste vraag meestal: waar kan ik terecht? Van de zeven geïnterviewden in het hoofdonderzoek werden er vijf opgevangen door familie: het eigen gezin (3), een zus (1), een neef (1). Twee personen konden tijdelijk bij een vriend terecht en deden daarna een beroep op de gemeente van herkomst.

Van de geïnterviewden in het vooronderzoek had niemand nog een eigen huis bij terugkeer. Mensen die nog contact hadden met familie trokken in bij ouders, broer of zus en kregen ook financiële steun van hen. Via de gemeente van herkomst werd waar nodig opvang geregeld. In een aantal gevallen regelde RN een plaats in een opvangvoorziening en was er daarna ook nog (af en toe) contact. Ook hier gold: mensen met goede contacten met familie werden volledig door hen opgevangen; zonder deze contacten liep de weg naar de daklozenopvang waar in enkele gevallen een re-integratietraject werd uitgezet.

¹⁸ Dit vrijkomen, ook wel de Semi-libertad (gedeeltelijke invrijheidstelling) genoemd, is mogelijk wanneer de gedetineerde een derde deel van zijn straf (inclusief voorarrest) heeft uitgezeten. Gedetineerden die op grond van de Semi-libertad vrijkomen moeten zich elke maand bij de politie melden en mogen het land niet verlaten.

4.7.2.1 Opvang bij familie of vrienden

Voor twee mensen stond de familie op Schiphol te wachten:

- ▶ *'Ik kwam dus thuis en mijn twee zoons kwamen me afhalen van Schiphol. En een zei 'blijf maar lekker bij mij' (Duitsland, 1955).*
- ▶ *'Ik heb het geluk gehad dat mijn zus en mijn zwager me hebben opgevangen, anders had ik op straat gestaan. Ik had nooit naar het daklozencentrum gegaan. Dan had ik liever nog iets uitgevreten dat ik weer in de gevangenis zou komen. Dat alles liever dan bij een heroïneverslaafde of iemand die aan de alcohol is te zitten. Kijk, als mijn familie er niet was geweest, dan had ik weer wat gedaan waardoor ik weer in de gevangenis zou komen' (Duitsland, 1974).* In zijn geval was de opvang volgens hem laatste moment werk: zijn vader wilde er niets mee te maken hebben en toen zei zus tegen vader: *'Ja en dan? Dan komt hij bij ons'.*

Twee mensen kwamen in aanmerking voor tijdelijke huisvesting via de gemeente, na een korte periode van opvang bij een vriend en na er zelf wat druk op te hebben gezet.

Een van de ex-gedetineerden kwam in een warm bad terecht:

- ▶ *'En op een gegeven moment een telefoontje na drie dagen: 'Ja of ik bij A. wilde komen, een vriend van mij, op zondagmiddag om 4 uur en ik denk o leuk, dan zitten allemaal vrienden daar, en mijn zus. Dat was een goeie party. Ja, dat is keileuk'.*

Het leverde hem gelijk een baan op:

- ▶ *'Maar op dat feest zat een neef van mij die ik al 30 jaar niet meer gezien had, en die heeft een grote bloemenzaak, internationaal. Ja, zegt ie, hedde geen werk? Nee, zeg ik, ik heb mijn eigen in laten schrijven voor werk. Maandag beginnen, zegt ie. En heb je een huis, zegt ie. 'Ja, ik woon nou bij W.' Nou, zegt ie, ik heb iets moois voor jou, kom maar bij mij, een verbouwde boerderij. En een auto van hem gekregen: je kent vooruit, zegt ie. Dat feestje had mijn ex-zwager met zijn vrouw geregeld. Iedereen die mij geschreven had in de gevangenis werd uitgenodigd. Ja gewoon, via mijn zoon. Die zei: die is geweest en die heeft geschreven. En die heb ze uitgenodigd. Keileuk' (Duitsland, 1955).*

Dit lijkt een uitzondering te zijn. Deze man had vóór zijn detentie een goedlopende zaak gehad en altijd veel energie geïnvesteerd in het onderhouden van zijn sociale contacten. Voor de anderen was er na terugkeer wel aandacht vanuit de familie, maar de vriendenkring was uitgedund of werd vermeden, omdat deze geassocieerd was met de vroegere drugshandel.

4.7.2.2 Aankloppen bij de gemeente van herkomst

De ex-gedetineerden hadden grote moeite met het vinden van een ingang voor de nazorg in de eigen gemeente. Enerzijds kwam dit doordat men de weg niet kende en wellicht niet de juiste vragen stelde, anderzijds doordat de gemeente niet daadwerkelijk een helpende hand uitstak.

- ▶ *'Ik moest mijn eigen weer in laten schrijven, zeiden ze. Maar verder, ook niks' (Duitsland, 1955).*

Het weer wennen aan het leven in vrijheid en de verwerking van de detentie-ervaringen kost tijd en vooral energie, en dan is het moeilijk om weer de weg te vinden in de gecompliceerde Nederlandse samenleving.

- ▶ *'Ik moest de heer J. bellen en hier is een of ander Veiligheidshuis of zo. Die zouden contact met mij opnemen en mijn zus heeft ze wel tien keer gebeld, maar ja, ik krijg niemand te pakken. Maar nou hoeft het niet meer, ik los het zelf wel op' (Duitsland, 1955).*

De ex-gedetineerden kunnen geen beroep meer doen op Bureau Buitenland, terwijl ze aangeven in die eerste weken toch wel behoefte te hebben gehad aan ondersteuning:

- ▶ *'Ik weet dat het niet allemaal met een vingerknip klaar is, maar alsjeblieft licht mij in en help mij, sta me bij, leid me de weg. En ik hoef niet aan het handje, maar als je mij vertelt van nou, als je nou dat eens doet, dan komt het goed. En dan komt er wel weer een volgende stap' (Duitsland, 1974).*

Deze geïnterviewde verwoordde ook de door meerdere mensen geuite behoefte om bij terugkeer in Nederland concrete steun en aandacht vanuit RN te krijgen.

- ▶ *'Nou ik vind dat ze, als ze dan terugkomen...., ik bedoel, als ze in Nederland vrijkomen, krijgen ze alles aangereikt (...) waarom doe je dat niet voor die jongens die daar zitten, want die komen toch terug, die krijg je toch op je bord (...) als je geen hulp krijgt, is de kans groot dat je niet goed in de maatschappij terugkomt' (Dominicaanse Republiek, 1960).*

4.7.2.3 Huidige situatie

Wonen

Van de zeven mannen uit het hoofdonderzoek woonden er twee ten tijde van het interview in gezinsverband, met vrouw en kinderen; een woonde bij zijn zus en een ander bij een vriend. Twee mannen huurden een woonruimte van een woningbouwvereniging en één man was na vrijlating wel bij zijn gezin gaan wonen, maar dat liep na een aantal weken vast:

- ▶ *'Maar na tijdverloop, het weer bij elkaar zijn – de kinderen vonden het natuurlijk heerlijk en ik ook natuurlijk om weer bij mijn gezin te zijn – kwam het een en ander er tussen wat betreft de man-vrouw relatie begrijpt u en op een gegeven moment, nadat ik mijn vrouw toen zou hebben gesproken over de gang van zaken met betrekking tot de relatie, kwam het zeg maar ongunstig in haar om te horen' (Frankrijk, 1976).*

Een heftige woordenwisseling met gebruik van geweld leidde tot een uithuiszetting van de man; via de GGD (Gemeentelijke of Gemeenschappelijke Gezondheidsdienst) kon hij tijdelijk in een opvanghotel terecht. Hij verwachtte niet meer terug te kunnen naar zijn gezin.

Bevindingen van geïnterviewden in het vooronderzoek: De mensen die bij familie terecht konden, waren daar - met wisselend succes - gebleven; de anderen zaten nog in de opvang, waarbij zij aangaven een grote behoefte te hebben aan een eigen plek en aan rust. Vier mensen hadden een eigen woonruimte.

Werken

Eén man kon direct in het bedrijf van een familielid aan de slag, de anderen zijn werkloos. Zij hebben, op twee na die aangeven niet tot werk in staat te zijn, de hoop dat zij – al zal het wel moeite kosten - weer aan de bak komen.

- ▶ *'Met werk heb ik nooit problemen gehad. Ik ga natuurlijk weer als schilder werken' (Duitsland, 1974).*
- ▶ *'Ik zoek constant naar werk, ik heb afspraken met de sociale dienst. Die afspraken kom ik na. Ik zit ook op iedere maandag bij de Roteb (Gemeentelijk bedrijf Rotterdam), voor acht uurtjes per dag (verplicht werk), dus ik ga er iedere week naar toe. Ik solliciteer regelmatig, maar u begrijpt, het is niet makkelijk' (Frankrijk, 1976).*

Het gevangenisverleden kan hierbij een flinke drempel zijn, zoals deze man aangaf:

- ▶ *'Als je bij een bedrijf solliciteert, op het moment dat een bedrijf gaat screenen bij de politie en dat je tegen die knelpunten kan tegenlopen dat je bijvoorbeeld een crimineel verleden hebt en dat je dan minder kans hebt om aangenomen te worden, dat speelt wel een rol.'*

Vooronderzoek: De drie ex-gedetineerden onder de 40 hadden direct werk gezocht:

- ▶ *'Het is ook een beetje de instelling die je zelf hebt. Ik heb altijd gewerkt van mijn leven, ik weet niet beter.'*

Zij gaven aan te hebben gekozen voor openheid over hun detentie of voor een aanpassing van het eigen CV ('gereisd'). Eén persoon heeft een eigen bedrijf, in dezelfde branche als vóór zijn detentie.

Daarnaast waren er nog enkele ex-gedetineerden die onregelmatig of in tijdelijke banen werken.

Anderen waren al lange tijd – ook vóór de detentie – arbeidsongeschikt, gaven aan werk niet meer als optie te zien:

- ▶ *'ik blijf in de WAO, ik ben afschreven tot 2024 en dan ben ik gepensioneerd' (Dominicaanse Republiek, 1959),*

Of: zij maken vanwege hun leeftijd weinig tot geen kans meer op de arbeidsmarkt.

Familie en partner

Vier mannen geven aan een goed contact te hebben met hun familie. Zij wonen bij het gezin of zien de familieleden geregeld. De anderen zijn gescheiden (een van hen na de detentie), twee van hen worstelen met de omgangsregeling. Beiden hopen dat een 'rehabilitatie' in de zin van een goede woning en werk de onderhandelingen over de omgang met de kinderen zullen vergemakkelijken. Zij willen dat de kinderen weer trots op hen kunnen zijn:

- ▶ *'Als ik die kinderen niks kan bieden, wat hebben ze dan aan mij? Dus uiteindelijk heb ik weer niks te verliezen dus. Want ik heb liever dat ze dan geen vader hebben dan zo'n waardeloze zak die zichzelf niet redden kan. Dan maar een andere papa. Zo is het gewoon, zo is het leven' (Duitsland, 1974).*

De derde persoon heeft nog geen contact met zijn ex-vrouw en kinderen opgenomen. Hij twijfelt over de kans op succes:

- ▶ *'Ik heb het telefoonnummer van mijn ex-vrouw. Maar ik moet het eerst plannen. Dat zij niet gaat ophangen 'hé klootzak, ik wil niet met jou praten'. Nee eerlijk, ik loop altijd in misverstanden. Mijn ex-vrouw zegt dat ik een grote mislukking ben' (Spanje, 1952).*

Vrienden

Slechts een van de mannen gaf aan, dat de oude vriendenkring hem weer opgenomen had. De anderen hadden gemerkt dat de vroegere vriendenkring uitgedund was:

- ▶ *'Van de 200 vrienden heb ik er maar vier over (Spanje, 1962) '*

Zij gaan ervan uit dat zij het voorlopig alleen of met de kleine familiekring moesten zien te rooien.

- ▶ *'Ik had niet een grote vriendenkring, dat nooit. Maar als ik nu moet kijken naar het kleine groepje dat ik kende, dan is het Ik zie ze ook weinig hoor, misschien op straat eentje om te groeten, maar voor de rest, ik ga ze ook niet opzoeken omdat ik geen onnodige confrontaties met mensen wil aangaan. Daarom houd ik het beperkt.'*

Voor de rest houd ik me bezig met mijn activiteiten om werk te vinden' (Frankrijk, 1976).

De oude vrienden uit de drugs wereld werden gemedend:

- ▶ *'Zij laten mij met rust en laten ze me niet met rust, dan zitten zij met de consequenties. Dan ga ik ze aan, klaar, niet moeilijk' (Duitsland, 1955).*

Gezondheid en welbevinden

Sommige mensen hadden zich 'herpakt' en meldden dat het goed gaat.

Zij waren een nieuw leven begonnen met steun van familie, of hadden geaccepteerd wat hen is overkomen.

Enkele mensen kampten met psychische problemen en hadden veel behoefte aan hulp. Twee mensen meldden nog veel last te hebben van traumatische ervaringen tijdens detentie of in de periode direct erna, toen zij op straat sliepen. Twee mannen kampten met lichamelijke kwalen, die al vóór de detentie bestonden (suikerziekte, versleten heup). De anderen gaven aan lichamelijk gezond te zijn en zich fit te voelen. De geestelijke gezondheid werd door twee mannen als 'niet evenwichtig' beschreven. Zij gaven aan dat dit naweeën van de detentie waren: ziekte tijdens de gevangenisstraf en het moeilijk kunnen verwerken van het geweld in de gevangenis. Een van beiden gaf hierbij aan vaak somber en gefrustreerd te zijn, met name over alles wat hij was kwijtgeraakt (huwelijk, contact met de kinderen, werk). Hij probeerde dit zo min mogelijk te laten merken aan zijn zus, bij wie hij inwoonde.

- ▶ *'Natuurlijk maak ik mij zorgen, natuurlijk heb ik verdriet. Maar daar hoeft ik niet altijd iedereen maar mee op te schepen. Iedereen heeft zijn problemen, mijn probleem is van mij' (Duitsland, 1974).*

Zelfbeeld

Aan de mannen is ook gevraagd hoe zij zichzelf zouden omschrijven, en welke kwaliteiten zij hadden. Twee van hen hadden hier geen antwoord op; de anderen noemden een aantal kwaliteiten die zij in wilden zetten bij het opbouwen van een nieuwe toekomst:

- ▶ *'Met mensen omgaan. Ik sta erg open voor mensen met problemen, moeilijke jeugd. Ik ben daar wel heel erg mee bezig geweest, in de gevangenis ook. Mijn ervaringen kan ik met een ander delen, misschien kan ik anderen daar ook mee uit het criminele circuit houden. En ik ben ook wel iemand die ook luisteren wil' (Duitsland, 1974).*
- ▶ *'Ik ben vooruitstrevend, ik ben een mens die aandacht heeft voor dingen, om goed naar te luisteren. Ja, ik ben gewoon een goed mens. Ik ben niet slecht. Ik heb wel eens verkeerde dingen gedaan, maar dat is doordat ik niet goed over dingen nadacht, maar op zich ben ik geen vervelend mens' (Frankrijk, 1976).*

4.7.2.4 *Inschatting van de recidivekans*

Terugblik op het delict

Alle mannen omschrijven zichzelf als iemand die op zich niet crimineel is, maar door omstandigheden - schulden, privéproblemen zoals een scheiding, naïviteit - de wet hebben overtreden.

- ▶ *'Om eerlijk te zijn: ik ben niet crimineel, dat ben ik niet. (...) En ik ben helemaal financieel naar beneden gezakt, enne, toen komt er een jongen ...' (Spanje, 1952).*
- ▶ *'Nee, ik zie me meer als iemand die een overtreding heeft gedaan. Want een crimineel is iemand die echt op straat gaat om dingen te verkopen en heel wat delicten pleegt zoals overval. Die persoon ben ik niet' (Frankrijk, 1976).*

- ▶ *'... er is een verschil tussen mensen die andere mensen iets aandoen en... ja precies, die zijn crimineel en dat zijn mensen die opgelet moeten worden. Maar iemand die door iemand is verleid om iets te gaan smokkelen, is gewoon stom. Ik zie me meer als je hebt iets gedaan waarover je niet goed hebt nagedacht. Iets stoms heb je gewoon gedaan. Je weet dat je gepakt kan worden en toch doe je het, dus..., het is een misverstand' (Frankrijk, 1976).*

Over het drugsdelict op zich of de overtreding van de wet is men tamelijk neutraal; het verblijf in de gevangenis en het afgesneden zijn van de familie wordt gezien als een heel harde les. Allen geven aan om die reden de drugswereld voorgoed te hebben losgelaten.

Recidivekans

De vraag of zij dachten in de toekomst weer met justitie in aanraking te komen, werd door zes van de zeven mannen met nee beantwoord. Alle zes noemen de wens om te zorgen voor de familie – met name de kinderen – en de behoefte er weer bij te horen als reden om elk risico op recidive te vermijden.

- ▶ *'Nee, nee. Omdat ik een dochter heb die ik graag op zie groeien. Dat ik haar twee jaar niet heb zien opgroeien, is voor mijn hart een ramp geweest. Een klein voorbeeld: ik heb haar niet zien leren fietsen. Ik heb niet gezien dat ze naar school toe ging en dat ze heb leren lezen en schrijven' (Spanje, 1962).*

Een man geeft aan dat hij, als het niet lukt om zijn leven op het spoor te krijgen (werk, eigen woonruimte, omgang met kinderen) er niet zeker van is dat hij niet meer met justitie in aanraking komt.

- ▶ *'Als ze mij weer in het nauw drijven, weet ik niet wat ik doe. Want dan maakt het mij niet uit, want ik heb niks te verliezen' (Duitsland, 1974).*

Alle ex-gedetineerden op één na geven aan dat zij de contacten met vroegere vrienden of kennissen uit het criminele milieu hebben afgesloten.

Vooronderzoek: In de interviews is het delict zelf maar zijdelings aan de orde gekomen. Een deel van de geïnterviewden gaf aan dat grote schulden of geldgebrek hen tot het drugsvervoer brachten, ondanks het risico. Sommigen waren door een verslaving niet goed in staat om de risico's af te wegen. Anderen wilden snel geld verdienen en zagen het risico niet, of hadden de ervaring dat het ook vaak 'goed' gaat en accepteerden hun lot. Een deel van de mensen was er naar eigen zeggen 'ingeluisd'.

Elke geïnterviewde gaf aan er zeker van te zijn dat hij niet meer zou recidiveren. Met name de relatie met de familie speelde hier een belangrijke rol: *'als ik het voor een tweede keer flik, weet ik, is het ook over'* (Duitsland, 1974); of het trauma van de detentie of ook gewoon leeftijd: *'daar ben ik nu te oud voor'* (Dominicaanse Republiek, 1959).

4.7.2.5 Over vijf jaar?

Tenslotte is de mannen gevraagd hoe zij dachten er over vijf jaar voor te staan met hun leven. Een stabiele woonruimte, werk of een vaste inkomstenbron en een goed contact met de familie lijken de beste garantie voor vertrouwen in de toekomst.

- ▶ *'Ik hoop dat ik een baan vind, zelfstandig kan wonen en dat het leven iets veel beter gaat en dat ik het verleden na vijf jaar achter me heb gehad. Natuurlijk word je ouder dus je zou toch een rustig leven willen leiden. Een goede baan en dat ik de kinderen zie opgroeien. Het moet ook van mezelf komen als ik iets wil bereiken, dus daar werk ik ook steeds aan' (Frankrijk, 1976).*

- ▶ *'Ik ken autorijden als de beste. Ik ken Amsterdam op mijn duimpie. Ik wil wel in de horeca, maar van 8 tot 5. Een managersfunctie of zo. Of pakjes rondbrengen of zo' (Spanje, 1962).*

Twee mannen rekenden er niet meer op dat zij nog aan de slag komen, vanwege lichamelijke kwalen en hun leeftijd (boven de vijftig).

De geïnterviewde die direct bij zijn neef in het bedrijf aan de slag kon, leek ondanks zijn leeftijd de beste papieren te hebben voor de toekomst.

- ▶ *'Keigoed. Ik blijf bij mijn neef. We gaan samen plannen maken voor de toekomst. Hij heeft vijf bedrijven. (...) Ik moet dus meer productkennis vergaren. Maar de vorm en het bedrijf, dat heb ik altijd gedaan en het personeel. Dat gaat keigoed. Ik ben ook al 58 en wat moet ik verder dan? Ik wil echt een beetje zekerheid. Ik heb niet veel nodig. Verdienen, wat is verdienen?' (Duitsland, 1955).*

Vooronderzoek: De jongere ex-gedetineerden (onder de 40-45) verwachtten dat zij een nieuwe start konden maken, met werk, familie en (misschien) een relatie. Er was een zekere urgentie om de veranderingen nú aan te pakken, zoals bleek uit een van de antwoorden:

- ▶ *'Ik kijk een beetje anders, maar ja, ik word al 26, en ik moet effe, ja, dat ik een beetje anders moet kijken, dat ik een diploma effe haal en effe werk heb, want als ik twee, drie jaar nog kwijt ben, ben ik al 30. Dan wordt het heel moeilijk, denk ik' (Duitsland, 1986).*

Bij de ouderen was er een grote behoefte aan rust, vanwege relatieproblemen, een drugsverleden, een slechte gezondheid, trauma's vanuit de detentieperiode. Enkelens hoopten op een herstel van de contacten met hun kinderen, als hun leven wat gestabiliseerd is.

datum Mei 2015
auteurs Bas Vogelvang,
Ineke Heemskerk,
Heinrich Althoff
pagina 106 van 221

5 Resultaten Vraag II: grondslagen van Bureau Buitenland

5.1 Inleiding

Vraag II is opgesplitst in de volgende deelvragen:

Vraag IIA: Mogelijke grondslagen.

- Welke grondslagen zijn er voor bemoeienis met in het buitenland gedetineerde burgers?
- Wat impliceert bovenstaande voor een mogelijke missie, visie en concrete doelen en activiteiten van Bureau Buitenland?

Vraag IIB: Huidige grondslagen.

- Vanuit welke van de grondslagen legitimeert Bureau Buitenland momenteel als onderdeel van Reclassering Nederland haar bestaan (missie), doelstellingen (visie) en haar concrete doelen en activiteiten?

Vraag IIC: Alternatieve grondslagen.

- Welke grondslagen ontbreken in de legitimering van Bureau Buitenland die (mogelijk) wel toegevoegd kunnen worden?
- Tot welke aanvullende missie, visie/doelstellingen, concrete doelen en activiteiten leiden deze?

5.2 Mogelijke grondslagen

In deze paragraaf behandelen we Vraag IIA, naar de mogelijke grondslagen voor het werk van Bureau Buitenland. Als bronnen benutten we daarvoor:

1. Wensen, behoeften en hulpvragen van in het buitenland gedetineerde Nederlanders en hun thuisfront (5.2.1);
2. Mondiale, Europese en nationale wetten, regels, verdragen en opdrachten op het gebied van *detentie* en *reclassering*, in het algemeen en specifiek rond buitenlanders (5.2.2, met een analyse en tussentijdse conclusies in 5.2.2.4);
3. Gedragswetenschappelijke, (ped)agogische en criminologische motieven voor het veranderen van delictgedrag en bevorderen van een leven zonder criminaliteit (5.2.3).

5.2.1 *Wensen, behoeften en hulpvragen van gedetineerden en het thuisfront*

De eerste bron om de bemoeienis vanuit Bureau Buitenland met Nederlanders die in het buitenland vastzitten mogelijk te legitimeren, vinden we bij de gedetineerden zelf, en bij hun thuisfront. Op dit onderwerp is in hoofdstuk 4 ingegaan.

In algemene zin merken we eerst op dat het gaat om *buitenlandse* gedetineerden, die om diverse redenen een achterstandspositie hebben. Atabay (2009) maakt duidelijk waaruit deze bestaat. Hij stelt dat er aanvullende problemen zijn met of door:

1. Toegang tot justitie	5. Discriminatie
2. Isolatie	6. Cultuur en religie
3. Taalbelemmeringen	7. Voorbereiding op vrijlating en nazorg
4. Immigratie status	8. Meervoudige behoeften/hulpvragen

Nederlanders in buitenlandse detentie kunnen een of meer van deze problemen ervaren als gevolg van hun andere nationaliteit en cultuur, los van mogelijk aanvullende problemen met hun menselijk of sociaal kapitaal of hun motivatie voor gedragsverandering.

5.2.2 *Verdragen, wetten en regels*

Als eerste bron om de bemoeienis vanuit Bureau Buitenland met Nederlanders die in het buitenland vastzitten mogelijk te legitimeren, gaan we in deze paragraaf in op mondiale, Europese en nationale wetten, verdragen en regels betreffende detentie, met een specifieke aandacht voor buitenlanders in detentie.

Volgens Malsch en Duker (2012) heeft detentie drie doelen:

- incapacitatie (het de persoon onmogelijk maken een delict te plegen);
- preventie van recidive (waaronder ook gedragsbeïnvloeding en resocialisatie/re-integratie wordt verstaan), en;
- vergelding.

Voor de middelen en kaders waaraan aan deze drie doelen wordt gewerkt zijn internationaal, nationaal en ook lokaal (per gevangenis) overal ter wereld wetten, verdragen en regels geformuleerd. In de volgende tekst gaan we de belangrijkste van deze teksten na, en daarin gaan we op zoek naar mogelijke legitimering van het werk van Bureau Buitenland: bemoeienis, vanuit Nederland met Nederlanders die over de grens vastzitten.

Op basis van deze wetten, verdragen en regels kunnen verdachten en gedetineerden (of anderen namens hen) zich beroepen op rechten. Kelk (2008) maakt hier een onderscheid tussen een interne en externe rechtspositie van de gedetineerde:

- a) de rechtspositie als gedetineerde in de detentiesituatie (intern) met specifieke rechten en procedures,
- b) de rechtspositie als burger (extern) met behoud van grond- en burgerrechten, en
- c) de rechtspositie als justitiabele met rechten van het individu in het straf (proces)-rechtelijke kader (extern).

In deze paragraaf presenteren we een beperkt overzicht van internationale wetten en verdragen die op de incapacitatie, vergelding en preventie van recidive bij gedetineerden van toepassing zijn.

5.2.2.1 *Mondiale wetten en verdragen*

De basis van een groot aantal wetten en verdragen die zich (mede) op gedetineerden richten¹⁹ is de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* (UVRM). Hierin zijn de grond- of basisrechten van de mens beschreven, die ook onverkort gelden voor mensen in de gevangenissen. Een aantal belangrijke rechten voor gevangenen zijn:

¹⁹

- VN-Standaard-minimumregels voor de behandeling van gevangenen – SMR (1957)
- Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten - IVBPR (1966)
- Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten - ECOSOC (1966)
- Het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke en ontterende behandeling of bestraffing-UNCAT (1984)
- VN-minimumregels voor Administration of Juvenile Justice ('de Beijing Rules') (1985)
- VN-Pakket van grondbeginselen voor de bescherming van alle personen onder enige vorm van detentie of gevangenschap (1988)
- VN-Basisprincipes voor de behandeling van gevangenen (1990)
- VN-Regels voor de bescherming van minderjarigen van hun vrijheid beroofd ('de Havana Rules') (1990)
- VN voor de behandeling van vrouwelijke gevangenen en non-vrijheidsstraffen voor vrouwen Offender ('de Bangkok Rules') (2010)

-
- het recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van zijn persoon (art. 2 UVRM);
 - het recht niet te worden gefolterd of te worden onderworpen aan wrede, onmenselijke of ontorende behandeling (art. 3 UVRM)
 - het recht niet te worden onderworpen aan willekeurige vrijheidsbeneming (art. 9 UVRM);
 - het recht op een eerlijk proces (art. 10 UVRM);
 - het recht om voor onschuldig te worden gehouden tot het tegendeel bewezen is (art. 11 lid 1 UVRM);
 - het beginsel dat handelingen niet met terugwerkende kracht strafbaar mogen worden gesteld (art. 11 lid 2 UVRM);
 - het recht op privacy (art. 12 UVRM).
-

De UVRM is alleen een aanbeveling en is niet bindend. In 1966 werden echter twee verdragen met wel bindende mensenrechten uitgewerkt: het *Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten* (IVBPR) en het *Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten* (ECOSOC). Het IVBPR bevat voornamelijk de 'klassieke' vrijheidsrechten (waarbij de overheid zich vooral moet onthouden van ingrijpen), het ECOSOC bevat vooral 'sociale' rechten (waarbij de overheid juist actief moet optreden)²⁰. Voor gevangenen is vooral het IVBPR van belang. Artikel 10 gaat bijvoorbeeld over de menselijke en waardige behandeling van gedetineerden en luidt als volgt:

-
- (1) All persons deprived of their liberty shall be treated with humanity and with respect for the inherent dignity of the human person.
 - (3) The penitentiary system shall comprise treatment of prisoners the essential aim of which shall be their reformation and social rehabilitation. Juvenile offenders shall be segregated from adults and be accorded treatment appropriate to their age and legal status
-

Andere belangrijke rechten voor de gedetineerden uit het IVBPR zijn:

-
- het recht op leven (art. 3 IVBPR);
 - het recht om niet gefolterd te worden en niet te worden onderworpen aan wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing (art. 7 IVBPR);
 - het recht om niet te worden onderworpen aan willekeurige vrijheidsberoving (art. 9 IVBPR);
 - het recht om als gevangene menswaardig te worden behandeld (art. 10 IVBPR);
 - het recht op een eerlijk proces (art. 14 IVBPR), waaronder onder meer is begrepen:
 - het recht op een (zo nodig toegewezen) advocaat
 - het recht op een tolk
 - het recht zonder onredelijke vertraging te worden berecht
 - het recht getuigen op te roepen en/of te ondervragen
 - het zwijgrecht
 - het recht van beroep
 - het recht om voor onschuldig te worden gehouden tot het tegendeel bewezen is.
-

Ook van belang zijn de '*Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*' (SMR). Deze hebben ook geen bindende rechtskracht, maar worden wel gezien als het meest belangrijke internationale raamwerk voor de behandeling van gedetineerden. Van de SMR gaat een grote morele en universele kracht uit. De SMR werden in 1955 aangenomen door het Congres van de Verenigde Naties. Het uitgangspunt in de normen is dat er geen discriminatie mag

²⁰ PrisonLaw, website-verdragen

plaatsvinden op grond van ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, eigendom, geboorte of andere status.

-
- Deel I bevat algemeen geldende regels. Het bevat normen voor wat algemeen wordt aanvaard als goede beginselen en adequate bejegening van gevangenen en het beheer van penitentiaire inrichtingen. Specifiek hebben de SMR betrekking op minimale normen voor de accommodatie (regels 9-14), persoonlijke hygiëne (15 en 16), kleding en beddengoed (17 tot 19), voeding (20), lichaamsbeweging (21), medische diensten (22 tot 26), discipline en straf (27 tot 30), middelen voor beperkingen (33 en 34), klachten (35 en 36), het contact met de buitenwereld (37-39, waarin expliciet het recht van *buitenlandse* gedetineerden op contact met het consulaat wordt vermeld), de beschikbaarheid van boeken (40), religie (41 en 42), eigendommen van gevangenen (43), kennisgeving van overlijden, ziekte, overdracht (44), het vrijlaten / verwijderen van gevangenen (45), de kwaliteit en de opleiding van gevangenispersoneel (46-54), en gevangenisinspecties (55).
 - Deel II bevat regels die van toepassing zijn op verschillende categorieën gevangenen. Ook dit deel bevat een aantal leidende beginselen (regels 56-64). Artikel 61 is essentieel. Het stelt: "De behandeling van gevangenen moet niet hun uitsluiting uit de gemeenschap benadrukken, maar de voortzetting van hun rol daarin". Deel II omvat ook de behandeling van gevangenen (65 en 66), classificatie en individualisering (67-69), privileges (70), werk (71-76), educatie en recreatie (77 en 78), sociale relaties en nazorg (79-81).
 - Deel II bevat ook regels voor de gevangenen in hechtenis of in afwachting van hun proces (algemeen aangeduid als voorlopige hechtenis), regels voor civiele gevangenen (voor landen waar de lokale wetgeving hechtenis toestaat wegens schuld, of in opdracht van een rechtbank voor enige andere niet-strafrechtelijk proces), en regels voor personen die gearresteerd of gedetineerd worden zonder aanklacht.
-

Volgens Amnesty International²¹ laten zich de rechten van arrestanten, beklaagden en voorlopig gedetineerden terugvinden in de volgende belangrijke bronnen, die vooral van toepassing zijn op Fase 1 van de begeleiding door Bureau Buitenland. Iedereen, dus ook buitenlanders, heeft recht op²²:

-
- effectieve rechtsmiddelen: UV, BuPo, EV
 - vrijwaring van willekeurige arrestatie: UV, BuPo, EV, AmV en AfH
 - op de hoogte te worden gebracht van de aanklacht: BuPo, EV, AmV en AfH
 - eerlijk en openbaar gehoord te worden: UV, BuPo, EV, AmV en AfH
 - onafhankelijke en onpartijdige rechtspraak: UV, BuPo, EV, AmV en AfH
 - voor onschuldig te worden gehouden tot schuld is bewezen: UV, BuPo, EV, AmV en AfH
 - voldoende tijd en middelen voor de voorbereiding van de verdediging: BuPo, EV, AmV en AfH
 - een proces binnen redelijke termijn: BuPo, EV, AmV en AfH
 - verdediging door een raadsman naar keuze: BuPo, EV, AmV en AfH
 - zo nodig kosteloze rechtsbijstand: BuPo, EV, AmV
 - het horen van getuigen: BuPo, EV, AmV
 - (kosteloze) bijstand van een tolk: BuPo, EV en AmV
 - vrijwaring van dwang tot bekennen: BuPo en EV
 - scheiding tussen beklaagden en veroordeelden: BuPo en AmV
 - scheiding tussen jeugdige en volwassen gedetineerden: BuPo
 - beroep bij een hogere rechtbank: BuPo, AmV en AfH
 - vrijwaring van een tweede proces voor dezelfde zaak (ne bis in idem): BuPo, EV en AmV
 - vrijwaring van bestraffing voor een misdrijf dat niet strafbaar was (nulla poena sine lege): UV, BuPo, EV, AmV en AfH*
-

²¹ <http://www.amnesty.nl/mensenrechten/encyclopedie/mensenrechten>

²² voor afkortingen, zie de afkortingenlijst

-
- compensatie na onterechte veroordeling: BuPo, EV en AmV
 - vrijwaring van gevangenisstraf voor schulden: BuPo, EV en AmV *
 - Reclassering: BuPo en AmV
-

*Rechten die volgens het BuPo-verdrag niet-opschortbaar (absoluut) zijn

5.2.2.2 *Europese wetten, regels en verdragen*

Voor de Europese regelgeving zijn het EVRM en ECPT de belangrijkste bindende rechtsbronnen. Het EVRM is het *Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden*. Het ECPT is het *Europees Verdrag ter Voorkoming van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing* (European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment).

Het ECPT is direct gerelateerd aan artikel 3 van het EVRM en houdt in dat niemand mag worden onderworpen aan folteringen of aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen. Dit verbod is absoluut en het EVRM voorziet dan ook niet in een uitzonderingsmogelijkheid. Het gaat in het detentieland dan vaak om een aantal dat samen zo zwaar weegt dat de behandeling van een gedetineerde beschouwd kan worden als inhumaan of vernederend.

Het Europese Hof voor de Rechten van de mens in Straatsburg (EHRM) toetst of een mensenrecht uit het EVRM is geschonden. Zij doet dit door middel van rechterlijke toetsing, gebaseerd op klachten van staten of individuen die betrekking hebben op het individuele en concrete geval. Het EHRM speelt, vooral via het individuele klachtrecht, een belangrijke rol bij de mensenrechtenbescherming in Europa.

Het *Handvest van de grondrechten van de Europese Unie* is een 'state of the art' catalogus van fundamentele rechten, vrijheden en beginselen en de maatstaf waaraan alle EU-lidstaten moeten voldoen bij de tenuitvoerlegging van EU-recht. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) heeft verklaard dat onaanvaardbare detentieomstandigheden een schending van artikel 3 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens (EVRM) kunnen inhouden. De tekst van artikel 4 van het Handvest is identiek aan die van artikel 3 EVRM; beide bepalingen hebben dezelfde reikwijdte en betekenis. Artikel 19, lid 2, van het Handvest bepaalt ook dat niemand mag worden uitgeleverd aan een staat waarin een ernstig risico bestaat dat de betrokken persoon vooral aan onmenselijke of vernederende behandelingen wordt onderworpen.

Sinds 1 december 2009 is het Handvest juridisch bindend voor de instellingen van de EU en voor de lidstaten van de EU wanneer zij het EU-recht ten uitvoer brengen. Het Handvest is opgenomen in een verklaring van het Europees Parlement, de Raad en de Europese Commissie, maar heeft dezelfde juridische waarde als de EU-verdragen. Ondanks het feit dat het recht en de strafprocedures van alle lidstaten onderworpen zijn aan EVRM-normen en bij de toepassing van EU-recht in overeenstemming met het EU-Handvest moeten zijn, bestaat er nog steeds twijfel over de wijze waarop in de EU normen in acht worden genomen. De Europese Commissie heeft in dit verband in 2011 een Groenboek over de toepassing van EU-strafwetgeving op het gebied van detentie uitgebracht met de bedoeling op Europees niveau een debat hierover te stimuleren (Europese Commissie, 2011, p. 3-4).

In 1973 heeft de Raad van Europa voor het eerst Europese gevangenisregels vastgesteld, die in 1987 en in 2006 zijn aangepast (Council of Europe, 2006). Deze *European Prison Rules* bevatten onder andere regels met betrekking tot de gezondheidszorg, de orde en rust (beveiliging, disciplinaire straffen, vrijheid beperkende middelen, klachtrecht) en de directie en het personeel (selectie, organisatie, opleiding, specialisatie) binnen de inrichting. De

European Prison Rules zijn niet bindend maar aangezien ze door alle lidstaten van de Raad van Europa zijn ondertekend gaat er een groot moreel appèl van uit. Enkele van deze regels zijn expliciet gericht op buitenlandse gedetineerden:

-
37.1	Prisoners who are foreign nationals shall be informed, without delay, of their right to request contact and be allowed reasonable facilities to communicate with the diplomatic or consular representative of their state.
37.2	Prisoners who are nationals of states without diplomatic or consular representation in the country, and refugees or stateless persons, shall be allowed similar facilities to communicate with the diplomatic representative of the state which takes charge of their interests or the national or international authority whose task it is to serve the interests of such persons.
37.3	In the interests of foreign nationals in prison who may have special needs, prison authorities shall co-operate fully with diplomatic or consular officials representing prisoners.
37.4	Specific information about legal assistance shall be provided to prisoners who are foreign nationals.
37.5	Prisoners who are foreign nationals shall be informed of the possibility of requesting that the execution of their sentence be transferred to another country.
-

Naast de European Prison Rules bestaat er een groot aantal belangrijke normatieve *aanbevelingen*. Deze zitten juridisch gezien op een lager niveau en worden daarom als *soft law* omschreven. De volgende twee aanbevelingen richten zich op de detentieperiode en de re-integratie van buitenlandse gedetineerden:

Recommendation CM/Rec (2012)12 of the Committee of Ministers to member States concerning foreign prisoners: Foreign prisoners shall be treated with respect for their human rights and with due regard for their particular situation and individual needs.

Recommendation R (84)12 concerning foreign prisoners (1984): The principles should be applied so as to ensure that the treatment of foreign prisoners is conducive to their social resettlement. This might require adopting particular measures in relation to particular categories of foreign prisoners, taking into account such factors as nationality, language, religious precepts and customs, cultural background, length of sentence, and liability to expulsion. Every reasonable effort should be made to ensure that the treatment of foreign prisoners does not lead to their being disadvantaged.

5.2.2.3

Wetten en verdragen buiten Europa

In deze werelddelen bestaan regionale documenten voor de bescherming van mensenrechten. Deze liggen in het verlengde van het UVRM. De Amerikaanse resolutie inzake de Rechten van de Mens werd van kracht in 1978 en heeft betrekking op de inter-Amerikaanse staten – alle landen in Noord- en Zuid-Amerika. Het verdrag is geratificeerd door de meeste landen in Noord, Midden en Zuid-Amerika. De Artikelen 5 tot en met 8 regelen de basisbeginselen voor de bejegening van verdachten en gedetineerden, verplichte arbeid, en rechten op bescherming van verdachten en gedetineerden. Afrikaanse landen hebben hun eigen Handvest van de Rechten van de Mens en Bevolkingen opgesteld in 1981, en Moslim landen hebben de Cairo Verklaring over Mensenrechten in de Islam geschreven (1990). Het Aziatische Mensenrechten Handvest (1986) werd opgesteld door de Aziatische Mensenrechten Commissie. Het Handvest is een niet-bindende verklaring omdat er tot nu toe door geen enkele land een eigen regeling is bedacht.

5.2.2.4 *Overdracht van gedetineerden: WOTS en WETS*

In de praktijk spelen verschillende andere verdragen en protocollen ook een grote rol. Deze hebben vooral te maken met de overbrenging naar Nederland. Zo heeft Nederland bilaterale verdragen met Brazilië, Marokko, Peru (sinds 1 maart 2014), Thailand, Venezuela en Zambia. Dit zijn zogenoemde bilaterale WOTS-verdragen conform het Wet Overdracht Tenuitvoerlegging Strafvonnissen.

Daarnaast bestaan een aantal verdragen, vooral het verdrag overbrenging gevonnisde personen²³ van 21.03.1983 (VOGP) en aanvullend protocol van 08.12.1997. Op basis van dit VOGP-verdrag kan het vonnis met een gevangenisstraf worden overgedragen van gedetineerden die niet zijn gedetineerd in het land waar zij wonen en leven. Het verdrag voorziet in de procedure van omzetting en voortzetting. Het aanvullend Protocol op het VOGP maakt het mogelijk vonnissen met een gevangenisstraf over te dragen van personen die niet meer gedetineerd zijn in het land van veroordeling omdat zij zijn gevlucht. Ook kunnen vonnissen van personen die ongewenst zijn verklaard op basis van het protocol worden overgedragen.

Binnen Europa heeft het wet wederzijdse erkenning en tenuitvoerlegging vrijheidsbenemende en voorwaardelijke sancties (WETS) een grote impact. De WETS vervangt na implementatie in alle EU-staten talrijke andere verdragen. Op de website van de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) is een landenoverzicht met alle geldige verdragen te vinden. (Stand: 05/2014).

Nog af te wachten is welke consequenties handhaving en toepassing van de achter de WETS ten gronde liggende kaderbesluiten hebben, want niet ieder land binnen de Europese Unie heeft tot heden de volgende kaderbesluiten in nationale wetgeving getransformeerd:²⁴

-
- Kaderbesluit 2008/947/JBZ van de Raad van 27 november 2008 inzake de toepassing van het beginsel van de wederzijdse erkenning op vonnissen en proeftijdbeslissingen met het oog op het toezicht op proeftijdvoorwaarden en alternatieve straffen.
 - Kaderbesluit 2008/909/JBZ van de Raad van 27 november 2008 inzake de toepassing van het beginsel van wederzijdse erkenning op strafvonnissen waarbij vrijheidsstraffen of tot vrijheidsbeneming strekkende maatregelen zijn opgelegd, met het oog op de tenuitvoerlegging ervan in de Europese Unie.
 - Kaderbesluit 2009/829/JBZ van de Raad van 23 oktober 2009 inzake de toepassing, tussen de lidstaten van de Europese Unie, van het beginsel van wederzijdse erkenning op beslissingen inzake toezichtmaatregelen als alternatief voor voorlopige hechtenis.
-

We kunnen constateren dat hierdoor een splitsing zal plaatsvinden tussen rechten en bejegening van gedetineerden binnen en buiten de Europese Unie. Met de komst van de WETS zijn bijvoorbeeld de regels voor strafoverdracht binnen de EU enorm veranderd. Dit zal consequenties hebben voor Bureau Buitenland, want mogelijk 60% van hun cliënten zullen in de toekomst sneller terugkeren naar Nederland.

²³ Council of Europe Convention on the Transfer of Sentenced Persons,
http://wetten.overheid.nl/BWBV0001039/geldigheidsdatum_07-07-2014#VertalingNL

²⁴ Bijlage 3 bevat een overzicht over de landen die de WETS hebben geïmplementeerd.

5.2.2.5 Nationale wetten en regels

Ieder land is zelf verantwoordelijk voor de inrichting van het strafrechtsproces en de uitvoering van het besluit tot detentie. Dit geldt ook voor buitenlandse verdachten en gedetineerden.

Meestal zijn de nationale daarbij geldende rechten en plichten van gedetineerden op basis van internationale verdragsverplichtingen in nationale penitentiaire beginselenwetten vertaald en vastgelegd, die door een set van regels (verordeningen/huisregels) in veel gevangenissen²⁵ lokaal worden geconcretiseerd en door gedetailleerde Standard Operating Procedures (SOP's) op de respectieve situatie zijn toegepast. Figuur 8 maakt dit duidelijk²⁶:

Figuur 8: Prison Law with Standard Operating Procedures (SPO 's)

Zo zijn aan de kant van de nationale gevangenisautoriteiten in heel veel landen penitentiaire beginselen in overeenstemming met de internationale regels wettelijk vastgelegd. Beginnend met het grondbeginsel: bejegening moet goed zijn. Daarnaast zijn er nog de volgende beginselen nationaal vertaald, zoals in het Nederlandse voorbeeld hieronder van de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2010):

1. Het beginsel van fatsoenlijke omgang: kwaliteit van de dagelijkse bejegening
2. Het beginsel van perspectief, resocialisatie en nazorg
3. Het beginsel van legitieme of wettelijke tenuitvoerlegging
4. Het beginsel van een zinvol programma
5. Het beginsel van veiligheid in detentie
6. Het beginsel van individualisering
7. Het beginsel van minimale beperkingen
8. Het beginsel van rechtsburgerschap

²⁵ Bijlage 10 bevat een link-overzicht van bronnen waar men de gevangeniswetten kan vinden van de landen (D, E, F, VS, Peru, etc) die wij hebben onderzocht in ons onderzoek.

²⁶ http://www.panopticon-consulting.org/index.php?option=com_content&view=article&id=29&Itemid=166

In de meeste gevangeniswetten staat resocialisatie centraal als een van hun doelstellingen naast veiligheid en burgerrechten, waarbij resocialiseren meer is dan het herstellen van detentieschade.

Tenslotte bestaat er de mogelijkheid voor de gevangenen zelf om verschillende praktische zaken te regelen die niet expliciet zijn uitgewerkt in nationale penitentiaire beginselenwetgeving. We geven hier een voorbeeld uit Duitsland: De Duitse gevangeniswet van 1977 vermeldt als doel van de gevangenis in § 2 zin 1 StVollzG: „Im Vollzug der Freiheitsstrafe soll der Gefangene fähig werden, künftig in sozialer Verantwortung ein Leben ohne Straftaten zu führen (Vollzugsziel)“ (§ 2 Satz 1 StVollzG). Het doel van detentie is daarmee de *resocialisatie* van de gedetineerde. Sinds de *Föderalismusreform* van 01.09.2006 werd de deelstaten in Duitsland toegestaan eigen gevangeniswetten op te stellen. Met het resultaat dat er een duidelijke verschuiving van de doelstelling heeft plaatsgevonden in richting gelijke rangorde van resocialisatie en bescherming van de maatschappij. Twee voorbeelden:

-
- § 2 Bayerisches Strafvollzugsgesetz: „Schutz der Allgemeinheit vor weiteren Straftaten. Er soll die Gefangenen befähigen, künftig in sozialer Verantwortung ein Leben ohne Straftaten zu führen (Behandlungsauftrag)“. ²⁷
 - § 2 Abs.1 Baden-Württembergisches Strafvollzugsgesetz: „Die kriminalpräventive Zielsetzung des Strafvollzugs und des Jugendstrafvollzugs in Baden-Württemberg liegt im Schutz der Bürgerinnen und Bürger vor weiteren Straftaten. Strafvollzug und Jugendstrafvollzug leisten einen Beitrag für die Eingliederung der Gefangenen in die Gesellschaft, die innere Sicherheit und für den Rechtsfrieden“. ²⁸
-

5.2.2.6 Nederlandse grondslagen

Aan het Nederlandse gedetineerdenbeleid liggen twee beginselen ten grondslag: als eerste het toezicht op de juiste toepassing van de geldende regels door de autoriteiten in het land van detentie, waarbij de gedetineerde elke mogelijkheid dient te worden geboden die in de betreffende wetgeving wordt genoemd. In het tweede beginsel staat de zorg voor menswaardige omstandigheden in het land van detentie centraal (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2000-2001).

Deze beginselen worden ondersteund door een aantal mensenrechtenverdragen en specifieke regels, waaronder de standaardregels voor de behandeling van gevangenen (Verenigde Naties, Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, 1977).

Anders geformuleerd: Het doel van gedetineerdenbegeleiding in Nederland geldt ook het bijdragen aan het welzijn van Nederlandse gedetineerden in buitenlandse gevangenis, waaronder detentie onder menswaardige omstandigheden en het bevorderen van een adequate rechtsgang, zoals te lezen is in de jaarlijkse rapportage over Nederlandse gedetineerden in het buitenland van het ministerie van Buitenlandse Zaken (2011-2012).

5.2.2.7 Reflectie en tussentijdse conclusies

De dubbele functie van wetten, regels en verdragen

We zien in de besproken wetten, regels, verdragen en opdrachten een dubbele functie. Er is een positieve functie, in de zin dat het land of de gevangenis kan worden aangemoedigd en beloond voor of aangemoedigd tot toepassing van de kaders, afspraken of regels die in het document zijn opgenomen. Als een land een of meer wetten of verdragen ratificeert of

²⁷ § 2 BayStVollzG - Bayern

²⁸ § 2 Abs.1 BJVollzGB - Baden-Württemberg

vertaalt en invoert, betekent dat ook een signaal van openheid naar andere landen: kom gerust bij ons kijken, en kom ons eventueel helpen. Er is ook een negatieve functie, die tot vragen over verbetering, herstel en transparantie kan leiden. Dat gebeurt als het land waar de Nederlander is gedetineerd of de inrichting waar hij verblijft de doelen van detentie niet op basis van vigerende wetten en verdragen kan of wil verantwoorden. Dan is sprake van een schending van de rechten die zijn afgesproken over de opsluiting, straf en preventie. Over de vergeldingsfunctie van detentie zegt Penal Reform bijvoorbeeld: *"Prison conditions should not operate as additional punishment. The prison sentence is the sanction: it holds an individual accountable for their actions and protects society. It deprives someone of their liberty and impacts on certain other rights, such as freedom of movement, which are the inevitable consequences of imprisonment, but people in prison retain their human rights and fundamental freedoms"*.²⁹ Penal Reform wijst hier op de negatieve functie van wetten, regels en verdragen over detentie als vergelding.

Drie basisrechten: waardigheid, van betekenis zijn en ontwikkeling

De overheid van het land dat de Nederlander vasthoudt heeft één of meer doelen met hem: a) hem straffen (vergelding), b) hem opsluiten om de samenleving te beschermen (incapacitatie), c) hem tot voorbeeld stellen (afschrikking, generale preventie), en d) hem heropvoeden (specifieke preventie of rehabilitatie). De overheid van het land dat de Nederlander vasthoudt beschouwt dit als legitieme (juiste, goede) ingrepen. Om uitwassen en willekeur daarin tegen te gaan, en om democratische controle mogelijk te maken (het zijn immers ingrepen van de overheid, die zich dit monopolie heeft toegeëigend), zijn er mondiale en nationale wetten en voorschriften. Deze hebben een bevorderende, kader stellende en een bewakende, toetsende functie. Zij zijn uiteindelijk allemaal afgeleid van universele mensenrechten. We kunnen binnen deze mensenrechten drie specifieke vormen onderscheiden, die we daarmee ook van toepassing achten als motieven voor bemoeienis met buitenlandse gedetineerden:

-
1. Het recht op *individuele waardigheid* (zoals veiligheid, gezondheid, respect voor geloof en geaardheid, eerlijke en gelijke behandeling),
 2. Het recht op het *van betekenis zijn voor zichzelf en voor anderen* (zoals werk doen, sociaal contact houden), en
 3. Het recht op *individuele, persoonlijke ontwikkeling* (informatie, leren, zingeving, gedragsverandering, hulp bij re-integratie en resocialisatie, preventie van detentieschade, etc.).
-

Voorbeelden van vindplaatsen van deze drie typen rechten zijn opgenomen in Bijlage 12. Het eerste recht, menselijke waardigheid, is niet alleen een grondrecht op zich, maar ook de grondslag van alle grondrechten. De levensomstandigheden in een gevangenis zijn een van de belangrijkste factoren die een gevangene het gevoel van eigenwaarde en waardigheid geeft. *"Prisoners who experience humane detention conditions will be more willing and able to respond to rehabilitative programs. Those who experience punitive conditions and mistreatment on the other hand are likely to return to society psychologically shattered and in poor or worse state of physical and mental health than when they entered. Humane prison conditions also reduce the prevalence of violence in prisons"*.³⁰

Deze persoonlijke waardigheid betreft vooral de gezondheid, de veiligheid, een eerlijke behandeling in het strafrecht, enz. En zo wordt deze term vooral gebruikt in verband met

²⁹ <http://www.penalreform.org/priorities/prison-conditions/issue/>

³⁰ <http://www.penalreform.org/priorities/prison-conditions/issue/>

mensenrechten (*human rights*), menselijkheid (*humanity*), menselijke ontwikkeling (*human development*), menselijke veiligheid (*human security*) en waardigheid (*dignity*).

Deze rechten zijn in vele landen verplichtingen voor penitentiaire inrichtingen, maar ook voor de Nederlandse overheid. Zij zijn herkenbaar in de Nederlandse penitentiaire beginselenwet en ook in de reclasseringsopdracht. Wat betekent dit voor de legitimering van Bureau Buitenland: Indien de penitentiaire inrichting in het land dat de Nederlander vasthoudt deze kader stellende regels niet wil opvolgen (vanuit zichzelf niet of in opdracht), of dat niet kan (er is bijvoorbeeld geen geld voor), of daar ondersteuning bij vraagt, zijn de activiteiten van (een organisatie als) Bureau Buitenland zeker gelegitimeerd. Er dienen zich daarbij verschillende routes of middelen aan: beïnvloeding van het beleid, het concreet aanbieden aan de gedetineerde zelf vraagt of nodig heeft, of het ondersteunen van de penitentiaire inrichting hierbij.

De afdwingbaarheid voor de nationale rechter

Van belang voor de legitimering door Bureau Buitenland van haar bemoeienis is vervolgens de vraag of het bevorderen van rechten of herstellen van geschonden rechten *afdwingbaar* is voor de nationale rechter. De volgende tekst van Prison Law laat zien dat dit per land verschilt, en dat Bureau Buitenland haar bemoeienis per land dus verschillend moet legitimeren:

"Internationale verdragen leggen bepaalde verplichtingen op aan staten met betrekking tot de naleving van mensenrechten. De tegenhanger van deze verplichting wordt gevormd door de rechten van het individu. De vraag is dan kan een individu een beroep doen op rechten uit een internationaal verdrag tegenover een staat die partij is bij het betreffende verdrag? Op deze vraag is niet één antwoord te geven. De situatie verschilt namelijk van land tot land. De vraag in hoeverre internationaal recht doorwerkt in nationaal recht is in beginsel een kwestie van nationaal constitutioneel recht. Of men een beroep kan doen op internationale bepalingen voor een nationale rechter is in principe een vraag die door het nationale recht moet worden beantwoord. Het is derhalve geen automatisme dat een burger zich voor een nationale rechter kan beroepen op internationaal vastgelegde grondrechten. Men maakt grofweg een onderscheid tussen twee systemen van doorwerking van internationaal, waartussen overigens mengvormen bestaan (in zuivere vorm komen beide vormen eigenlijk niet voor).

Aan de ene kant zijn er staten die een zogenaamd 'dualistisch' stelsel van doorwerking van internationaal recht kennen. In een dergelijk systeem kan men slechts een beroep doen op rechten uit internationale verdragen, voor zover deze zijn omgezet in nationaal recht. Strikt genomen kan men zich dus niet direct beroepen op rechten uit internationale verdragen, maar slechts op de rechten zoals die zijn 'vertaald' uit de internationale verdragen. Of men zich dus kan beroepen op internationale mensenrechten hangt dus af van de vraag of deze verdragen zijn omgezet in nationaal recht. In de praktijk zijn rechters echter vaak bereid bij de interpretatie van rechtsnormen rekening te houden met de internationale verplichtingen van een staat, ook als deze niet zijn omgezet in nationaal recht.

Aan de andere kant zijn er staten die een zogenaamd 'monistisch' stelsel van doorwerking van internationaal recht kennen. In een dergelijk stelsel zijn het internationale recht en het nationale recht geen gescheiden stelsels, maar vormen zij één geheel. In dit stelsel kan men voor de nationale rechter een direct beroep doen op rechten vastgelegd in internationale verdragen.

Nederland kent bijvoorbeeld een gematigd monistisch stelsel. Een ieder verbindende bepalingen (bepalingen die voldoende duidelijk en uitgewerkt zijn om door een rechter te kunnen worden toegepast) hebben volgens artikel 93 Grondwet verbindende kracht en hebben op grond van artikel 94 Grondwet voorrang boven nationale wettelijke voorschriften (waaronder de Grondwet). De meeste bepalingen uit het EVRM en het IVBPR zijn aan te merken als een ieder verbindende bepalingen in de zin van de Grondwet; men kan zich dus in Nederland direct beroepen op deze bepalingen. " ³¹

³¹ Deze alinea is overgenomen van: <http://www.prisonlaw.nl/nl/verdragen>

Het citaat laat zien dat Bureau Buitenland in sommige landen een juridische voet aan de grond heeft om de rechten van gedetineerden op waardigheid, van betekenis zijn en ontwikkeling te bevorderen, maar dat in andere landen alleen een zachtere, motiverende en overtuigende benadering kan worden gekozen. Er is dan wel een legitimering, maar de verzilvering daarvan is moeilijker. En zelfs in landen waar sprake is van een "monistische eenheid" met Nederland, kan die verzilvering moeilijk zijn. De verdragen zijn dan wel op hoog politiek niveau getekend, maar de lokale cultuur en organisatie van penitentiaire inrichtingen kan de uitvoering gemakkelijk tegenwerken. Persoonlijke relaties van landencoördinatoren met het management en personeel van de buitenlandse inrichtingen lijken daarom in de meeste gevallen de belangrijkste ingang.

5.2.3 *Motieven vanuit de criminologie en de gedragswetenschappen*

De recidivecijfers van mensen die in detentie hebben gezeten zijn over het algemeen hoger dan de cijfers van mensen met een voorwaardelijke veroordeling of afdoening (Wartna, Tollenaar & Essers, 2005; Wartna, 2009). We kunnen daarvoor verschillende hypothesen benoemen:

- De detentieomgeving is niet geschikt voor verandering van gedrag en overtuigingen of zelfs bevorderend voor het ontwikkelen van criminogene factoren;
- Detentieschade (verlies van werk, huisvesting, relaties, groei van financiële problemen) met daardoor een toename van de kans op recidive;
- Selectie: vooral de mensen die ernstiger delicten plegen en meer problemen hebben komen in detentie terecht; bij hen is de recidivekans hoger in vergelijking met anderen;
- Gebrek aan begeleiding, behandeling, voorbereiding op re-integratie, geen aansluiting of nazorg na vrijlating;
- Te veel of uitsluitend nadruk op individuele verantwoordelijkheid, die de (ex-) gedetineerde niet kan waarmaken.

In deze paragraaf verkennen we deze hypothesen, en we gaan na wat dit betekent voor legitimering van de werkzaamheden van Bureau Buitenland.

5.2.3.1 *New penology en de groei van veiligheidsdenken*

Volgens McNeill (2004, McNeill et al 2009) en Garland (2001) is de manier waarop vanuit overheidswege aan delictplegers aandacht wordt besteed recentelijk veranderd. Zij wijzen op een verschuiving die op het einde van de 20ste eeuw is begonnen, van een "penal welfarism" naar een "new penology"³². Het "penal welfarism" richtte zich voornamelijk op de delictpleger als persoon (subject), waarin moet worden geïnvesteerd voor zijn resocialisatie. "New penology" richt zich niet zozeer op de delictpleger als subject, maar als *object*, te weten als lid van een specifieke groep met een bepaald recidiverisico en een 'criminogeen profiel'. "New penology" concentreert zich voornamelijk op technieken om groepen te identificeren en in gevaarklassen onder te brengen. Deze benadering is ook in Nederland bij politie en justitie zichtbaar, en ook in de reclassering gemeengoed. De aanpak is volgens McNeill niet meer primair gericht op het "redden" van de delinquent, maar op veiligheid, op de bescherming van de bevolking, op het voorkomen van nieuwe slachtoffers. De delinquent is object geworden van dit andere, maatschappelijke doel.

³² Penologie is de wetenschap die zich (als onderdeel van de criminologie) bezighoudt met het onderzoeken van de effectiviteit van formele straffen voor zover ze georganiseerd worden door een overheidsapparaat. Met 'new penology' wordt echter niet de wetenschap bedoeld, maar de uitgangspunten die sinds het einde van de vorige eeuw leidend zijn geworden voor de uitvoeringspraktijk van formele strafrechtelijke reacties door de overheid.

Samenhangend met deze ontwikkeling heeft het begrip 'veiligheid' zich in de laatste 20 jaar Nederland tot de kern van de aanpak van criminaliteit ontwikkeld. Door de overheid zijn steeds omvangrijker programma's opgesteld om de veiligheid in de samenleving te bevorderen. Wetenschappers stellen hier vragen bij, maar de overheid zelf eigenlijk niet. Bouttelier (2009) stelt vast dat er geen fundamentele discussie over de veiligheidsstaat in de Tweede Kamer wordt gevoerd. Wacquant (2008, 2009) plaatst deze ontwikkeling in het licht van de neo-liberale samenleving, die in mindere mate in Nederland is doorgedrongen, maar in de Verenigde Staten volledig. Deze staat heeft vier kenmerken: De vrije markt is leidend, werken is een plicht en geen recht, elke burger heeft voor alles een individuele verantwoordelijkheid, en een agressieve inzet van politie en Justitie wordt beargumenteerd met het 'beschermen van de veiligheid' van burgers als mogelijke slachtoffers. Deze kenmerken bedreigen de democratie, omdat alleen de lagere klassen hiervan last hebben. Wacquant signaleert in Europa een andere tendens. De beweging in de VS is 'van sociaal naar straf', terwijl in Europa beide strategieën nog beide bestaan, waarbij 'sociaal' in toenemende mate wordt ingezet voor 'straf', én 'straf' in toenemende mate ook losstaand wordt ingezet. We kunnen dit bevestigen voor Nederland, waar de new penology en de oudere waarden van het *penal welfarism* een mix vormen (reclassering en aspecten van detentie als maatschappelijk werk).

Garland (2001) noemt twee verklaringen voor deze omslag. Dit zijn twee beleidsmatige en politieke conclusies die eind vorige eeuw zijn getrokken op basis van de constatering van de overheid dat criminaliteit een gegeven is geworden in de samenleving, en dat de mogelijkheden om het terug te dringen beperkt zijn. Beide conclusies hebben de vorm van een veiligheidsstrategie: aanpassen of ontkennen. Volgens Garland zijn dit twee opvallend tegenstrijdige richtingen:

1. Enerzijds zijn 'pragmatische' en 'adaptieve' oplossingsrichtingen te zien, met als motto 'redden wat er te redden valt' in termen van onze veiligheid, en pogingen om dit zo effectief en kostenbesparend mogelijk aan te pakken. Uitroeien van misdaad wordt als onmogelijk gezien. De visie op de crimineel als calculerende burger heeft daarbij de overhand. Ook de responsabilisering (de dader zelf verantwoordelijk stellen) is een onderdeel van deze strategie. Het is een uitingvorm van de opvatting dat justitie en politie niet alles alleen kunnen oplossen en dat anderen in de huidige netwerksamenleving ook hun verantwoordelijkheid moeten nemen. Deze laatste oplossing lijkt in de richting van het 'oude penal welfarism' te liggen. Dat kan, maar het pragmatisme betekent ook: Als de delinquent voor dat doel als subject 'gered' moet worden is dat meegenomen, maar als hij voor dat doel beter kan worden opgesloten zonder enige vorm van begeleiding is dat ook goed. Garland stelt: Het geloof in rehabilitatie lijkt welhaast verloren.
2. Anderzijds ziet Garland een 'hysterische ontkennen' van het gegeven dat misdaad van alle tijden is en zal blijven, met als consequentie een frontale aanval op en stigmatisering van delinquenten: criminaliteit is wel geheel uit te roeien met nóg meer politie, cellen, hardere straffen etc. Er is slechts een capaciteitsprobleem. Dit is een meer moralistische benadering, met de pathologie van de crimineel als uitgangspunt. Het succes van deze strategie is ook gelegen in het feit dat de aanpassingsstrategie (onder 1) een lange aanlooptijd vereist en successen politiek niet makkelijk te verkopen zijn. Keihard straffen en buitensluiten doen het volgens Garland veel beter als politieke boodschap in de huidige 'dramademocratie'. Hierdoor neemt de recidive juist toe, hetgeen dat beleid geloofwaardiger maakt. In een meer extreme variant van deze ontkennen wordt individuele verandering bij specifieke dadergroepen voor onmogelijk gehouden. We vinden deze variant aan het einde van het politieke spectrum. Omdat van deze groepen

geen verbetering meer wordt verwacht kunnen deze daders ook zonder restrictie worden ingezet voor vormen van *public shaming* om daarmee als afschrikwekkend voorbeeld te dienen.

Braithwaite (1989) stelt, dat dit gevaar kan worden voorkomen door twee middelen:

- De *state shaming* (door de rechter, gevangenis, door de reclassering) is gericht op de daad en niet op de dader.
- De *state shaming* moet worden gevolgd door publiekelijke gebaren van hernieuwde acceptatie (sociale re-inclusie, '*re-integrative shaming*'), bijvoorbeeld in de vorm van rituelen. Braithwaite stelt dat dit alleen kan plaatsvinden in '*communitarian societies*', die drie kenmerken hebben:
 - zeer sterke onderlinge afhankelijkheid van burgers, zich uitend in
 - wederzijdse verplichtingen en vertrouwen, die
 - worden gezien als aspecten van groepsloyaliteit en niet als middelen voor individueel voordeel.

Braithwaite betwijfelt of de verstedelijkte, postmoderne samenleving zo kan worden gekarakteriseerd. Hij stelt in dit verband dat de postmoderne samenleving 'schaamteloos' geworden is, omdat van alles wat schaamte kan oproepen (van seks, geweld, woede tot ontrouw) een *consumer item* is gemaakt. Braithwaite is echter niet somber gestemd over de mogelijkheden voor *re-integrative shaming*. In kleinere, informele netwerken kan dit wel worden gerealiseerd. Het huidige *herstelrecht* is hiervan een voorbeeld. Ook Bureau Buitenland kan naar onze opvatting in sterke mate hiervan profiteren, omdat het dergelijke informele netwerken kan organiseren. Een herstelgericht aanbod zou dan wel een vast onderdeel van het werk van Bureau Buitenland moeten zijn.

In veel landen waar Nederlanders gedetineerd zijn, is sprake van een zwaartepunt op *new penology*, grote twijfels over *penal welfarism*, en is *public shaming* een geaccepteerd fenomeen. In Nederland, waar Bureau Buitenland is gehuisvest en in die zin cultuurdrager is van het Nederlandse denken over criminaliteit en reacties daarop, is dat niet zo. Voor de legitimering van Bureau Buitenland betekent dit dat de Nederlandse strategie (aanpassing en pragmatisme), in andere landen moet worden 'verkondigd' of moet worden losgelaten. Dat laatste doet Bureau Buitenland niet, omdat men dan de werkzaamheden zou moeten staken. Er is dus sprake van een 'zendingsopdracht' voor Bureau Buitenland die haar basis heeft in het Nederlandse denken over misdaad, straf en herstel. Het is een interne, nationale legitimering, en die is over de grens niet vanzelfsprekend. Voor de 'zendingsopdracht' als gevolg daarvan, moeten goede argumenten op tafel komen. In onderstaande alinea's gaan wij hierop in.

5.2.3.2 Ontwikkeling van de gedetineerde

Hoe wij de dader en ook de oplossing voor 'zijn' problematiek zien, is geen vaststaand gegeven, maar een sociaal construct. In Nederland wordt iemand die delicten pleegt in het tijdperk van de '*new penology*' op een andere manier gedefinieerd dan in vroegere perioden (bijvoorbeeld als 'moreel gedegenereerde' in de 19^e eeuw, 'kansarme' in de jaren-70, en als 'hulpvrager' in de jaren-80). Wij geven in onze samenleving betekenis aan onze ervaringen (ook van delicten en delinquenten), en deze betekenisgeving in de vorm van gezamenlijke sociale constructen geeft ons houvast, een plaats, en een communicatiemiddel (Tennekes 1990). Het sociaal construct wordt daardoor ook een opgelegde *rol*, met daarbij horende verwachtingen. Bureau Buitenland doet dat ook, door in haar missie de nadruk te leggen op individuele zelfredzaamheid en zelfinzicht, in combinatie met re-integratie. De gedetineerde

heeft een persoonlijke opdracht om te veranderen, om zich te ontwikkelen. Daarbij zijn de volgende overwegingen vanuit de gedragswetenschappen belangrijk.

Ontwikkeling is het resultaat van gaandeweg meer complexe en wederzijdse interacties met, en activiteiten van de persoon in zijn omgeving. Voor het effectief op gang (helpen) brengen van ontwikkeling zijn frequente interacties en activiteiten over een langere duur noodzakelijk, met name in *face to face* contacten (Bronfenbrenner 1992, 2005). Daarbij benadrukt Bronfenbrenner dat voor ontwikkeling een wederzijdse emotionele binding met een ander is vereist, die begaan is met de persoon. Het belang van de aspecten continuïteit (in tijd en persoon), wederkerigheid in de interactie, en de werkalliantie, die vanuit diverse onderzoeken worden onderstreept als een bijdrage aan de effectiviteit van reclasseringstoezicht, krijgt hiermee ook vanuit de optiek van ontwikkeling ondersteuning. Vanuit dit perspectief is detentie zonder een ontwikkelinggericht aanbod op te vatten als een vorm van *ecologische deprivatie*. We vinden hier een duidelijke legitimering voor de inzet van vrijwilligers door Bureau Buitenland vanuit een pragmatische, aanpassende strategie voor het terugdringen van criminaliteit.

Ontwikkeling leunt zwaar op de invloed van derden, stelt Bronfenbrenner: "*If third parties, such as spouses, relatives, friends or neighbours, are absent or if they play a disruptive rather than supportive role, the developmental process, considered as a system, breaks down*". (p. 52). Deze waarschuwende woorden gelden ook voor de verbindingen tussen systemen. Het delen van informatie, de taakverdeling en de kwaliteit van de communicatie zijn ook daar van belang voor de ontwikkeling van de persoon. Niet alleen de derden zelf zijn van belang, ook de '*supportive settings*' die deze derden bij hun taak of opdracht ondersteunen. Dit geeft argumenten voor de betrokkenheid van Bureau Buitenland bij het thuisfront.

5.2.3.3 *Impact van detentie en reclasseringswerk op het stoppen met criminaliteit*

Het strafrechtstelsel wordt door meerdere auteurs aangewezen als mogelijke factor bij het voorkomen van recidive (McGuire 1995). Onderzoek naar het specifieke effect van *detentie* is door Claessens (2006) samengevat. Zij constateert dat het stoppen met criminaliteit door verschillende aspecten van detentie in gang gezet kunnen worden: een afschrikkende werking, een schokeffect, en tenslotte de angst voor, een toenemende afkeer van en een toenemend fysiek en psychologisch onvermogen voor het gevangenisleven. Hier vinden we een bijzonder argument voor de legitimering van Bureau Buitenland: het is blijkbaar zo dat de gedetineerden in een aantal gevallen tijdens de detentie het besluit nemen dat zij nooit willen terugkeren in deze situatie. De resultaten in hoofdstuk 4 bevestigen dit ook. Het argument voor Bureau Buitenland om zich met Nederlanders in buitenlandse detentie te bemoeien is dan dat vrijwilligers dit besluit(vormingsproces) tijdens de detentie kunnen bespoedigen en versterken, en dat de landencoördinatoren de consequenties daarvan kunnen ondersteunen.

Het effect van begeleiding door de *reclassering* op het stoppen met delictgedrag is onderzocht door Farall (2002). Op basis van interviews met 199 reclassenten concludeert hij dat dit effect klein is, vooral door de geringe tijd die de reclasseringswerkers met de reclassent kunnen doorbrengen. In hoofdstuk 4 is geconstateerd dat dit ook geldt voor de bezoeken van de vrijwilligers. Daarentegen vond hij ook casussen waarin de impact duidelijk was, en dat hebben we in hoofdstuk 4 ook geconstateerd.

Uit ander onderzoek naar het voorkomen van recidive (mede) als gevolg van reclasseringstoezicht komt naar voren:

1. Uitsluitend controle is contraproductief. Toezicht is alleen in staat recidive terug te dringen als controle en begeleiding worden gecombineerd en de nadruk niet teveel op controle ligt (Taxman, 2002; Bonta, Wallace-Carpeta & Rooney, 2000; Paparozzi & Gendreau, 2005, Byrne en Taxman, 2006, in: Poort 2009). De Kogel en Nagtegaal (2008) komen tot een andere conclusie. Zij vergeleken een zeer groot aantal onderzoeken naar *intensive probation supervision* (intensief reclasseringstoezicht), en concluderen dat óók de combinatie van controle en begeleiding niet effectief is, *tenzij* deze worden gecombineerd met behandeling en rehabilitatie. In dat geval *lijkt* recidive te kunnen worden teruggedrongen, maar 'meer methodologisch hoogstaande studies' zijn vereist om dit echt vast te stellen (2008, p.80). Rosenfeld et al (2005) concluderen op basis van eigen onderzoek dat reclasseringstoezicht wel tot recidivereductie leidt bij reclassenten met een laag recidiverisico (met name vrouwen en reclassenten met een geringe delictgeschiedenis), maar niet bij reclassenten met een gemiddeld tot hoog recidiverisico. Deze gegevens zijn ook van belang voor de (buitenlandse legitimering van) het werk van Bureau Buitenland: naast controle (geboden door de penitentiaire inrichting) en begeleiding (door de vrijwilliger) is in veel gevallen aanvullend *behandeling* van de gedetineerde nodig. Daarin kan Bureau Buitenland niet voorzien. Mogelijk kan de buitenlandse gevangenis hier iets in betekenen, maar in veel landen zal dat niet zo zijn. Wat de vrijwilliger wel kan doen, is mogelijke psychopathologie *signaleren* (in contacten met de gedetineerde en met het gevangenispersoneel), en in samenwerking met de landencoördinator proberen een behandeling na terugkeer voor te bereiden. Dit legitimeert de bemoeienis door Bureau Buitenland, omdat daarmee recidive kan worden voorkomen.
2. De kwaliteit van de relatie of werkaliantie met de reclasseringswerker, en de aanwezigheid en kwaliteit van een informeel sociaal netwerk zijn doorslaggevend voor succesvol toezicht. Dit is een algemeen geldend gebleken principe voor de effectiviteit van hulpverlenings- en begeleidingsmethoden. Door o.a. Menger (2009) zijn de elementen waarmee de reclasseringswerker deze werkaliantie kan opbouwen en vasthouden uitgewerkt. Voor Bureau Buitenland zijn deze elementen slechts deels van toepassing. Immers, de toezichthoudende functie ontbreekt.

5.2.3.4 Kunnen gedetineerden veranderen?

Als we kijken naar de oorzaken van die in de literatuur worden genoemd van zowel de ontwikkeling als het uitdoven van delictgedrag, kunnen een focus op stabiliteit en op veranderbaarheid worden onderscheiden (Claessens 2006). Daarnaast zijn een ontogenetisch en sociogenetisch perspectief te onderscheiden.

Stabiliteit en verandering

Sommige onderzoekers achten de persoonskenmerken die aan (het stoppen met) delictgedrag ten grondslag liggen wel veranderbaar - leertheoretici bijvoorbeeld - andere benaderingen gaan er van uit dat deze persoonskenmerken onveranderbaar zijn: dit is de *criminal trait*-benadering. Deze benadering gaat er van uit dat er een vaste neiging bij de delinquent bestaat tot het plegen van delicten die dermate sterk is dan sociale invloeden hierop geen vat hebben. Op deze benadering is veel kritiek, omdat dit de overtuiging in de samenleving bevordert dat criminelen zich fundamenteel onderscheiden van 'gewone' mensen, en dat criminelen onverbeterlijk zijn. Dit leidt tot stigmatisering en uitstotingsprocessen. Bovendien kan de *trait*-theorie onmogelijk verklaren waarom de meeste delinquenten uit zichzelf stoppen met delictgedrag. Het 'What-works' model heeft ook laten zien dat een dergelijke positie onhoudbaar is (Andrews & Bonta, 1994; Andrews, 1995).

In bovenstaande vinden we ook een wetenschappelijke legitimering voor het werk van Bureau Buitenland: de Nederlandse gedetineerde die in het buitenland vastzit, is niet onveranderbaar of ongeneeslijk.

Ontogenese en sociogenese

Het ontogenetische perspectief benadrukt dat zowel het ontstaan van als stoppen met delictgedrag samenhangen met de leeftijd en stabiele persoonskenmerken, zoals het karakter of een psychiatrische stoornis (zoals een antisociale persoonlijkheidsstoornis- een ontwikkelingsstoornis of een verstandelijke beperking), die voor een criminele 'neiging' of 'predispositie' zorgen. Deze neiging zorgt voor *zelfselectie* van de omstandigheden waarin de crimineel verkeert (bijvoorbeeld een crimineel milieu), en die zelfselectie leidt tot bevestiging van de criminele carrière (Gendreau, Little & Goggin 1996). Onderzoek naar psychopathologie onder gedetineerden en reclassenten biedt steun aan deze opvatting, omdat dit onderzoek overduidelijk aantoont dat een aanzienlijk deel van deze justitiabelen een of meerdere stoornissen heeft (Bulten et al, 1999). In 2009 werd zelfs bij 82% van alle gedetineerden op reguliere verblijfsafdelingen vastgesteld dat zij ooit een stoornis hadden gehad, (met inbegrip van verslavingsproblematiek), en bij 52% bleek deze stoornis nog aanwezig (Bulten et al, 2009).

Het sociogenetisch perspectief onderkent het belang van stabiele persoonskenmerken, maar beschouwt de start en afbouw van delictgedrag als het resultaat van sociale en psychologische processen. De criminaliteit van de persoon is niet 'ingebakken', maar ontstaat in de wisselwerking van lichamelijke, persoonlijke en sociale processen. De theorie van Bronfenbrenner (het ecologische model) stoelt ook op deze gedachte. Een belangrijk verschil tussen het sociogenetisch perspectief en de ontogenetische benadering is het uitgangspunt van *state-dependence*, wat betekent dat de persoon zijn omgevingsinvloeden niet alleen maar zelf opzoekt (als gevolg van zijn persoonskenmerken), maar ook *aangeboden* krijgt – of hij dat nu wil of niet. Daardoor kan ook de impact van levensgebeurtenissen en sociale omgevingsinvloeden in onderzoek worden betrokken. Zowel de ontwikkeling als het stopzetten van delictgedrag zijn daardoor niet meer alleen vanuit de persoon verklaarbaar. Het idee van *state-dependence* staat haaks op dat van *zelfselectie* en heeft in de literatuur tot een overdaad van kip-of-ei discussies geleid. Een onderscheid *binnen* het sociogenetisch perspectief is dat tussen de '*criminal propensity*' aanhangers (die *dezelfde* factoren verantwoordelijk achten voor zowel het ontstaan als stoppen van delictgedrag) en de '*criminal career*' aanhangers (die verschillen daartussen mogelijk, maar niet noodzakelijk achten, waardoor het stoppen met misdaad om andere redenen kan gebeuren dan het ontluiken van misdaad).

Voor Bureau Buitenland levert ook deze informatie wetenschappelijke legitimering op voor bemoeienis met Nederlanders die in het buitenland gedetineerd zijn:

- De ontogenese van het delictgedrag van (ook) buitenlandse gedetineerden hangt samen met stabiele persoonskenmerken die aandacht (begeleiding, behandeling) behoeven.
- De buitenlandse gedetineerde is niet alleen zelf op zoek gegaan naar situaties of omstandigheden om delicten te plegen, hij is hier ook mee geconfronteerd en heeft dit niet kunnen weerstaan. Dit impliceert opnieuw dat begeleiding nodig kan zijn, en dat het betrekken van een positief informeel sociale netwerk door Bureau Buitenland van belang is.

5.2.3.5 Doelen die er toe doen

Sociale invloeden

Factoren die in de sociogenetische benadering voor (het ontstaan en stoppen van) delictgedrag naar voren gebracht worden, zijn levensgebeurtenissen als mishandeling en verwaarlozing in de jeugd, werk vinden / verliezen, trouwen of scheiden, stabiele huisvesting of dakloosheid, verslaafd of clean worden, etc. Veel van deze factoren worden benoemd als (positief of negatief) *sociaal kapitaal*, wanneer zij betrekking hebben op *relaties* die de delinquent met zijn omgeving onderhoudt (zoals werk, een stage, of familiecontact) (McNeill 2002, Maruna & Toch, 2003). De overeenkomst met Bronfenbrenner's opvatting dat ontwikkeling primair plaatsvindt in *relaties*, is evident. Sociaal kapitaal is geen kenmerk van de persoon of de omgeving, maar bestaat uit de relaties of structuren tussen beide. Opnieuw vinden we hier een legitimering voor het werk van Bureau Buitenland: sociaal kapitaal is van belang voor het voorkomen van recidive. Het werken aan (behoud en herstel) met het thuisfront door Bureau Buitenland is daarmee een belangrijk en gerechtvaardigd onderdeel van de praktijk, vanuit het oogpunt van veiligheid na terugkeer in Nederland (en zal daarnaast ook effect hebben op het kunnen volhouden van de detentie zelf).

Vaardigheden

Het leren van nieuwe vaardigheden als onderdeel van menselijk kapitaal kan aanleiding geven tot afname van crimineel gedrag. Een vergelijking van onderzoeken door Stevens (2000) en ook Aas e.a. (2001) toont aan dat arbeidsgerichte scholing tijdens detentie een hoge bijdrage aan recidivevermindering kan hebben. Ook het werken aan sociale vaardigheden van delinquenten blijkt tot recidivevermindering te leiden, met name bij plegers van geweldsdelicten (Bourke & Van Hasselt 2001, Baas, 2005). Vaardigheden voor het verwerven van inkomen en omgaan met geld zijn een mogelijkheid voor recidivevermindering. Onderzoek laat zien dat een slechte financiële situatie vaak aanleiding vormt tot het herhalen van delictgedrag (Raynor, Kynch, Roberts & Merrington 2000, May 1999). Ook blijkt een slechte financiële situatie het risico op huiselijk geweld te vergroten (Mirrlees-Black et al, 1998). Woonvaardigheden vormen eveneens een mogelijkheid voor recidivevermindering. Het gaat hier niet om het verkrijgen van huisvesting als vorm van sociaal kapitaal, maar om de relaties met huisgenoten en burens (Carlisle, 1996).

Cognitieve factoren

Een predispositie voor het plegen van delicten wordt door veel onderzoekers gezocht in cognitieve tekortkomingen, met name vaardigheden en (denk)patronen. Sawyer (2007) verwoordt het als volgt, in een werkboek voor gedetineerden: *"One basic principle for change (...) is that our thinking leads to our behaviors. And most importantly, our attitudes and beliefs influence our behavior in a way that places many of us on autopilot towards self-destruction and unhappiness"* (p. 15).

Door sociogenetici die zich richten op *cognitieve* theorieën worden cognitieve tekortkomingen beschouwd als een centraal mechanisme waarin een combinatie van aangeleerde en aangeboren factoren leidt tot delinquent gedrag (Kroon et al, 2009). Cognitieve theorieën gaan er vanuit dat de cognities (emoties, gedachten, overtuigingen, motivaties) van mensen het gedrag beïnvloeden, en dat daarmee *zelfinzicht* een belangrijke opstap is naar het voorkomen van recidive.

Cognitieve criminaliteitstheorieën beschrijven dat de vaardigheden om met deze cognities om te gaan minder zijn ontwikkeld, waardoor het plegen van een delict wordt bevorderd. Specifieke onvolkomenheden resulteren in specifieke neigingen, die echter – omdat ze zijn aangeleerd – ook weer veranderbaar zijn:

-
- Een gebrek aan *zelfbeheersing* ('low self-control') zorgt voor de neiging tot handelingsgericht gedrag, reageren zonder eerst een situatie te overdenken of volledig te analyseren. De problemen met impulsiviteit ook het opzoeken van risico's of *kicks* ('thrill seeking') vallen hieronder (Eysenck, 1970, Gottfredson & Hirschi, 1990; Grasmick, Tittle, & Arneklev, 1993; Longshore, Chang, Hsieh, & Messina, 2004; Sampson & Laub, 1993).
 - Een gebrek aan *kritisch redeneren* leidt ertoe dat de schuldvraag extern wordt neergelegd, dat men niet in staat is te beredeneren welk soort gedrag bijdraagt aan problemen en mondt uit in een oppervlakkige, starre en irreële denkwijze; denkfouten (Yochelson & Samenow, 1976; Ellis, 1977, Ross & Ross, 1995).
 - Het gebrek aan *sociaal perspectief* betekent dat delinquenten niet-invoelend zijn, sociale situaties verkeerd opvatten, zich niet bewust zijn van de gevoelens van anderen en geen onderscheid kunnen maken tussen hun eigen behoeften en die van anderen (Chandler, 1973; Kaplan & Arbuthnot, 1985).
 - Onvolkomenheden op het vlak van *sociale probleemoplossing* leiden ertoe dat men weinig in staat is in te zien dat problemen zich kunnen gaan voordoen, oplossingen te bedenken en manieren te visualiseren die stap voor stap leiden tot het bereiken van het doel (Kazdin et al 1987; Hains & Herman, 1989).
-

Cognitieve criminaliteitstheorieën gaan er van uit dat verbetering van de beschreven tekorten zullen leiden tot de inzet van alternatief, prosociaal gedrag. Daardoor neemt de kans op recidive af.

5.2.3.6

Motivatie

Meer zelfbeheersing, beter kunnen redeneren en sociaal perspectief kunnen nemen, en een betere sociale probleemoplossing zijn op zich geen dwingende verklaringen voor het stoppen met delictgedrag. Ook aanvullende vaardigheden als kunnen budgetteren, woonvaardigheden of communicatievaardigheden verklaren dit niet. Immers, het besluit neemt de delictpleger uiteindelijk toch echt zelf. Onderzoek van Burnett (2004) ondersteunt deze opvatting. Burnett interviewde 130 gedetineerden over hun gedachten rond het stoppen met delictgedrag. Uit het onderzoek kwam naar voren dat alleen de daders die er tijdens hun detentie rotsvast van overtuigd waren dat ze niet zouden terugvallen, dat in de meeste gevallen ook voor elkaar kregen. Daders die aangaven dat ze het 'wel zouden proberen', vielen veel vaker terug. Daders die wel stopten, gaven drie typen redenen aan. Burnett vond drie groepen met elk een eigen 'waarom':

-
1. Ik ben helemaal geen crimineel, nooit geweest ook, het is allemaal een dom misverstand, ik ben een '*niet-starter*' (deze daders hadden inderdaad veel minder op hun kerfstok).
 2. Ik wil nooit meer naar de gevangenis. Deze '*vermijders*' hadden er genoeg van om vast te zitten. Op hen heeft de gevangenisomgeving dus een afschrikkend effect.
 3. Ik ben een ander mens geworden. Deze groep '*bekeerden*' was het meest resoluut en zeker van zichzelf. Zij kozen duidelijk voor een andere levensstijl door het vinden van werk, het gezinsleven, en zij wilden dat leven niet meer in gevaar brengen. Deze derde groep bleek het meest succesvol in hun poging een delictvrij leven in te richten.
-

Door Wikstrom (2004, in Boeck et al, 2006) is vastgesteld dat de keuze voor delictgedrag – en daarmee de keuze om een risico te nemen – sterk samenhangt met de invloed van de onmiddellijke omgeving (het sociaal kapitaal). De keuze wordt niet rationeel gemaakt, maar

gokkend of calculerend, daarbij beïnvloed door groepsnormen / groepsdruk en beperkte mogelijkheden voor ander gedrag. Het nemen van een alternatief besluit om te stoppen met criminaliteit betekent dat men zich ook moet ontworstelen aan deze sociale invloeden en tegelijk volstrekt niet weet welke kansen tot resultaat zullen leiden. Boeck, Fleming en Kemshall concluderen daarom dat voor delictplegers "*leaving their present high risk and crime lifestyles is in itself a risk, and one they are ill equipped to take*" (2006, p. 10). Het 'gokgedrag' kan echter worden doorbroken. Maruna (1997) stelt vast – op basis van biografieën van ex-criminelen – dat voorafgaand aan het besluit een ingrijpende gebeurtenis plaatsvindt, een *breuk*, die hem anders naar zijn criminele leven en de toekomst doet kijken. Een dergelijke levensgebeurtenis dwingt de delinquent een *rationele* manier naar zijn levensstijl te kijken. De 'breuk' dwingt de 'gokkende' mens in een positie van 'navigerende' mens. Op basis van deze breuk vindt de rationele keuze plaats om te stoppen. Voorbeelden hiervan zijn:

-
- Een schok, zoals onderling verraad tussen criminelen of het omkomen van een vriend.
 - De afschrikkende werking van opnieuw detentie.
 - Het vinden van zingeving, een hoger doel in het leven, bij voorbeeld door religie, spiritualiteit, of vrijwilligerswerk.
 - Alternatieve sancties.
-

Maruna (1997, 1999) benadrukt dat deze 'breuken' of ingrijpende ervaringen in het leven van delinquenten vaker aan de orde zijn, maar toch niet in alle gevallen onmiddellijk aanleiding geven tot een rationele keuze voor *desistance*. Er is volgens Maruna pas sprake van een daadwerkelijke breuk als de gebeurtenis samengaat met het geloof van de dader dat er een substantiële kans bestaat op verandering. Dit komt duidelijk overeen met de opvatting van Boeck, Fleming en Kemshall (2006): wanneer het risico wordt verminderd dat kleeft aan het besluit te stoppen, is er een grotere kans op dat besluit. Het is om deze reden dat de rationele-keuze benadering ook wel de *agency* benadering wordt genoemd. Het *geloven* in het succes van reclasseringstoezicht door de reclasseringswerker, door onder andere Menger (2009) en Rovers (2008) naar voren gebracht, hangt hiermee uiteraard samen. Dit geloof kan bij de reclassent net dat zetje geven dat vereist is om de rationele keuze voor *desistance* te maken en dit vol proces te houden. De aanwezigheid van *informeel sociaal kapitaal* – intieme banden buiten het criminele milieu – is voor deze rationele afweging noodzakelijk. In deze inzichten vinden we een duidelijke legitimering voor de inzet van vrijwilligers door Bureau Buitenland.

Op dit proces richting besluit en volhouden van dat besluit heeft detentie echter doorgaans een negatieve invloed. Detentie beperkt de mogelijkheden van de gedetineerde om *agency* te ervaren, omdat zijn gedrag en besluitvorming in de inrichting enorm zijn beperkt. Deze beperking strekt zich uit tot na de vrijlating door de aanvullende problemen bij het vinden van huisvesting en werk, en eventueel ook een vaste relatie. In het buitenland komt daar vaak nog bij, dat de ex-gedeteneerde na vrijlating geen mogelijkheden heeft om naar Nederland terug te keren. Detentie, en de periode na vrijlating, beperken daarmee de groei van menselijk en sociaal kapitaal. Ook kan de *mastery* van cultureel bepaalde activiteiten (dat is, ontwikkeling zoals opgevat door Bronfenbrenner) in detentie verloren gaan. De ex-gedeteneerde weet bijvoorbeeld niet meer goed hoe hij in sociale situaties moet handelen. Dit complex vergroot de kans dat de ex-gedeteneerde alleen nog met oude criminele kennissen omgang zoekt.

Het rationele-keuzemodel maakt het proces van het stoppen met criminaliteit *primair afhankelijk van persoonsgebonden factoren*, die worden bevorderd door a) ingrijpende gebeurtenissen die een breuk veroorzaken en b) sociale kansen / kapitaal. Een delinquent

kan op basis van dit perspectief langdurig delicten plegen, maar toch veranderen, en vervolgens langdurig *desister* zijn. Deze primair individuele benadering, ondersteund met aandacht voor het netwerk en kansen bij terugkeer, vormen een sterke basis voor bemoeienis door Bureau Buitenland met Nederlanders die over de grens vastzitten.

5.2.3.7 *Nazorg na detentie*

Bij vrijlating na detentie zijn het risico op terugval op meerdere levensgebieden, en het risico op recidive dermate groot, dat Petersilia & Rosenfeld stellen: *"One of the most significant findings that emerges from our work is that the peak rates for recidivism occur in the days and weeks immediately following release"* (2007, p. 74). Het is om deze reden dat Gendreau (1996) het belang benadrukt van zgn. *"transitional supports"* bij de overstap van instelling naar eigen omgeving. Ook door andere onderzoekers wordt er op gewezen dat een forse investering van de samenleving in de terugkeer van ex-gedetineerden zichzelf alleen maar terugverdiend (Altschuler & Armstrong, 1995; Spencer & Jones-Walker, 2004). Het belang van een soepele overgang en ketensamenwerking wordt benadrukt door Tombs, die in plaats van nazorg de term *throughcare* ('doorzorg') introduceert: *"Two consistent findings from the research literature on throughcare are noteworthy. First, that the chance of treatment in prison being successful is improved by the nature, quality and length of support after release. Second, that it is essential to have co-ordination and integration between whatever programmes and services are offered in prison and those offered by criminal justice social work services and other agencies to offenders in the community under post release supervision"* (Tombs, 2004, p.2).

5.2.4 *Implicaties voor Bureau Buitenland: de stem van de experts*

In de vorige paragraaf zijn diverse mogelijke motieven naar voren gekomen om het werk van Bureau Buitenland te legitimeren. In deze paragraaf gaan we na wat hiervan de implicaties zijn in termen van een mogelijk missie, visie en concrete doelen en activiteiten van een organisatie als Bureau Buitenland. Specifiek gaan we daarbij na wat het materiaal in de voorgaande paragraaf betekent voor een bureau dat onderdeel is van een reclasseringsorganisatie.

Om uitspraken te kunnen over deze betekenis, zijn experts geraadpleegd. Wij citeren vanuit de interviews hun opvattingen die ingaan op de consequenties van de wensen, behoeften en hupvragen van gedetineerde, de wetten, regels en verdragen, en inzichten vanuit de criminologie en gedragswetenschappen.

5.2.4.1 *Wetten, regels en verdragen*

Volgens de criminoloog Van Swaaningen zijn de activiteiten van Bureau Buitenland primair, en op basis van de Nederlandse wetgeving, een taak voor de reclassering. Deze wetgeving geldt dus ook voor Nederlanders die in het buitenland vastzitten: *"Zolang wij een resocialisatiedoelstelling in de penitentiare beginselbeginselenwetten houden lijkt het mij dat dit ook gewoon een taak is die de reclassering moet op zich nemen. Ik heb begrepen dat de meeste gedetineerden na hun detentie in het buitenland gewoon weer terugkomen in de Nederlandse samenleving, dus zeker gezien een buitenlandse situatie kan je de Nederlandse samenleving zo ontgroeien dat men daar die resocialisatie activiteiten nog belangrijker misschien wel lijken omdat je nog verder van de Nederlandse samenleving staat. (...) Het is gewoon een kerntaak van de reclassering."*

De opvatting van Van Swaaningen komt er op neer dat Bureau Buitenland, net als haar moederorganisatie Reclassering Nederland, het Nederlandse gevangeniswezen als opdrachtgever kan beschouwen³³.

De Roos voegt hier wel aan toe dat niet is vastgelegd *hoeveel* inspanning daarbij geleverd moeten worden: *"dus dat is variabel en is een politieke beslissing, jaar in jaar uit in feite. In dit geval ook door 2 ministeries, wat extra kwetsbaar is. Ik kan me er van alles bij voorstellen op grond van mijn ervaringen met meerdere financiers"*.

Naast nationale wetgeving legitimeren volgens meerdere experts ook internationale wetten en verdragen het werk Bureau Buitenland. De Jonge en De Roos geven aan dat binnen de Europese regio diverse aanbevelingen er geen misverstand over laten bestaan dat iedere gedetineerde, nationaal of vreemdeling, gelijkelijke rechten op reclasseringsbijstand kan claimen. Op deze lijn zit ook Van Kalmthout: *"Het verlenen van reclasseringshulp aan buitenlandse gedetineerden is een opdracht die rechtstreeks voortvloeit uit Internationale Verdragen - en onze eigen Penitentiaire Beginselenwet - welke er kort en bondig in de formulering van de Verenigde Naties er op neer komen dat: "foreign prisoners should have the same access as national prisoners to education, work and vocational training and should eligible for alternative measures to imprisonment according to the same principles as nationals"*³⁴.

Kelk onderschrijft ook dat er een juridische basis is voor het werk van Bureau Buitenland, maar merkt ook op dat deze niet altijd hard te maken is (afdwingbaar is voor de nationale rechter). Zijn startpunt vormen de soms zeer bedreigende omstandigheden voor gedetineerden buiten Europa: *"Als dat aan de orde is dan komt voor mij toch Artikel 3, het wrede behandelen, van het Europees verdrag boven, maar dat geldt niet voor India. Maar goed, dat is een technische kwestie, elk internationaal verdrag heeft tegenwoordig zo'n clause. Het neemt niet weg dat het juridisch nog wel hard gemaakt moet worden, er komt interpretatie aan te pas. Het staat er nooit letterlijk zo. Je hebt daar juristen voor nodig"*.

In dit verband is opmerkelijk dat geen van de geraadpleegde experts wijst op de nationale penitentiaire wetgeving in het buitenland als basis. Immers, daarin zijn voor "de juristen" ook interpretaties te vinden die de bemoeienis door Bureau Buitenland met gedetineerde Nederlanders kan legitimeren. Voorbeelden zijn Artikel 1 in de Franse gevangeniswet³⁵ waarin staat dat gevangenen primair dienen voor een veilige samenleving of §2 van de Duitse gevangeniswet die vermeldt dat een gedetineerde in staat gesteld moet worden tot een leven zonder misdaad in sociale verantwoordelijkheid. Dergelijke wettelijke uitgangspunten komen overeen met het streven naar een veilige samenleving en het bevorderen van zelfinzicht en zelfredzaamheid die in de missie van Bureau Buitenland centraal staan.

³³ Hoewel Bureau Buitenland formeel onderdeel is van Reclassering Nederland, is een belangrijk verschil dat de reguliere reclassering alleen in opdracht van justitie werkt, maar Bureau Buitenland uitsluitend in een vrijwillig kader (dus in opdracht van de cliënt), daarbij gesubsidieerd door de ministeries van Veiligheid en Justitie en Buitenlandse Zaken.

³⁴ Van Kalmthout, Bureau Buitenland: (Her)waardering van de vrijwilliger en gedetineerdenzorg in het reclasseringswerk. In: Hans van Kooten, Ogen en Oren, blz.100.

³⁵ Le régime d'exécution de la peine de privation de liberté concilie la protection de la société, la sanction du condamné et les intérêts de la victime avec la nécessité de préparer l'insertion ou la réinsertion de la personne détenue afin de lui permettre de mener une vie responsable et de prévenir la commission de nouvelles infractions (LOI n° 2009-1436 du 24 novembre 2009 pénitentiaire).

De Roos geeft aan de Nederlandse wetgeving het 'hardst' is, en dat het internationale perspectief dit ondersteunt en – belangrijk – de taakstelling van de reclassering ook verbreedt: *"Dus je hebt een wettelijke verankering. En je kunt dat natuurlijk wat uitbreiden Ik denk primair aan mensenrechtenverdragen, de prison rules, en de probation rules ... dan kun je denken aan artikel 8 family life dat er contacten kunnen zijn tussen familieleden met gedetineerden in buitenland, je kunt denken aan artikel 3, CPT die daar heel actief in zijn als het gaat om het torture verdrag. Maar kunt ook denken aan EVRM artikel 3 mogelijkheden om te controleren of mensen in het buitenland volgens hun niet mishandeld worden. Dat is wat globaler dan de specifieke reclasseringswetgeving, maar die achtergrond is er natuurlijk wel. Je kunt denken aan een positieve verplichting van lidstaten hun onderdanen/burgers waar dan ook ter wereld, als ze er enige invloed op kunnen uitoefenen dat dat dan ook gebeurt. Dus ik zie daar wel een juridische verankering voor".*

De Roos noemt deze positieve verplichting *verdragstrouw*. Daaruit *"vloeit voort dat je er daadwerkelijk werk van maakt. Het kan niet anders dan dat je door harmonisering de instituties op dezelfde manier laat werken, en daarna ook in de unie. Dat zal ongetwijfeld jaren duren voordat dat enigszins afgestemd is. Dat geeft wel een soort basis".*

Faber geeft aan dat de verdragstrouw ook betekent dat je er gewoon "op zijn Hollands" werk van maakt als je iets hebt afgesproken: *"Ik ben op congres in Italië geweest. Hoe ga je om met buitenlanders in je gevangenissen? Het waren vooral theoretische verhandelingen die besproken werden, hoe we dat zouden moeten doen. En Nederland zet daar een redelijk pragmatisch alternatief tegenover, ... niet tegenover maar wat je ook zou kunnen doen. Ik vind dat elk land de verantwoordelijkheid heeft de detentie zo goed mogelijk in te richten in conform de verdragen en afspraken die er zijn."* Het citaat is een goed voorbeeld van de adaptieve, pragmatische insteek van Nederland op veiligheidsvraagstukken die door Garland werd geformuleerd (in plaats van de ontkennende, hysterische reactie).

5.2.4.2 *Compassie met en sociale inclusie van delictplegers in het buitenland*

Bovenstaand punt over verdragstrouw raakt ook aan een ander argument: het goede voorbeeld geven. Diverse geraadpleegde experts geven aan dat de activiteiten van Bureau Buitenland ook kunnen worden gelegitimeerd als een uiting van "Nederland voorbeeldland", en dan vooral als humanitair land. Bij deze opstelling geven de experts vooral persoonlijke, ethische motieven, die een andere zeggingskracht hebben dan de wetten en verdragen. De motieven zijn 'soft', emotioneel en appellerend, wetten en verdragen zijn meer hard, rationeel en dwingend.

De Jonge stelt: *"Nederland en Bureau Buitenland hebben een voorbeeldfunctie, mits er voldoende contacten zijn met buitenlandse autoriteiten die verantwoordelijk zijn".* Kelk geeft aan, *"dat de gevangenissen toch al vanaf de 20e eeuw zeker werden gezien als een onderdeel van de samenleving en niet alleen maar als een verbanningsoord. ... Dat past in de lijn van onze traditie".*

Tigges vindt dat je mensen, landgenoten die in het buitenland gedetineerd zijn, *"niet in de prut moet laten zitten"*.

Van der Sande voegt hieraan toe: *"Wij werken in Nederland heel erg aan om gedetineerden overeenkomstig te human rights, te behandelen, te benaderen. Dat geldt dus ook voor mensen vind ik uit het buitenland. Dus dat mag je ze niet ontnemen of onthouden. Die mensen hebben zelf dingen gedaan die niet kunnen, maar dat neemt niet weg dat je ze niet*

gewoon op weg kan helpen". Kelk zegt: "Ik denk dat het noodzakelijk is, omwille van - sterk gezegd - de overleving van landgenoten in buitenlandse gevangenissen, het zware lijden waarin verbetering kan worden gebracht als er iemand is, en dat is dan Bureau Buitenland. Ik vind het primaire noodzaak. Zoals ik reclassering binnenslands ook noodzakelijk vind".

Martens completeert dit: *"We zijn heel sociaal. We hebben uitkeringen, we zorgen goed voor de mensen, de gemeentes hebben fondsen, dus in die zin past het wel een beetje in het Nederlandse plaatje. De zorg voor de burger is vrij hoog bij ons. En ik denk vanuit die optiek is dit ook ontstaan: het Bureau Buitenland".*

Middelkoop: *"Mijn uitgangspunt is echt de ethiek. Ik vind dat mensen die de fout ingaan door de samenleving een 2^e of 3^e kans verdienen. (...) De mate waarop de samenleving kan omgaan met mensen die daar eigenlijk niet in passen betekent voor mij de mate van beschaving van een samenleving. (...) Hoe we dat doen is een ander verhaal. Maar ik vind dat die zorg erin moet zitten. (...) Er zijn ook samenlevingen die zeggen wij trekken ons het lot van de losers niet aan, laat ieder zichzelf maar redden. Daar geloof ik niet in. Dus dat is een morele of een ethische rechtvaardiging van het werk".*

Wel nuanceren Martens en ook Faber te absolute uitspraken over de noodzaak van Bureau Buitenland vanuit humanitaire of ethische motieven. Faber: *"Als je mij vraagt vind ik het noodzakelijk, vergaat de wereld als we er niet zijn? Nee, de wereld vergaat niet. Ik vind het wel goed dat het er is. Ik denk dat je door meteen in detentie te beginnen met contact maken en voorbereiden, dat daar een toegevoegde waarde zit voor mensen die weer terugkeren naar Nederland".* Stapert voegt toe dat sommige gedetineerden altijd ontevreden zijn, voortdurend klagen, en dat daardoor vraagtekens moeten worden gezet bij een grote investering in dit deel van de doelgroep. Anderen komen na vrijlating helemaal niet terug naar Nederland: *"Het is een noodzakelijke dienst, maar de invulling daarvan zul je dus van geval tot geval moeten bekijken".*

5.2.4.3 *Kennis vanuit de criminologie en gedragswetenschappen*

De Roos stelt dat Bureau Buitenland er een voorbeeld van is dat Nederland verdragstrouw handelt, en voegt daaraan toe dat het *deskundig* moet worden gedaan, met de nodig expertise. *"Tegen de achtergrond van verantwoordelijkheid van een staat om zijn burgers te beschermen - ook wanneer zij door eigen schuld in de knoei zijn geraakt - en om dat op een deskundige manier te doen, want ander schiet het te kort en is het niet effectief, is het van groot belang dat je een hulpverleningsinstantie met een strafrechtelijke expertise inschakelt. Het klinkt alsof het invuloefening is, maar ik meen het ook echt, dat het deskundige hulp moet zijn. Continu deskundige hulp. En dat mis je als je een Bureau Buitenland niet zou hebben, dan is het veel meer van toevalligheid afhankelijk en van de inzet van beschikbare mensen".*

Deze opvatting combineert de wettelijke basis voor het werk van Bureau Buitenland met het benutten van kennis vanuit de criminologie en gedragswetenschappen. Inhoudelijk zijn deze verbanden er ook: waardigheid, ontwikkeling en van betekenis kunnen zijn zien we niet alleen in de wetten, regels en verdragen, maar zijn ook vanuit de wetenschap belangrijk elementen voor het voorkomen van recidive en het bevorderen van een leven zonder criminaliteit. De belangen van de overheid, de samenleving en gedetineerde komen hier samen. Ook Stapert geeft aan dat wetenschappelijke kennis en de inhoud van wetten en verdragen parallel lopen. Het duidelijkst wordt de samenloop van de drie basisrechten verwoord door Tigges, wanneer hij stelt: *"Ik denk dat voor mensen die dat willen, het belangrijk is de eenzaamheid te doorbreken. Het gevoel dat er nog anderen zijn die om je*

geven, of die in ieder geval in je geïnteresseerd zijn. En die je helpen na te denken over hoe het nu allemaal verder moet. En je ook helpen op een rijtje te zetten wat kan je nou in je huidige situatie eigenlijk het beste je tijd doorkomen. En als je wat verder bent, zeker tegen de tijd dat je weer op vrije voeten gaat komen, wat staat me nou straks allemaal te wachten. Dus daarmee, als het goed gebeurt, kan de Nederlandse vrijwilliger er ook toe bijdragen dat iemand ook structureel gaat nadenken over zijn toekomst, en over de problemen die hij gaat tegenkomen. En wat hij eraan moet doen om te zorgen dat hij die problemen kan overwinnen”.

De Jonge stelt dat er erg veel kennis beschikbaar is over de bejegening van gedetineerden en hoe zij detentie ervaren. Hij geeft aan dat deze kennis kan doorwerken in de criminele politiek, samen met de kennis vanuit niet gouvernementele organisaties, zoals Amnesty International. Hij geeft aan dat hierbij de politieke wil aanwezig moet zijn: *“het probleem blijft: de wetenschap kan aandragen wat ze wil, maar als de politiek dat niet wil vertalen in concreet beleid of regelgeving, dan houdt het op”.*

Een wetenschappelijke onderbouwing van het voorkomen van criminaliteit en het terugdringen van recidive door de inspanningen van Bureau Buitenland ontbreekt nog. Algemeen wordt ondersteld dat Bureau Buitenland met hun werk een positieve bijdrage levert, maar *“echte, harde cijfers bestaan niet”* (Wagenmaker), en Faber zegt hierover in het interview: *“En als wij dat wetenschappelijk zouden kunnen opbouwen dat wij bijdragen aan recidievenvermindering etc. zou dat fantastisch zijn. Dat is wel heel moeilijk”.* En elders in het interview: *“als we dat harder kunnen maken staan we steviger”.*

Het verschijnsel voor het (penitentiair) beleid dat er nog ‘evidence’ ontbreekt en ook dat ‘using evidence’ niet vanzelfsprekend is, is er mogelijk de reden van dat in de interviews door de experts niet veel werd gezegd over wetenschappelijke kennis als bron voor legitimering van het werk van Bureau Buitenland. De motivering voor Bureau Buitenland is daarom vooral humanitair, en daarnaast pragmatisch: *“Ik denk dat vooral heel praktisch is, mensen benaderen en zorgen dat ze een life line houden met het vaderland, om het woord maar eens te gebruiken”* (De Jonge).

5.3 Vraag IIB: Huidige grondslagen

In deze paragraaf gaan we na welke van de besproken mogelijke grondslagen door Bureau Buitenland worden ingezet om haar bestaan en activiteiten te legitimeren. We staan daarvoor eerst stil bij de huidige missie en visie en de onderbouwing daarvan door Bureau Buitenland zelf, met name bij monde van het huidige hoofd, N. Faber. Vervolgens vergelijken we de missie, visie en onderbouwing daarvan met de mogelijke grondslagen, en we citeren op- en aanmerkingen op de missie en visie vanuit de interviews met de experts.

5.3.1 De huidige missie en visie van Bureau Buitenland

De huidige missie en visie van Bureau Buitenland zijn al eerder genoemd (p.23). We herhalen ze hier:

De missie, op de website van Reclassering Nederland, luidt: "Bureau Buitenland zet zich wereldwijd in voor Nederlanders die gedetineerd zijn in het buitenland" (Bureau Buitenland, 2014)

Visie-uitspraken van Bureau Buitenland zijn:

"Het leveren van een bijdrage aan het vergroten van het zelfinzicht, de zelfredzaamheid en de re-integratie van de Nederlandse gedetineerde in het buitenland. Zij tracht dit te bereiken door middel van het verstrekken van informatie en advies en het inzetten van vrijwilligers." ³⁶

En: *"Door gedetineerden al tijdens hun detentie voor te bereiden op een terugkeer naar Nederland, verkleinen we de kans op recidive. Dat doen we door informatie en advies te geven en vrijwilligers in te zetten."* ³⁷

Faber startte in februari 2012 als nieuw hoofd van Bureau Buitenland als opvolger van Streng. Zij signaleerde dat de hoeveelheid werk van Bureau Buitenland niet langer behapbaar was en dat de werkdruk structureel te hoog was geworden voor de regiocoördinatoren, en zette het proces in gang om de eigen werkzaamheden en organisatie kritisch te bekijken. Dit bezinningsproces heeft geresulteerd in een aangescherpte doelstelling, beperking van de doelgroep, het afstoten van diverse taken, het stroomlijnen en uniformeren van de werkprocessen, betere administratieve ondersteuning ter ontlasting van de regio coördinatoren en het gebruikersvriendelijker maken van het registratiesysteem. Faber: *"Wij zijn begonnen met het stellen van een simpele maar cruciale vraag: Wat is de doelstelling van Bureau Buitenland? Wij hadden behoefte aan een leidraad. (...) Zodra er maar een Nederlandse gedetineerde in het buitenland op ons pad kwam, voelden we ons daar heel verantwoordelijk voor. We zagen door de bomen het bos niet meer. We hadden behoefte daar meer scherp te krijgen: wat is nou echt onze toegevoegde waarde buiten het feit dat we vanuit de Reclassering werken? In een gemeenschappelijk proces hebben we gezegd: dit zijn in ieder geval elementen die wij heel belangrijk vinden in het werken, of in de gedetineerde begeleiding dat wij doen."*

Waar ligt de basis of legitimiteit voor het werk van Bureau Buitenland? Hierop geeft Faber het volgende antwoord, waarin zowel een wetenschappelijk / pragmatisch als humanitaire component herkenbaar zijn: *"De legitimiteit zit er voor mijn gevoel dat wij mensen voorbereiden, Nederlanders die in buitenlandse detentie zitten". (...) Als wij dat niet doen gebeuren er dingen niet. Dan gaan er dingen in de thuissituatie mis, komen mensen met nog grotere schulden terug, wordt de kans dat ze weer in problemen komen nog groter. (...) Het past ook binnen een reclasseringsvisie, mensen zijn zelf verantwoordelijk voor wat ze gedaan hebben (...) maar hebben vanuit een moeilijke situatie verkeerde keuzes gemaakt. En vanuit daaruit kijken we met ze: je komt straks weer terug. Dat ligt vooral bij de cliënt."*

"Ik vind het mooi dat wij die gesprekken kunnen bieden aan mensen, dat we een luisterend oor kunnen geven. Dat er iemand is die er even voor ze is. Dat is een humanitair motief, dat je mensen ook in die omstandigheden helpt en ondersteunt. (...) Dat is geen goedpraten, ze doen natuurlijk dingen die niet mogen, maar die mensen wel blijven bezoeken, ze als mensen te blijven zien." En: *"Een voorwaarde om met iemand te werken aan zelfredzaamheid en zelfinzicht is, dat deze persoon zich als mens wel gerespecteerd voelt. En: "Mensen als mens*

³⁶ Intern ontwikkelde missie van Bureau Buitenland in 2012. Niet gepubliceerd.

³⁷ <http://www.reclassering.nl/buitenland/bureau-buitenland>

te benaderen in die omstandigheden en er te zijn, creëer je volgens mij een basis waarmee je misschien verder kunt gaan in de gesprekken”.

Het humanitaire komt in de geformuleerde missie niet tot uitdrukking, maar is dus wel een gevoelde basis.

5.3.2 *Grondslagen van de huidige missie en visie*

5.3.2.1 *De missie en visie van Reclassering Nederland als moederorganisatie*

Bureau Buitenland is een afdeling van Reclassering Nederland. Faber: *“Wij zijn een organisatieonderdeel van Reclassering Nederland en wij voelen ons thuis bij de missie van Reclassering Nederland: het leveren van een bijdrage aan een veiliger samenleving door het voorkomen van criminaliteit en het terugdringen van recidive”.* In de huidige missie van Reclassering Nederland neemt het leveren van een bijdrage aan een veiliger samenleving door vermindering van recidive een centrale plaats in. De zelfverantwoordelijke individuele delictpleger staat daarbij in het middelpunt: toezicht en controle gaan hand in hand met motiveren, trainen en begeleiden. Reclassering Nederland zet daarvoor middelen in: dwingende voorwaarden en afspraken, en flexibel in te zetten algemene en specifieke interventies (begeleidingsactiviteiten) en gedragstrainingen.

Missie ³⁸

Reclassering Nederland draagt actief bij aan de veiligheid van de samenleving door het voorkomen van criminaliteit en het terugdringen van recidive. Dat doen we door risico's zoveel mogelijk te beheersen en de dader of verdachte te stimuleren zijn of haar gedrag te veranderen.

Visie

Daders zijn verantwoordelijk voor het delict en hun eigen gedrag. Justitiële autoriteiten beslissen over de consequenties. Voor daders die door handicap of psychische gesteldheid niet in staat zijn hun verantwoordelijkheid te nemen, vindt doorgaans toeleiding naar zorg plaats. Gunstig beïnvloeden van het gedrag van daders is vaak mogelijk. Je verantwoordelijk opstellen is aan te leren. Reclassering Nederland ondersteunt mensen daarbij. Het aanwakken van motivatie, maken van verantwoorde keuzes en zelfreflectie maken deel uit van de aanpak. Rekening houdend met de risico's voor de samenleving. En controlerend waar nodig.

Ook verdachten in strafzaken komen in aanraking met Reclassering Nederland. Van hen is nog niet duidelijk of ze strafbare feiten hebben gepleegd. Zeker als er geen bekentenis is. Uit justitiële gegevens, gedrag en de sociale omgeving zijn vaak echter risico's voor de veiligheid van personen of de samenleving te destilleren. In dat geval prevaleert het beperken van die risico's. Dat is de legitimatie van reclasseringsbemoeienis. Reclassering Nederland sluit geen mensen bij voorbaat uit van begeleiding en interventies.

De focus op veiligheid en recidivevermindering van Reclassering Nederland is overgenomen door Bureau Buitenland. Aangrijpingspunt voor de begeleiding door Bureau Buitenland is vanuit deze missie en doelstelling nog steeds *de persoon van de dader*, met zijn eigen verantwoordelijkheid voor zelfinzicht, zelfredzaamheid en re-integratie. Vanuit dat aangrijpingspunt verwacht Bureau Buitenland bij te dragen aan veiligheid en recidivevermindering. Hiermee wordt ook een impliciet morele uitspraak gedaan: de delictpleger is de primair verantwoordelijke voor zijn delict en voor zijn (investering in) verandering en mag daarop worden aangesproken. Faber (2012, Nieuwe Koers Bureau Buitenland): *“Uit deze doelstelling van Bureau Buitenland wordt ook meteen duidelijk dat wij niet alles voor de gedetineerde gaan doen om zijn/haar problemen op te lossen. Vanuit de*

³⁸ <http://www.reclassering.nl/wie-wij-zijn/missie-en-visie>

reclasseringsvisie geloven wij dat de gedetineerde zelf verantwoordelijk moet blijven en wij doen zoveel mogelijk een beroep op die eigen verantwoordelijkheid”.

Deze focus is een ‘instrumentele’ legitimering van het werk van Bureau Buitenland. Het bureau en de activiteiten worden door Bureau Buitenland primair gelegitimeerd als iets dat *nuttig* is: door de gedetineerde te helpen een investering te doen in zichzelf, wordt de samenleving veiliger, en dit doel wordt door Bureau Buitenland verbonden aan haar bestaansrecht als organisatie (Bureau Buitenland claimt een professioneel domein). In de visie van zowel Reclassering Nederland als Bureau Buitenland moeten mensen worden aangesproken op hun eigen verantwoordelijkheid. Dit is een teleologische uitspraak: het is niet ethisch noodzakelijk, maar het is nuttig, het levert de samenleving en de gedetineerde meer op. En het is ook een deontologische, ethisch dwingende uitspraak: wie een fout maakt, heeft de morele verplichting naar zichzelf te kijken.

Dat het werk ethisch dwingend is vanuit humanitaire motieven (omdat de buitenlandse gedetineerde zich bijvoorbeeld eenzaam, bedreigd of verloren voelt), of omdat er wettelijke grondslagen voor te vinden zijn, komt in de missie niet ter sprake. Toch is wel degelijk een gevoelde basis voor binnen Bureau Buitenland. Voor Faber is er een duidelijk humanitaire basis voor het werk van Bureau Buitenland, met name door de inzet van de bezoekenwilligers: *“Er zitten mensen in onze doelgroep die het niet makkelijk gehad hebben. Waarvoor de omstandigheden niet ideaal geweest zijn. En voor zo iemand kan het feit dat een vrijwilliger in hem wil investeren, omdat hij is wie hij is, een ander mensbeeld geven. En ik denk wel dat dat een basis kan zijn en waarmee verandering in gedrag makkelijker wordt. Social visiting is wel een kern en een basis”.*

Het humanitair motief komt ook terug in een inleiding van het boek ‘Ogen en Oren’ van Hans van Kooten (2005), medewerker bij van Bureau Buitenland: *“De reclasseringsvrijwilligers verspreid over de hele wereld, vormen de voorpost van de reclassering. Zijn doen het reclasseringswerk waar we in Nederland niet bij kunnen. Ze zijn de ogen en oren van de reclassering. Zij helpen gevangenen, die vaak onder zeer moeilijke omstandigheden en straf ondergaan, de schade zo beperkt mogelijk te houden en weer zo goed mogelijk terug te keren naar Nederland. Ze dragen bij aan een humane benadering van gedetineerden” (p.11).*

5.3.2.2 *Huidige grondslagen vanuit wetten, regels en verdragen*

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Het ministerie van Buitenlandse Zaken behartigt de Nederlandse belangen in het buitenland. Hiervoor heeft het ambassades, consulaten en permanente vertegenwoordigingen in verschillende landen, die bijvoorbeeld kunnen bemiddelen tussen de Nederlandse regering en de autoriteiten in het desbetreffende land, of Nederlandse staatsburgers te hulp kunnen schieten bij problemen. De verantwoordelijke afdeling voor consulaire hulp aan Nederlanders in het buitenland waaronder ook de begeleiding van Nederlandse gedetineerden in het buitenland valt is Consulaire Aangelegenheden (DCM/CA).

“Het doel van gedetineerdenbegeleiding is het bijdragen aan het welzijn van Nederlandse gedetineerden in buitenlandse gevangenissen, waaronder detentie onder menswaardige omstandigheden en het bevorderen van een adequate rechtsgang. Elke Nederlandse gedetineerde die daarop prijs stelt, ontvangt in het buitenland consulaire bijstand. Zij worden bezocht door ambassade-medewerkers en hebben contact met vrijwilligers van Reclassering Nederland, geestelijke verzorgers van de stichting Epafra en de stichting Prisonlaw”.

Brief van de minister van Buitenlandse Zaken. Jaarlijkse rapportage over Nederlandse gedetineerden in het buitenland (motie Pechthold 32500-V, nr. 137) 2013

Buitenlandse Zaken ziet Bureau Buitenland als een aanvulling, vooral voor dingen die zij zelf niet kunnen doen. Martens: *"Voorbereiden op de terugkeer naar Nederland. En ook de faciliteiten bieden om de mensen daarvoor op te leiden. In die zin is het een hele goede aanvulling op wat ambassades en consulaten doen"*.

Het Verdrag van Wenen, betreffende consulaire betrekkingen van 24 april 1963, gaat over de status en organisatie van de consulaire dienstverlening, maar niet over de inhoud van de dienstverlening zelf. De Nederlandse wet schrijft geen specifiek standaardniveau van consulaire dienstverlening voor. Enkele jaren geleden heeft het Gerechtshof Den Haag in een uitspraak in de zaak Staat -Van Dam enkele principiële overwegingen opgenomen, die in de praktijk als richtlijn dienen. Op basis van deze uitspraak heeft de Staat op het gebied van consulaire dienstverlening beleidsvrijheid en mag hij zich mede laten leiden door politieke overwegingen. Wel *moet* de Staat zich de belangen van zijn onderdanen die in het buitenland verblijven *aantrekken*. Dat wil zeggen dat de Staat een onderdaan niet geheel aan zijn lot mag overlaten en een inschatting dient te maken van wat zou kunnen en moet worden gedaan.

Zo begeleidt het ministerie van Buitenlandse Zaken Nederlanders in buitenlandse detentie, maar zij kunnen er geen aanspraak op maken en kunnen hieraan geen rechten ontleen. De doelstellingen van het beleid zijn hen elke mogelijkheid te bieden die de wetgeving in het land van detentie kent en toe te zien op de zorg voor menswaardige omstandigheden in de gevangenis. De instructies voor gedetineerdenbegeleiding staan duidelijk omschreven in het Handboek Bedrijfsvoering Buitenlandse Zaken. Daarmee stelt de Nederlandse overheid dat zij geen juridische verplichting kent om consulaire bijstand te verlenen aan Nederlandse gedetineerden in het buitenland. Tot een andere conclusie komt Van Hoogstraten (2001). Hoewel er een wet op consulaire bijstand ontbreekt, is hij van mening dat "door het opstellen van regels er een consistente lijn in het handelen ontstaat". Volgens hem hebben gedetineerden daarom recht op hulp (verworven). Het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft beleidsregels gemaakt om de beleidsruimte te structureren (en bovendien maakt het ministerie ook de werkzaamheden van Bureau Buitenland mede mogelijk). Door het maken van beleid en feitelijk optreden in bepaalde situaties heeft Buitenlandse Zaken zichzelf gebonden. Het geheel van de Bundel Consulaire Voorschriften (BCV) en Algemene beginselen van behoorlijk bestuur (a.b.b.b.) zijn juridisch normerend voor het ministerie van Buitenlandse Zaken, aldus van Hoogstraten.

Los van de vraag of er nu een recht op begeleiding bestaat of niet, heeft Buitenlandse Zaken een controlefunctie. Men is verplicht vast te stellen dat het land de nationale wetten toegepast en dat een Nederlander niet achtergesteld wordt aan een persoon uit het land zelf. Buiten deze (nogal beperkende) kaders om, maakt het ministerie van Buitenlandse Zaken toch de werkzaamheden van Bureau Buitenland mede mogelijk.

Voor Bureau Buitenland betekent deze constructie in ieder geval dat het tegenover de gedetineerde een informatie- en adviesplicht heeft. Bureau Buitenland moet de gedetineerde erop wijzen welke rechten en plichten hij heeft tijdens zijn buitenlandse proces en detentie, welke landspecifieke reglementen er zijn en welke mogelijkheden er zijn voor overbrenging naar Nederland. Zelf juridisch bijstand te bieden is niet de taak van Bureau Buitenland.

Ministerie van Veiligheid en Justitie

Bij het ministerie van Veiligheid en Justitie is er formeel geen basis voor subsidiering, maar in een bredere zin ziet men de noodzaak hiervan, met name onder het aspect

recidivevermindering. Wagenmaker stelt dat het ministerie van Veiligheid en Justitie vanuit het perspectief van de directie Sanctietoepassing en Preventie zich bezighoudt met de tenuitvoerlegging van sancties, en dat het ministerie " ... *eigenlijk niets met Bureau Buitenland te maken heeft. Strikt genomen zou je kunnen redeneren dat wij met die Nederlanders die bijvoorbeeld in Argentinië vastzitten en die terugkomen niks te maken hebben, want ze vallen niet onder het Nederlands recht. Dus vanuit een hele strikte en afbakening zou je kunnen zeggen: belang voor Veiligheid en Justitie zien we niet. Maar als je iets breder kijkt naar onze algemene doelstelling, namelijk om ex-gedetineerden minder te laten recidiveren, dan zou het niet zoveel moeten uitmaken waar en onder welk rechtsstelsel ze gedetineerd zijn geweest. Het zijn dan Nederlandse burgers, Nederlandse ex-gedetineerden die terugkomen, en die willen wij uiteindelijk ook niet in ons eigen Nederlandse systeem krijgen. ... Nederland als geheel heeft er belang bij dat die mensen als ze eenmaal terug zijn in Nederland, niet meer opnieuw de fout ingaan. Dat is natuurlijk ook de reden dat wij Bureau Buitenland via de reclassering ook subsidiëren.*"

De grondslagen voor het werk van Bureau Buitenland die hier worden genoemd hebben met (internationale) wetten en regels niets van doen, maar puur met een belang voor Nederland zelf (geen recidive bij terugkeer), en vandaaruit een zo effectief mogelijke aanpak proberen te realiseren. De grondslag is sterk instrumenteel, niet humanitair, en impliceert ook dat van de inspanningen van Bureau Buitenland wordt verwacht dat zij bijdragen aan reductie van recidive.

"We doen het ten eerste omdat het nuttig is."

De eerste bron van de subsidie vanuit het ministerie van Veiligheid en Justitie was echter van humanitaire aard: *"We hebben in 1998 die enorme ommezwaai gemaakt met gedetineerdenbegeleiding. (...) nadat er een heel kritisch programma van Zembla was: Vergeet de Gevangenen."*

5.3.2.3 *Huidige grondslagen vanuit de criminologie en gedragswetenschappen*

Het aansluiten door Bureau Buitenland bij de missie van Reclassering Nederland vraagt, op basis van wetenschappelijke inzichten, om taxatie van risico's, behoeften en responsiviteit, om gedragsbeïnvloeding (onder ander door motiverende gespreksvoering door de bezoeker/vrijwilligers), om risicomangement, en om een professioneel intensief contact. Deze zaken worden genoemd in de missie en visie van Reclassering Nederland (of zijn daaruit eenvoudig te concluderen), maar helemaal niet in die van Bureau Buitenland. Toch lijkt er wel degelijk met deze kennis te worden gewerkt. Zo geeft Faber in het interview aan: *"Door middel van de gesprekken met de reclasseringsvrijwilliger en de contacten met de regiocoördinator wordt de cliënt ondersteund en gemotiveerd om naar zichzelf te kijken, te zoeken naar gedragsalternatieven en het maken van (andere) verantwoorde keuzes".* (Plan van aanpak Bureau Buitenland).

Ook geeft Faber een wetenschappelijke onderbouwing voor de keuze voor het werken aan zelfredzaamheid, namelijk het versterken van agency van de gedetineerde: *"Er staan geen gespreide bedjes voor mensen klaar. De hele welzijnsstaat is minder opgetuigd dan voorheen. Dus zelfredzaamheid vind ik belangrijk, ook in de setting waar ze zitten: een gevangenis waar je veel van je autonomie kwijtraakt, waar van alles voor je besloten wordt. Wat kunnen ze nog wel. Er zijn dingen die ze nog steeds wel kunnen. Dat gevoel versterken, zodat dat niet helemaal ten onder gaat of verdwijnt in zo'n periode en gericht op het feit dat ze terugkeren en daar ook een beroep op gedaan wordt"*.

Meerdere geraadpleegde experts plaatsen opmerkingen bij de keuze voor het vergroten van zelfinzicht en zelfredzaamheid als kern in de missie en visie van Bureau Buitenland.

Over zelfinzicht

Kelk: "... er staat ook bescheiden 'bij te dragen' dus dat is niet om het allemaal te doen, het is nooit 100%."

Stapert: "... vergroten van zelfinzicht is heel mooi, maar wat moet je daarmee? ... ik denk dat dat zo'n stap verder is dan in de acute situatie van het gedetineerd zijn in het buitenland, dat het niet op het netvlies van de gedetineerde staat. Als je richting einde komt dan ben je daar wel mee bezig."

Van Swaaningen sluit hier bij aan: "... zelfinzicht is wel heel veel gevraagd voor iemand die net vast zit. Maar je ziet wel dat mensen die voor de 10e keer vastzitten of die al heel lang vastzitten, dan misschien wel zeggen 'ja, wil ik nu zo doorgaan of niet met mijn leven'. Ik denk dus dat die contacten ook zeer belangrijk als signaleerfunctie: nu is het moment dat je iets kan bereiken met iemand".

Middelkoop: "Om zelfinzicht en de zelfredzaamheid als eerste te noemen voor de re-integratie vind ik een beetje een zwaktebod. Ik heb het idee: de reclassering is echt helpen bij re-integratie, en daarvoor is nodig dat mensen zelfinzicht hebben en ook zelfredzaamheid ontwikkelen".

Over zelfredzaamheid

De Jonge: "Zelfredzaamheid: Je hebt vooral anderen nodig om overeind te blijven. Zoals bijvoorbeeld de vrijwilligers van Bureau Buitenland en mensen van de Ambassade of van de posten".

Van Swaaningen: "Het werken aan zelfredzaamheid is de crux waarom het draait".

Over re-integratie

Het begrip re-integratie verwijst naar "de mogelijkheden van de gedetineerde om normaal te kunnen functioneren in de vrije samenleving" (Van Zyl Smit & Snacken, 2009).

Voor goede re-integratie in de samenleving heeft een ex-gedetineerde identiteitspapieren, onderdak, inkomen en zorg nodig. Het coördinatiepunt van Bureau Buitenland helpt hierbij en draagt de gedetineerde over naar de verantwoordelijke gemeentelijke nazorginstelling in Nederland. De ex-gedetineerde is zelf verantwoordelijk. De volgende basisvoorwaarden voor re-integratie moeten worden gerealiseerd:

-
- een geldig identiteitsbewijs;
 - onderdak direct na ontslag uit detentie;
 - inkomen uit werk of een (tijdelijke) uitkering om direct na detentie in het eerste levensonderhoud te kunnen voorzien;
 - inzicht in schulden en zo nodig een plan voor schuldhulpverlening;
 - het vaststellen van de zorgbehoefte en indien van toepassing het zorg voor een passende indicatie en het realiseren van (continuïteit van) zorg.
-

De verbintenis van Bureau Buitenland met vooral re-integratie in Nederland wordt door de geraadpleegde experts duidelijk onderschreven. Daarbij leggen zij duidelijk een verband tussen de vooral praktische invulling door de landencoördinator en gemeentelijke nazorg en de groei van het menselijk kapitaal tijdens detentie (zelfredzaamheid en zelfinzicht):

Martens: "Re-integratie van Nederlandse gedetineerden in het buitenland als ze weer terugkomen in Nederland is voor mij eigenlijk waar ik jullie heel erg voor zie. En dat natuurlijk dankzij de inzet van jullie vrijwilligers. En wat ik ook een heel belangrijk aspect vindt dat is het feit dat jullie mensen al tijdens detentie daar echt op voorbereiden in de vorm van cursussen, gesprekken".

Middelkoop: *"Ik zou zeggen dat vooral de re-integratie vooraan hoort te staan. Dat zie ik typisch als reclasseringstaak. In dienst van de re-integratie is dat belangrijk dat mensen inderdaad zelfinzicht hebben en zelfredzaamheid kweken. Het lijkt me dat jullie hoofdtak is bij te dragen aan de re-integratie van Nederlandse gedetineerden in het buitenland".*

Een discussiepunt is hier, of het alleen gaat om de re-integratie bij terugkeer naar Nederland: de Nederlandse reclasseringsopdracht is niet van toepassing op ex-gedetineerden die in het buitenland willen blijven wonen. Deze personen vallen dus buiten de formele doelgroep, terwijl zij om andere redenen wel degelijk baat kunnen hebben bij het bezoek, de contacten. Aan de drie elementen van de visie (zelfinzicht, zelfredzaamheid en re-integratie) wordt met twee concrete hoofdactiviteiten uitvoering gegeven. Ze worden hieronder besproken en daarbij wordt aangegeven hoe zij door Bureau Buitenland worden onderbouwd.

Over het verstrekken van informatie en advies

De missie van Bureau Buitenland benoemt dit als eerste concrete hoofdactiviteit om zelfinzicht, zelfredzaamheid en re-integratie te bevorderen. Het gaat hier om het verstrekken van informatie en advies aan de gedetineerde en aan het thuisfront. Dit gebeurt door de regiocoördinatoren van Bureau Buitenland. Zij informeren de gedetineerden en hun contactpersonen in Nederland over belangrijke procedures en de gang van zaken. De verantwoording is pragmatisch: *"Wij proberen te voorkomen dat problemen in Nederland verder uit de hand lopen"* (N. Faber, in Reclassering Nederland, Jaarverslag 2013), maar de legitimering wordt ook gezocht in een verbinding met de versterking van zelfinzicht en zelfredzaamheid: *"Waar voorheen de coördinatoren zelf allerlei zaken gingen regelen voor de cliënt (denk aan brieven schrijven aan schuldeisers, huur opzeggen, inkomensverklaringen opvragen) beperken we ons nu tot het informeren van de gedetineerde en/of contactpersoon over hoe ze dit zelf kunnen oppakken"*. (ibid.)

Over het inzetten van reclasseringsvrijwilligers

Eind 2013 had Bureau Buitenland een mondiaal netwerk van ruim 289 vrijwilligers. Dit zijn Nederlanders die gedurende langere tijd in het buitenland wonen. Door het inzetten van bezoeks-vrijwilligers wordt gepoogd de zelfredzaamheid en zelfinzicht te vergroten en de mogelijkheden voor re-integratie (waarbij de landen coördinator ondersteunt) te versterken. Faber: *"Ik hoop dat onze bezoeken kunnen helpen voor iemand om staande te blijven en dat die na een bezoek van de vrijwilliger toch weer wat kracht krijgt, om zich in soms hele moeilijke omstandigheden, gevaarlijk en geïsoleerd, alleen en slechte hygiënische omstandigheden, ziekte etc. Om staande te blijven."*

En: *"Het inzetten van bezoeks-vrijwilligers gebruiken we als middel om in gesprekken meer zelfinzicht en zelfredzaamheid te krijgen of meer kennis en over de re-integratie-mogelijkheden. Het in kaart brengen van problemen op basis van verschillende leefgebieden. Dat is vooral wat de coördinator hier probeert te doen op basis van de informatie die hij van de gedetineerden en uit de gesprekken krijgt, en ook van het thuisfront"*.

Door de experts wordt deze legitimering duidelijk ondersteund. Martens stelt:

"... ik zie jullie wel meer als vervanging van een ambassade medewerker, in de zin van de taak die een ambassade medewerker niet kan vervullen, namelijk die re socialisering en de voorbereiding daarop. "

Middelkoop zegt: *" Je zou kunnen zeggen dat het inzetten van bezoeks-vrijwilligers in de zin van motiverende gespreksvoering ook helpt om de detentieschade te beperken geestelijk, doordat je mensen motiveert om actief te blijven. (...) Allemaal zouden we er op gespitst moeten zijn, hou het initiatief levendig bij de mensen"*.

Tigges: " ... bij toekomst plannen hoort ook dat je ook op onderdelen het gedrag verandert. Dus het is nadenken over welk gedrag ga ik straks vertonen om niet meer in deze problemen te komen. En dat kan dus heel concreet zijn. Hoe ga ik met mijn huisbaas om. Maar het kan ook zijn hoe voorkom ik nou dat in mijn relatie weer vastloop. En dat ik meer communiceer, dat ik openen ben, dat als ik in de problemen zit dat ik daarover praat, dat ik het niet voor me houd. Al die onderdelen horen bij hoe je met spanningen omgaat".

Van Swaaningen legitimeert de inzet van vrijwilligers op een bijzondere manier. Hij geeft aan dat de *Zeitgeist* de nadruk legt op evidence-based werken, maar dat wat hem betreft deze beweging voor de reclassering niet de enige bron voor het handelen is. " *De Nederlandse reclassering is natuurlijk als vrijwilligersinstantie begonnen. Dan krijg je vanaf 1974 professionalisering. Nu helemaal moet alles evidence-based, waar ik helemaal niet in geloof, maar goed daar gaat het nu even niet over. En de vrijwilliger is (bij de reclassering) verdwenen. En nu zit hij hier weer wel*".

Tigges geeft aan dat de inzet van vrijwilligers belangrijk is, maar dat er wellicht meer gedaan kan worden, zowel tijdens als na de detentie.

Tijdens: "Het inzetten van de bezoekvrijwilligers is een middel om detentieschade te beperken, problemen in kaart te brengen, om te reflecteren op gedrag, om iemand voor te bereiden op de terugkeer. (...) En dat vergt wel veel van de vrijwilligers, aan gesprekstechniek. Dat is heel belangrijk, maar ik denk dat je nog een stapje verder kan gaan. Dat je ook met hen technieken ontwikkelt om echt systematisch een gesprek te voeren over 'wat kom jij straks allemaal tegen als je vrijkomt'. En om samen met die persoon een actieplan te maken".

En na de detentie: "En als dat actieplan er dan is, dat dat dan ook gecommuniceerd wordt met mensen die in Nederland zitten. (...) dat er een instantie in Nederland is die ook een kopie van het plan heeft en de draad weer oppakt. Misschien heb je er hier ook wel een vrijwilliger voor nodig, in Nederland. Want het is natuurlijk raar dat iemand in het buitenland veel aandacht krijgt en hij heeft misschien wel fantastische plannen gemaakt, hij komt terug in Nederland.. en er gebeurt niks. Of hij blijft in het land waar hij gedetineerd zit. En dan gebeurt er ook niks".

Stapert, tenslotte, geeft aan dat ook vrijwilligers soms weinig kunnen uitrusten: "Het zijn niet altijd de meest prettige figuren (geeft voorbeeld van gedetineerde die alleen maar klaagt terwijl hij veel hulp krijgt). Wat is dat nou voor houding. Ik kan me voorstellen dat vrijwilliger denkt: ja joh, ik kan mijn tijd ook beter gebruiken. Dat lijkt me dus het lastige: wat lost Bureau Buitenland op, dat kan veel zijn, maar dat is dus maar met een beperkte groep mensen lijkt mij, het ideaalbeeld van iemand die zegt: "Ik zit gevangen. Dat wil ik niet weer dus ik moet mijn leven grondig veranderen en ik moet eens kijken wat ik nou kan doen zodat ik hier niet weer terecht kom." Dat is maar een heel klein gedeelte. Daarom is jullie rol ook een hele ondankbare kan ik me voorstellen, omdat mensen bijna altijd ontevreden zijn. Je kan het bijna niet goed doen".

5.4 Vraag IIC: Alternatieve grondslagen

In deze paragraaf gaan we in op aanvullend grondslagen die door de experts zijn genoemd voor het werk van Bureau Buitenland.

Volgens de in september 2012 introduceerde nieuwe koers van Bureau Buitenland behoren sommige gedetineerden niet meer tot de doelgroep. Met name de mensen die niet terugkeren naar Nederland, bijvoorbeeld mensen met een doodstraf. Faber zegt hierover in het interview: *"We hebben gedetineerden in de VS die nooit meer terug gaan komen naar Nederland. Als je die set op deze doelstelling legt dan hebben die geen plek bij BB. En daar zit natuurlijk een meer humanitair aspect, puur het bezoeken en er zijn en dat is nog een gebied dat hebben we nog niet scherp".*

Volgens Tigges ontbreekt in de doelstelling van Bureau Buitenland het expliciet benoemen van het terugdringen van recidive: *"Maar uiteindelijk komt het erop neer dat je de recidive wilt terugdringen. Dat had er wat mij betreft in gemogen".*

Kelk mist in de doelstelling dat Bureau Buitenland ook bijdraagt aan de verbetering van de detentieomstandigheden. De Roos voegt hieraan toe: *"De reclassering kan overigens ook bijdragen aan het inzetten of inschakelen van advocaten bijstand als dat nodig is. Dus ik denk dat die doelstelling vrij evident, heel belangrijk is".*

Wagenmaker mist in de doelstelling van Bureau Buitenland de toeleiding tot de nazorg door te zeggen: *"Wat ik mis is de ontvangende partij. En dan bedoel ik daarmee vooral de gemeente waarin zo'n Nederlander uiteindelijk weer in terecht komt. Op een gegeven moment komen die Nederlanders terug en dan wat dan? Dat staat hier nog niet zo".*

Voor De Jonge ontbreekt in de grondslagen van het werk door Bureau Buitenland, dat ook anderen van de opgebouwde expertise kunnen profiteren. Een aanvullende grondslag voor Bureau Buitenland zou daarmee kunnen zijn, dat niet iedereen in de gelegenheid verkeert om deze kennis op te bouwen:

"(1) Expertise bieden aan landen waar de reclassering ofwel niet goed werkt of in oprichting is..... maar ik begrijp dat dat wel degelijk gebeurt. Dus dat zou bij de doelstellingen kunnen staan.

(2) Informatie over buitenlandse penitentiaire stelsels verzamelen en beschikbaar te stellen aan mensen die daar geïnteresseerd in zijn".

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Conclusies vraag I: de praktijk van de gedetineerdenbegeleiding

Hoofdstuk 4 biedt inzicht in de kenmerken van de gedetineerden die aan het onderzoek hebben meegedaan, geeft een overzicht van de activiteiten van coördinatoren en vrijwilligers en gaat uitgebreid in op de ervaringen van gedetineerden, zowel met betrekking tot de detentie, de begeleiding vanuit Bureau Buitenland, als de toekomstwensen en -plannen. Onderstaand worden de conclusies gepresenteerd.

We moeten voorafgaand aan het presenteren van conclusies in acht nemen dat het in dit onderzoek alleen gaat om mannelijke gedetineerden die druggerelateerde misdrijven hebben gepleegd, in een selectie van Europese en Amerikaanse landen. Dit is om onderzoekstechnische redenen een selectie geweest van de totale populatie van in het buitenland gedetineerde Nederlanders. Ook moeten we ons realiseren dat veel gedetineerden de vragenlijst niet hebben geretourneerd, en indien zij dat wel deden, vaak gebrekkig hebben ingevuld. Vooral de mannen die hun verhaal wilden doen, en daartoe ook in staat waren, vormen onze onderzoeksgroep. Ook het aantal vrijwilligers dat de enquête invulde, is aan de lage kant. De resultaten zijn daarom naar onze opvatting beperkt generaliseerbaar. Wel zijn de regiocoördinatoren van de door ons onderzochte landen bij dit onderzoek betrokken geweest.

6.1.1 *Het menselijk kapitaal*

Conclusie 1: Het menselijk kapitaal van de gedetineerden legitimeert bemoeienis.

De achtergrondkenmerken van de respondenten in dit onderzoek versterken de kans op herhaling van het delictgedrag. Het menselijk kapitaal van deze gedetineerden is op onderdelen beperkt: we zien in de geschiedenissen dat de gedetineerden beïnvloedbaar zijn (geweest) en tekorten hebben in reflectie en zelfbeheersing, en we zien dat hun menselijk kapitaal aanvullend is aangetast door negatieve levensgebeurtenissen op het zakelijke en relationele vlak (sociaal kapitaal), die de beïnvloedbaarheid hebben versterkt ('niets te verliezen', of 'ik moest iets doen'). De werkomstandigheden (chauffeur) of materiële omstandigheden (schulden, in combinatie met verslaving), werken als situationele, bevorderende factoren om (opnieuw) een grensoverschrijdend delict te plegen. Zoals aangegeven zien we (in de resultaten van de vragenlijst RCQ), een scheiding in een groep die geen probleembesef heeft of kan hebben, en een groep die dit wel heeft, en dan in relatief veel gevallen (vergeleken met de motivatie voor gedragsverandering bij verslaafden en reclasseringscliënten) daadwerkelijk probeert dit in anders handelen om te zetten.

Bij veel gedetineerden is sprake van kwetsbaarheid door beïnvloedbaarheid, of juist een overtuigde criminele houding, die leidt tot een repetitief patroon van delictgedrag dat tot een levensstijl is uitgroeit of dat dreigt te worden. Met name dit aspect legitimeert een bemoeienis van buitenaf, een investering in het versterken van hoop en perspectief, en (het motiveren en begeleiden van) gedragsverandering.

We constateren daarnaast sterke, onaantaste overtuigingen van de gedetineerden (indien niet vanuit sociaal wenselijkheid naar voren gebracht) over hun positieve zelfwaardering en

over hun ervaring van zelfbepaling. Deze vormen een goede basis voor het 'aanslaan' van de bemoeienis / begeleiding. Deze overtuigingen gaan bij gedetineerden samen met (zelf gerapporteerde) vaardigheden voor zelfredzaamheid: initiatief nemen, en jezelf gerust kunnen stellen.

(Te) veel belasting is in de optiek van de gedetineerden funest voor hun menselijk kapitaal, met name als dit ook met bedreiging vanuit de omgeving samengaat. Indien bemoeienis plaatsvindt, moet hieraan eerst het nodige worden gedaan, voordat aan de zich onderling versterkende combinatie van zelfredzaamheid en zelfwaardering kan worden gewerkt: *Safety first*.

Bemoeienis met deze gedetineerden is gerechtvaardigd, omdat er sprake is van een hoge recidivekans, van menselijk lijden, en in veel gevallen ook van een basis voor (gedrags)verandering waarop kan worden voortgebouwd.

Conclusie 2: De detentieomstandigheden beperken de mogelijkheden van de bemoeienis door Bureau Buitenland.

We concluderen dat bemoeienis met deze gedetineerden gerechtvaardigd is, maar de omstandigheden maken het lastig om te doen wat nuttig of nodig is. Wat voorop moet staan voor Bureau Buitenland, is aandacht voor veiligheid en andere basiscondities, en ondersteuning voor de vaak onaangetaste zelfwaardering en zelfbepaling van de gedetineerde.

Een gevangenis is echter voor het werken aan *gedragsverandering* met als doel om recidive te voorkomen niet of nauwelijks geschikt. Werken aan andere vaardigheden en denkpatronen, samengaan met een groter zelfinzicht, om zo terugval te voorkomen, is in deze omstandigheden teveel gevraagd. Men zit opgesloten, niet in de eigen context, het is er soms onveilig. Ook *vrijwilligers* zijn niet de aangewezen personen voor het werken aan fundamentele gedragsverandering. Hun professionele expertise is beperkt, de bezoeken zijn niet erg frequent, zij doen lang niet altijd wat bij hun taakstelling hoort, soms spreekt de vrijwilliger geen individuen maar groepen Nederlanders, en hun rol als 'onbaatzuchtige landgenoot en luisterend oor' moet niet worden overschaduwd door een rol als trainer. De kwestie is hier - en dat wordt ondersteund door wetenschappelijk onderzoek naar gedragsverandering (What Works): als je aan gedragsverandering wilt werken, moet je het grondig doen, en niet half. De kans bestaat echter dat het door de detentieomstandigheden en kenmerken van de vrijwilliger wel half gebeurt. We concluderen daarom dat het werken aan gedragsverandering met als doel recidive te voorkomen in deze vorm niet zinvol is.

Dat ligt anders als we kijken naar vaardigheden die gedetineerden helpen zich mentaal en fysiek staande te houden. Dit is, mits hanteerbaar voor vrijwilligers, een heel belangrijke rol voor Bureau Buitenland. Dit onderzoek laat zien dat het zwaartepunt moet liggen op simpele trainingen - gecombineerd met 'huiswerk' tussen bezoeken van vrijwilligers door - op het gebied van het omgaan met gedachten en emoties, omgaan met druk en onveiligheid, 'positief onthechten', lichamelijke fitheid en verzorging, en wellicht een aanbod rond zingeving, zijn voor Bureau Buitenland gelegitimeerde activiteiten. Ook is mogelijk dat vrijwilligers de 'survival-expertise' van de gedetineerden zelf benutten en bij hen nagaan hoe zij zich staande houden. Deze 'best practices' kunnen worden gedeeld via informatiemateriaal dat vrijwilligers meenemen tijdens hun bezoeken (zie ook conclusies 5 en 6).

6.1.2 De motivatie voor gedragsverandering

Conclusie 3: De motivatie van de gedetineerden vraagt om bemoeienis, maar meer op maat, en meer in combinatie met goede nazorg.

De detentie is een heel harde les en er heeft zich bij een deel van de vastgezette Nederlanders een heel duidelijke overtuiging postgevat dat men dit nooit meer wil meemaken, voor zichzelf niet, en voor de naasten niet. Op basis van deze overtuigingen is tweederde van de respondenten *actief* bezig met verandering. De scores op de motivatielijst RCQ bevestigen dit beeld.

Actief bezig zijn aan een ander leven gaat bij deze gedetineerden samen met een positief zelfbeeld; een beeld van zichzelf als iemand die geen delinquent is, maar delicten heeft gepleegd uit domheid of door misverstanden, en op weg is naar iets anders. Een uiting van deze actiegerichtheid vinden we ook in het willen reduceren van onzekerheid: bij de vastgezette Nederlanders bestaat grote behoefte aan meer informatie over de (volgende stappen) in de strafrechtelijke procedure en detentieprocedure. Men verwacht van Bureau Buitenland op dit vlak meer houvast dan nu wordt – of kan worden – aangeboden.

Vrijwel alle respondenten zeggen in de toekomst niet meer te willen recidiveren. Onderzoek naar recidive na detentie spreekt vertrouwen in dit hoge percentage echter tegen. Bovendien heeft een derde van de gedetineerden geen of weinig probleembesef, of ontkent de problemen, en daardoor is er geen wens tot gedragsverandering (precontemplatie). In de actiebereidheid die tweederde van de respondenten kenmerkt, ligt ook een risico verscholen. Zij missen de mogelijkheden om direct een andere weg in te slaan, omdat zij vastzitten, en hebben tegelijk vaak verplichtingen of niet zelden flinke schulden. Aangevuld met een gebrek aan aansluiting met goede nazorg zorgt dit voor een zeer nijpend probleem.

Twee zaken bieden een uitweg, indien zij zowel door het eigen sociale netwerk als in de nazorg veel nadrukkelijker dan nu door Bureau Buitenland worden opgepakt.

- In de eerste plaats laten de gedetineerden een sterke zelfregulatie en overlevingscompetentie zien. Hoe zwaar de omstandigheden in detentie ook geweest mogen zijn, dit is een vorm van menselijk kapitaal waarop de ex-gedeteneerde kan voortbouwen. Daarbij kunnen passend werk of een andere vorm van dagbesteding worden gezocht.
- Een tweede punt betreft de bejegening door de omgeving. Het is bekend dat veel oorlogsveteranen terughoudend zijn om na terugkeer over hun ervaringen te vertellen, om zowel zichzelf als de omgeving tegen deze verhalen te beschermen. Dat zien we ook bij de gedetineerden die terugkeren: Men vraagt niet snel om hulp, en het eigen netwerk (partner, familie) weet vaak ook niet hoe het verder moet als de gedetineerde terugkeert. Uitgebreide planvorming en ondersteuning van de hereniging behoort op dit moment echter niet tot de taakstelling van Bureau Buitenland, en wordt door de gemeentelijke instanties in Nederland ook nog onvoldoende opgepakt. Dit is een groot gemis, dat dient te worden opgelost.

Het tweede punt geldt ook voor gedetineerden – met name de ouderen – die moe zijn, rust willen, en geen delicten meer willen of zelfs kunnen plegen. Bij hen zijn het recidivegevaar en de verplichtingen wellicht geringer, maar in termen van zingeving ligt er dan nog altijd een belangrijke taak. Uit het vooronderzoek komt naar voren dat arbeid als toekomstperspectief in het leven van de ouderen (boven de 50) geen prominente plaats meer lijkt in te nemen, gewild of ongewild. Een deel van hen heeft af en toe los-vast werk, anderen geven aan niet te kunnen werken vanwege psychische spanningen of zij zeggen vrede te hebben met het

arbeidsloze bestaan (behoefte aan rust). Dit roept de vraag op welke andere wegen er zijn om voldoende perspectief te vinden, welke maatschappelijke rollen als zinvol (kunnen) worden ervaren wanneer een plaats op de arbeidsmarkt niet meer aan de orde is en welke rol de nazorg hierin kan spelen.

6.1.3 *Het persoonlijke sociaal kapitaal*

Conclusie 4: Het eigen sociaal kapitaal van de gedetineerden vraagt om bemoeienis/ondersteuning door derden.

Het thuisfront van de gedetineerden is voor hen van zeer groot belang. Het gemis is groot en met name de familie is actief in het onderhouden van het contact, in wat mindere mate de vrienden (er zitten ook verkeerde vrienden tussen), en incidenteel is er ook in detentie sprake van positief contact met anderen / lotgenoten. De waardering van de gedetineerden voor pogingen van de coördinator en vrijwilliger om dit contact vast te houden en te versterken is relatief groot, en dit legitimeert de werkzaamheden van Bureau Buitenland op dit gebied sterk.

6.1.4 *Bureau Buitenland als tijdelijk sociaal kapitaal*

In hoeverre en op welke manier worden Bureau Buitenland concrete inspanningen geleverd ten behoeve van de gedetineerden en wat is de opbrengst daarvan?

6.1.4.1 *Werken aan het menselijk kapitaal*

Invalshoek coördinatoren

Conclusie 5: Het werken aan het menselijk kapitaal van de gedetineerden door de landencoördinator is beperkt mogelijk. Waar praktische begeleiding wel plaatsvindt, komt deze niet overeen met de hoge verwachtingen van de gedetineerde en het thuisfront. Dit zelfde geldt voor de persoonlijke/sociale begeleiding door de landencoördinator, en de beperkingen zijn hier nog veel groter.

In zit 2013 bijna een-derde (30%) van alle gedetineerden met een Nederlandse nationaliteit in het buitenland vast. Dat is een substantieel deel van de gehele populatie. Bemoeienis met deze meer dan 2000 gedetineerden komt in dit onderzoek naar voren als absoluut gelegitimeerd (zie conclusie 11), maar Bureau Buitenland is qua bezetting en slagkracht hiertoe niet voldoende in staat. Daardoor toont de Nederlandse overheid inzake in het buitenland gedetineerde Nederlanders onvoldoende verdragstrouw. Bureau Buitenland kan niet doen wat het moet doen, en doet daardoor alleen wat het kan doen.

De *praktische* begeleiding ligt grotendeels op het bord van de coördinator. Met name in fase 1 en fase 3 ligt hier het zwaartepunt van de aandacht: in de eerste fase wordt – zo mogelijk in samenwerking met de contactpersoon – de stand van zaken rondom de leefgebieden in kaart gebracht en worden zaken geregeld, opdat de gedetineerde en de achterblijvers geen extra last ondervinden van de detentie. Fase 2 is relatief rustig voor de coördinator. In fase 3 worden de voorbereidingen getroffen voor de terugkeer van de gedetineerde naar Nederland en voor de re-integratie. Dit vraagt ook veel afstemming met de contactpersoon en de gemeente van herkomst.

De vrijwilliger is vooral op het gebied van de praktische zaken doorgeefluik tussen de coördinator en de gedetineerde – denk aan het reclasseringsformulier en het nazorgformulier – zelfstandige acties worden niet verwacht door Bureau Buitenland. Het werk dat de coördinator op dit vlak doet is van essentieel belang voor de gedetineerde in Fase 1 en Fase 3 en vanuit het oogpunt van recidivevermindering zonder meer nuttig.

Een groot deel van de gedetineerden is echter ontevreden over vormen van dienstverlening rond wonen, huren, schulden en verslaving. Dit zijn zaken die de coördinator gewoonweg niet regelen kan of mag. Wat betreft de praktische begeleiding kan worden geconcludeerd dat er over het algemeen door gedetineerden (veel) teveel verwacht wordt van Bureau Buitenland: de coördinator heeft immers zicht op de situatie in Nederland en kan van alles regelen. Er is bij een aantal gedetineerden sprake van een sterk instrumentele houding: 'het is de taak van de reclassering om voor mij te zorgen', wat natuurlijk leidt tot teleurstelling wanneer de mogelijkheden van Bureau Buitenland beperkt blijken te zijn, bijvoorbeeld rond de opvang van de eigen kinderen, schulden, en huur van een woning. Met name rondom overbrenging naar Nederland in het kader van WOTS/WETS verwachten gedetineerden meer dan Bureau Buitenland kan bieden. Blijkbaar is het toch heel moeilijk voor gedetineerden om helder in beeld te krijgen wie nu precies waar verantwoordelijk voor is. Het werk dat de coördinator op dit vlak doet is van essentieel belang voor de gedetineerde in Fase 1 en Fase 3 en vanuit het oogpunt van recidivevermindering zonder meer gerechtvaardigd. We signaleren een behoefte aan duidelijkheid / verwachtingsmanagement over de precieze mogelijkheden die de coördinator heeft om praktische zaken te regelen.

De *persoonlijke/sociale* begeleiding van de gedetineerde door de landencoördinator is beperkt: de caseload is te groot en ook de afstanden zijn te groot voor een meer individuele benadering. Wel probeert de coördinator van iedere gedetineerde een beeld te krijgen qua persoonlijke en sociale achtergrond, gezondheid, verleden e.a., opdat de begeleiding zoveel mogelijk op de persoon toegesneden kan worden. Het zwaartepunt van de daadwerkelijke persoonlijke begeleiding ligt bij de vrijwilligers, die de gedetineerde persoonlijk kennen en regelmatig op bezoek gaan. Zij kennen de detentieomstandigheden en kunnen persoonlijke aandacht en steun bieden. In die zin zijn zij de 'verlengde arm' en de 'ogen en oren' van de coördinatoren.

Hierdoor heeft de begeleiding van de gedetineerde door de coördinator een grotendeels instrumenteel karakter. Gezien de afstand en het ontbreken van directe contacten is emotionele steun minder makkelijk te bieden; hiertoe worden de vrijwilligers ingezet. Wel is er behoefte aan een 'gezicht' van de coördinator: "wie is de persoon die belt met mijn vrouw?".

Uit de enquêtes en interviews komt aanvullend naar voren, dat de meeste gedetineerden behoefte hebben aan iets vertrouwds – iets wat kan worden geassocieerd met 'Nederland' of de situatie waar zij uitkwamen voordat zij werden gedetineerd. In de gevangenis zijn zij een nummer en is de persoonlijke aandacht gering. Hoewel zij van de coördinator vooral verwachten dat deze de zaken thuis op orde brengt (praktische begeleiding) en het thuisfront opvangt (sociale begeleiding), is duidelijk geworden dat een persoonlijke benadering vanuit het coördinatiecentrum wel gewaardeerd en in een aantal gevallen ook verwacht werd (in de vorm van *bezoek*). Ondanks het feit dat vanaf de start van de detentie informatie wordt gegeven over de mogelijkheden en beperkingen van Bureau Buitenland, bevestigt dit opnieuw de sterke behoefte aan een coördinator 'met een gezicht'.

Invalshoek vrijwilligers

Conclusie 6: de praktische en de persoonlijk/sociale ondersteuning van de gedetineerden door de bezoekvrijwilliger (menselijk kapitaal) wordt wisselend gewaardeerd, en vindt niet altijd plaats.

De vrijwilligers hebben een dubbele taak: het bieden van aandacht en emotionele steun aan de gedetineerde en het in twee richtingen verzorgen van informatieoverdracht: van de coördinator naar de gedetineerde en vice versa. Zij zijn met recht de 'ogen en oren' van Bureau Buitenland.

Zij lijken daarin goed te slagen. Ook hier is er een grote instrumentele component in het contact van de gedetineerde met de vrijwilliger: immers, de vrijwilliger is voor de gedetineerde de lijn naar buiten. En de gedetineerde leeft in veel gevallen in een onveilige omgeving, die ook zodanig gereguleerd is dat hospitalisatie bijna onvermijdelijk is.

De gedetineerden verwachten van de vrijwilligers minder begeleiding bij praktische zaken; enerzijds lijkt dit vanzelfsprekend omdat een groot deel van die zaken zich immers in Nederland afspeelt. Toch tekenen we hierbij aan dat de vrijwilliger door het directe contact met de gedetineerde de mogelijkheid heeft om beelden bij te stellen en nogmaals uit te leggen wat wel en niet haalbaar is vanuit de begeleiding. Deze ingang wordt door Bureau Buitenland onvoldoende benut.

Kleine praktische attenties zoals zeep, tijdschriften of een zakje drop worden zeer op prijs gesteld. Hiermee krijgt het contact een persoonlijke kleur, wat in de onpersoonlijke gevangenisomgeving van groot belang is.

We constateren dat relatief veel gedetineerden zeggen dat (een deel van) de praktische en persoonlijke / sociale begeleiding niet plaatsvindt (en dat zij die daarom slecht waarderen). Het lijstje aanvullende wensen van gedetineerden is behoorlijk groot. Wat de vrijwilligers behoren te doen, zo voor zover hun mogelijkheden daartoe reiken, gebeurt volgens een deel van de respondenten gewoon niet. Dit vereist nader onderzoek.

Beleving gedetineerden

Wanneer praktische en persoonlijke / sociale begeleiding wel plaatsvindt, hebben zij in de optiek van de gedetineerde niet altijd grote betekenis. Dit kan voortkomen uit de detentieomstandigheden, waar de bezoekvrijwilligers natuurlijk ook niet veel aan kunnen veranderen, maar ook (mede) aan de uitvoering van taken door de bezoekvrijwilligers liggen. Ook hier is nadrukkelijk nader onderzoek vereist.

6.1.4.2 Werken aan zelfredzaamheid, zelfinzicht en de (motivatie voor) gedragsverandering

Conclusie 7: het werken aan zelfredzaamheid is de kern, het werken aan zelfinzicht en (de motivatie voor) gedragsverandering door de bezoekvrijwilliger vereisen een aanpak op maat, die niet altijd wordt gerealiseerd.

Het vergroten van *zelfredzaamheid* is onderdeel van de missie van Bureau Buitenland, en hieraan besteden de coördinator en vrijwilligers in toenemende mate aandacht. Gedetineerden kunnen zich hiermee op de korte termijn staande houden en zij waarderen dit sterk. We mogen dit als de kern van de begeleiding door Bureau Buitenland beschouwen.

Vergroten van zelfinzicht is onderdeel van de missie van Bureau Buitenland, maar in praktische zin moeilijk te bevorderen. Ook maken de resultaten van de vragenlijsten duidelijk dat bij een groot deel van de gedetineerden geen sprake is van een tekort aan zelfinzicht. Het dan toch aandacht hieraan besteden kan mogelijk leiden tot ongewild moraliseren van de gedetineerden. Helpen vasthouden aan actieve verandering, in combinatie met het beperken van belasting en bedreiging, moet naar onze mening voor Bureau Buitenland hogere prioriteit hebben.

De keuze voor de inzet van Motiverende gespreksvoering (MI) door vrijwilligers en coördinatoren wordt door de kenmerken van deze groep respondenten niet sterk ondersteund: Enerzijds zijn er de *diehards*, en gedetineerden zonder probleembesef, beiden zonder een wens hun gedrag fundamenteel te veranderen, anderzijds zijn er relatief veel gedetineerden die zelf al de stap naar actieve verandering hebben gezet (en daarvoor geen toename van zelfinzicht of motivatie nodig hebben). Bij deze laatste groep moet de aandacht liggen bij het *volhouden* van die verandering, en daarbij liggen vaardigheden voor zelfredzaamheid meer voor de hand, *eventueel* met enkele technieken vanuit MI die de gemaakte keuze voor verandering helpen consolideren. Dit moet, indien nodig, worden gecombineerd met het verminderen van acute belasting en bedreiging.

6.1.4.3 *Werken met het informele sociaal kapitaal: het thuisfront*

Conclusie 8: het sociaal kapitaal van het thuisfront heeft tijdens en vooral na de detentie een sterke invloed op (het kiezen voor) een leven zonder criminaliteit, maar dit kapitaal wordt het minst door Bureau Buitenland aangesproken.

Sociaal kapitaal van de gedetineerde bestaat uit *relaties* met belangrijke anderen. Door Bureau Buitenland worden deze relaties tijdelijk ondersteund en soms overgenomen.

Emotionele steun speelt een grote rol in het contact met het thuisfront; met name in de beginfase, wanneer schrik en paniek voorop staan, bieden coördinatoren een luisterend oor aan familie – in combinatie met informatie en advies rondom regelzaken. Ook in de laatste fase is er aandacht voor het verhaal van de familie, die zich al dan niet van harte voorbereidt op de terugkeer van hun partner, vader of zoon. Coördinatoren dienen hun contacten met het thuisfront echter beperkt te houden. In voorgaande gevallen zijn zij echter bereid tot ruime emotionele steun aan het thuisfront, maar dit heeft geen bedding in het officiële beleid van Bureau Buitenland.

Brok (2012), die het werk van de coördinatoren van binnenuit heeft bestudeerd, constateert dat de nadruk op de instrumentele problematiek (informatie en regelzaken) het zicht versluiert op de zeker ook aanwezige aandacht voor thema's rondom sociale steun en sociale binding.

Het thuisfront zelf vraagt ook nadrukkelijk om praktische ondersteuning door Bureau Buitenland. Voor zover mogelijk probeert de coördinator hierop antwoord te geven, maar de verwachtingen zijn doorgaans, zeker in Fase 1, veel hoger. We zien dat Bureau Buitenland en het thuisfront in de loop van de detentie eigenlijk gescheiden werelden worden, die via de coördinator waar mogelijk, maar toch minimaal met elkaar in verband worden gebracht. De vrijwilliger speelt hier ook een beperkte rol. Het gaat vooral om praktische zaken die op zich erg waardevol zijn, maar niet de ondersteuning geven die nodig is voor de zelfredzaamheid van het thuisfront en aan het gevoel greep op de zaak te krijgen of hebben.

Landencoördinator

De ondersteuning van het thuisfront door de *coördinator* is een belangrijke investering in het sociaal kapitaal van de gedetineerde, die nog niet voldoende tot uitdrukking komt: het thuisfront kan zich door deze activiteiten beter staande kan houden en zich beter voorbereiden op de terugkeer. De activiteiten van de coördinator zijn belangrijk voor de continuïteit van het sociaal kapitaal van de gedetineerde en daarom vanuit het oogpunt van (het kiezen voor) een leven zonder criminaliteit van groot belang en gerechtvaardigd, in aanvulling op de vanzelfsprekende waarde die deze activiteiten hebben voor het welzijn van het thuisfront zelf. Ook het gegeven dat de gedetineerde weet dat Bureau Buitenland zijn familie en andere naasten informeert en steunt, kan voor zijn persoonlijke welzijn (menselijk kapitaal) van groot belang zijn. In dit grote belang wordt in de praktijk onvoldoende geïnvesteerd. Een kanttekening hierbij is dat de wijze / methode die de coördinatoren voor invulling van de contacten met het thuisfront hanteren, niet duidelijk omschreven is. Er valt waarschijnlijk meer winst te behalen door de technieken om zich staande te houden (die de vrijwilligers kunnen inzetten bij de gedetineerden) ook voor de coördinatoren te ontwikkelen voor hun contact met het thuisfront.

Bezoekvrijwilliger

De werkzaamheden van de *bezoekvrijwilliger* zijn voor Bureau Buitenland ook een belangrijk middel om tijdens detentie invloed uit te oefenen op de ervaring van het eigen sociaal kapitaal van de gedetineerde. De nadruk ligt hier op persoonlijke en sociale steun. Deze worden hoog gewaardeerd en zijn, afgaande op de beleving van de gedetineerde en gemis van het thuisfront, van onschatbare waarde.

6.1.4.4 *Werken aan de re-integratie*

Conclusie 9: Het ontbreken van voldoende re-integratiemogelijkheden door een tekort aan structurele nazorgactiviteiten is een groot probleem: het betekent een terugslag voor de gedetineerde en verkwisting van de resultaten die Bureau Buitenland tijdens de detentie weet te bereiken. In de huidige situatie staan de ex-gedetineerde en zijn familie er te vaak alleen voor.

In diverse interviews komt naar voren dat er behoefte is aan een meer intensieve vorm van nazorg bij terugkeer: om te wennen aan de veranderingen, om veilig en rustig te wonen en om het leven weer op te pakken. Niet alleen de intensiteit, ook de continuïteit is hier in het geding. Niet zelden komen de ex-gedetineerden na thuiskomst in een niemandsland terecht, waarin zij ervaren hun sociaal-materiële voorzieningen grotendeels zonder hulp van de overheid in te moeten richten. Dit is niet alleen een inbreuk op hun rechten (gemeenten zijn verplicht terugkerende burgers basisvoorzieningen aan te bieden), het kan ook een terugslag veroorzaken in de motivatie en het vertrouwen om een delictvrij bestaan op te bouwen en vergroot mogelijk de kans dat de ex-gedetineerde opnieuw onder druk wordt gezet. Deze ervaringen worden bevestigd door het ministerie van Buitenlandse Zaken (2011) *'Het valt echter op dat de schakels in de keten bij de nazorg onvoldoende op elkaar aansluiten, en dat de nazorg aan gedetineerden uit het buitenland minder is dan de nazorg aan gedetineerden in Nederlandse penitentiaire inrichtingen.'*

Ook uit het vooronderzoek komt naar voren dat het eigen sociaal netwerk voor de heropbouw van het leven bij terugkeer in Nederland voor de ex-gedetineerde van groot belang is. Mensen die weinig tot geen sociaal kapitaal konden inzetten, voelden zich gedwongen om terug te vallen op daklozenopvang. Dit roept de vraag op of (intensiever) contact vanuit Bureau Buitenland met de familie tijdens de detentieperiode wellicht zinvol zou kunnen zijn.

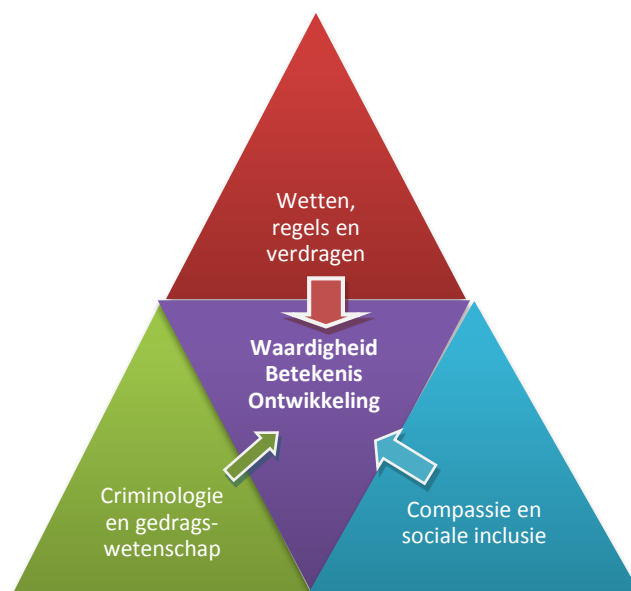
Vanuit dit onderzoek trekken wij de conclusie dat het ontwikkelen van deze activiteiten in de toekomst zeer noodzakelijk is, waarbij Bureau Buitenland de hoofdrol moet spelen, samen met de groep die daartoe in de meeste gevallen altijd al toe bereid is: de familie. Door de continuïteit van de betrokkenheid van Bureau Buitenland te waarborgen wordt de begeleiding niet alleen effectiever, maar wordt ook het probleem opgelost dat de relatief kleine aantallen uit het buitenland terugkerende ex-gedetineerden niet voldoende zijn om in Nederlandse gemeenten een soepele vorm van overdracht te garanderen. Ook de inzet van vrijwilligers als steun na terugkeer in Nederland kan worden onderzocht worden.

6.2 Conclusies vraag II: het grondslagenonderzoek

6.2.1 *Mogelijke, huidige en aanvullende grondslagen voor het werk van Bureau Buitenland*

Conclusie 10. Zowel in de geraadpleegde literatuur als in de interviews met geraadpleegde experts zijn argumenten voor zowel een noodzaak als een nut van de activiteiten van Bureau Buitenland aanwezig.

Conclusie 11: Experts legitimeren de werkzaamheden van Bureau Buitenland het sterkst met een wettelijke grondslag en daaraan verbonden verdragstrouw, vervolgens op iets minder 'harde' motieven rond compassie en inclusie, en de (gedrags-)wetenschap is het sluitstuk (zie figuur 9). De laatste wordt door de experts niet zozeer benoemd als een grondslag voor de bemoeienis door Bureau Buitenland, als wel voor de invulling ervan, voor de specifieke aanpak door Bureau Buitenland. Dit staat haaks op de verbintenis van Bureau Buitenland met de missie van Reclassering Nederland, waarin juist recidivevermindering centraal staat.

Figuur 9: Legitimering van de werkzaamheden van Bureau Buitenland

De *noodzaak* voor bemoeienis door Bureau Buitenland staat voor de experts voorop. Deze komt vooral voort uit wetten en verdragen (er ligt een verplichting om verdragstrouw te zijn),

vanuit compassie met de soms schrijnende omstandigheden, behoeften en hulpvragen en vanuit de overtuiging dat sociale inclusie (juist) voor in het buitenland gedetineerde Nederlanders belangrijk is.

Juridisch gezien dwingt detentie van een Nederlander in het buitenland bemoeienis af. Legitimering vanuit het *nut* van Bureau Buitenland komt vooral voort uit kennis vanuit de criminologie en gedragswetenschappen, maar deze wordt door de experts minder vaak spontaan genoemd en is ook minder dwingend.

Tigges geeft de relatie duidelijk aan: 'Gewone sociale contacten, dat iemand van iemand bezoek krijgt. En die blijft terugkomen. Die niet gemakkelijk opgeeft, ik denk dat dat een waarde op zichzelf is. Dat kan eenzaamheid doorbreken. Maar tegelijkertijd is de vrijwilliger er ook om de persoon te helpen nadenken over de toekomst. Dat, als je dat systematisch doet dan denk ik dat je wat kan bereiken. En dat moet met friendly visiting, maar tegelijkertijd moet je methodieken inzetten om na te denken over hoe kan ik nou straks problemen voorkomen.'

Wetten, regels en verdragen

Voor een humane en rechtvaardige behandeling tijdens het proces en detentie is in eerste instantie het land waar iemand vastzit zelf verantwoordelijk. Daarnaast heeft het land waar iemand vandaan komt of bindingen met heeft (bijvoorbeeld door bezit van een geldige verblijfstitel) – in ons geval Nederland – zelf een verplichting. Op basis van wat De Roos *verdragstrouw* en *unietrouw* noemt, kan Bureau Buitenland daardoor actief zijn, met financiële ondersteuning vanuit de ministeries van Buitenlandse Zaken en Veiligheid en Justitie. We zien hier dat de inhoudelijke grondslag van mondiale en Europese wetten, regels en verdragen duidelijk is geadopteerd en omgezet in concrete mogelijkheden voor Bureau Buitenland.

In de door ons behandelde wetten, regels en verdragen zijn door ons drie basisrechten herkend, die in vrijwel alle besproken teksten terugkeren: **het recht op waardigheid, het recht om van betekenis te kunnen zijn, en het recht op ontwikkeling**. In de uitspraken van de experts zien we deze rechten terug: er wordt door hen primair gesproken over waardigheid als basis voor het werk van Bureau Buitenland, waar de volgende twee rechten (van betekenis kunnen zijn en ontwikkeling) op kunnen voortbouwen.

- Concreet houdt deze legitimering in dat Bureau Buitenland gedetineerden kan helpen hun recht op *waardigheid* te verzilveren, bijvoorbeeld door een advies-/sociaal rapport uit te brengen voor de rechtszitting, door de gezondheid van de betrokkene in de gaten te houden, en door een signaalfunctie naar Buitenlandse Zaken en/of de buitenlandse autoriteiten. Dit geldt ook voor de veiligheid van de gedetineerde. Waardigheid kan worden versterkt door 'ogen en oren' te hebben voor aanvallen van medegedetineerden (agressie, pesten, afpersen op basis van fysiek en psychisch geweld), discriminatie van gevangenisbewakers, of voor de detentieomstandigheden (hygiëne, enz.) zelf.
- Dit geldt ook voor het recht om *van betekenis te kunnen zijn*, door regelmatige bezoeken van bezoekvrijwilligers en het schriftelijke of telefonische contact met regiocoördinator, en door het ondersteunen en concreet aanbieden van onderwijs en/of opleidingen via de stichting Educatie achter Buitenlandse tralies (EABT)³⁹.
Martens: *"Het feit dat Bureau Buitenland mensen tijdens detentie mogelijkheden bieden om zich optimaal voor hun terugkeren in de maatschappij te kunnen voorbereiden. Door*

³⁹ <http://www.eabt.nl/>

het volgen van cursussen. Dat mensen niet met lege handen terugkomen”.

Tigges: *“Het inzetten van de bezoekerwilligers is een middel om detentieschade te beperken, problemen in kaart te brengen, om te reflecteren op gedrag, om iemand voor te bereiden op de terugkeer. Die vrijwilligers heb je hard nodig, want zonder vrijwilligers kan dit allemaal niet gebeuren”.* Middelkoop: *“Het inzetten van bezoekerwilligers in de zin van motiverende gespreksvoering helpt om de detentieschade te beperken. Geestelijk, doordat je mensen motiveert om actief te blijven”.*

- De belangrijkste reden van Bureau Buitenland zelf voor de legitimering van hun werk ligt echter in het recht – in combinatie met de plicht – op *ontwikkeling*. Dit wordt ook door het ministerie van Veiligheid en Justitie zo opgevat. De bemoeienis van Bureau Buitenland leidt – instrumenteel – tot een *plicht* voor de gedetineerde om zich te ontwikkelen, zodat recidive bij terugkeer uitblijft. Gezien de uitspraken van de experts is het echter lastig verdedigbaar dat Bureau Buitenland zich zo sterk verbindt aan de missie en visie van Reclassering Nederland. Door dat te doen bestaat de kans dat Bureau Buitenland zichzelf te vaak opzadelt met te hoog gegrepen doelen. De resultaten van het onderzoek onder de gedetineerden laten dat ook zien. Bureau Buitenland moet in vergelijking met Reclassering Nederland immers nog meer inspanningen doen voor het in gang zetten van trajecten die leiden tot gedragsverandering en re-integratie, en dat ook nog eens in een vrijwillig kader. Is de verdragstrouw, aangevuld met compassie en sociale inclusie niet genoeg als basis, met recidivevermindering als mooie bijvangst?

Kennis vanuit de criminologie en gedragswetenschappen

De missie en visie van Bureau Buitenland wordt door de experts minder stevig onderbouwd op basis van wetenschappelijke inzichten dan op basis van wetten, regels en verdragen. Dat geldt vooral voor het werken aan zelfinzicht. Praktische aspecten, meer urgente hulpvragen en het feit dat de vrijwilligers geen professionele hulpverleners zijn, maken een onderbouwing van het werken aan zelfinzicht met wetenschappelijke argumenten minder logisch of realistisch.

Over het werken aan zelfredzaamheid en re-integratie wordt door meer experts aangegeven dat ze van groot belang zijn. Maar ook deze worden in de interviews niet sterk onderbouwd. De pragmatische aspecten die het werken op basis van wetenschappelijk inzichten beperken zijn groot in aantal. Ten eerste is er het beperkte juridische kader (gedwongen voor Reclassering Nederland en vrijwillig voor Bureau Buitenland). Tigges: *‘... er is geen Nederlandse autoriteit die een gedwongen kader heeft opgelegd. Dat is in het buitenland gebeurd met een gevangenisstraf, en daarna is het afgelopen’*

Naast het ontbreken van een gedwongen kader en de inzet van vrijwilligers (in plaats van professionals), heeft inzet van de reclassering in het buitenland rekening te houden met:

- het gebrek aan fysieke nabijheid van de cliënt;
- beperkte toegang tot de cliënt doordat de reclassering in buitenlandse detentiecentra geen juridische status heeft;
- de gevolgen van veelal slechtere detentieomstandigheden in het buitenland (Atabay, 2009);
- de extra moeite die gedetineerden moeten doen om zich tijdens de detentieperiode op afstand goed voor te bereiden op terugkeer en re-integratie in de – veranderde – Nederlandse samenleving;
- het gegeven dat Bureau Buitenland geen taken heeft in de nazorg, en
- het feit dat het werk van Bureau Buitenland voor een deel van de gedetineerden ‘nooit genoeg’ is.

Conclusie 12: een aanvullende legitimering voor de activiteiten van Bureau Buitenland kan zijn, dat het bureau beschikt over unieke expertise en een netwerk waar veel andere landen en organisaties baat bij kunnen hebben.

Door enkele experts worden gemiste activiteiten genoemd, die wellicht tot aanvullende grondslagen kunnen leiden: verbeteren van de detentieomstandigheden, bijdragen aan het inzetten of inschakelen van advocatenbijstand als dat nodig is, en toeleiding tot de nazorg. We menen dat deze activiteiten echter wel afdoende in de besproken grondslagen zijn afgedekt.

Voor een van de experts ontbreekt in de grondslagen dat ook anderen van de opgebouwde expertise van Bureau Buitenland kunnen profiteren. Een aanvullende grondslag voor Bureau Buitenland zou daarmee kunnen zijn, dat niet iedereen in de gelegenheid verkeert om deze kennis op te bouwen. Anders gezegd: Bureau Buitenland is niet alleen dienstbaar aan de gedetineerde, het thuisfront en de veiligheid in de samenleving, maar ook aan collega-organisaties.

Conclusie 13: Bemoeienis met in het buitenland gedetineerde Nederlanders door Bureau Buitenland als afzonderlijke en aan justitie verbonden organisatie wordt gelegitimeerd door de Nederlandse traditie van het verstatelijken van zorg- en veiligheidsinterventies, het bieden van zekerheid aan de gedetineerde voor de langere termijn, en wetenschappelijke inzichten over het voorkomen van recidive door het investeren in een alliantie met de gedetineerde.

Nu met name de noodzaak van bemoeienis met in het buitenland gedetineerde Nederlanders duidelijk is, en het nut van die bemoeienis een aanvullende ondersteuning blijkt te bieden, is de volgende vraag: is er een legitimering om dit werk door Bureau Buitenland als een afzonderlijke en aan de reclassering verbonden organisatie te laten doen? We concluderen dat die legitimering er is. We noemen:

1. Vooral voor het recht op van *beteken* kunnen zijn mag worden gezegd dat het inzetten van vrijwilligers met ondersteuning vanuit de overheid gedetineerden laat zien niet dat zij door de samenleving worden losgelaten of 'verbannen'. Dit geeft een specifieke boodschap af richting gedetineerden: "Niet (alleen) de non-profitorganisatie bekommert zich om mij, maar (ook) de overheid zelf. Al is het via een vrijwilliger, toch doet zij dat". Bureau Buitenland is daarmee onzes inziens een voorbeeld van de (als typisch Nederlands te duiden) respons om sociale cohesie structureel te ondersteunen en wanneer nodig ook te verstatelijken. Er zijn veel voorbeelden die laten zien dat Nederlanders zorgvragen adopteren en combineren in efficiënte overheidsinterventies. De reclassering is er een voorbeeld van, zoals ook na 100 jaar jeugdzorg het recht op jeugdzorg nu in de Jeugdwet is verankerd. Dit zijn voorbeelden van initiatieven die binnen de Nederlandse cultuur na verloop van tijd als een recht worden gezien en vervolgens ook zo worden benoemd. Op basis van het Nederlandse gebruik om *grass root zelforganisaties* te verstatelijken, kunnen we ook voor Bureau Buitenland zeggen dat haar activiteiten als ontwikkeld 'cultureel erfgoed' gaandeweg een recht zijn geworden voor Nederlanders die over de grens vastzitten. We zien dit al gebeuren: BuZa zelf noemt haar eigen begeleiding van de gedetineerde zelf geen recht, maar ondersteunt ondertussen Bureau Buitenland wel structureel (op basis van de uitspraak in de zaak Staat -Van Dam, zie paragraaf 5.3.2.2). Dit is een typisch voorbeeld van groeiende verstatelijking van als politiek legitiem beoordeelde zorg en beïnvloeding.

2. In tegenstelling tot non-profits is er bij Bureau Buitenland sprake van een *structurele* ondersteuning door de overheid van een zorg- en beïnvloedingsinterventie. Nut en noodzaak worden op die manier niet meer aan het toeval overgelaten (dat biedt de gedetineerde zekerheid) en ook gekoppeld aan de doorzettingsmacht en verdragstrouw van de overheid (dat biedt de gedetineerde meer kans op het toekomen aan zijn rechten).
3. Vanuit dit verstatelijkte initiatief kan de overheid (via Bureau Buitenland) ook bij de gedetineerde, als hij op het aanbod van begeleiding door Bureau Buitenland ingaat, aanspraak maken op 'wisselgeld' in de vorm van extra inspanningen om het leven na detentie op orde te krijgen. Het doel van Bureau Buitenland is dan een *return on investment*: "Wij helpen jou nu, jij helpt de samenleving later". De wetenschappelijke kennis over het stoppen met criminaliteit ondersteunt deze opstelling: oogsten kan alleen als eerst wordt geïnvesteerd.

6.3 Aanbevelingen

6.3.1 Praktische aanbevelingen

1. Kijk hoe de voorlichting over de mogelijkheden en beperkingen van Bureau Buitenland kan worden verbeterd. Besteed meer aandacht aan het verwachtingenmanagement richting gedetineerden en thuisfront. Zet hierbij de vrijwilligers meer in.
2. Verbeter de dossiervoering (al gestart). Zie in dit verband ook aanbeveling 11.
3. Blijf aandacht houden voor goede afstemming tussen Epafras, Bureau Buitenland en BZ.
4. De bezoeken vrijwilligers zijn het belangrijkste middel van Bureau Buitenland voor gedragsbeïnvloeding. Uitgebreide introductie, permanente scholing en coaching van de vrijwilligers blijft van cruciaal belang.
5. In aansluiting hierop vereist ook een meer intensieve monitoring / controle op de concrete uitvoering in de gevangenissen aandacht. Een focus op wat de bezoeken vrijwilligers (in de optiek van zowel de gedetineerden als Bureau Buitenland) *wel* zouden moeten doen, en vervolgens een focus op de vraag of de vrijwilligers dat ook echt *doen*, is in onze optiek de eerste, grote opgave van Bureau Buitenland.
6. Start onderzoek naar de mogelijkheden voor het onderbrengen van nazorg bij Bureau Buitenland zelf, bij voorbeeld via een aandachtsfunctionaris ("Coördinator Nederland"), of een regionale coördinator vanuit de reclassering. Intensiveer de aansluiting op het nazorgnetwerk van Nederlandse gemeenten, waaronder ook volledige aansluiting op het landelijke elektronische DPAN -netwerk, waarmee toegang van cliënten van Bureau Buitenland tot het nazorgnetwerk van Justitie en gemeenten kan worden gewaarborgd.
7. Onderzoek of ook in Nederland vrijwilligers kunnen worden ingezet om ex-gedetineerden na terugkeer met hun re-integratie te ondersteunen.
8. Als lid van *Special Interest Group* (opvolger van de *European Group for Prisoners Abroad* binnen de CEP) kan Bureau Buitenland het thema *Foreign National Prisoners* hoger op de politieke agenda te zetten en daarbij een (in eerste instantie) Europees netwerk op proberen te zetten. Door deze versterkte internationale samenwerking kan Bureau Buitenland haar positie verstevigen.

6.3.2 Inhoudelijke aanbevelingen

9. De 'What Works' getinte missie van Bureau Buitenland is gerechtvaardigd, omdat het goed uitvoering geven aan gemaakte afspraken (nationale en internationale 'verdragstrouw') met de nodig expertise moet gebeuren. *What Works* helpt daarbij, maar is een te beperkt uitgangspunt in het licht van de grote impact van buitenlandse detentie op zowel de gedetineerde en het thuisfront, en daarmee in het licht van wat Bureau Buitenland te doen staat om a) de beproevingen van de gedetineerden waar mogelijk te verlichten en b) een leven zonder criminaliteit te bevorderen. De missie is te afhankelijk van de focus van de moederorganisatie (Reclassering Nederland) op het verminderen van recidive binnen een gedwongen kader. Elementaire basisbehoeften (en rechten) als waardigheid, van betekenis zijn en ontwikkeling, worden in buitenlandse detentie dermate bedreigd, dat zij op zijn minst in de missie van Bureau Buitenland als (door Bureau Buitenland of door anderen) te realiseren *voorwaarden* moeten worden genoemd voor men zich op gedragsverandering kan richten. Bureau Buitenland mag ook een stap verder gaan, en in de missie opnemen dat het realiseren van die voorwaarden ook haar bestaansrecht rechtvaardigt en tot haar taken behoort. Zij bevindt zich immers in een unieke positie om hier iets aan te kunnen doen, het is een uitdrukkelijke wens van de gedetineerden, het wordt door de geraadpleegde experts duidelijk onderschreven en er is heel veel expertise opgebouwd. Bureau Buitenland kan zich daartoe ook oriënteren op de missie en visie van het Leger des Heils Jeugdbescherming en Reclassering (LJ&R) en van de Stichting Verslavingsreclassering GGZ (SVG), zie Bijlage 11.
10. De verbinding met de twee andere reclasseringsorganisaties is inhoudelijk ook aan te bevelen omdat de problematiek van de gedetineerden (met name verslaving) zich leent voor deze stap. Dit kan ook de noodzakelijke verbinding / continuïteit na terugkeer in Nederland mogelijk verbeteren.
11. Om tegelijk aan de visie van recidivevermindering recht te blijven doen is het volgende belangrijk: Tot nu toe maakt Bureau Buitenland geen gebruik van een instrument oor gestructureerde taxatie van risico's, behoeften (criminogene en beschermende factoren), responsiviteit en zorgpunten. De omvang van de caseload (gemiddeld 180 dynamische cliënten per coördinator) en de fysieke afstand tot de cliënten zijn tot dusver reden hiervan af te zien. Hierdoor is de reclasseringsintake een tamelijk oppervlakkig onderzoek naar met name de materiële risicofactoren. Zowel de aanpak door de vrijwilliger als de inkleuring van de nazorg na terugkeer kunnen door invoering van een dergelijk instrument meer gestructureerd plaatsvinden.
12. Intensiveer in de aandacht voor de (kracht van) achterblijvers en in de 'survival expertise' van de gedetineerden zelf. Kijk naar mogelijkheden voor meer persoonlijk contact, lotgenotencontact (met *Prisoners Abroad* als voorbeeld), en mogelijkheden voor familieberaden bij (voorbereiding op de) terugkeer. Breng de nu te veel gescheiden werelden van Bureau Buitenland en het thuisfront weer samen.
13. Leid vrijwilligers op in het signaleren en (eventueel) het bespreekbaar maken van psychopathologie (psychiatrie, verslaving en zwakbegaafdheid) en motiveren voor behandeling (binnen detentie of bij terugkeer).
14. Werk een lichte methode uit voor de bezoeks-vrijwilligers waarin (mentale) training voor zelfredzaamheid en het omgaan met belasting wordt gecombineerd met een gerichte inzet van motiverende gespreksvoering, afhankelijk van het stadium van gedragsverandering. Simpele trainingen en een werkboek - gecombineerd met 'huiswerk' tussen bezoeken van vrijwilligers door - op het gebied van het omgaan met gedachten en emoties, omgaan met druk en onveiligheid, lichamelijke fitheid en verzorging, en wellicht een aanbod dat aan zingeving aandacht schenkt, zijn voor Bureau Buitenland

gelegitimeerde activiteiten. In dit verband is wellicht ook mogelijk dat vrijwilligers de 'survival-expertise' van de gedetineerden zelf benutten en bij hen nagaan hoe zij zich staande houden. Deze 'best practices' kunnen worden gedeeld via informatiemateriaal dat vrijwilligers meenemen tijdens hun bezoeken.

15. Onderzoek de mogelijkheden voor het inrichten van een gedwongen kader voor cliënten van Bureau Buitenland na terugkeer uit detentie. Momenteel is Bureau Buitenland geheel afhankelijk van de vrijwillige medewerking van cliënten. Een strafrechtelijk gedwongen kader kan een meerwaarde zijn voor Bureau Buitenland om re-integratie van in het buitenland gedetineerde Nederlandse ingezetenen te bevorderen (bijvoorbeeld in het kader van de WETS), omdat daardoor de reclassent in Nederland makkelijker in een passend traject terecht komt. Door het creëren van een dergelijk gedwongen kader kan Bureau Buitenland bovendien haar missie en visie sterker legitimeren.
16. De opgaven die in de aanbevelingen worden genoemd vereisen een uitbreiding van de middelen die Bureau Buitenland tot haar beschikking heeft.

6.3.3 *Aanbevelingen voor onderzoek*

17. Houd recidivecijfers bij.
18. Overweeg alsnog onderzoek met een controlegroep naar het effect van de inzet van Bureau Buitenland op recidivevermindering, gedragsbeïnvloeding, re-integratie en kosten/baten.
19. Onderzoek de beleving, krachten en problemen van het thuisfront tijdens de begeleiding door Bureau Buitenland. Gebruik deze om de uitwerking van de voorgaande aanbevelingen te versterken.
20. Onderzoek de kenmerken van de 'vergeten' respondenten in dit onderzoek, en ga na hoe de aanbevelingen ook van toepassing zijn op andere groepen (vrouwen) en andere delicttypen.

datum Mei 2015
auteurs Bas Vogelvang,
Ineke Heemskerk,
Heinrich Althoff
pagina 156 van 221

Literatuur

- Altschuler, D. & Armstrong, T. (1995). Managing Aftercare Services for Delinquents. In: B. Glick & A. Goldstein (red.), *Managing delinquency programs that work*, Laurel, MD: American Correctional Association.
- Andrews, D.A. & Bonta, J. (1994). *The psychology of criminal conduct*. Cincinnati: Anderson.
- Andrews, D.A. (1995). The Psychology of Criminal Conduct and Effective Treatment. In: J. McGuire (red.), *What Works: Reducing re-offending*, Chichester: Wiley.
- Aos, S., Phillips, P., Barnoski, R. & Lieb, R. (2001). *The comparative costs and benefits of programs to reduce crime*. Seattle: Washington State Institute for Public Policy.
- APE (2011). Evaluatie subsidiering Stichting Epafras en Reclassering Nederland Bureau Buitenland. Onderzoek in opdracht van het ministerie van Buitenlandse Zaken.
- Atabay, T. (2009). Foreign national prisoners. In: United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (Red.), *Handbook on Prisoners with special needs*, p. 79-102. Gevonden op: <http://www.unodc.org>
- Baas, N.J. (2005). *Wegen naar het rechte pad*. Den Haag: WODC.
- Boeck, T., Fleming, J. & Kemshall, H. (2006). The context of risk decisions: does social capital make a difference? *Forum: Qualitative Social Research*, jrg. 7, nr. 1, Art. 17.
- Boer, W. de (2008). *Assistance to Dutch detainees in Foreign countries*, Conference Nieuwesluis, October 2008.
- Bourke, M.L. & Hasselt, V.B. van (2001). Social Problem-Solving Skills Training For Incarcerated Offenders. A Treatment Manual. *Behaviour Modification*, jrg. 25, p. 163-188.
- Boutellier, H. (2009). Kijk altijd naar het effect van een veiligheidsmaatregel op de samenleving. (Interview). *Secondant*, juli-augustus 2009, p.16-21.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, Shame and Reintegration*, Boston, Ma: Sage.
- Brok, M.G. (2012). *De afstand terugdringen. Aan de slag met het sociale netwerk*. Masterthese opleiding Social Work, Hogeschool van Amsterdam.
- Bronfenbrenner, U. (1992). Ecological systems theory. In: R. Vasta (red.), *Six theories of child development: revised formulations and current issues*. London: Jessica Kingsley.
- Bronfenbrenner, U. (2005). The bioecological theory of human development. In: N.J. Smelser & P.B. Baltes (red.), *International encyclopedia of the social and behavioral sciences*, vol. 10, p. 6963-6970. New York: Elsevier.

- Bulten, E., Nijman, H. & Staak, C. van der (2009). Psychiatric disorders and personality characteristics of prisoners at regular prison wards. *International Journal of Law and Psychiatry*, jrg. 32, nr. 2, p. 115-119.
- Bulten, E., Tilburg, W. van & Limbeek, J. van (1999). Psychopathologie bij gedetineerden. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, jrg. 41, nr. 10, p. 575-585.
- Bureau Buitenland (2014). *Bureau Buitenland. Reclassering houdt niet op bij de grens*. Utrecht: auteur.
- Burnett, R. (2004). One-to-one ways of promoting desistance: in search of an evidence base. In: R. Burnett & C. Roberts (red.), *What Works in Probation and Youth Justice: Developing Evidence-Based Practice*, Cullompton, Devon: Willan Publishing.
- Carlisle, J. (1996). The housing needs of ex-prisoners. York: Joseph Rowntree Foundation, Findings, nr. 178.
- Chandler, M.A. (1973). Egocentrism and antisocial behaviour. The assessment and training of social perspective taking skills. *Developmental Psychology*, jrg. 9, p. 327-332.
- Claessens, K. (2006). *Het stopzetten van een delinquente carrière: Desistance*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, promotie.
- Council Of Europe, Committee Of Ministers (2006). *Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules*, (Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies). Bron: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=955747>
- Cullen, F.T. (2011). Social Support and Crime. In: F.T. Cullen & R. Agnew (red.), *Criminal Theory: Past to Present*, p. 590-596. Oxford: Oxford University Press.
- Defuentes-Merillas, I., Jong, C.A.J., de & Schippers, G.M. (2002). Reliability and validity of the Dutch version of the Readiness to Change Questionnaire. *Alcohol and Alcoholism*, 37, p. 93-99.
- Ellis, A. (1977). The basic clinical theory of Rational-Emotive Therapy. In: A. Ellis & R. Griger (red.), *Handbook of Rational-Emotive Therapy*. New York: Springer.
- Epafras (2010). Bureau Buitenland: Alarmcentrale voor gedetineerde. In: *Gezant uit Nederland. Kwartaaltijdschrift ten behoeve van in het buitenland gedetineerde Nederlanders*, nr. 3, p. 7-9.
- Europese Commissie (2011). *Groenboek, Versterking van het wederzijds vertrouwen in de Europese rechtsruimte – Een groenboek over de toepassing van EU-strafwetgeving op het gebied van detentie*. Brussel: auteur.
- Eysenck, H.J. (1970). *The structures of Human Personality*, 3th edition. London: Methuen.
- Faber, N. (2012). Nieuwe koers Bureau Buitenland. In: *Morsetekens, Nieuwsbrief Buitenland, Nr.2 – September 2012*.

- Faber, N. (2012). *International Office Dutch Probation Service*. Rome conference, November 2012.
- Farrall, S. (2002). *Rethinking What Works with Offenders: Probation, Social Context and Desistance from Crime*. Cullompton: Willan Publishing, UK.
- Franck, E., Raedt, de, R. Barbez, C. & Rosseel, Y. (2008). Psychometric properties of the Dutch Rosenberg Self-Esteem Scale. *Psychologica Belgica*, 48:1, p. 25-34.
- Garland, D. (2001). *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gendreau, P. (1996). Offender Rehabilitation: What we know and what needs to be done. *Criminal Justice and Behavior*, 23/1, p.44-161.
- Gendreau, P., Little, T., & Goggin, C. (1996). A meta-analysis of the predictors of adult offender recidivism: What works!. *Criminology*, 34/4, p. 575-608.
- Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the Social Situation of mental Patients and Other Inmates*. Anchor: Garden City, NJ.
- Gottfredson, M.R., & Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. California: Stanford University Press.
- Grasmick, H. G., Tittle, C. R., & Arneklev, B. J. (1993). Testing the core empirical implications of Gottfredson and Hirschi's general theory of crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30, p. 5-29.
- Greve, W & Enzmann D. (2003). Self-esteem maintenance among incarcerated young males: Stabilisation through accommodative processes. *International Journal of Behavioral Development*, 27 (1), 12-20
- Hains, A.A., & Herman, L.P. (1989). Social cognitive skills and behavioural adjustment of delinquent adolescents in treatment. *Journal of Adolescence*, 12/3, p. 323-328.
- Heather, N. Rollnick, S. & Bell, A. (1993). Predictive validity of the Readiness to Change Questionnaire. *Addiction*, 88(12), p. 1667-77.
- Hoogstraten, W. van (2001). Gedetineerdzorg in het buitenland, een recht? *Ars Aequi*, 4, p. 233-236.
- Kalmthout, A. van (2005). Bureau Buitenland: (Her)waardering van de vrijwilliger en gedetineerdzorg in het reclasseringswerk. In: H. van Kooten (red.), *Ogen en Oren: 30 jaar Bureau Buitenland & Buitenlandse Betrekkingen van Reclassering Nederland*. Utrecht: Reclassering Nederland.
- Kaplan, P.J., & Arbothnot, J. (1985). Affective empathy and cognitive role-taking in delinquent and non-delinquent youth. *Adolescence*, 20, p. 323-333.

- Kazdin, A.E., Esserltd-Dawson, K., French, N.H., & Claus, A. (1987). Problem solving, skills training, and relationship training in the treatment of anti-social behaviour. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55, nr. 1, p. 78-85.
- Kelk, K. (2008). *Nederlands detentierecht*. Deventer: Kluwer.
- Kogel, C.H. de & Nagtegaal, M.H. (2008). *Toezichtprogramma's voor delinquenten en forensische psychiatrische patiënten. Effectiviteit en veronderstelde werkzame mechanismen*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Kooten, H. van (2005). *Ogen en oren: 30 jaar Bureau Buitenland & Buitenlandse Betrekkingen van Reclassering Nederland*. Utrecht: Reclassering Nederland.
- Krooi, H., Koeijer, T. de, Beelen, P., Vogelvang, B. & Rutten, E. (2009). *Theoretische handleiding module Huisvesting en Wonen*. Utrecht/Woerden: Leger de Heils Jeugdzorg & Reclassering / Van Montfoort.
- Kuhl, J. & Fuhrmann, A. (2004). *Selbststeuerungs-Inventar: SSI-K3 (Kurzversion)*. Universität Osnabrück. Niet openbaar.
- Kuppens, J. & Ferwerda, H. (2008). *Van binnen naar buiten. Een behoefteonderzoek naar en omvang van nazorg gedetineerden*. Arnhem / Den Haag: Advies- en Onderzoeksgroep Beke / WODC.
- Linkens, P. & de Loof, J. (2014). *Gevangeniswezen in getal. 2009-2013*. Den Haag: DJI.
- Longshore, D., Chang, E., Hsieh, S.C., & Messina, N. (2004). Self-control and social bonds: A combined control perspective on deviance. *Crime and Delinquency*, 50, p. 542-564.
- Malsch, M. & Duker, M. (2012). *Incapacitation: Trends and New Perspectives*. London: Ashgate.
- Maruna, S. (1997). Criminology, desistance and the psychology of the stranger. In: A. Lieblich & R. Josselson (red.), *The narrative study of lives*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Maruna, S. (1999). Desistance and development: the psychosocial process of 'going straight'. In: *The British Criminology Conferences: Selected proceedings, Volume 2*. British Society of Criminology.
- Maruna, S. & Toch, E. (2003). *Making good: how ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington, DC: American Psychological Association.
- May, C. (1999). *Exploring Reconviction Following a Community Sentence: The role of social factors*. Home Office Research Study No. 192; RDS(D). London: Home Office.
- McGuire, J. (1995). *What works, reducing reoffending: guidelines from research and practice*. New York: Wiley.

- McNeill, F. (2002). *Beyond 'What Works': How and why do people stop offending? CJSW Briefing*. Paper 5: August 2002. Glasgow: Scottish Centre for Crime and Justice Research.
- McNeill, F. (2004). Desistance, Rehabilitation and Correctionalism: Developments and prospects in Scotland. *The Howard Journal*, nr. 43, p. 420-436.
- McNeill, F., Bruns, N., Halliday, N. & Tata, C. (2009). Risk, responsibility and reconfiguration: Penal adaptation and misadaptation. *Punishment & Society*, nr.11, p. 419-443.
- McNeill, F. (2009). *Towards Effective Practice in Offender Supervision*. Glasgow: Scottish Centre for Crime and Justice Research.
- Menger, A. (2009). Wie werkt? Over het vakmanschap van de reclasseringswerker. *Proces*, nr. 3, p. 33-43.
- Miedema, F. & Stolz, S. (2008). *Vast(gelopen) in den vreemde. Een onderzoek naar het hoge aantal Nederlanders in buitenlandse detentie*. Den Haag: WODC.
- Miller, W.R. & Rollnick, S. (2005). *Motiverende gespreksvoering. Een methode om mensen voor te bereiden op verandering*. Gorcum: Ekklesia.
- Miller, W.R. & Rollnick, S. (2012). *Motivational Interviewing. Helping People Change*. New York: Guilford.
- Ministerie van Buitenlandse Zaken (2011). *Consulaire dienstverlening doorgelicht 2007-2010*, IOB-rapport, nr. 338, p. 70.
- Mirrlees-Black, C., Budd, T., Partridge, S. & Mayhew, P. (1998). *The 1998 British Crime Survey*. London: Home Office (Home Office Statistical Bulletin 21/98).
- Nelissen, P. (2000). *Resocialisatie en detentie. Een onderzoek naar de houdingen van gedetineerden en gevangenispersoneel ten aanzien van de voorbereiding van de terugkeer in de samenleving*. Proefschrift Universiteit Maastricht.
- Nelissen, P. Ph. (2001). Kansarme en kansrijke gedetineerden. Selectiviteit en tweedeling in de penitentiaire inrichtingen. *Justitiële verkenningen*, nr. 6, p. 60-76.
- Nelissen, P. & Vogelvang, B.O. (2011). *Reclasseren. Over het waarom, wat en hoe van de professie*. Utrecht: Reclassering Nederland / Stuurgroep uitvoering motie Van Velzen.
- Noordhuizen, S. & Weijters, G. (2013). *Derde meting van de Monitor Nazorg ex-gedetineerden*. Den Haag: WODC-Cahier 2012-2013.
- Petersilia, J. & Rosenfeld, R. (2007). *Parole, desistance from crime, and community integration*. Washington, D.C.: The National Academies Press.
- Prochaska, J.O. & DiClemente, C.C. (2005). The transtheoretical approach. In: J.C. Norcross & M.R. Goldfried (red.), *Handbook of psychotherapy integration*. 2nd ed., p. 147-171. New York: Oxford University Press.

Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2010). *Goed bejegenen. Beginselen voor het omgaan met ingeslotenen*. Den Haag: RSJ.

Raynor, P., Kynch, J., Roberts, R., Merrington, M. (2000). *Risk and Need Assessment in Probation Services: An evaluation*. Home Office Research Study, No. 211; RDS (D). London: Home Office.

Reclassering Nederland (2013). *Reclassering? Dat is toch iets met ex-gevangenen. Geluiden uit de samenleving, Jaarverslag 2013*. Utrecht: auteur.

Reding, V. (2010). *The Future of European Criminal Justice under the Lisbon Treaty*. Brussels: EU.

Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the self*. New York: Basic Books.

Rosenfeld, R., Wallman, J., & Formango, R. (2005). The contribution of ex-prisoners to crime rates. In: J. Travis and C. Visser (red.), *Prisoner Reentry and Crime in America*. New York, NY: Cambridge University Press.

Rosenfeld, R., Petersilia, J., Visser, C. (2008). The First Days After Release Can Make a Difference. *Corrections Today*, 70, Issue 3.

Ross, R. R., & Ross, R. D. (1995). Cognitive Skills: The Program Target. In: R.R. Ross & R.D. Ross (red.), *Thinking straight: The reasoning and rehabilitation program for delinquency prevention and offender rehabilitation*. Ottawa: Air Training and Publications.

Rovers, B. (2008). Ze deugen nergens voor. Het belief-effect in justitiële jeugdinterventies. In: H. Moors & B. Rovers (red.), *Geloven in veiligheid. Tegendraadse perspectieven*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Sampson, R.J. & Laub, J.H. (1993). *Crime in the making: pathways and turning points through life*. London: Harvard University Press.

Sawyer, W.D. (2007). *Probation and post-prison supervision: strategies for success*. Baltimore: Publishamerica.

Schie, C. van (2012). *Nazorg ex-gedetineerden. Enquête bij PI's en gemeenten*. Utrecht: Centrum Criminaliteitspreventie Veiligheid.

Spencer, M. & Jones-Walker, C. (2004). Interventions and services offered to former juvenile offenders re-entering their communities: an analysis of program effectiveness. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 2/1.

Stevens, D.J. (2000). Education Programming for Offenders. In: L.L. Motiun & R.C. Serin (red.), *Compendium 2000 on effective correctional programming*. Ottawa: Correctional Services of Canada.

- Streng, R. (2007). Unterstützung Gefangener aus dem Heimatstaat und/oder Überstellung zur Strafvollstreckung. In: Bundesministerium der Justiz (red.), *Fremde im Gefängnis – Herausforderungen und Entwicklungen*. p. 97. Wien. Graz.
- Tennekes, J. (1990). *De onbekende dimensie. Over cultuur, cultuurverschillen en macht*. Apeldoorn: Garant.
- Tombs, J. (2004). *Throughcare: A Process of Change*. CJSW Briefing Paper 7: February 2004. Glasgow: Scottish Centre for Crime and Justice Research.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal (2001). *Rapport Gedetineerdenzorg Buitenland*. Den Haag: TK, vergaderjaar 2000-2001, 27430, nr. 2, p. 9-10.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal (2012). *Gedetineerdenbegeleiding buitenland: Brief ter aanbieding rapport 'Gedetineerdenbegeleiding buitenland'*. Den Haag: TK, vergaderjaar 2011-2012, 30010, no.18.
- Verenigde Naties (1977). *Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners* (Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955, and approved by the Economic and Social Council by its resolutions 663 C (XXIV) of 31 July 1957 and 2076 (LXII) of 13 May 1977).
- Vereniging van Nederlandse Gemeenten (2011). *Samenwerkingsmodel Nazorg volwassen (ex-) gedetineerde burgers. Actualisatie 2011*. Den Haag: VNG.
- Verhart, M. (2007). *Het zal me een nazorg wezen. Ervaringen met de maatschappelijke opvang van ex-gedetineerden*. Den Haag: SP / Werkgroep 'Morgen moet het beter'.
- Vermeulen, G., Kalmthout, A. van, Paterson, N., Knapen, M., Verbeke, P. & Bondt, W. de (2011). *Material detention conditions, execution of custodial sentences and prisoner transfer in the EU Member States*. IRCP-series, Vol. 41.
- Vogelvang, B.O. (2009). *Een sterk verhaal. Over de invloed van reclasseringswerkers op het stoppen met criminaliteit na detentie*. Lectorale rede. 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool.
- Wacquant, L. (2002). *Prisons of Poverty*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wacquant, L. (2008). *The penalization of poverty as production of reality*. Plenaire lezing European Society of Criminology, 8th Annual Conference Edinburgh 2008, 2- 5 September.
- Wacquant, L. (2009). *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity*. Durham, NC: Duke University Press.
- Walmsley, R. (2005). *World Prison population list (sixth edition)*. London: ICPS.
- Walmsley, R. (2010). *World Prison population list (ninth edition)*. London: ICPS.

Wartna, B.S.A. (2009). *In de oude fout. Over het meten van recidive en het vaststellen van het succes van strafrechtelijke interventies*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers (academisch proefschrift).

Wartna, B.S.A, Tollenaar, N., & Essers, A. (2005). *Door na de gevangenis – een cijfermatig overzicht van de strafrechtelijke recidive van ex-gedetineerden*. Den Haag: WODC, reeks Onderzoek en Beleid, nr. 228.

Yochelson, S. & Samenow, S.E. (1976). *The Criminal Personality. Vol. 1. A Profile for change*. New York: Jason Aronsen.

Overige geraadpleegde bronnen:

Belzen, J.A. van (2004). *Religie, melancholie en zelf. Een historische en psychologische studie over een psychiatrisch ego-document uit de negentiende eeuw*. Kampen: Kok.

Beyens, K., Boone, M. (2013). *'Zeg maar Henk tegen de chef'. Ervaringen met het Belgische detentieregime in de PI Tilburg*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers; Utrecht: Willem Pompe Instituut voor Strafwetenschappen; Brussel: Vrije Universiteit.

Blascovich, J. & Tomaka, J. (1993). Measures of Self-Esteem. In: J.P. Robinson, P.R. Shaver & L.S. Wrightsman (red.), *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes*. Third Edition. Ann Arbor: Institute for Social Research.

Crewe, B. & S. Maruna (2006). Self-Narratives and Ethnographic Fieldwork. In: Hobbs & Wright (red.), *The SAGE Handbook of Fieldwork*. Boston: Sage Publications.

Farrall, S. (2004). Social capital and offender reintegration: making probation desistance focused. In: S. Maruna and R. Immarigeon (Red.), *After Crime and Punishment: Pathways to Offender Reintegration*, p. 57-85. Devon: Willan Publishing.

Farrall, S. & Calverley, A. (2006). *Understanding desistance from crime. Theoretical directions in resettlement and rehabilitation*. Leeds: Open University Press.

Forstmeier, S. & Rüddel, H. (2008). Measuring Volitional Competences: Psychometric Properties of a Short Form of the Volitional Components Questionnaire (VCQ) in a Clinical Sample. *The Open Psychology Journal*, 1, p. 66-77.

Geenen, M. J. & Schroen, C. (2012). Hij gelooft in mij. De kracht van positieve verwachtingen in de justitiële inrichting. *Sozio, Vakblad voor sociale en pedagogische beroepen*, 104, februari 2012.

Healy, D. (2010). The Dynamics of Desistance: Charting Pathways through Change. *Irish Probation Journal*, Vol. 7.

Laan, A.M. van der, Schans, C.A. van der, Bogaerts, S. & Doreleijers, Th. A. H. (2009). *Criminogene en beschermende factoren bij jongeren die een basisraadsonderzoek ondergaan. Een verkennende inventarisatie van de mate van zorg en van risico- en beschermende factoren gesignaleerd door raadsonderzoekers*. Den Haag: WODC-publicatie, reeks Onderzoek en beleid, nr. 276. <http://www.wodc.nl>

- Lehman, J. Gregorie Beatty, T., Maloney, D., Russell, S., Seymour, A., Shapiro, C. (2002). *The three R's. of reentry*. Washington, D.C.: Justice Solutions.
- Maruna, S. & Immarigeon, R. (Red.) (2004). *After Crime and Punishment: Pathways to offender reintegration*. Devon: Willan Publishing.
- Maruna, S., Porter, L. & Carbalho, I. (2004). The Liverpool Desistance Study and probation practice: Opening the Dialogue. *Probation Journal*, 51 (3), 221-232.
- Menger, A. & Krechtig, L. (2008). *Het delict als maatstaf. Methodiek voor werken in gedwongen kader*. Amsterdam: SWP / Utrecht: Reclassering Nederland.
- Moors, H., Rovers, B. (2008). *Geloven in veiligheid. Tegendraadse perspectieven*. Amsterdam: Boom Juridische Uitgevers.
- Mul, J. de (2009). *Het verhalende zelf. Over persoonlijke en narratieve identiteit*. <http://www.allegrosite.be/artikels.html>
- Ooik, R.H. van & Vandamme, T.A.J.A. (2012). *EU-Verdrag, EU-Werkingsverdrag, EU-Handvest van de Grondrechten, Verdrag van Lissabon*. Deventer: Kluwer.
- Poort, R. (2009). *Begeleiding in toezicht. Notitie voor de directies van de drie reclasseringsorganisaties*. Reclassering Nederland: mei 2009.
- Regenmortel, T. van (2008). *Zwanger van empowerment*. Oratie bij de aanvaarding van het lectoraat 'Empowerment en maatschappelijk kwetsbare groepen' bij Fontys Hogeschool.
- Sampson, R.J. & Laub, J.H. (1990). Crime and deviance over the life course: The salience of adult social bonds. *American sociological Review*, 55, p. 609-627.
- Taxman, F., Young, D., Byrne, J., Holsinger, A. & Anspach, D. (2002). *From Prison Safety to Public Safety: Innovations in Offender Re-entry*. College Park, MD: University of Maryland at College Park / Bureau of Governmental Research.
- Vogelvang, B. (2005). *De jongere aanspreken. Handboek methode jeugdreclassering*. Woerden/Utrecht: Van Montfoort/Jeugdzorg Nederland.
- Weaver, B. & McNeill, F. (2007). *Giving up Crime: Directions for Policy*. Glasgow School of Social Work/Scottish Centre for Crime and Justice Research, Universities of Glasgow and Strathclyde.
- Weijers, I. & Eliaerts, A. (2008). *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit*. Amsterdam: Boom Juridische Uitgevers.
- Zyl Smit, D. van & Snacken, S. (2009). *Principles of European Prison Law and Policy; Penology and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.

Websites:

<http://www.reclassering.nl/wie-wij-zijn/missie-en-visie>

<http://www.reclassering.nl/buitenland/bureau-buitenland>

<http://www.reclassering.nl/buitenland/wat-doet-bureau-buitenland>

<http://media.europa-nu.nl/9353000/1/j9vvhjsfpncqnhs/vi3anns9wnzr>

<http://www.cepprobation.org/page/82/info-on-prisoners-and-families>

<http://www.rijksoverheid.nl/>

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prisoner_population_rate_world_map.png

<http://www.amnesty.nl/mensenrechten/encyclopedie/mensenrechten>

http://wetten.overheid.nl/BWBV0001039/geldigheidsdatum_07-07-2014#VertalingNL

http://www.panopticon-consulting.org/index.php?option=com_content&view=article&id=29&Itemid=166

<http://www.penalreform.org/priorities/prison-conditions/issue/>

<http://www.prisonlaw.nl/nl/verdragen>

<http://www.eabt.nl/>

<http://www.unodc.org>

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=955747>

<https://www.dji.nl/Onderwerpen/strafoverdracht-wots-en-wets.aspx>

<https://thesaurus.politieacademie.nl/Thesaurus/Term/8520>

<http://media.europa-nu.nl/9353000/1/j9vvhjsfpncqnhs/vi3anns9wnzr>

<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2014/10/10/kamerbrief-over-nieuw-beleid-voor-nederlandse-gedetineerden-in-het-buitenland.html>

<http://www.legerdesheils.nl/ljr/missie>

http://www.svg.nl/over_de_svg/missie_en_visie.html

Afkortingen

a.b.b.b.	Algemene beginselen van behoorlijk bestuur
AfH	Amerikaans Verdrag over de Rechten van de Mens
AIRS	Afdeling Internationale Rechtshulp in Strafzaken
AmV	Afrikaans Handvest voor de Rechten van Mens en Volken
bv.	bijvoorbeeld
BayStVollzG	Bayerisches Strafvollzugsgesetz
BB	Bureau Buitenland
BCV	Bundel Consulaire Voorschriften
BIRS	Bureau Internationale Rechtshulp in Strafzaken
BuPo	VN-Verdrag over Burgerrechten en Politieke Rechten
BZ (Buza)	ministerie van Buitenlandse Zaken
c.q.	Casu quo (in welk geval)
CEP	Confederation of European Probation
CM-Rec	Committee of Ministers/Recommendation
CPT	Europees Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestraffing
CV	Curriculum vitae
CWI	Centrum voor Werk en Inkomen
DCM/CA	Directie Consulaire Zaken en Migratiebeleid
DJI	Dienst Justitiële Inrichtingen
DPAN	Digitaal Platform Aansluiting Nazorg
e.a.	en andere(n)
e.e.a.	een en ander
EABT	Educatie achter Buitenlandse tralies
ECOSOC	Economische en Sociale Raad van de VN
ECPT	Europees Verdrag ter Voorkoming van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestraffing
EHBO	Eerste Hulp Bij Ongelukken
EHRM	Europese Hof voor de Rechten van de mens in Straatsburg
et al	Et alii (En anderen)
etc.	et cetera (enzovoorts)
EU	Europese Unie
EV	Europees Verdrag ter Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden
GGD	Gemeentelijke of Gemeenschappelijke Gezondheidsdienst
GGZ	Geestelijke gezondheidszorg en verslavingszorg
GPS	Global positioning system
ICPA	International Corrections and Prisons Association
IOB	Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie
IOS	Afdeling Internationale Overdracht Strafvonnissen
IRC 'S	Internationale Rechtshulp Centra
IRCP	Institute for International Research on Criminal Policy
IVBPR	Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten
JBZ	justitie en/of binnenlandse zaken
JVollzGB	Baden-Württembergisches Strafvollzugsgesetz
LBO	Lager Beroeps Onderwijs

datum Mei 2015
auteurs Bas Vogelvang,
Ineke Heemskerk,
Heinrich Althoff
pagina 168 van 221

m	man
mavo	middelbaar algemeen voortgezet onderwijs
Max	maximaal
MG	Motiverende gespreksvoering
MI	Motivational Interviewing
MMD'er	Medewerker Maatschappelijke Dienstverlening
MvV&J	ministerie van <i>Veiligheid en</i> Justitie
N	aantal
NGO's	Niet-gouvernementele organisaties
NL	Nederland
o.c.	opus citatus of opere citato (aangehaald werk)
OM	Openbaar Ministerie
p.	Pagina
Pag.	Pagina
RCQ	Readiness to change questionnaire
RCQ/D	Readiness to change questionnaire/Dutch
RN	Reclassering Nederland
RSES	Rosenberg self-esteem scale
RSJ	Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming
SD	standaarddeviatie
SIG	Special Interest Group
SMR	Standard Minimum Rules for Treatment of Prisoners
SOP's	Standard Operating Procedures
SSI/K3	Selbststeuerungsinventar Kurz3
StVollzG	Strafvollzugsgesetz
SVG	Stichting Verslavingsreclassering GGZ (SVG)
t.a.v.	ten aanzien van
t.b.v.	ten behoeve van
UNCAT	United Nations Conference on Trade and Development
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
USA	United States of America
UV	Universele Verklaring van de Rechten van de Mens
UVRM	Universele Verklaring van de Rechten van de Mens
UWV	Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen
v	vrouw
VN	Verenigde Naties
VOGP	Verdrag overbrenging gevonnenen personen
VS	Verenigde Staten
vwo	voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
WAO	Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering
WETS	Wet wederzijdse erkenning en tenuitvoerlegging vrijheidsbenemende en voorwaardelijke sancties.
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Veiligheid & Justitie
WOTS	Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen

Bijlage 1: Begeleidingscommissie

Voorzitter:

Universiteit van Tilburg, Faculteit Rechtsgeleerdheid
Dep. Strafrechtwetenschappen
Prof. dr. A.M. van Kalmthout

Leden:

Willem Pompe Instituut voor strafrechtswetenschappen
Prof. dr. M. M. Boone

Ministerie van Veiligheid en Justitie
DJI, Concernstaf Uitvoeringsbeleid
Dr. A. A. van den Hurk

Ministerie van Buitenlandse Zaken
DCM/CA, Clusterhoofd Consulaire Zaken
T. Martens

Ministerie van Buitenlandse Zaken
DCM/CA, Beleidsmedewerker
Drs. L. Navis-Feenstra

Bureau Buitenland
Drs. R. Streng, opgevolgd door drs. N. Faber.

Bijlage 2: Geraadpleegde deskundigen voor hoofdvraag II

- Drs. N. Faber, Hoofd Bureau Buitenland van Reclassering Nederland, Utrecht.
- Prof. dr. G. de Jonge, Emeritus Bijzonder Hoogleraar Detentierecht, Universiteit Maastricht.
- Prof. mr. C. Kelk, Emeritus hoogleraar straf(proces)recht en penitentiair recht, Universiteit Utrecht.
- Drs. T. Martens, Clusterhoofd Consulaire Zaken van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, Consulaire Zaken en Migratiebeleid / Consulaire Aangelegenheden, Den Haag.
- Ds. P. Middelkoop, Predikant-directeur van de Stichting Epafra, Utrecht.
- Prof. mr. Th. de Roos, Emeritus hoogleraar strafrecht, Universiteit van Tilburg.
- Drs. P. van der Sande, president ICPA en ex hoofd DJI, Den Haag.
- Mr. B. Stapert, Mensrechten-advocaat te Amsterdam.
- Prof. dr. R. van Swaaningen, Hoogleraar Criminologie, Universiteit Rotterdam.
- Drs. L. Tigges, Liaison Officer Nederlandse Antillen voor het Ministerie van Veiligheid en Justitie; voormalig secretaris-generaal van de CEP.
- Drs. P. Wagenmaker, Hoofd Sanctie- en Reclasseringsbeleid van het Ministerie van Veiligheid en Justitie, DG Preventie, Jeugd & Sancties, Den Haag.

Bijlage 3: Strafoverdracht

In Nederland krijgen gedetineerden begeleiding bij hun terugkeer in de maatschappij. Dit is om te voorkomen dat ze opnieuw in de fout gaan. Maar als iemand in het buitenland vastzit, kan dat niet. Daarom is het soms mogelijk gevangenisstraf uit te zitten in Nederland. Dat heet strafoverdracht.

WOTS

De wet die strafoverdracht regelt, heet de WOTS: Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen. De WOTS geldt voor meer dan 60 landen in de wereld die het Verdrag Overbrenging Gevonniste Personen hebben getekend of waar Nederland een verdrag mee heeft. Vanaf 1 november 2012 geldt de WOTS alleen voor landen buiten de Europese Unie (EU) en voor de EU-landen die de WETS (nog) niet hebben ingevoerd.

WETS

Op 1 november 2012 trad een nieuwe wet in werking, de WETS: Wet wederzijdse erkenning en tenuitvoerlegging vrijheidsbenemende en voorwaardelijke sancties. Daardoor zijn de regels voor strafoverdracht binnen de EU veranderd. In landen binnen de EU die de WETS hebben ingevoerd, vervalt de WOTS. Voor alle andere landen waarmee Nederland een verdrag heeft - ook buiten de EU - blijft de WOTS gelden.

Procedure

Voor strafoverdracht gelden voorwaarden waar gedetineerden aan moeten voldoen. De procedure duurt gemiddeld 6 tot 20 maanden. De afdeling Internationale Overdracht Strafvonnissen (IOS) van de Dienst Justitiële Inrichtingen handelt de aanvragen af. Niet alle EU-landen zijn al klaar met de invoering van de EU-regelgeving. Eind 2014 vindt in alle EU-landen strafoverdracht plaats op basis van de WETS. In alle landen buiten de EU waar Nederland een verdrag mee heeft, blijft de WOTS van kracht. In onderstaand schema staat in welk land de WOTS of de WETS geldt.

Overzicht van de landen die de WETS hebben geïmplementeerd (Stand: 03/2014):

Land	kaderbesluit 947	kaderbesluit 909	kaderbesluit 829
België	x	x	
Bulgarije	x		x
Denemarken	x	x	x
Finland	x	x	x
Frankrijk		x	
Hongarije	x	x	x
Italië		x	
Kroatië	x	x	x
Lettland	x	x	x
Luxemburg		x	
Malta		x	
Nederland	x	x	x
Oostenrijk	x	x	
Polen	x	x	x
Roemenië		x	
Slowakije	x	x	x
Verenigd Koninkrijk, GB		x	

Bron: <https://www.dji.nl/Onderwerpen/strafoverdracht-wots-en-wets.aspx>

Bijlage 4: Psychometrische kwaliteiten en normen van de gebruikte vragenlijsten

RCQ-D | Readiness to Change Questionnaire – Dutch

Oorspronkelijke versie: Heather, Rollnick & Bell, 1993
Nederlandse versie: Defuentes-Merillas et al. 2002

12 items, 4 –punts Likert schaal. 1 – helemaal oneens, 4 - helemaal eens.

4 items per subschaal: precontemplatie, contemplatie en actieve verandering.
Sommatie van scores: minimum 4 en maximaal 16 punten per subschaal.

Het Nederlandse valideringsonderzoek van Defuentes-Merillas et al. (2002) betrof een steekproef van 246 excessieve drinkers, waarvan 192 in detox, 54 in behandeling, en 54 cliënten van de verslavingsreclassering. In dit onderzoek werden de volgende waarden en correlaties vastgesteld:

	Totale groep			Correlaties		Subgroep reclassenten	
	M	σ	α	Con	Actie	M	σ
Precontemplatie	8.38	3,84	0.68	-0.57*	- 0.49*	11.8	4.07
Contemplatie	14.90	4.20	0.70		0.52*	12.3	4.44
Actieve verandering	14.57	4.50	0.81		1	11.09	4.54

* $p < 0.01$

Alpha's in de USA originele lijst respectievelijk: .73, .80 en .85.

In de totale groep werd ook het meest geprefereerde stadium vastgesteld. Dit werd opgevat als de hoogste score in een schaal, en het hoogste stadium bij een gelijke scores. Resultaten:

12.7% precontemplatie,
38.0% contemplatie,
49.3% actie.

Patronen: Van alle respondenten scoorde 50% in het patroon "niet of nauwelijks precontemplatie, verder een combinatie van contemplatie en actie". *Uitsluitend* een hoge score in actie komt slechts in 7% voor. Uitsluitend precontemplatie komt bij verslaafde delictplegers voor in 37%, t.o.v. slechts 7% en 8% bij detox en behandeling.

De psychometrische aspecten van de RCQ-D zijn gunstig. De subschaal actie is intern consistent en de alfa-coëfficiënten van de overige subschalen zijn nog voldoende hoog om in verder onderzoek te gebruiken. De interne consistentie van de totale score is onbekend.

In dit onderzoek wordt een 3-factorenoplossing gerapporteerd en wordt aangetoond dat de RCQ-D-scores laag correleren met de score op schalen die geen motivatie meten. Aanvullend onderzoek wordt aanbevolen om het gebruik van het instrument in een justitiële setting na te gaan.

RSES | Rosenberg self-esteem scale

Oorspronkelijke versie: Rosenberg 1965.
Nederlandse versie: vertaling onbekend.

10 items, 4 –punts (0 helemaal oneens, 3 helemaal eens) Likert schaal. Minimumscore 0, maximumscore 30.
5 negatief geformuleerde vragen worden gehercodeerd (3,5,8,9,10)

Er is een Belgische validering van de Nederlandse versie uitgevoerd op een steekproef van 442 volwassen vrijwilligers/burgers Frank et al. (2008):

M: 20.90 σ : 4.4

De onderzoekers melden significante licht hogere scores voor mannen, maar vermelden deze gemiddelden niet.

Valideringsstudies van de RSES in 53 andere landen laten het volgende zien (Schmitt & Allik, 2005, p. 629, in Frank et al. 2008):

M: 20.85 σ : 4.8

Frank e.a. geven aan dat bij een totale score van minder dan 15 uitgegaan mag worden van een laag zelfbeeld van de respondent.

Zij concluderen: "In sum, the results of the present study lend support to the conclusion that the psychometric properties of the Dutch RSES are in many ways similar to the original version, and thus the Dutch version of the instrument can be recommended for assessing global self-esteem." (p.33)

SSI-K3 | Selbststeuerungs-Inventar Kurzversion 3

Ontwikkelaars: Kuhl, J. & Fuhrmann, A. (2004).

Nederlandse vertaling (onder supervisie van de ontwikkelaars): Mechtild Höing, Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool: Verkorte Vragenlijst Zelfsturing.

52 items, 4-punts Likert schaal. 0 – helemaal niet, 3 helemaal.

Er zijn 13 schalen met elk 4 items, onderverdeeld in 4 clusters. Minimum score 0, maximumscore 12 per schaal.

De in dit onderzoek gebruikte schalen zijn vet gemarkeerd.

Cluster I: Zelfregulatie (Competentie)

1) Zelfbepaling	(α = .76)
2) Zelfmotivatie	(α = .82)
3) Je zelf geruststellen	(α = .84)

Cluster II: Zelfcontrole

4) Vermogen tot plannen	(α = .81)
5) Zonder vrees aan iets beginnen (Angstvrije doelorïëntatie)	(α = .73)

Cluster III: Handelingsvoorbereiding

6) Initiatief nemen	(α = .79)
7) Voornemens uitvoeren	(α = .80)
8) Concentratie/Concentratievermogen	(α = .90)

Cluster IV: Toegang tot Zelf

- 9) Omgaan met Falen/Loslaten ipv piekeren ($\alpha = .84$)
 10) Zelfgevoel ($\alpha = .78$)
 11) Integratie/Ambivalentie integreren ($\alpha = .84$)

V. Algemene Stressbelasting ("life stress" / Levensomstandigheden)

12) Belasting ($\alpha = .83$)

13) Bedreiging ($\alpha = .82$)

Normen voor de SSI-K3 zijn vastgesteld voor een algemene populatie (mannen / vrouwen), en enkele klinische populaties: patiënten met acute stress stoornissen, alcoholverslaving en depressie (Kuhl & Fuhrmann, 2004):

	Alg. populatie		Mannen algemeen		Vrouwen algemeen		Acute stress		Alcohol-verslaving		Depressie	
Schaal	M	sd	M	Sd	M	sd	M	sd	M	sd	M	sd
Zelfbepaling	6,2	2,5	6,3	2,5	6,1	2,6	6,3	2,5	5,5	2,5	4,8	2,4
Jezelf geruststellen	5,6	3,0	5,7	2,9	5,4	3,2	3,2	2,4	4,2	2,7	2,7	2,5
Initiatief nemen	5,6	2,6	5,3	2,7	5,8	2,4	6,2	3,1	5,8	2,8	5,5	3,0
Belasting	3,4	2,9	3,3	2,8	3,2	3,0	5,2	2,9	5,9	2,7	6,9	3,2
Bedreiging	4,3	3,2	4,5	3,3	4,2	3,2	5,5	3,4	7,8	2,6	6,9	3,3
N	577		243		334		50		87		26	

Bijlage 5: Rollen en taken van betrokken organisaties bij in het buitenland gedetineerde Nederlanders

Het ministerie van Buitenlandse Zaken

- **"Consulaire bijstand** is een kerntaak omdat wij als Nederlanders in het buitenland oog hebben voor *alle* Nederlanders in het buitenland, dus ook voor Nederlanders die in de gevangenis zijn terechtgekomen. De consulaire taak omvat natuurlijk nog veel meer, maar het is altijd een van de kerntaken van Buitenlandse Zaken geweest en dat zullen we ook zo blijven uitvoeren". (Ben Bot, in: Hans van Kooten, Ogen en Oren, blz.78)

De bijstand aan Nederlandse gedetineerden in het buitenland behoort tot de consulaire dienstverlening waarvoor het ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ) verantwoordelijk is. Aan het gedetineerdenbeleid liggen twee beginselen ten grondslag:

1. Het toezicht op een juiste toepassing van de geldende regels door de autoriteiten in het land van detentie. De gedetineerde dient elke mogelijkheid te worden geboden die de wetgeving daar biedt zonder dat in de rechtsgang van dat land wordt getreden. Dit betekent dat de ambassade en de consulaten zich niet mogen bemoeien met de rechtsgang, de schuldvraag, de bewijslast of de te bepalen strafmaat zolang de rechtsregels op de juiste wijze zijn toegepast.
2. De zorg voor menswaardige omstandigheden in de gevangenis. Het land van detentie is daar verantwoordelijk voor, maar Nederland ziet toe op de detentieomstandigheden.

Het ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ) heeft dus vooral een bemiddelende taak. Zo meldt BZ de arrestatie aan familie en geeft berichten door. BZ informeert familieleden over het rechtssysteem en de omstandigheden voor gevangenen in het land van gevangenschap. Ook beschikt BZ over:

- het adres van de gevangenis;
- gegevens van de advocaat van de gevangene;
- informatie over de verdere gang van zaken;
- het adres van het dichtstbijzijnde Nederlandse ambassade of consulaat.

Verder bemiddelt BZ bij het overmaken van geld voor een advocaat en voor noodzakelijke aanschaffingen (bijvoorbeeld tandpasta en shampoo) in de gevangenis. Verdere mogelijkheden om stappen te ondernemen zijn beperkt.

Bovendien krijgen sinds 1 januari 2001 Nederlandse gedetineerden buiten de Europese Unie elke maand € 30 van de Rijksoverheid. Dit geldt niet voor gevangenen in Noorwegen, Zwitserland, IJsland, Vaticaanstad, Monaco, Andorra en Liechtenstein.

• **De Ambassade of het Consulaat**

In grote lijnen informeert de ambassade of het consulaat (posten) de Nederlandse gedetineerde in het buitenland over het rechtstelsel en de rechtspraak in het land, zoals bijzonderheden over rechtshulp, de procedures inzake vervolging, voorarrest, vrijlating op borgtocht en het instellen van beroep. Verder kan de ambassade of het consulaat een advocaat zoeken en/of een tolk regelen of nagaan of er mogelijkheden zijn om de straf in Nederland uit te zitten.

Een medewerker van de post (ambassade of het consulaat) probeert de Nederlandse gedetineerde in het buitenland zo spoedig mogelijk na zijn arrestatie te bezoeken. Indien een bezoek op korte termijn niet mogelijk is, benaderd de ambassade of het consulaat de

betrokkene in elk geval schriftelijk. Indien een Nederlandse onderdaan slechter wordt behandeld dan medegedetineerden in dezelfde omstandigheden dan proberen de ambassades en de consulaten te bemiddelen bij de lokale autoriteiten.

De personele bezetting op de posten heeft geen gelijke tred gehouden met de sterke stijging van het aantal gedetineerde Nederlanders in het buitenland. Dit betekent dat in de praktijk de posten niet altijd in staat zijn gedetineerden steun en aandacht te geven.

- ▶ *"Indien een Nederlander wordt gearresteerd, zal de betrokken post zo snel als mogelijk een eerste bezoek afleggen. De tijdsspanne hangt af van verschillende factoren, zoals de personele capaciteit van de post, de afstand tussen de post en de plaats van detentie en de toestemming van de lokale autoriteiten om het bezoek af te leggen".⁴⁰*

Het ministerie van Veiligheid en Justitie

• **Afdeling Internationale Rechtshulp in Strafzaken (AIRS)**

De AIRS is het centrale aanspreekpunt voor de internationale rechtshulp in strafzaken voor Nederland. Het is onderdeel van het ministerie van Veiligheid en Justitie. AIRS heette voorheen BIRS (Bureau Internationale Rechtshulp in Strafzaken).

AIRS wordt ingeschakeld bij de uitvoering van internationale verdragen en wettelijke regelingen op het gebied van internationale rechtshulp in strafzaken. AIRS is onder meer belast met uitleveringsverzoeken en verzoeken tot overdracht en overname van strafexecutie en strafvervolgning, en geeft rechtstreekse advies aan het Openbaar Ministerie, de zittende magistratuur, de Internationale Rechtshulpcentra (IRC's: politie en OM) en het ministerie van Buitenlandse Zaken op het gebied van internationale rechtshulp.

<https://thesaurus.politieacademie.nl/Thesaurus/Term/8520>

Als centrale autoriteit behandelt AIRS:

- Internationale rechtshulpverzoeken;
- Verzoeken tot overname/overdracht strafvervolgning;
- Uitleveringsverzoeken;
- Ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel (via rechtshulp of wots) afkomstig van staten buiten de Europese Unie.

• **Afdeling Internationale Overdracht Strafvonnissen (IOS)**

Met ingang van 1 januari 2012 heeft de afdeling Internationale Overdracht Strafvonnissen (IOS) gedeeltelijke taken van AIRS overgenomen en is zodoende verantwoordelijk voor het uitvoeren van internationale strafoverdracht. De IOS hoort bij de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI), dat ook een onderdeel van het ministerie van Veiligheid en Justitie is. De taken van IOS zijn:

- Uitvoeren van de WOTS en WETS mbt overdracht van vrijheidsbenemende sancties en maatregelen;
- Informatielijn;
- Coördinatie van het vervoer;
- Registratie inkomende vonnissen in GPS (2e helft 2012).

⁴⁰ <http://media.europa-nu.nl/9353000/1/j9vvhjsfpncqnhs/vi3ann9wnzr>

Reclassering Nederland

• **Bureau Buitenland**

Bureau Buitenland is onderdeel van Reclassering Nederland. Namens de drie Nederlandse reclasserings-organisaties: Reclassering Nederland, de Verslavingsreclassering en het Leger des Heils zet zich Bureau Buitenland sinds 1975 wereldwijd in voor Nederlanders die gedetineerd zijn in het buitenland. Bureau Buitenland heeft drie hoofdtaken:

- Gedetineerdenbegeleiding. Bureau Buitenland verstrekt informatie en advies aan Nederlandse gedetineerden in het buitenland en zet bezoekvrijwilligers in. In 2013 waren 292 reclasseringsvrijwilligers actief in 56 landen. Zij bezochten 1.494 gedetineerden. Totaal werden in 2013 4.661 geregistreerde bezoeken afgelegd.
- De Buitenlandbalie verricht uitvoerende, coördinerende en adviserende werkzaamheden voor de overdracht van strafvonnissen binnen Europa en het Koninkrijk.
- Internationale samenwerking. Bureau Buitenland stimuleert internationale samenwerking op het gebied van reclassering. Zo zou de kwaliteit van reclasseringsdiensten in andere landen worden bevordert.

Het werk van Bureau Buitenland wordt gesubsidieerd door het ministerie van Buitenlandse Zaken en het ministerie van Veiligheid en Justitie.

Stichting Epafras ⁴¹

- *"Uitgangspunt voor ons werk is, dat een mens altijd meer is dan wat hij of zij heeft misdaan, elk mens is waardevol!"*

De Stichting Epafras is een oecumenisch christelijke organisatie die in 1985 werd opgericht. De Stichting Epafras heeft als doelstelling Nederlanders, die gedetineerd zijn in het buitenland, geestelijke steun te bieden. De werkzaamheden van de stichting bestaan onder meer uit het bezoeken van gedetineerden in het buitenland en het uitgeven van het blad «de Gezant uit Nederland» met algemene informatie voor gedetineerden. Zo reizen ruim 45 professioneel opgeleide geestelijk verzorgers (protestanten, katholieken en moslims) reizen als vrijwilliger naar meer dan 75 landen om Nederlanders in buitenlandse detentie op te zoeken en met hen in gesprek te gaan over allerlei persoonlijke zaken in hun leven. De gesprekken zijn vertrouwelijk en bieden de gelegenheid aan mensen om zich uit te spreken over hun gedachten, gevoelens, relaties, traumatische ervaringen, verlies, enz. De Stichting Epafras ontvangt voor de activiteiten ten behoeve van Nederlandse gedetineerden in het buitenland subsidie van het ministerie van BZ en aanvullend in beperkte mate giften van kerken en particulieren.

Stichting PrisonLAW ⁴²

De Stichting PrisonLAW werd in 2005 opgericht. PrisonLAW is een onafhankelijke juridische organisatie die zich richt op Nederlandse gedetineerden in het buitenland. PrisonLAW heeft als doel het verschaffen van juridische informatie en het bestrijden van mensenrechtenschendingen. Kortom: PrisonLAW streeft naar een nieuwe kans voor rechtvaardigheid. PrisonLAW tracht de doelstelling onder meer te bereiken door:

⁴¹ Bron: <http://www.epafras.nl/235-wat-doen-wij.html>

⁴² Bron: <http://www.prisonlaw.nl/>

- het verschaffen van juridische informatie;
- het verlenen van juridische dienstverlening aan Nederlandse gedetineerden in een gastland;
- het bieden van informatieve en juridische steun aan achterblijvers en familieleden;
- het bijwonen van zittingen en het bewaken van processen achter de schermen;
- als achterban functioneren (second opinion) tussen de Nederlandse politiek en de politiek in het gastland;
- het afleggen van bezoeken aan de Nederlandse gedetineerden.

Thailand was het eerste land waarmee PrisonLAW is gestart. Inmiddels is het werkgebied echter uitgebreid, vooral in de landen Peru en Dominicaanse Republiek.

Van elk land (binnen het werkgebied) wordt het lokale rechtssysteem in kaart gebracht en worden processtukken bestudeerd. Er wordt contact onderhouden en informatie uitgewisseld met familieleden, politiek, ambassade, advocaten en met overige instanties. Vanwege de gevoeligheid van een aantal zaken en de grote verschillen in de rechtsgang zal PrisonLAW diplomatiek en strategisch te werk gaan.

Bijlage 6: Verwerking antwoorden vragenlijst interview vooronderzoek

Naam: Datum: Afgenomen door:	
Beleving van detentie	Antwoorden
Terugblik op detentie • <i>Meest belangrijke ervaring / herinnering</i> • <i>Invloed op leven ná detentie</i>	
Begeleiding tijdens detentie	
Het meest belangrijk ... • <i>Toelichting</i> Het minst belangrijk ... • <i>Toelichting</i> Invloed begeleiding tijdens detentie • <i>Invloed op denken over toekomst</i> Terugblik op steun tijdens detentie • <i>Praktische steun</i> • <i>Psychische steun</i> • <i>Sociale steun</i> • <i>Morele steun</i> • <i>Gemotiveerd tot nadenken over toekomst(keuzes)</i> • <i>Anders gaan doen dan vóór detentie</i> Wat gebeurd bij geen begeleiding door vrijwilliger • <i>Toelichting</i> • <i>Leven anders? Op welk punt?</i>	
Vorbereiding op terugkeer tijdens detentie	
Het meest bruikbaar ... • <i>Voordeel bij terugkeer</i> Het minst bruikbaar ... • <i>Wat niet bruikbaar</i> • <i>Gemist</i> • <i>Invloed op voorbereiding op terugkeer</i>	

Terugblik op steun bij voorbereiding • <i>Praktische steun</i> • <i>Psychische steun</i> • <i>Sociale steun</i> • <i>Morele steun</i> • <i>Gemotiveerd tot nadenken om over toekomst(keuzes)</i> Eigen voorbereiding • <i>Zelf tijdens detentie ondernomen</i> • <i>Hoe aangepakt</i> • <i>Concreet voorbeeld</i> • <i>Resultaat</i> • <i>Terugblik: op dezelfde manier aanpakken</i>	
Ervaringen in de eerste periode na terugkeer	
Het meest behoefte aan • <i>Wel / niet gekregen</i> • <i>Van wie / welke instantie</i> • <i>Betekenis (zowel praktisch als emotioneel)</i> • <i>Reden - niet gekregen</i> • <i>Betekenis (zowel praktisch als emotioneel)</i> A. Familie / andere belangrijke persoonlijke sociale relaties • <i>Contact in eerste periode</i> • <i>Voldoende steun</i> • <i>Inhoud steun</i> • <i>Iets gemist - betekenis</i> • <i>Niet voldoende steun - reden</i> • <i>Zelf gedaan om contact te onderhouden / verbeteren</i> • <i>Resultaat</i> • <i>Terugblik - contact met familie nu</i> B . Instanties (RN, gemeente ,....): • <i>Contact met deze instanties in eerste periode</i> • <i>Voldoende steun</i> • <i>Inhoud steun</i> • <i>Iets gemist - betekenis</i> • <i>Niet voldoende steun - reden</i> • <i>Eigen inspanning om gewenste steun te verkrijgen</i> • <i>Resultaat</i> • <i>Terugblik</i>	
Huidige situatie	

Beschrijving huidige situatie in het algemeen • <i>Wat gaat goed</i> • <i>Betekenis</i> • <i>Wat gaat niet goed</i> • <i>Betekenis</i> • <i>Veranderd vergeleken bij de periode vóór detentie</i> • <i>Zelfomschrijving / Sterk - niet sterk</i> • <i>Invloed op leven?</i>	
Wonen	
Huidige woonplek • <i>Lengte verblijf</i> • <i>Hoe aan deze woonruimte gekomen</i> • <i>Meest prettig</i> • <i>Minst prettig</i> • <i>Anders willen</i> • <i>Reden</i> • <i>Invloed woning op leven</i> Na detentie wel/niet meer in aanraking met justitie. • <i>Relatie wijze van wonen en wel/niet opnieuw een strafbaar feit</i>	
Werk	
Huidige werksituatie • <i>Werkzaam</i> A: • <i>Zo ja, hoe aan werk gekomen</i> • <i>Mening over werk</i> • <i>Betekenis</i> • <i>Betekenis verlies werk</i> B: • <i>Zo nee, reden geen werk</i> • <i>Ervaring geen werk?</i> • <i>Invloed op leven</i> • <i>Eigen inspanning</i> • <i>Willen werken</i> Na detentie wel/niet meer in aanraking gekomen met justitie. • <i>Relatie werk / geen werk hebt en strafbaar feit</i>	
Sociale relaties	

Huidige sociale netwerk • <i>Belangrijk op dit moment</i> • <i>Keuze déze mensen</i> • <i>Waarom belangrijk</i> • <i>Wat belangrijk in deze contacten</i> • <i>Betekenis</i> • <i>Nu anders dan bij terugkeer in Nederland</i> • <i>Andere belangrijke contacten</i> • <i>Waarom belangrijk</i> • <i>Meer / andere contacten willen – welke</i> • <i>Eigen inspanning?</i> Na detentie wel/niet meer in aanraking gekomen met justitie. • <i>Relatie déze sociale contacten en wel / niet opnieuw een strafbaar feit</i> Of: • <i>Relatie niet de gewenste sociale contacten en wel / niet opnieuw een strafbaar feit</i>	
Vrijtijdsbesteding	
Huidige vrijetijdsbesteding • <i>Huidige vrijetijdsbesteding</i> • <i>Toelichting</i> • <i>Tevredenheid over vrijetijdsbesteding</i> • <i>Anders willen</i> • <i>Eigen inspanning</i>	
Identiteitsvorming	
Zelfbeschrijving • <i>Verschil zelfbeschrijving bij aanhouding en nu</i> Na detentie wel/niet meer in aanraking gekomen met justitie. • <i>Relatie zelfbeschrijving en strafbaar feit</i>	
Vaardigheden en gedrag	
Inzet vaardigheden • <i>Goed in (vakman)</i> • <i>Gebruik kennis/inzichten/vaardigheden</i> • <i>Gemis aan gewenste vaardigheden</i> • <i>Invloed op leven</i> Na detentie wel/niet meer in aanraking gekomen met justitie. • <i>Relatie vaardigheden en strafbaar feit</i>	

Recidive	
A. Geen recidive • <i>Wat heeft geholpen?</i> • <i>Zelf gedaan</i> • <i>Veranderd in overtuigingen/ideeën/motivatie</i> • <i>Wanneer ontstaan</i> • <i>Inbreng anderen</i> • <i>Relatie met begeleiding tijdens detentie</i> • <i>Relatie met eigen voorbereiding op periode na detentie</i> B. Wel recidive: • <i>Hoe gekomen tot strafbaar feit</i> • <i>Aanleiding</i> • <i>Relatie met begeleiding tijdens detentie</i> • <i>Relatie met eigen voorbereiding</i> • <i>Relatie tussen ideeën of motivatie en nieuw contact met justitie</i> • <i>Wanneer ontstaan</i> • <i>Welke strafbare feiten na terugkeer gepleegd</i> • <i>Reden nieuwe misdrijf</i> • <i>Relatie eerdere misdrijven en/of detentie</i> • <i>Ervaring opnieuw opgepakt / vastgezet</i> • <i>Terugblik: nodig gehad ter voorkoming misdrijf</i>	
Toekomst	
• <i>Leven over vijf jaar</i> • <i>Naar wens</i> • <i>Zoniet, andere wens</i> • <i>Eigen inspanning</i> • <i>Verwachting van steun</i>	
Andere belangrijke onderwerpen rondom leven na detentie • <i>Rol in leven na detentie</i> • <i>Adviezen voor begeleiding gedetineerden vanuit BB</i>	

Bijlage 7: Enquête hoofdonderzoek

Vragenlijst Deel I

**Wilt u met een kruisje bij de blokjes aangeven wat voor u van toepassing is.
en aanvullende informatie geven op de stippellijnen?
Bij een aantal vragen zijn meerdere antwoorden mogelijk.**

PERSOONSGEGEVENS

Familienaam:
Voorna(a)m(en):
Woonplaats in Nederland:
Verblijfstitel: ☐ Nederlands staatsburger ☐ Verblijfsvergunning voor Nederland
Geboortedatum:
Burgerlijke staat (getrouwd of ...):
Aantal kinderen:
Culturele achtergrond (bijvoorbeeld Nederlands, Surinaams, Antilliaans):
Opleiding en beroep:
• Schoolopleiding:
• Beroep:
• Werkervaring (in jaren):
• Arbeidsverleden (laatste baan):

Was u voor uw detentie verslaafd?

☐ Ja ☐ Nee

Indien ja, waaraan: ☐ Alcohol ☐ Gokken

☐ Drugs:

☐ Anders:

Zit u nog in voorarrest of bent u al gevonnist?

☐ Ja, voorarrest ☐ Nee, al gevonnist

HET DELICT EN DE STRAF

Waarvoor zit u vast? :

Wat is uw straf? jaar + maanden

Overige straffen (bijvoorbeeld boete, voorwaardelijk deel):

.....
.....

Hoelang verblijft u al in de huidige gevangenis:

.....

Bent u een of meer keren overgeplaatst? Zo ja, hoe vaak en vanuit welke
gevangenis:

.....
.....
.....

Verwachte datum van vrijlating:

.....

Bent u al eerder met justitie in aanraking geweest?

☐ Ja ☐ Nee

Zo ja, waarvoor?:

.....

Staan er daarvan nog straffen of boetes open in Nederland of in het buitenland?

☐ Zo ja, in welk land? ☐ Nee

DETENTIESITUATIE

Land van detentie:

☐ Duitsland	☐ Frankrijk	☐ Spanje
☐ Brazilië	☐ Dom. Republiek	☐ Ecuador
☐ Peru	☐ Verenigde Staten	

Op wat voor soort afdeling verblijft u?

☐ Gesloten afdeling	☐ Open afdeling	☐ Half-open afdeling
☐ Extra beveiligde afdeling	☐ Anders:	

.....

Verblijft u met Nederlanders of buitenlanders op de afdeling / in de cel?

☐ Nederlanders ☐ Buitenlanders

Met hoeveel gedetineerden deelt u uw cel:

.....

Hebt u contact met medegedetineerden?

☐ Ja ☐ Nee

Zo ja, met ☐ Nederlanders en/of ☐ Buitenlanders

Zone, waarom
niet?:

.....

BUREAU BUITENLAND VAN RECLASSERING NEDERLAND TE UTRECHT

Bureau Buitenland heeft contacten met gedetineerden via de landencoördinator en via bezoekvrijwilligers. Deze contacten vinden plaats in drie fasen: tijdens de fase van voorarrest, tijdens de detentie en tijdens de voorbereiding op vrijlating en terugkeer naar Nederland.

Hieronder vragen wij u eerst naar uw contacten met de landencoördinator vanuit Nederland en vervolgens naar uw contacten met de bezoekvrijwilliger(s).

Bij een aantal vragen zijn meerdere antwoorden mogelijk.

Begeleiding door de landencoördinator van Bureau Buitenland
Voor Frankrijk mw. E. Kok
Voor Spanje dhr. K. Spoelstra
Voor Duitsland dhr. T. van der Horst, dhr. H. van Deursen of dhr. H. Althoff
Voor Brazilië dhr. M. Brok
Voor de Dom. Republiek dhr. H. van Deursen
Voor Peru en Ecuador mw. M. van den Engel
Voor de Verenigde Staten dhr. T. van der Horst

De landencoördinator kan op verschillende terreinen begeleiding geven. Wilt u aangeven welke begeleiding u ontvangt of hebt ontvangen en wat u ervan vond: "goed, matig of slecht"?

FASE 1: VOORARREST / VOORLOPIGE HECHTENIS / VEROORDELING

Welke begeleiding hebt u **gekregen** van de landencoördinator van Bureau Buitenland in fase 1 en **wat vond u ervan**?

	goed	matig	slecht
Informatie en advies aan:			
☐ Uzelf	☐	☐	☐
☐ Familieleden of contactpersoon	☐	☐	☐
☐ Anderen:.....	☐	☐	☐
Dienstverlening rondom:			
☐ Wonen	☐	☐	☐
☐ Werk	☐	☐	☐
☐ Huur	☐	☐	☐
☐ Uitkering	☐	☐	☐
☐ Schulden	☐	☐	☐
☐ Gezondheid	☐	☐	☐
☐ Verslaving	☐	☐	☐
☐ Opvang van kinderen	☐	☐	☐
☐ Adviesrapportage ten behoeve van de rechtsgang	☐	☐	☐
☐ Informatie over strafproces en procedures	☐	☐	☐
☐ Inschakelen bezoekvrijwilliger	☐	☐	☐
☐ Inschakelen correspondentievrijwilliger	☐	☐	☐
☐ Anders:.....	☐	☐	☐

FASE 2: DETENTIE

Welke begeleiding ontvangt u (of hebt u ontvangen) van de landencoördinator van Bureau Buitenland in fase 2 en wat vond u ervan?

	goed	matig	slecht
Informatie en advies aan:			
☐ Uzelf	☐	☐	☐
☐ Familieleden of contactpersoon	☐	☐	☐
☐ Anderen:.....	☐	☐	☐
Dienstverlening rondom:			
☐ Wonen	☐	☐	☐
☐ Werk	☐	☐	☐
☐ Huur	☐	☐	☐
☐ Uitkering	☐	☐	☐
☐ Schulden	☐	☐	☐
☐ Gezondheid	☐	☐	☐
☐ Verslaving	☐	☐	☐
☐ Opvang van kinderen	☐	☐	☐
☐ Het faciliteren van studiemogelijkheden tijdens detentie	☐	☐	☐
☐ Het verstrekken van boeken, tijdschriften, kranten	☐	☐	☐
☐ Procedures rondom strafverkorting, overbrenging naar Nederland en voorwaardelijke invrijheidstelling	☐	☐	☐
☐ Inschakelen bezoekvrijwilliger	☐	☐	☐
☐ Inschakelen correspondentievrijwilliger	☐	☐	☐
☐ Gesprekken over de toekomst	☐	☐	☐
☐ Anders:.....	☐	☐	☐

FASE 3: VOORBEREIDING OP TERUGKEER – LAATSTE FASE VAN DE DETENTIE

Welke begeleiding ontvangt u van de landencoördinator van Bureau Buitenland in fase 3 en wat vond u ervan?

	goed	matig	slecht
☐ Aanmelding voor Nazorg	☐	☐	☐
☐ Regelen van eerste opvang na detentie	☐	☐	☐
☐ Verwijzen naar verslavingszorg / psychische hulpverlening	☐	☐	☐
☐ Informatie over openstaande straffen	☐	☐	☐
☐ Gesprekken over de toekomst	☐	☐	☐
☐ Anders:.....	☐	☐	☐

Hebt u tot nu toe **alleen begeleiding** op afstand gekregen van de landencoördinator van Bureau Buitenland gekregen, of **ook bezoek**?

- ☐ Begeleiding op afstand ☐ Bezoek

Mist u nog iets in de begeleiding door de landencoördinator van Bureau Buitenland?

Fase 1:

.....
.....
.....
.....

Fase 2:

.....
.....
.....
.....

Fase 3:

.....
.....
.....
.....

Bent u over het geheel genomen **tevreden** over de begeleiding door de landencoördinator van Bureau Buitenland?

☐ Ja, omdat

.....
.....
.....

☐ Nee, omdat

.....
.....
.....

BEGELEIDING DOOR DE BEZOEKVIJWILLIGER(S) VAN BUREAU BUITENLAND

FASE 1: VOORARREST

Welke begeleiding hebt u ontvangen van de bezoekerwilliger(s) in fase 1?

- ☐ Persoonlijke aandacht en morele steun om te wennen aan de nieuwe situatie
- ☐ Aandacht voor zaken die geregeld moeten worden (om door te geven aan de landencoördinator)
- ☐ Bijwonen van de rechtszaak
- ☐ Aandacht voor het (gemis van) contact met het thuisfront
- ☐ Informatie over het land van detentie en over ontwikkelingen in Nederland
- ☐ Meenemen van kranten en tijdschriften
- ☐ Advies over de omgang met medewerkers en medegegetineerden in de gevangenis

FASE 2: DETENTIE

Welke begeleiding ontvangt u (of hebt u ontvangen) van de bezoekerwilliger(s) in fase 2?

- ☐ Persoonlijke aandacht en morele steun om het vol te houden en om een zinvolle daginvulling te vinden
- ☐ Aandacht voor zaken die geregeld moeten worden (om door te geven aan de landencoördinator)
- ☐ Aandacht voor het (gemis van) contact met het thuisfront
- ☐ Informatie over het land van detentie en over ontwikkelingen in Nederland
- ☐ Meenemen van kranten en tijdschriften
- ☐ Advies over de omgang met medewerkers en medegegetineerden in de gevangenis
- ☐ Informatie en advies over eventuele strafvermindering en/of overbrenging naar Nederland

FASE 3: VOORBEREIDING OP TERUGKEER - LAATSTE FASE VAN DE DETENTIE

Welke begeleiding ontvangt u van de bezoekerwilliger(s) in fase 3?

- ☐ Gesprekken aangaan over de toekomstwensen en -mogelijkheden
- ☐ Uitreiking van terugkeerbrochure
- ☐ Informatie en advies in verband met nazorg

Hoe vaak krijgt u bezoek van de bezoekerwilliger?

.....x per weken / maanden

Wat betekent deze begeleiding door de bezoekerwilliger voor u (meerdere antwoorden mogelijk)?

- ☐ Ik voel mij minder eenzaam

- ☐ Ik voel mij emotioneel gesteund
- ☐ Het gaat beter met mij door het advies van de bezoekerwilliger
- ☐ Mijn contact met partner is verbeterd door advies van de bezoekerwilliger
- ☐ Mijn contact met (andere) familieleden is verbeterd door advies van de bezoekerwilliger:
Zo ja, met wie?
.....
- ☐ Mijn contact met vrienden is verbeterd door advies van de bezoekerwilliger
- ☐ Mijn contact met medegedetineerden is verbeterd door advies van de bezoekerwilliger
- ☐ Mijn contact met gevangenis personeel is verbeterd door advies van de bezoekerwilliger
- ☐ Ik voel mij gemotiveerd om te werken aan een betere toekomst

Kunt u een voorbeeld geven van een verbetering?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Als u nu kijkt naar bovenstaande vragen, welke begeleiding door de bezoekerwilliger is voor u dan het meest waardevol en waarom?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Mist u nog iets in de begeleiding door de bezoekerwilliger?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Bent u over het geheel genomen tevreden over de begeleiding door de bezoekerwilliger?

☐ Ja, omdat

.....
.....
.....

☐ Nee, omdat

.....
.....
.....

Zou u vaker bezoek willen hebben van de bezoeker/vrijwilliger?

- ☐ Ja ☐ Nee

CONTACT MET THUISFRONT

Hebt u contact met uw familie?

- ☐ Ja, via de telefoon ☐ Ja, via brieven
☐ Ja, ze komen op bezoek ☐ Nee

Voelt u zich gesteund door uw familie?

- ☐ Ja, met praktische zaken (b.v. geld) ☐ Ja, ik krijg emotionele en morele ondersteuning
☐ Nee

Mist u nog iets in de contacten met uw familie?

.....
.....
.....
.....

Hebt u contact met vrienden? Zoja, waaruit bestaat dit contact?

.....
.....
.....
.....

BEZOEK DOOR ANDEREN

Krijgt u naast de begeleiding vanuit Bureau Buitenland en eventueel bezoek van familie nog bezoek van anderen?

- ☐ Ja ☐ Nee

Zo ja, van wie krijgt u bezoek (meerdere antwoorden mogelijk)?

- ☐ Ambassade en/of Consulaat ☐ Medewerker van Epafras
☐ Advocaat ☐ Anderen:.....

BEGELEIDING EN ONDERSTEUNING

FASE 1: VOORARREST / VOORLOPIGE HECHTENIS / VEROORDELING

Welke begeleiding en/of ondersteuning hebt u verder gekregen en van wie?

Onderwerpen:	Ambassade / consulaat	Epafras	Familie / contact- personen	Anderen
☐ Wonen	☐	☐	☐	☐
☐ Werk	☐	☐	☐	☐
☐ Huur	☐	☐	☐	☐
☐ Uitkering	☐	☐	☐	☐
☐ Schulden	☐	☐	☐	☐
☐ Gezondheid	☐	☐	☐	☐
☐ Verslaving	☐	☐	☐	☐
☐ Opvang van kinderen	☐	☐	☐	☐
☐ Bemiddeling correspondentievrijwilliger	☐	☐	☐	☐
☐ Persoonlijke aandacht en morele steun om te wennen aan de nieuwe situatie	☐	☐	☐	☐
☐ Aandacht voor zaken die geregeld moeten worden	☐	☐	☐	☐
☐ Bijwonen van de rechtszaak	☐	☐	☐	☐
☐ Aandacht voor het (gemis van) contact met het thuisfront	☐	☐	☐	☐
☐ Informatie over het land van detentie en over ontwikkelingen in Nederland	☐	☐	☐	☐
☐ Meenemen van kranten en tijdschriften	☐	☐	☐	☐
☐ Advies over de omgang met medewerkers en medege-detineerden in de gevangenis	☐	☐	☐	☐
☐ Anders:	☐	☐	☐	☐

FASE 2: DETENTIE

Welke begeleiding en/of ondersteuning hebt u verder gekregen en van wie?

	Ambassade / consulaat	Epafras	Familie / contact- personen	Anderen
Onderwerpen:				
☐ Wonen	☐	☐	☐	☐
☐ Werk	☐	☐	☐	☐
☐ Huur	☐	☐	☐	☐
☐ Uitkering	☐	☐	☐	☐
☐ Schulden	☐	☐	☐	☐
☐ Gezondheid	☐	☐	☐	☐
☐ Verslaving	☐	☐	☐	☐
☐ Opvang van kinderen	☐	☐	☐	☐
☐ Het verstrekken van boeken, tijdschriften, kranten	☐	☐	☐	☐
☐ Bemiddeling correspondentievrijwilliger	☐	☐	☐	☐
☐ Gesprekken over de toekomst	☐	☐	☐	☐
☐ Persoonlijke aandacht en morele steun om te wennen aan de nieuwe situatie	☐	☐	☐	☐
☐ Aandacht voor zaken die geregeld moeten worden	☐	☐	☐	☐
☐ Aandacht voor het (gemis van) contact met het thuisfront	☐	☐	☐	☐
☐ Informatie over het land van detentie en over ontwikkelingen in Nederland	☐	☐	☐	☐
☐ Advies over de omgang met medewerkers en medege-detineerden in de gevangenis	☐	☐	☐	☐
☐ Anders:	☐	☐	☐	☐

FASE 3: VOORBEREIDING OP TERUGKEER – LAATSTE FASE VAN DE DETENTIE

N.B. Als u niet in fase 3 zit, kunt u dit stukje overslaan.

Welke begeleiding en/of ondersteuning hebt u verder gekregen en van wie?

	Ambassade / consulaat	Epafras	Familie / contact- personen	Anderen
☐ Nazorg	☐	☐	☐	☐
☐ Regelen van eerste opvang na detentie	☐	☐	☐	☐
☐ Verwijzen naar verslavingszorg / psychische hulpverlening	☐	☐	☐	☐
☐ Anders:.....	☐	☐	☐	☐
.....				

OVERIGE VRAGEN, GERICHT OP ALLE FASEN

Mist u iets in de begeleiding / ondersteuning in deze fasen?

Fase 1, Voorarrest:

.....

Fase 2, Detentie:

.....

Fase 3, Nazorg: (deze vraag kunt u overslaan als u nog niet in fase 3 zit)

.....

Bent u over het geheel genomen **tevreden** over de begeleiding en/of ondersteuning in deze fasen?

☐ Ja, omdat

.....

☐ Nee, omdat

.....

TOEKOMST

Hieronder stellen wij u nog een aantal vragen over hoe het nu met u gaat en hoe u zich voorbereidt op uw toekomst.

Wilt u bij onderstaande vragen een kruisje zetten bij het antwoord dat het meest bij u past?	Helemaal oneens	Niet eens	Mee eens	Helemaal eens
1. Ik vind dat ik teveel delicten pleeg	☐	☐	☐	☐
2. Ik probeer nu minder delicten te plegen dan vroeger	☐	☐	☐	☐
3. Het gaat meestal goed met mij, maar soms pleeg ik teveel delicten	☐	☐	☐	☐
4. Soms vind ik dat ik minder delicten zou moeten plegen	☐	☐	☐	☐
5. Nadenken over mijn delictgedrag is tijdverspilling	☐	☐	☐	☐
6. Ik heb sinds kort mijn gewoontes veranderd om iets aan mijn delictgedrag te doen	☐	☐	☐	☐
7. Iedereen kan zeggen iets aan zijn of haar delictgedrag te willen veranderen, maar ik doe er ook echt iets aan	☐	☐	☐	☐
8. Ik ben in een fase waarin ik zou moeten nadenken over minder delicten plegen	☐	☐	☐	☐
9. Mijn gedrag is soms problematisch omdat ik daardoor met justitie in de problemen kan komen	☐	☐	☐	☐
10. Het is voor mij nodig om na te denken over hoe ik mijn delictgedrag kan veranderen	☐	☐	☐	☐
11. Ik ben momenteel bezig mijn delictgedrag te veranderen	☐	☐	☐	☐
12. Minder delicten plegen is zinvol voor mij	☐	☐	☐	☐

Wilt u bij onderstaande vragen een kruisje zetten bij het antwoord dat het meest bij u past?	Helemaal oneens	Niet eens	Mee eens	Helemaal eens
1. Ik vind dat ik een waardevol mens ben, minstens zo waardevol als ieder ander	☐	☐	☐	☐
2. Ik vind dat ik een aantal goede eigenschappen heb	☐	☐	☐	☐
3. Over het algemeen vind ik dat ik een mislukking ben	☐	☐	☐	☐
4. Ik kan dingen net zo goed doen als anderen	☐	☐	☐	☐
5. Ik vind dat ik niet veel heb om trots op te zijn	☐	☐	☐	☐
6. Ik bekijk mezelf positief	☐	☐	☐	☐
7. Over het algemeen ben ik tevreden met mezelf	☐	☐	☐	☐
8. Ik zou willen dat ik meer respect voor mezelf had	☐	☐	☐	☐
9. Ik voel mij soms een nutteloos iemand	☐	☐	☐	☐
10. Soms denk ik dat niets waard ben	☐	☐	☐	☐

Wilt u bij onderstaande vragen een kruisje zetten bij het antwoord dat het meest bij u past?	Helemaal oneens	Niet eens	Mee eens	Helemaal eens
1. Bij bijna al mijn dagelijkse handelingen voel ik dat ik ze uit vrije wil doe	☐	☐	☐	☐
2. Ik kan zenuwachtigheid heel doeltreffend verminderen	☐	☐	☐	☐
3. Wanneer er iets gedaan moet worden doe ik dat meestal zonder aarzeling	☐	☐	☐	☐
4. Mijn dagelijkse taken zijn op het moment heel belastend voor mij	☐	☐	☐	☐
5. In mijn leven is er veel veranderd, en daar moet ik mee omgaan	☐	☐	☐	☐
6. Ik voel me meestal in harmonie met mezelf	☐	☐	☐	☐
7. Ook wanneer ik innerlijk gespannen ben, kan ik me snel weer ontspannen	☐	☐	☐	☐
8. Als er iets gedaan moet worden, doe ik dat het liefst meteen	☐	☐	☐	☐
9. Mijn leefsituatie is op dit moment tamelijk moeilijk	☐	☐	☐	☐
10. Ik moet met grote veranderingen in mijn leven zien om te gaan	☐	☐	☐	☐
11. In de meeste situaties voel ik me volkomen vrij om te handelen zoals ik het zelf wil	☐	☐	☐	☐
12. Veel dingen lukken goed omdat ik ze daadkrachtig aanpak	☐	☐	☐	☐
13. Als ik te opgefokt ben, kan ik de spanning meestal heel goed verminderen	☐	☐	☐	☐
14. Ik moet met een hoop moeilijkheden zien om te gaan	☐	☐	☐	☐
15. De laatste tijd heb ik veel tegenslag gehad	☐	☐	☐	☐
16. Meestal handel ik vanuit het bewustzijn dat ik dat wat ik doe uit vrije wil doe	☐	☐	☐	☐
17. Ik kan mijn spanning verminderen, wanneer deze storend wordt	☐	☐	☐	☐
18. Op dit moment word ik met veel moeilijkheden in mijn leven geconfronteerd	☐	☐	☐	☐
19. Wanneer er iets gedaan moet worden, begin ik er het liefst meteen aan	☐	☐	☐	☐
20. Ik moet me instellen op een volkomen nieuwe situatie in mijn leven	☐	☐	☐	☐

Bent u gemotiveerd om aan uw toekomst te werken?

☐ Ja ☐ Nee

Zoja, wat is dan voor u belangrijk? Wilt u de twee meest belangrijke antwoorden aankruisen?

- ☐ Woning
- ☐ Werk
- ☐ Contact met familie
- ☐ Geen delicten meer
- ☐ Anders:

Toekomst

Als u binnen een jaar vrijkomt, wilt u deze vragen dan ook beantwoorden?

Hoe wenst u dat uw leven er over vijf jaar uitziet?

- ☐ Wonen:.....
☐ Werken:.....

Sociale relaties:

- ☐ Contact met partner / andere familieleden:.....
.....
.....
☐ Contact met vrienden:.....
.....
.....
☐ Anders:.....
.....
.....

Wat zou Bureau Buitenland hierin voor u kunnen betekenen?

.....
.....
.....

Wat gaat u zelf doen om zoveel mogelijk te bereiken wat u wilt?

- ☐ Wonen:.....
☐ Werken:.....

Sociale relaties:

- ☐ Contact met partner / andere familieleden:.....
.....
.....
☐ Contact met vrienden:.....
.....
.....
☐ Anders:.....
.....
.....

Ruimte voor eigen opmerkingen over onderwerpen, die nog niet in het tweede deel van de vragenlijst naar voren zijn gekomen:

.....
.....
.....
.....
.....

datum Mei 2015
auteurs Bas Vogelvang,
Ineke Heemskerk,
Heinrich Althoff
pagina 198 van 221

[illegible]

Deel II

Wij willen graag weten hoe Nederlandse gedetineerden in het buitenland zo goed mogelijk kunnen worden ondersteund bij de voorbereiding op vrijlating en op de periode daarna, als zij weer terug zijn in Nederland.

Wij zoeken hiervoor gedetineerden die vrijkomen in de periode tussen juni en december 2012.

Als u in die periode vrijkomt, willen wij vragen of u bereid bent om deel te nemen aan dit tweede deel van het onderzoek. Dit houdt in dat u, als u eenmaal terug bent in Nederland, het eerste half jaar met tussenpozen van een aantal maanden een vragenlijst of interview krijgt voorgelegd over deze begeleiding en over uw huidige situatie.

Wilt u met een kruisje aangeven of u hiertoe bereid bent?

☐ Ja

☐ Nee

Indien ja, wilt u alstublieft dan onderstaande gegevens invullen:

Familienaam:

.....

Voorna(a)m(en):

.....

Land van detentie:

.....

Detentieplaats:

.....

Contactgegevens contactpersoon in Nederland:

Naam en
voornaam:

.....

Adres:

.....

.....

.....

Telefoon:

.....

Handtekening:

.....

Als u hebt aangegeven, dat u wilt meewerken met het vervolg (hiervoor onze dank!), wilt u dan onderstaande vragen beantwoorden?

Als een vraag niet voor u van toepassing is (bijvoorbeeld wanneer u geen partner hebt), wilt u dit dan aangeven?

Vorbereiding op terugkeer tijdens de detentie

Als eerste gaan we dieper in op het laatste deel van de detentie, de vrijlating en de voorbereiding op terugkeer naar Nederland. Daarna stellen we een aantal vragen over de toekomst.

Bureau Buitenland

Als u denkt aan de begeleiding door de landencoördinator en de bezoekerwilliger, wat verwacht u dan van hen bij de voorbereiding op uw vrijlating en de terugkeer naar Nederland?

☐ Landencoördinator:

.....
.....
.....

☐ Bezoekerwilliger:

.....
.....
.....

Thuisfront

Wat verwacht u van uw familie en vrienden bij de voorbereiding op uw vrijlating en de terugkeer naar Nederland?

☐ Partner/ andere familieleden:

.....
.....
.....

☐ Vrienden:

.....
.....
.....

Eigen voorbereiding

Hoe bereidt u zich zelf voor op uw terugkeer?

☐ Voorbereiding op praktische zaken (woning, werk, uitkering e.a.):

.....
.....
.....

☐ Voorbereiding op contacten met partner / andere familieleden:

.....
.....
.....

☐ Voorbereiding op contacten met vrienden:

.....
.....
.....

Verwachtingen voor de eerste periode na terugkeer in Nederland

Landencoördinator van Bureau Buitenland

Welke begeleiding wenst u bij terugkeer in Nederland te ontvangen van de landencoördinator van Bureau Buitenland?

- ☐ Persoonlijke begeleiding (aandacht voor mijn situatie, psychische begeleiding bij problemen)
☐ Praktische begeleiding (rondom uitkering, huisvesting, werk, medische en/of psychische zorg regelen)
☐ Sociale begeleiding (rondom contact met familie en vrienden)
☐ Anders:

.....
.....

Gemeente en andere instanties

Wat hebt u nodig van de gemeente van herkomst en van andere instanties in de eerste periode na terugkeer?

☐ Gemeente

.....
.....
.....

☐ Andere instanties (welke?):

.....
.....

Thuisfront
Wat hebt u nodig in de eerste periode na terugkeer, als u denkt aan de contacten met uw familie en vrienden (denk aan woonruimte, aandacht en zorg, financiële ondersteuning e.a.)? ☐ Partner / andere familieleden: ☐ Vrienden: ☐ Anderen:
Eigen inspanningen
Wat verwacht u van uzelf in de eerste periode na terugkeer? ☐ Ten aanzien van het regelen van praktische zaken: ☐ Het wegblijven uit het criminele circuit: ☐ Contact met partner/ andere familieleden: ☐ Contact met vrienden:
Contacten met justitie
Verwacht u dat u na terugkeer in Nederland opnieuw met justitie in aanraking zult komen? ☐ Ja ☐ Nee Zoja, waarom denkt u dat u opnieuw met justitie in aanraking zult komen? ☐ Problemen met huisvesting:..... ☐ Problemen met werk:..... ☐ Problemen met papieren:..... ☐ Problemen met familie:..... ☐ Geen sociale contacten:..... ☐ Ziekte / verslaving..... ☐ Persoonlijke / psychische problemen of gedragsproblemen:..... ☐ Geen hulpverlening:..... ☐ Anders:.....

Zonee, waarom denkt u dat u niet opnieuw in aanraking met justitie komt?

- ☐ Ik heb geleerd van mijn detentie-ervaringen:.....
- ☐ Mijn familie of partner vangt me op:.....
- ☐ Mijn sociale contacten helpen mij:
- ☐ Ik kan terug naar mijn oude woning / baan:.....
- ☐ Ik heb voldoende financiële mogelijkheden:.....
- ☐ Ik voel me geestelijk gezond:.....
- ☐ Ik voel me lichamelijk gezond:.....
- ☐ Ik heb een speciaal talent (ben goed in):.....
- ☐ Anders:.....

Ruimte voor eigen opmerkingen over onderwerpen, die nog niet in het tweede deel van de vragenlijst naar voren zijn gekomen:

This image shows a full page of white paper with horizontal dotted lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a guide for handwriting or typing. There are no margins, text, or other markings on the page.

Bijlage 8: Interviews hoofdonderzoek

Vragenlijst Interviews met coördinatoren BB

1. Algemeen:

- Hoe lang ben je werkzaam bij BB?
- Opleiding en werkervaring?
- Invloed werkachtergrond op je werk en taakopvatting bij BB?

2. Detentiesituatie per land

- Ben je bekend en vertrouwd met de detentiesituatie (organisatie detentie, faciliteiten, levensomstandigheden gedetineerden) in de landen waar je verantwoordelijk voor bent?
- Bezoek je ook gedetineerden? Zo ja, hoe vaak / hoe lang per keer / welke onderwerpen bespreek je / wat doe je met de gegevens?
- Hoe vaak heb je gemiddeld andersoortige contacten met gedetineerden (via brieven, telefoon e.a.)?

3. Verwachtingen

➤ Bureau Buitenland

- Wat zijn volgens jou de verwachtingen van BB t.a.v. jouw taakuitvoering?
- Vind je dat je voldoet aan deze verwachtingen?
- Zo ja, heb je een voorbeeld?
- Zo nee, waarom niet?

➤ Gedetineerden

- Wat zijn volgens jou de verwachtingen van de gedetineerden t.a.v. jouw taakuitvoering?
- Vind je dat je voldoet aan deze verwachtingen?
- Zo ja, heb je een voorbeeld?
- Zo nee, waarom niet?
- Komen deze verwachtingen volgens jou overeen met jouw feitelijke taken?
- Zo ja, waaruit blijkt dat?
- Zo nee, waarom niet?

➤ Bezoekvrijwilligers

- Wat zijn volgens jou de verwachtingen van de bezoekerwilligers t.a.v. jouw taakuitvoering?
- Vind je dat je voldoet aan deze verwachtingen?
- Zo ja, heb je een voorbeeld?
- Zo nee, waarom niet?
- Komen deze verwachtingen volgens jou overeen met jouw feitelijke taken?
- Zo ja, waaruit blijkt dat?
- Zo nee, waarom niet?

➤ Contactpersoon/familie

- Wat zijn volgens jou de verwachtingen van de contactpersonen van de gedetineerden t.a.v. jouw taakuitvoering?
- Vind je dat je voldoet aan deze verwachtingen?
- Zo ja, heb je een voorbeeld?
- Zo nee, waarom niet?
- Komen deze verwachtingen volgens jou overeen met jouw feitelijke taken?
- Zo ja, waaruit blijkt dat?
- Zo nee, waarom niet?

4. Fase 1. Voorarrest

- Wat zijn je *belangrijkste* activiteiten in deze fase?
 - A. ten behoeve van gedetineerden
 - B. ten behoeve van vrijwilligers
 - C. t.b.v. familieleden / contactpersonen
 - D. Anders
- Welke doelen wil je hiermee bereiken? Bereik je deze doelen ook?
- Zo ja, heb je een voorbeeld? Zo nee, waarom niet?

5. Fase 2. Detentie

- Wat zijn je belangrijkste activiteiten in deze fase?
 - A. ten behoeve van gedetineerden
 - B. ten behoeve van vrijwilligers
 - C. t.b.v. familieleden / contactpersonen
 - D. Anders
- Welke doelen wil je hiermee bereiken? Bereik je deze doelen ook?
- Zo ja, heb je een voorbeeld? Zo nee, waarom niet?

6. Fase 3. Voorbereiding op terugkeer / laatste fase van detentie

- Wat zijn je belangrijkste activiteiten in deze fase?
 - A. ten behoeve van gedetineerden
 - B. ten behoeve van vrijwilligers
 - C. t.b.v. familieleden / contactpersonen
 - D. Anders
- Welke doelen wil je hiermee bereiken? Bereik je deze doelen ook?
- Zo ja, heb je een voorbeeld? Zo nee, waarom niet?

7. Missie en visie BB

- In hoeverre kun je je vinden in de missie en de visie van BB?
- In hoeverre komen de missie en visie van BB ook daadwerkelijk tot uiting in het beleid?
- In hoeverre worden de doelstellingen van BB volgens jou bereikt? Op welke punten wel / niet? Op welke punten zou jij verbetering willen zien en waarom?
- Kun je aangeven hoe jij de samenwerking en taakafbakening met de bezoekvrijwilligers vorm geeft? Ben je hier tevreden over? Zo ja, heb je een voorbeeld? Zo nee, waarover ben je niet tevreden?
- Is er iets wat jou in je werk belemmert (beleidsmatig, organisatorisch, inhoudelijk, qua procesuitvoering)?
- In hoeverre ben je tevreden over de wijze waarop je je werk uitvoert?
- Hoe denk je dat de positie van BB over 5 jaar is (wettelijke en politieke ontwikkelingen)?
 - Denk je dat je over 5 jaar nog dezelfde werkzaamheden bij BB hebt?
 - Zo nee, wat zal er dan volgens jou anders zijn dan nu?

Bijlage 9: Interview leidraad geraadpleegde deskundigen

Deel I: Nuttig ? Noodzakelijk ?

Eerst wil ik u laten reflecteren op de huidige missie van BB en u een aantal open vragen stellen.

1. BB heeft een eigen missie/doelstelling geformuleerd: ***"Bureau Buitenland heeft tot doel om bij te dragen aan het vergroten van het zelfinzicht, de zelfredzaamheid en de re-integratie van Nederlandse gedetineerden in het buitenland door middel van het verstrekken van informatie en advies en het inzetten van reclasseringsvrijwilligers."***

Wat vindt u hiervan? Welke aspecten vindt u hierin belangrijkst? Welke aspecten zijn minder belangrijk? Wat mist u eventueel?

2. U kent het werk van BB.
 - a. Wat lost BB op, volgens u ? Waarom is BB nuttig? Wat is de winst van BB?
 - b. BB kan naast nuttig wellicht ook noodzakelijk zijn. Daarmee bedoel ik: Het is wellicht essentieel dat BB bestaat, omdat het in zichzelf goed is dat dit werk wordt gedaan, en niet alleen maar wordt gedaan voor een te behalen doel of winst. Hoe staat u hier tegenover? Vind u dat er naast een nut ook een noodzaak is voor BB? Zo ja, aan welke noodzaak beantwoordt bureau buitenland (BB) dan?
 - c. Wat ziet u als het belangrijkste in het werk van BB? Wat gebeurt er volgens u op het gebied van gedetineerdenbegeleiding in het buitenland als de geldkraan van BB dicht gaat? Is dat dan een probleem? En voor wie ?

Deel II: Grondslagen voor nut en noodzaak

1. U heeft zo-even uw mening gegeven over het nut en de noodzaak van BB. Welke bronnen gebruikte u daarbij? Waar baseert u uw uitspraken op? Wat zijn voor u de grondslagen voor het werk van BB? Zijn deze te vinden in
 - a. wetten en verdragen (welke?),
 - b. wetenschappelijke inzichten (welke?),
 - c. of ligt het meer of het gebied van ethiek, morele aspecten of humanitaire motieven? (welke?)

Deel III: Werkpraktijk

1. BB noemt de volgende activiteiten om haar missie gestalte te geven:
 - Detentieschade beperken
 - Het inzetten van bezoekvrijwilligers
 - Het in kaart brengen problemen op basis van verschillende leefgebieden
 - Het aanmoedigen om te reflecteren op gedrag
 - Het voorbereiden op mogelijke terugkeer naar Nederland
 - Nazorg na een buitenlandse detentie
- a. Welke onderdelen van de werkpraktijk (zie hier boven) van BB dragen volgens u met bij aan het realiseren van de doelstelling? Waarom?
- b. Welke niet? Welke onderdeel is ondergeschikt of wellicht overbodig? Waarom niet?
- c. Wat ontbreekt volgens u nog, of wat moet er meer gebeuren?
- d. Draagt BB volgens u bij aan het terugdringen van recidive?
- e. Zijn volgens u de opdracht en taak van BB duidelijk? En is dat wat BB doet, ook dat wat de opdrachtgevers (subsidiegevers), de samenleving, betrokkene en achterblijvers van hun verwachten?

Deel IV: Bijzondere vragen aan interview partners

Vragen aan wetenschap **Theo de Roos, Gerard de Jonge en Constantijn Kelk:** Uit uw perspectief op de rechtsontwikkeling/wetenschappelijke inzichten met betrekking op buitenlandse gedetineerden (Foreign prisoners) is dat wat BB doet zijn tijd vooruit of achterhaald? Of geen van beide? En geeft het werk van BB een invulling aan dat wat het internationaal recht bedoelt met de zorg voor buitenlandse gedetineerden? Wat is het betekenis van het werk van BB in de gevangenis? Heeft dat invloed? Ik denk dan bijvoorbeeld aan de dynamiek: gedrag van gedetineerden, gedetineerden onderling en personeel/gedetineerde, enz. Of maakt het niet zoveel uit? Waarom denkt u is er een bureau buitenland in Nederland en niet in zoveel andere landen? Heeft dat alleen met het aantal Nederlanders in het buitenland vastzitten te maken of heeft dat nog andere gronden?

Bijzondere vragen aan interview partner **René van Swaeningen:** Uit uw criminologische perspectief op de human- en sociaalwetenschappelijke inzichten met betrekking op buitenlandse gedetineerden (Foreign prisoners) is dat wat BB doet zijn tijd vooruit of achterhaald? Of geen van beide? En geeft het werk van BB een invulling aan dat wat de criminologie of de human- en/of sociaalwetenschappen bedoelen met de zorg voor buitenlandse gedetineerden? Een ander vraag met betrekking internationaal perspectief: Waarom denkt u is er een bureau buitenland in Nederland en niet in zoveel andere landen? Heeft dat alleen met het aantal Nederlanders in het buitenland vastzitten te maken of heeft dat nog andere gronden?

Bijzondere vragen aan interview partner **Bart Stapert**: Uit uw perspectief als advocaat met betrekking op buitenlandse gedetineerden (Foreign prisoners) is dat wat BB doet zijn tijd vooruit of achterhaald? Of geen van beide?

En geeft het werk van BB een invulling aan dat wat strafverdedigers bedoelen met de zorg voor buitenlandse gedetineerden?

Een ander vraag met betrekking internationaal perspectief: Waarom denkt u is er een bureau buitenland in Nederland en niet in zoveel andere landen?

Heeft dat alleen met het aantal Nederlanders in het buitenland vastzitten te maken of heeft dat nog andere gronden?

Vragen aan **Nicolet Faber** (BB): U bent nu 1,5 jaar hoofd van bureau buitenland, in deze tijd werd de doelstelling (visie/missie) van Bureau buitenland nieuw geformuleerd.

Waarom gebeurde dit?

Is dit een statisch of dynamisch gegeven?

Van welke omstandigheden (manier/structuur) hangt dat af? Dus, is de doelstelling tijdloos, of niet?

Vragen aan **Tessa Martens** (BZ) en **Peter Wagenmaker** (MvVeJ): Uw ministerie subsidieert BB sinds jaren . Waarom gebeurt dit in uw ogen? Welke argumenten hebben deze ministeries om dit te doen? Hoe zou u zich verweren tegen een boze burger of politicus die zegt: dit is een verspilling van geld en teveel aandacht voor een crimineel? En doet het bureau buitenland met het geld dat wat u van hen verwacht?

Extra-vraag aan Tessa Martens: Doet bureau buitenland ook wel dingen, die jullie ook zelf kunnen doen? Dus is BB een aanvulling of een vervanging?

Vragen aan **Peter Middelkoop** (Epafras): Uw stichting Epafras zit op hetzelfde gebied, zijn er overlappingen in het werk of juist niet? Of ziet u uw werk als aanvulling?

Zijn er volgens u gaten, dus onderwerpen die beide organisaties (BB en Epafras) niet doen in de gedetineerdenbegeleiding? Hoe ziet u de samenwerking? Zijn er knelpunten?

- Wat lost Epafras op, volgens u ? Waarom is Epafras nuttig? Wat is de winst van Epafras?
- Epafras kan naast nuttig wellicht ook noodzakelijk zijn. Daarmee bedoel ik: Het is wellicht essentieel dat Epafras bestaat, omdat het in zichzelf goed is dat dit werk wordt gedaan, en niet alleen maar wordt gedaan voor een te behalen doel of winst. Hoe staat u hier tegenover? Vind u dat er naast een nut ook een noodzaak is voor Epafras? Zo ja, aan welke noodzaak beantwoordt Epafras dan?
- Wat ziet u als het belangrijkste in het werk van Epafras? Wat gebeurt er volgens u op het gebied van gedetineerdenbegeleiding in het buitenland als de geldkraan van Epafras dicht gaat? Is dat dan een probleem? En voor wie ?

Vragen aan **Peter van der Sande** (ICPA): Wat is het betekenis van het werk van BB in de gevangenis? Heeft dat invloed? Ik denk dan bijvoorbeeld aan de dynamiek: gedrag van gedetineerden, gedetineerden onderling en personeel/gedetineerde, enz. Of maakt het niet zoveel uit?

Vragen aan **Leo Tigges** (CEP) met betrekking internationaal perspectief: Waarom denkt u is er een bureau buitenland in Nederland en niet in zoveel andere landen? Heeft dat alleen met het aantal Nederlanders in het buitenland vastzitten te maken of heeft dat nog andere gronden?

Bijlage 10: Websites met gevangeniswetten

Spanje: Ley Orgánica 1/1979, de 26 de septiembre, General Penitenciaria

http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo1-1979.html

Frankrijk: LOI n° 2009-1436 du 24 novembre 2009 pénitentiaire

<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000021312171&categorieLien=id>

Duitsland: Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe und der freiheitsentziehenden Maßregeln der Besserung und Sicherung - (**Strafvollzugsgesetz - StVollzG**), <http://www.gesetze-im-internet.de/stvollzg/BJNR005810976.html>.

Door de Föderalismusreform van 01.09.2006 werd de deelstaten toegestaan eigen gevangeniswezen op te stellen.

Hiervan hebben bijna alle deelstaten gebruik gemaakt:

Baden-Württembergisches Strafvollzugsgesetz - (JVollzGB) Gesetzbuch über den Justizvollzug in Baden-Württemberg vom 10. November 2009, [http://www.landesrecht-](http://www.landesrecht-bw.de/jportal/portal/t/aew/page/bsbawueprod.psml?pid=Dokumentanzeige&showdoccase=1&js_peid=Trefferliste&documentnumber=1&numberofresults=412&fromdoctodoc=yes&doc.id=jlr-JVollzGBBW2009rahmen%3Ajuris-lr00&doc.part=X&doc.price=0.0&doc.hl=1)

[bw.de/jportal/portal/t/aew/page/bsbawueprod.psml?pid=Dokumentanzeige&showdoccase=1&js_peid=Trefferliste&documentnumber=1&numberofresults=412&fromdoctodoc=yes&doc.id=jlr-JVollzGBBW2009rahmen%3Ajuris-lr00&doc.part=X&doc.price=0.0&doc.hl=1](http://www.landesrecht-bw.de/jportal/portal/t/aew/page/bsbawueprod.psml?pid=Dokumentanzeige&showdoccase=1&js_peid=Trefferliste&documentnumber=1&numberofresults=412&fromdoctodoc=yes&doc.id=jlr-JVollzGBBW2009rahmen%3Ajuris-lr00&doc.part=X&doc.price=0.0&doc.hl=1)

Bayerisches Strafvollzugsgesetz - (BayStVollzG) Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe, der Jugendstrafe und der Sicherungsverwahrung vom 1.1.2008, <http://www.justizvollzug-bayern.de/JV/stvollzg2008.pdf>

Brandenburgisches Justizvollzugsgesetz - (BbgJVollzG) Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe, der Jugendstrafe und der Untersuchungshaft im Land Brandenburg vom 24. April 2013,

<http://www.parldok.brandenburg.de/parladoku/qvbl/2013/14.pdf>

Hamburgisches Strafvollzugsgesetz - (HmbStVollzG) Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe vom 14. Juli 2009,

<http://www.landesrecht.hamburg.de/jportal/portal/page/bshaprod.psml?showdoccase=1&doc.id=jlr-StVollzGHA2009rahmen&st=lr>

Hessisches Strafvollzugsgesetz - (HStVollzG) Hessisches Strafvollzugsgesetz vom 28. Juni 2010 (GVBl. I 2010, 185), Inkrafttreten: 1. November 2010, geändert durch Gesetz vom 5. März 2013 (GVBl. S. 46).

https://hmdj.hessen.de/sites/default/files/HMdJIE/hessisches_strafvollzugsgesetz_-_hstvollzg.pdf

Strafvollzugsgesetz Mecklenburg-Vorpommern (StVollzG M-V) Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe in Mecklenburg-Vorpommern vom 7. Mai 2013 [http://www.regierung-](http://www.regierung-mv.de/cms2/Regierungsportal_prod/Regierungsportal/de/jm/Service/Publicationen/index.jsp?publikid=6460)

[mv.de/cms2/Regierungsportal_prod/Regierungsportal/de/jm/Service/Publicationen/index.jsp?publikid=6460](http://www.regierung-mv.de/cms2/Regierungsportal_prod/Regierungsportal/de/jm/Service/Publicationen/index.jsp?publikid=6460)

Niedersächsisches Justizvollzugsgesetz - (NJVollzG) Niedersächsisches Justizvollzugsgesetz vom 14. Dezember

2007, (Nds.GVBl. Nr.41/2007 S.720), <http://www.recht-niedersachsen.de/34210/njvollzg.htm>

Rheinland-Pfälzisches Landesjustizvollzugsgesetz - (LJVollzG) Landesjustizvollzugsgesetz vom 8. Mai 2013,

http://www.landesrecht.rlp.de/jportal/portal/t/pe7/page/bsrlpprod.psml/action/portlets.jw.MainAction?p1=0&eventSubmit_doNavigate=searchInSubtreeTOC&showdoccase=1&doc.hl=0&doc.id=jlr-JVollzGRPrahmen&doc.part=R&doc.poskey=#focuspoint

Saarländisches Strafvollzugsgesetz - (SLStVollzG) Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe im Saarland vom 24.

04.2013, http://sl.juris.de/cgi-bin/landesrecht.py?d=http://sl.juris.de/sl/StVollzG_SL_rahmen.htm

datum Mei 2015
auteurs Bas Vogelvang,
Ineke Heemskerk,
Heinrich Althoff
pagina 210 van 221

Sächsisches Strafvollzugsgesetz - (SächsStVollzG), Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe und des Strafarrests im Freistaat Sachsen vom 16. Mai 2013,

http://edas.landtag.sachsen.de/viewer.aspx?dok_nr=201305&dok_art=GVBI&leg_per=5&pos_dok=201

Schleswig-Holsteinisches Strafvollzugsgesetz - (SVStVollzG SH) Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe bei Gefangenen mit angeordneter oder vorbehaltener Sicherungsverwahrung in Schleswig-Holstein [GVOBl. 2013, 169.](#)

<http://www.gesetze-rechtsprechung.sh.juris.de/jportal/portal/t/2cpl/page/bssshoprod.psm1?doc.hl=1&doc.id=jlr-SichVStVollzGSHrahmen&documentnumber=11&numberofresults=29&showdoccase=1&doc.part=R¶mfromHL=true>

Thüringer Justizvollzugsgesetzbuch - (ThürJVollzGB) Thüringer Justizvollzugsgesetzbuch vom 27. Februar 2014,

<http://landesrecht.thueringen.de/jportal/?quelle=jlink&query=JVollzGB+TH+%C2%A7+145&psml=bsthueprod.psm1&max=true>

In de deelstaten **Berlin, Bremen, Nordrhein-Westfalen, Sachsen-Anhalt** en **Schleswig Holstein** is het Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe und der freiheitsentziehenden Maßregeln der Besserung und Sicherung -

(Strafvollzugsgesetz - StVollzG) nog steeds van kracht (<http://www.strafvollzugsarchiv.de/index.php>).

Dominicaanse Republiek: Ley No. 224 Sobre Régimen Penitenciario

(<http://www.procuraduria.gov.do/PGR.NET/Dependencias/ENAP/Documentos/Ley%20224-48%20Sobre%20Regimen%20Penitenciario.pdf>)

Peru: <http://www.inpe.gob.pe/>

http://www.derecho.usmp.edu.pe/centro_derecho_penitenciario/legislacion_nacional/REGLAMENTO_CODIGO_DE_EJECUCION_PENAL.pdf

Brazilië: <http://www.mj.gov.br/data/Pages/MJD574E9CEITEMIDF00F0E4AC9A0494DA41E7E8122CF5BFFPTBRIE.htm>

Ecuador: CÓDIGO DE EJECUCIÓN DE PENAS Y REHABILITACIÓN SOCIAL

http://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0CEMQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.pge.gob.ec%2Fes%2Fdocumentos%2Fdoc_download%2F222-codigo-ejecucion-penas.html&ei=E8RCU_2rL5L20qWIuYCABw&usq=AFQjCNGk2ZId1zGZnadBTIJV5_54kkaWXA

VS: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCODE-2012-title18/pdf/USCODE-2012-title18-partIII.pdf>

<http://www.hq.org/prison-law.html#3>

Bijlage 11: Missie en visie van Leger des Heils Jeugdbescherming & Reclassering (LJ&R) en Stichting Verslavingsreclassering GGZ (SVG)

Leger des Heils Jeugdbescherming & Reclassering (LJ&R)⁴³

Missie

Vanuit Christelijke waarden kinderen, jongeren en volwassenen in kwetsbare situaties een nieuw perspectief bieden op een zinvol leven, in een geaccepteerde positie in de samenleving, nu en in de toekomst.

Visie

Wij doen dit vanuit de overtuiging dat ieder mens telt en recht heeft op een volwaardig en zinvol bestaan. Wij doen dit ook vanuit het besef dat mensen dit soms niet zelfstandig kunnen realiseren. Wij bieden daarom hulp: zonder te veroordelen, vanuit een open houding, zolang het nodig is, in de vorm en met de intensiteit die de betreffende situatie vraagt.

Stichting Verslavingsreclassering GGZ (SVG)⁴⁴

Missie

De SVG draagt bij aan het beperken van individuele en maatschappelijke schade die voortkomt uit delicten die samenhangen met het gebruik van verslavende middelen.

Visie

- Delinquenten die verslaafd zijn, en daarbij veelal ook psychiatrische problemen hebben en dakloos zijn, hebben niets te verliezen. Waarom zouden zij na hun vrijlating de voor hen gemakkelijkste weg dan ook niet nemen? Deze veelplegers staan keer op keer na een (korte) vrijheidsstraf weer op straat. En bezorgen mensen in de stad waarin zij leven, schade en overlast
- Om deze neerwaartse spiraal te doorbreken, komen we er niet met enkel straffen en vergelden. Willen we voorkomen dat ex-gedetineerden steeds weer hun criminele gedrag oppakken, dan moeten we zorgen dat er iets voor ze op het spel komt te staan. De verslavingsreclassering doet dit door deze mensen intensief te begeleiden en te motiveren voor behandeling, en dwingt ze zo hun leven te ordenen. Dan hebben ook zij weer iets te verliezen.
- De verslavingsreclassering maakt deel uit van grote ggz- en verslavingszorginstellingen met een reclasseringserkenning. Daar weten ze hoe je vaak totaal onverschillige mensen motiveert om toch op afspraken te verschijnen, en om de nodige stappen te zetten naar een geregelder leven
- Het is een maatschappelijke en politieke verantwoordelijkheid om te zorgen voor een goede reclassering. Deze kan het best worden uitgevoerd door regionale instellingen met kennis van zorg en justitie, met stevige wortels in de samenleving en dicht bij de praktijk.

⁴³ <http://www.legerdesheils.nl/ljr/missie>

⁴⁴ http://www.svg.nl/over_de_svg/missie_en_visie.html

Bijlage 12: Vindplaatsen van drie typen rechten van gedetineerden

Voorbeelden van het **recht op waardigheid** zijn te vinden in:

UVRM (1948), Artikel 2: het recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van zijn persoon
UVRM (1948), Artikel 10: het recht op een eerlijk proces
IPBR (1966), Artikel 10: Waardigheid
EVRM (1950), Artikel 5: Recht op vrijheid en veiligheid
EVRM (1950), Artikel 6: Recht op een eerlijk proces
Rec(2006)2: Artikel 39 Gezondheid
Rec(2012)12: Artikel 31.1 -31.9 Gezondheid
Rec(2012)12: Artikel 21.1 -21.5 Juridisch advies en bijstand
Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie: Artikel 1-5 (hoofdstuk I waardigheid), Artikel 47-50 (hoofdstuk VI rechtspleging) en Artikel 35: Gezondheidsbescherming

Voorbeelden van het **recht om van betekenis** te kunnen zijn, zijn te vinden in:

IPBR (1966), Artikel 8, 3 b, c
SMR (1957), Artikel 38, Contact met de buitenwereld
SMR (1957), Artikel 41-42 Religie
SMR (1957), Artikel 59, Arbeid
EVRM (1950), ARTIKEL 9 Vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst
Rec(2006)2: Artikel 26.1 – 26.17 en 105.1 – 105.5 Arbeid
Rec(2006)2: Artikel 28.1 – 28.7 en 106.1 – 106.3 Onderwijs
Rec(2006)2: Artikel 29.1-29.3 2 vrijheid van godsdienst of overtuiging
Rec(2012)12: Artikel 22.1 -23.3 Contact met de buitenwereld
Rec(2012)12: Artikel 24.1 -25.4 Contact met de consulaire vertegenwoordigers
Rec(2012)12: Artikel 27.1 -27.4 Werk
Rec(2012)12: Artikel 29.1 -29.3 Onderwijs en opleiding
Rec(2012)12: Artikel 30.1 -30.2 vrijheid van godsdienst of overtuiging
Handvest Van De Grondrechten Van De Europese Unie: Artikel 14: Recht op onderwijs
"Contact with family or visitors is often restricted or denied altogether, despite the fact that contact with family in particular, has been shown to be an important factor in successful rehabilitation".
<http://www.penalreform.org/priorities/prison-conditions/solitary-confinement/>

Voorbeelden van het **recht op ontwikkeling** zijn te vinden in:

IPBR (1966), Artikel 10, 3 prioriteit op heropvoeding en reclassering
Rec(2006)2: Artikel 107.1 - 107.7 hulp re-integratie
Rec(2012)12: Artikel 28.1 -28.2 oefeningen en recreatie
Rec(2012)12: Artikel 35.1 -37.2 hulp bij re-integratie

Bijlage 13: Vragenlijst bezoeker-vrijwilligers

Deze vragenlijst bestaat uit drie delen. U kunt de antwoorden digitaal invullen en vervolgens via de mail toesturen aan cj.heemskerk@avans.nl.

U kunt de vragen ook met pen beantwoorden en via de post toesturen aan:
Avans Hogeschool, ASB, t.a.v. C.J. Heemskerk, Postbus 90.116, 4800 RA Breda,
Nederland.

Alle antwoorden worden strikt anoniem en vertrouwelijk verwerkt.

Vragenlijst Deel I

1.

➤ Persoonsgegevens

☐ Man ☐ Vrouw

Geboortjaar:.....

Opleiding:.....

Beroep:.....

Land van verblijf:

☐ Duitsland

☐ Frankrijk

☐ Spanje

☐ Brazilië

☐ Dom. Republiek

☐ Ecuador

☐ Peru

☐ Verenigde Staten

➤ Algemene vragen

Hoeveel jaar bent u actief als bezoeker-vrijwilliger?

.....

Doet u dit werk naast een baan?

.....

Hebt u naast uw taak als bezoeker-vrijwilliger nog ander vrijwilligerswerk en zoja, wat doet u?

.....

Hoeveel tijd besteedt u gemiddeld per maand aan de begeleiding van een gedetineerde?

☐ Face to face

contact:.....

☐ Andere bezigheden,

zoals:.....

Vragenlijst Deel II

De vragen in deel II komen grotendeels overeen met de vragen die aan gedetineerden zijn gesteld ten aanzien van de begeleiding door bezoeker-vrijwilligers. Er is één vraag toegevoegd over motivering van gedetineerden tot gedragsverandering.

**Wilt u met een kruisje bij de blokjes aangeven wat voor u van toepassing is en zonodig aanvullende informatie geven op de stippellijnen?
Bij een aantal vragen zijn meerdere antwoorden mogelijk.**

➤ Begeleiding gedetineerden door bezoeker-vrijwilligers

Fase 1: Voorarrest

Welke begeleiding geeft u gedetineerden in fase 1?

- ☐ Persoonlijke aandacht en morele steun om te wennen aan de nieuwe situatie
- ☐ Aandacht voor zaken die geregeld moeten worden (om door te geven aan de landencoördinator)
- ☐ Bijwonen van de rechtszaak
- ☐ Aandacht voor het (gemis van) contact met het thuisfront
- ☐ Informatie over het land van detentie en over ontwikkelingen in Nederland
- ☐ Meenemen van kranten en tijdschriften
- ☐ Advies over de omgang met medewerkers en medegedetineerden in de gevangenis
- ☐ Motivering van gedetineerden om na te denken over hun delictgedrag en over de toekomst
- ☐ Overige:.....
.....

Fase 2: Detentie

Welke begeleiding geeft u gedetineerden in fase 2?

- ☐ Persoonlijke aandacht en morele steun om het vol te houden en om een zinvolle daginvulling te vinden
- ☐ Aandacht voor zaken die geregeld moeten worden (om door te geven aan de landencoördinator)

- ☐ Aandacht voor het (gemis van) contact met het thuisfront
- ☐ Informatie over het land van detentie en over ontwikkelingen in Nederland
- ☐ Meenemen van kranten en tijdschriften
- ☐ Advies over de omgang met medewerkers en medege-detineerden in de gevangenis
- ☐ Informatie en advies over eventuele strafvermindering en/of overbrenging naar Nederland
- ☐ Motivering van gedetineerden om na te denken over hun delictgedrag en over de toekomst
- ☐ Overige:.....

Fase 3: voorbereiding op terugkeer – laatste fase van de detentie

Welke begeleiding geeft u gedetineerden in fase 3?

- ☐ Gesprekken aangaan over de toekomstwensen en -mogelijkheden
- ☐ Uitreiking van terugkeerbrochure
- ☐ Informatie en advies in verband met nazorg
- ☐ Motivering van gedetineerden om na te denken over hun delictgedrag en over de toekomst
- ☐ Overige:.....

Voor hoeveel gedetineerden bent u verantwoordelijk (gemiddeld op jaarbasis)?

Hoe vaak gaat u gemiddeld op bezoek bij gedetineerden?

.....x per weken / maanden

Zou u vaker of minder vaak op bezoek willen gaan, en zoja waarom?

.....

Wat betekent deze begeleiding volgens u voor de gedetineerde (meerdere antwoorden mogelijk)?

N.B. Dit verschilt uiteraard per gedetineerde, maar het gaat hier om het gemiddelde beeld.

- ☐ Hij voelt zich minder eenzaam
- ☐ Hij voelt zich emotioneel gesteund
- ☐ Het gaat beter met hem door mijn advies
- ☐ Zijn contact met partner is verbeterd door mijn advies
- ☐ Zijn contact met (andere) familieleden is verbeterd door mijn advies
- ☐ Zijn contact met vrienden is verbeterd door mijn advies

- ☐ Zijn contact met medegeëetineerden is verbeterd door mijn advies
- ☐ Zijn contact met gevangenispersoneel is verbeterd door mijn advies
- ☐ Hij voelt zich gemotiveerd om te werken aan een betere toekomst

Kunt u een voorbeeld geven van een verbetering?

.....

.....

.....

.....

.....

Kunt u een voorbeeld geven van iets wat geen effect heeft gehad?

.....

.....

.....

.....

.....

Als u nu kijkt naar bovenstaande vragen, welk begeleidingsaspect is voor de gedetineerde volgens u het meest waardevol en waarom?

.....

.....

.....

.....

.....

Mist u nog iets in uw begeleiding wat u wel zou willen bieden, maar niet kunt bieden? Om welke reden kunt u dit niet bieden?

.....

.....

.....

.....

.....

Bent u over het geheel genomen tevreden over de wijze waarop u begeleiding geeft aan gedetineerden?

☐ Ja,

omdat:.....

.....

.....

.....

.....

.....

☐ Nee,

omdat:.....

.....

.....

.....

.....

.....

Vragenlijst Deel III

Deel 3 bestaat hoofdzakelijk uit open vragen over uw ideeën over het beleid van Bureau Buitenland, uw taakopvatting, taakuitvoering en ervaringen met gedetineerdenbegeleiding.

➤ **Beleid Bureau Buitenland, taakuitvoering en samenwerking**

Bent u bekend met de doelstellingen van Bureau Buitenland?

.....

.....

.....

Zo ja, in hoeverre worden de doelstellingen van Bureau Buitenland ten aanzien van gedetineerdenbegeleiding volgens u bereikt? Op welke punten wel / niet?

.....

.....

.....

Wat zijn naar uw mening de drie belangrijkste taken van een bezoeker/vrijwilliger (zie het taakoverzicht in deel II)?

.....

.....

.....

.....
.....
In hoeverre komt de door Bureau Buitenland van u verwachte begeleiding overeen met de realiteit in de omgang met gedetineerden?

.....
.....
.....
.....
Wat is volgens uw eigen ervaring het belangrijkste in uw contacten met gedetineerden?

.....
.....
.....
.....
In hoeverre beïnvloedt uw beroep c.q. achtergrond uw taakopvatting als bezoeker/vrijwilliger? Kunt u een concreet voorbeeld geven?

.....
.....
.....
.....
.....
Doet u in uw begeleiding ook wel eens iets dat buiten uw taken als bezoeker/vrijwilliger valt (bijvoorbeeld als een gedetineerde hier volgens u behoefte aan heeft)? Zoja, kunt u hier een voorbeeld van geven?

.....
.....
.....
.....
.....
Hoe ervaart u de taakafbakening en samenwerking met Bureau Buitenland? Wat gaat goed? Wat gaat minder goed?

Hoe ervaart u de ondersteuning en leiding vanuit Bureau Buitenland? Wat gaat goed? Wat gaat minder goed?

.....

.....

.....

.....

.....

Hoe ervaart u de afstemming tussen Ambassade en/of Consulaat en Bureau Buitenland over uw taken? Wat gaat goed, wat gaat minder goed?

.....

.....

.....

.....

.....

Op welke punten zou u een aanpassing ten aanzien van uw begeleidingstaken in het beleid van Bureau Buitenland willen zien en waarom?

.....

.....

.....

.....

Is er iets wat u in uw werk en samenwerking met Bureau Buitenland belemmert (beleidsmatig, organisatorisch, inhoudelijk, qua procesuitvoering)?

.....

.....

.....

.....

.....

➤ **Gedetineerden**

Wat zijn volgens u de verwachtingen van gedetineerden t.a.v. uw begeleiding?

.....

.....

.....

Komen deze overeen met wat u mag en kunt bieden als bezoekerwilliger?

.....

.....

.....

In hoeverre ervaart u een spanningsveld tussen de verwachtingen van gedetineerden t.a.v. de begeleiding en uw eigen speelruimte? Kunt u hier een voorbeeld van geven?

.....

.....

Bureau Buitenland vindt het belangrijk dat bezoekerwilligers werken aan beïnvloeding van de motivatie van gedetineerden om te komen tot gedragsverandering. Wat zijn uw ervaringen met de bruikbaarheid en de opbrengsten van motiverende gespreksvoering?

.....

.....

.....

Welke gespreksvormen of acties zet u naast de motiverende gespreksvoering zelf in om gedetineerden te motiveren tot gedragsverandering?

.....

.....

.....

.....

In hoeverre wordt u in uw werk als bezoekerwilliger gesteund of belemmerd door het beleid of de werkwijze in de gevangenis(sen) die u bezoekt?

☐ Beleid, regels en procedures:

.....

.....

.....

☐ Afspraken rondom bezoek:

.....

.....

.....

☐ Personeel:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

➤ **Toekomst**

Hoe denkt u dat de positie van Bureau Buitenland over 5 jaar is (wettelijke en politieke ontwikkelingen)?

.....

.....

.....

Denkt u dat u over 5 jaar nog dezelfde werkzaamheden als bezoeker/vrijwilliger hebt?

.....

.....

.....

➤ **Tenslotte**

Vindt u in de begeleiding van gedetineerden voldoende wat u oorspronkelijk had verwacht?

☐ Ja, omdat:

.....

.....

.....

☐ Nee, omdat:

.....

.....

Zijn er nog onderwerpen die niet aan de orde zijn gekomen en die volgens u ook belangrijk zijn?

.....

.....

.....

Nogmaals hartelijk dank voor uw medewerking